

ב"ה

פרדס חב"ד

בטאון למחשבת חב"ד

גליון 16

טבת תשס"ו

Pardes Chabad

A Journal of Chabad Thought

בעריכת
הרב טוביה בלוי

יו"ל ע"י
פרדס חב"ד
ת.ד. 3 כפר חב"ד 72915

בשעו הפרדס

במשנה במסכת ברכות (פ"א, מ"ה) ובהגדה של פסח מובאים דברי רבי אלעזר בן עזריה: "הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא" וכו'. הרבי בהגדה שלו מביא את ביאור המלה "זכיתי": "לא זכיתי לדעת הרמז לחיוב אמירת וכו' – בשם פירוש המשניות לרמב"ם – או: "זכיתי – ניצחתי" – בשם פירוש הרע"ב.

כלומר: ההלכה על הזכרת יציאת מצרים בלילות היתה קיימת דורות לפני בן-זומא, אך הצבור, ובראשו חכמיו, במשך הדורות לא זכה לדעת את הסבר הדברים וממילא לא יכל לנצח את כל מי שטען אחרת, עד שבא בן זומא וזיכה את הרבים בידיעת ההסבר וממילא באפשרות לנצח את החולקים.

מן הבחינה האמורה היה הגאון החסיד המופלא רבי אברהם חיים נאה זצ"ל שזיכה את הרבים בשלושה תחומים:

1. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן וסידור התפילה שלו. לשונו הזהב של כ"ק אדמו"ר הזקן, כגדול הפוסקים, הן בשולחן ערוך שלו והן בסידור התפילה שלו, אוצרת המון הלכות ברורות בטעמיהן שלא היו ידועות לפניו, ובשגב גדולת וקדושת חכמתו האלוקית העניקן ללומדי התורה העמלים עליה. אלא שלא תמיד יכלו ההוגים לראות את האור כי טוב, של עומק בקיאות וחרifות היחידות בדורות, הגנוז בהן, עד שבא הגרא"ח נאה זצ"ל שזכה וזיכה את הרבים ב"ידיעת הרמז" שבדברים עמוקים אלה ובצדקתם ואמיתותם מול חולקים או נעדרי הבנה בהם. ניתן לומר בוודאות מוחלטת כי הגרא"ח נאה זצ"ל הצליח להציב את פסקי אדמו"ר הזקן במקומם המתאים והנכון במרכז ובראש עולם התורה וההלכה.

2. שיעורי תורה. הגרא"ח נאה זצ"ל זיכה את המוני בית ישראל, לומדי התורה ומקיימיה, באמת הבנין שבידו (ומרגלא בפומיה ששמאי הזקן, כמו שאר חכמי ישראל, החזיק לצורך זה את אמת הבנין, כמסופר עליו בענין מי שבא ללמוד את התורה כולה על רגל אחת), בידיעת והבנת השיעורים המדוייקים של כל המצוות על פי התורה וההלכה ("לכן רוב המצוות יש להן שיעור מצומצם" – תניא, אגרת הקודש, סי' י'), וזאת על פי הוכחות עצומות בבקיאות וחרifות כיד ה' הטובה עליו, כאשר נקודת המוצא שלו היא ההגנה על

מנהגי ירושלים ת"ו, על פי חכמיה במשך דורות, מפני החולקים עליהם.

3. מנהגי חב"ד. ב"לוח" שחיבר, "לוח כולל חב"ד", הניף זרוע גדלו, לברר ולקבוע ולהציג מנהגי חב"ד על פני כל ימות השנה, ובכך זיכה את הרבים לראות ולהכיר את יסודותם בהררי קודש. ב"לוח" שלו אף חינך והדריך את המוני ההולכים לאורו של אדמו"ר הזקן לנהוג בכל פרט על פי רצון קדשו ורצון קדשם של ממלאי מקומו נשיאי חב"ד לדורותיהם, והצליח לחשוף ולגלות גם את המנהגים שלא היו ידועים, ומחוסר ידיעה לא מונהגים בפועל, בין חסידי חב"ד עצמם.

***

בכל שלושת התחומים האמורים היה עליו לחרוש שדות שלא עובדו כראוי עד אז, ולגלות נתיבים שלא היו סלולים עד אז, ועל ידי כך היתה לו זכות ראשונים בשלושת השטחים האלה, בעידודם וברכתם הקדושה של רבותינו הקדושים, ובעקבותיו הפכו שלושת השטחים הללו דרך לרבים, כאשר המוני בני תורה, במחנה חב"ד ומחוצה לו, צועדים בהם ומחדשים ומגלים ציצים ופרחים ברוב ידע ורוב כשרון, ומגשים פירות עמלם וכשרונותיהם, לפני לומדי התורה וחובביה.

אלא שהגרא"ח נאה זצ"ל עשה זאת בעשר אצבעותיו ממש. אין צורך לומר שלא עמדו לרשותו כל מכשירי העזר הרבים העומדים לרשותנו כיום, הן כדי למצוא פרט מבוקש במרחבי הספרות התורנית, הש"ס והפוסקים, והן כדי להעלות דברים על הכתב וכו' – אלא שגם ספרים, ובכללם ספרי יסוד, לא היו בביתו. לכותב שורות אלה זכור הגרא"ח נאה זצ"ל כשהוא יושב שעות בבימ"ס הספרים "שטיצברג" ומעיין בספרים.. ולא רק ספרים חסרו לו בבית, אלא גם תנאים אלמנטריים לעיון וללימוד, כולל כסא שולחן ומנורה נורמליים, לא היו בביתו. גם קשיים גדולים ויסורים רבים פקדוהו, כאלה השוללים מכל אדם את צלילות הדעת הדרושה לעיון וללימוד. חרף כל זאת הצליח הגרא"ח נאה זצ"ל להוציא מתחת ידו דבר מתוקן אחרי דבר מתוקן, כל המעיין בספריו משתומם על הבקיאות העצומה והחריפות הגדולה והשכל הישר הבאים בהם לידי ביטוי ומגיע למסקנה כי אין זה כי אם איש אשר רוח אלוקים בו.

***

ואכן מי שהכירו מקרוב, או אפילו מי שרואה את תורתו שבכתב, יודע כי איש חסיד היה, חסיד אמיתי, חסיד בכל אבריו וגידיו. הן כל היחלצותו הנחשונית למלאכת הקודש בשלושת התחומים שנמנו לעיל באה אך ורק מעומק תחושתו של "קנוא קינאתי לה' צבאות".

הוא היה קנאי לכבודם ולתורתם של רבותינו הקדושים החל מאדמו"ר הזקן. אש קודש בערה בו על יחס של רבים וטובים (כן, גם טובים!) לאדמו"ר הזקן, כגדול הפוסקים, ובמסירות נפש הצליח לתקן את העוול. הוא היה קנאי לכבודה של ירושלים עיה"ק וחכמיה משנות דור, אותם הכיר מקרוב והתאבק בעפר רגליהם. הוא אמר לכותב שורות אלה: "בישיבת אהל משה (= הישיבה בה למד בשנות אברכותו) הצטופפו על ספסל אחד שורה של בקיאים בכל הש"ס שחיו בתנאי עוני ורעב ואיש מהם לא הבליט את הדבר". מיותר לומר כי הוא עצמו היה כזה. לכן אזר כגבר חלציו והוכיח וביסס את השיעורים והמידות לפי מסורת ירושלים, כלפי אחרים שמקרוב באו ורצו להטיל בהם דופי. עשה והצליח, וכל עולם התורה ראה את כל האמת עד שזכה ושיעורים אלה נקראים על שמו בפי כל. זה שמם לעולם וזה זכרם לדור ודור: "שיעורי הגרא"ח נאה".

הוא היה קנאי למנהגי חב"ד שיסודותם בהררי קודש. כאשר הופיע והתפשט בעולם לוח הקיר לבתי הכנסת שנקרא בשם "לוח ארץ ישראל", אף שלוח זה מבוסס כולו על מנהגי תלמידי הגר"א וכי"ב, ואף התברר שברבים מריכוזי אנ"ש החלו לנהוג על פיו מחוסר ידיעה (טרם הופיע אז לוח היום יום וליקוטי המנהגים של הרבי) – נחלץ לגלות לעולם כולו, ובכללם לחסידי חב"ד בכל אתר ואתר, כי "ארץ ישראל" איננה רק של אלה, ובכך זכה לפרסם ולהחדיר את מנהגי חב"ד בכל מקום.

אמרנו שהיה חסיד אמיתי. בכלל זה, כמובן, התקשרותו הנפשית העמוקה לרבותינו הקדושים, עד הרבי הנשיא השביעי ועד בכלל. אמונתו האיתנה והתבטלותו המוחלטת כלפי הרבי – כבר מן הרגע של הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע – היתה למופת.

ומאיך, הערצת הרבי כלפיו וכלפי ספריו היתה גדולה ונפלאה, כפי שהדברים באו לידי ביטוי בהזדמנויות שונות. די ברפרוף כלשהו באגרות הרבי הנוגעות, ואפילו דרך אגב, לעניינים שהגרא"ח נאה מתייחס אליהם כדי להיווכח עד כמה הרבי מחשיב את פסקיו, וגם במקרים שדעתו הקדושה שונה. אולי יש להצביע בהקשר זה על כך שהערותיו של הרבי "תורת מנחם" על סדר ברכות הנהנין – (הופיעו יחד עם הספר "שם עולם") נכתבו בצמידות מוחלטת לפסקי הגרא"ח נאה.

***

הוזכרה יצירתו של הגרא"ח נאה – "לוח כולל חב"ד" – שנועדה ללמד ולהפיץ את מנהגי חב"ד גם בין אנ"ש.

יצוין כדלהלן: בתחום הראשון שבו עסק הגרא"ח נאה, ספריו ופסקיו של אדמו"ר הזקן, באה לידי ביטוי, כאמור לעיל, קנאותו הקדושה לכבודם ולתורתם של רבותינו הקדושים.

בתחום השני, ענין השיעורים, באה לידי ביטוי קנאותו הקדושה לכבודם ולתורתם של חכמי ירושלים. ואילו בתחום השלישי באה לידי ביטוי קנאותו הקדושה לתורת אמת בשלמותה, הכוללת את שני התחומים האמורים גם יחד. אין לשכוח שהמקום היחיד בעולם בו נשתמרה קהילה חב"דית מן הדורות הראשונים של חב"ד הוא – ירושלים. בקהילת חב"ד בירושלים ת"ו כיהנו פאר גדולי החסידים הראשונים. ויצוינו לדוגמא בזה אחר זה – הגר"מ מבוברויסק, בעל "אהלי יוסף", בעל "תורת חסד", הגר"צ חן, ועוד רבים מתלמידי נשיאי הדורות הראשונים. לא לחינם הורה הרבי פעמים רבות להתעניין אצל זקני חב"ד בארה"ק וכו'.

יחס מיוחד היה לרבי ל"לוח כולל חב"ד". כבר בשנת תשי"ג כתב הרבי הגהות על הלוח – ועל פיהן שוכלל ותוקן הלוח. בקובץ "כרם חב"ד" (גל' 1, תשרי תשמ"ז) מופיעים תצלומי כ"ק הרבי של הגהות אלה, וכן גם בשנים הבאות.

לאושרנו ולאושר חסידי חב"ד בתוך כלל ישראל קם תחתיו של הגרא"ח נאה זצ"ל, לאחר הסתלקותו בתמוז תשי"ד, בנו הגדול, ברא כרעא דאבוה, שעמד לימין אביו בסיוע של ממש בכתבת ספריו – הגאון החסיד רבי ברוך נאה זצ"ל וקיבל על עצמו המשך עריכת הלוח, בעידודו ובברכתו של הרבי.

גם הלוח של הגר"ב נאה זצ"ל זכה להתייחסות ישירה של הרבי, אשר הואיל להגיה אותו ולשגר אליו את הגהותיו, כך זכה "לוח כולל חב"ד" לשמש מקור בר-סמכא למנהגי חב"ד לכל אנ"ש.

במדור התגובות בגליון זה מופיעה תגובת העורך למי שפירסם פקפוק בסמכותו של לוח זה, ובה הוכחות מוחצות לסתור פקפוק זה ולאושש את העובדה שהלוח זכה להגהת הרבי ולהסכמתו המלאה עליו. קוראי שורות אלה מתבקשים אכן בטובם לעיין בתגובה האמורה, שהיא חשובה לענייננו, ואיננה מועתקת כאן, כדי למנוע כפילות כמובן.

והנה, ההשגחה העליונה גלגלה לידנו זכות נפלאה, ובניו היקרים של הגאון החסיד רבי ברוך נאה זצ"ל הואילו להעביר אלינו, לבקשתנו, תכריך מכתבי הרבי אל אביהם הגאון זצ"ל ומכתביו של הגאון זצ"ל אל הרבי, והם ניתנים בשלמותם לעיני המעיינים בגליון זה, בליווי "פתשגן הכתב" להסברה קצרה של רקע וכו'.

הגאון החסיד רבי ברוך נאה זצ"ל, בעל "גמרא שלמה", כאביו הגאון זצ"ל היה קשור בכל נימי נפשו אל הרבי, וגם הוא זכה להתייחסויות הערכה רבות. היה ראוי לבאר בהרחבה את תולדותיו בכלל, ואת עיסוקו בנושא זה בפרט, כשם שגם תולדות חייו המופלאים של הגרא"ח נאה זצ"ל מצפים למי שיעלה אותם על ספר, ובוודאי עוד יהיה מי שיטול על עצמו

זכות וחובה קדושה זו. כאן עלינו להסתפק, כמובן, רק בצמצום המתבקש מן היריעה.

***

גליון זה של "פרדס חב"ד" כקודמיו גדוש ב"ה דברי תורה ומחשבה, פרי הגותם ועמלם של חכמי חב"ד בדורנו, אלא שבגלל יחודיותו של הנושא הנדון לעיל הוקדש לו בהדגשה מיוחדת דבר המערכת. המעיינים ודאי יקבלו את הדברים בהבנה.

המערכת

כ"ד טבת, תשס"ו
יום ההילולא של כ"ק אדמ"ר הזקן

תוכן העיניים

דבר המלך

- 13 קטע משיחת קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע בענין השימוש במושג אירוסין .....
- 13 התיישבות כהפגנה – אג"ק .....
- 15 דעת הקהל לא מועילה – אג"ק .....
- 18 תכריך מכתבי כ"ק אדמו"ר זי"ע אל הגר"ב נאה זצ"ל, ומכתבי הגר"ב נאה אל הרבי זי"ע ....

בדברי ובתינו

- 37 ליקוט קטעי מאמרים שיחות ומכתבים מרבוה"ק בנוגע לחודש תשרי .....
- הרב יצחק מאיר גוראריה
- 39 דיני מלבן, קורע, תופר, מכה בפטיש וממחק – סי' שב .....
- הרב אברהם אלשווילי
- 57 נשים במצוות עשה שהזמן גרמא .....
- הרב יהושע הכהן גרוס
- 69 ההפרדה בין אנשים לנשים בשמחת נישואין .....
- הרב יעקב הלוי הורוביץ
- 79 הלומד מכל אדם .....
- הרב מרדכי מנשה לאופר
- 83 בדין מצוות צריכות כוונה .....
- הרב אלחנן רקובר

עיונים במשנת חב"ד ומנהגיה

- 89 גמר סדר התפילה ב'עלינו' .....
- רבי אברהם חיים נאה זצ"ל
- 93 ביאור המנהג להביט על הסכך בשעת הברכה .....
- הרב ברוך אברלענדר
- 101 התקשרות לרבי על פי שיטת חב"ד וקאפוסט .....
- 110 בסופו מאמר דא"ח מאדמו"ר המהר"ל בן ה'צמח צדק' .....
- הרב עמרם בלוי
- 121 על לוח כולל חב"ד (תגובה) .....
- הרב טוביה בלוי

- 125 ..... כיסוי הראש לאיש
- שביבים**
- 135 ..... י"ב שביבים
הרב טוביה בלוי
- גאולה ומשיח**
- 147 ..... כך נביא את המשיח!
משיחות כ"ק אדמו"ר זי"ע
- 173 ..... תהי צדיק! הבא את המשיח
הרב טוביה בלוי
- פרפראות**
- 187 ..... י' פרפראות
הרב מרדכי מנשה לאופר
- מנט אל אקטואליה במשקפי הנצח**
- 195 ..... על ציונות ואנטי ציונות
הרב טוביה בלוי
- 205 ..... בדין פינוי הקברים מגוש קטיף
הרב יעקב יוסף
- ספרים וספרים**
- 211 ..... על סופרים וספרים בקצירת האומר
המערכת
- תגובות**
- 214 ..... בענין שינוי מנוסח לנוסח
הרב זלמן נחמיה גולדברג
- 221 ..... אדון עולם
הרב יוסף שמחה גינזבורג
- 222 ..... נשיאת כפיים בכל יום באה"ק
הרב ישראל יוסף הכהן הנדל
- 226 ..... נוסח "מי שברך" דראש השנה וי"כ
הרב דוד ישראל אופנר
- 227 ..... לגלגולו של מנהג חדש - הבהרה
הרב מנחם דאברוסקין
- 228 ..... עמעום הלכה כדי לא לפתוח פה וכו' וכ"ח באייר
הרב מרדכי מנשה לאופר

דבר המלך

דבר המלך

קטע משיחת קודש כ"ק אדמו"ר זי"ע בענין השימוש במושג אירוסין

(שבת קודש פרשת תצא תשל"ט - מובא כאן בתרגום חופשי מאידיש)

יש כאלה שכאשר צאצאיהם באים בקשר שידוכין הם מפרסמים שהם התארסו. ענין זה נובע מעם-הארצות כפשוטה שכן באירוסין הם נעשים איש ואשה לכל הדברים ובכללם לדיני נפשות, משא"כ כאן נקבע בין הצדדים הסכם ו"תנאים" - כפי המקובל לומר בישראל - שאמנם יש בו מחוייבויות מסויימות כפי המפורט בהם אבל לא מעבר לזה.

השימוש במושג "אירוסין" אף עלול, במקרים מסויימים, ליצור טעות אצל יהודים הרחוקים לעת עתה מעניני תומ"צ, כאילו מדובר בקשר של אירוסין ממש, לפי משמעותו האמיתית.

יש להניח שקשה לאנשים להיפרד ממנהג לא טוב זה, ובודאי ימצאו שערי היתר למיניהם, אך השאלה היא: האם מרוויחים משהו יותר בשימוש במלה "אירוסין", ואיזה נזק יכול להיגרם מן הביטוי, "קישורי תנאים" או "קישורי שידוכין" וכיוצ"ב? למה להכנס לספקות רציניים בנ"ל כאשר אפשר אחרת?!

ומצוה לפרסם ענין זה. (עכלה"ק)

התיישבות כהפגנה

ב"ה, כ"ד אלול ה'תשמ"א

ברוקלין נ.י.

לכבוד

הגב' גאולה תחי' כהן, ח"כ

ברכה ושלוש

מאשר אני קבלת מכתבה מ"ח מנחם-אב, שהגיעני באיחור זמן רב. ואתחיל בסיומו - ההצעה שאשפיע על השומעים לקולי להתיישב במקומות שמפרטת

אותם במכתבה.

ובהקדם להבא לקמן, מוכרחני להדגיש, כי פנייתי וכי"ב אפשרית כשיכולות להיות מיוסדות על תקוה חזקה שההתיישבות תהי' בת-קיימא, ולא כתכלית פוליטית ולשם ריווח בהתעוררות דעת הציבור גם באם, אחרי זמן לא ארוך, יסולקו המתיישבים. שהרי אין ענייני בפוליטיקה, כי אם בהלכה.

ולפי השיטה של אלה שהיתה ויש להם השפעה בעניינים כאלה במשך כל השלשים ושתים שנה, נוכחתי לדעת שהיא בכיוון אחד: ענין של ויתור ונסיגה וכו'. והאחרון הגדיל - החזרת מקורות הנפט שהיו מספקים יותר ממחצית, ויש אומרים 3/4, של הצורך בארצנו להנהלת המשק ולצורך ההגנה, והחזירו אותם בפועל, וללא כל תגובה ראוי' לשמה-מתושבי ארצנו, למרות שכא"א יודע שזהו הנשק הכי פעיל וחיוני לבטחון הארץ וגם לקיום הכלכלה שלה. ואין להאריך בדבר המובן. ולגבי זה, במה נחשב בעיניהם סילוק מתיישבים ממקום אחד ושנים ואפילו יותר. ובפרט אשר הלחץ מבחוץ הולך ומתגבר וכו'. ובפרט שכבר עשו זה בפועל, שניצלו ה"צה"ל" ע"ז, שכל המפלגות יעברו "לסדר היום"

וכאמור, לומר בגלוי שיתיישבו ולרמוז להמתיישבים שזהו בתור הפגנה זמניה - אין זה מהדרכים שמשמש אני בהם.

זהו הפעם הראשונה שאני מגלה טעם הנהגתי בענין האמור, והסיבה מובנה, בכדי שלא להחליש את אלה שיש להם אמונה שיהי' שינוי עקרי, ובקרוֹב, בשיטת היחס של הקובעים ההנהגה בארצנו כלפי הלחץ מבחוץ, וכן שלא להחליש את אלה שענינם הוא הפגנה גרידא, שבנוגע לכמה מהם הרי לא רק "כוונתם רצוי". אלא גם המעשה שלהם רצוי. ועלי' להחליט האם כדאי לפרסם אפילו בין החברים לדיעה שלה עמדתי וטעמי ונימוקי שלא לנצל השפעתי להתיישבות האמורה מפני הסיבות האמורות.

ומסיימים בטוב בענין שהזמן גרמא - איחולי כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, ושתנצל השפעתה במילואה לטובת שלימות הארץ וביחד עם זה שלימות העם ושלימות התורה, אשר כולם תלויים זה בזה, ובטח מובן ה"רמז" שלי בנוגע לשלימות הארץ העם והתורה - תיקון החוק האומלל הידוע על ידי ניסוחו "גיור כהלכה", אשר לתמהוני הכי גדול הגיעתני שמועה מוזרה בנוגע לעמדתה בזה.

בכבוד ובברכה חי"ק

דעת הקהל לא מועילה

מיום יב אלול, ה'תשכ"ח התפרסם באג"ק כרך כה עמ' רכו בהשמטה מסויימת ומופיע כאן במלואו. המכתב הוא מארכיונו של הרה"ח וכו' הרב חנוך גליצנשטיין שליט"א, ות"ח על זיכוי הרבים.

תכריך מכתבי כ"ק אדמו"ר זי"ע אל הגר"ב נאה זצ"ל

(ומכתבי הגר"ב נאה אל הרבי זי"ע)

את התכריך שלפנינו ניתן לחלק ל-5 פרקים:

פרק א': בשלהי שנת תשט"ו נשלחו ל"כולל חב"ד" הערות כ"ק אדמו"ר זי"ע על לוח כולל חב"ד.

"לוח כולל חב"ד" נוסד ונערך כל השנים ע"י הגרא"ח נאה זצ"ל (ראה "בשער הפרדס"). כבר בשנת תשי"ג ציין הרבי על גבי הלוח את הגהותיו הק' (ראה פרטים "בשער הפרדס"). בתמוז תשי"ד הסתלק הגרא"ח נאה זצ"ל והעריכה הועברה לבנו הגר"ב נאה זצ"ל. לשנה הבאה, כאמור, הגיה הרבי שוב את הלוח – תצלום ההגהות מתפרסם כאן. לאחריו מתפרסם מכתב הגר"ב נאה אל הרבי בהתייחסות אל אותן הערות ובשאלות נוספות. לאחריו מתפרסם כאן תצלום מענה קדשו של הרבי למכתב שלפניו. המכתב מופיע גם ב"אגרות קודש", חלק י"ב, עמ' א'.

פרק ב': מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע להגר"ב זצ"ל בענין כרך דא"ח בכתב יד. למכתב מצורף "פתשגן הכתב" מטעם המערכת.

פרק ג': הערות הגר"ב נאה זצ"ל לסידור "תורה אור" ומענה קדשו של הרבי.

פרק ד': שקו"ט בענין קריאת התורה בחוה"מ סוכות, והוראתו הסופית של כ"ק אדמו"ר זי"ע שאין לשנות מן האמור בלוח ע"ד הקריאה כפסק השו"ע וכמנהג אנ"ש בירושלים מדור דור.

נספח: מכתב הרב מנחם מענדל נאה שי' בנו של הגר"ב זצ"ל, (שעוסק כיום בעריכת ה"לוח" יחד עם אחיו הרב יוסף יצחק שי') לביקורת שנשלחה אליו.

פרק א'

כ"ה אלול תשט"ו, עיה"ק ירושלים ת"ו

להוד כ"ק אדמו"ר שליט"א

אחרי החוואת קידה

ידוע לכ"ק שליט"א שסדרתי לוח תשט"ז, ע"פ יסודו של אאמו"ר ז"ל, והדפסתי בראשו "וקצת הוספות והערות" כי נכנסו בו כמה עניינים והערות ממחזוה"ש ומלוח הי"י ומהקונטרסים. השתדלתי בסידורו, למלאות רצון כ"ק שליט"א, כפי השגתי והבנתי, ונא להשיב לי ע"י עוש"ד ע"ד שביעות רצונו בזה. הגהות והערות כ"ק שליט"א הגיעו אחרי שעברתי כבר על עלי ההגהה ונגשנו כבר להדפיס, והוכרחנו לצמצם השורות ולהשתמש בכ"מ בר"ת, בכדי לאפשר כניסת החומר שהיה רב, ובקושי הסתדר במכבש הדפוס לפי גודל הגליון שהיה קבוע מראש. כי לראשונה השמטתי את כל ענין הפיוט, אחרי שזה כבר מבואר היטב במחזוה"ש (והערתי רק על אפתנו וארצנו). אבל אחרי שהגיעו הערות כ"ק שליט"א, סדרתי כפי ההוראות, ומדי עמדי בבית הדפוס הרגשתי בענין תענית אסתר שיש לשנות מי' לג' כפי הגהת כ"ק שליט"א בצו"ג, אבל לא חפצתי לעשות דבר מעצמי, כי אמרתי שיתכן שיש לכ"ק שליט"א טעם בדבר, אחרי שלא הגיה בפירוש גם שם כפי נוהג כ"ק לפרש כל דבר באר היטב (וחשבתי שאפשר שרק בד' צומות הדין כן וכן נראה קצת בלשון הצ"צ נ"ע שם). וצלצלתי להר"ז סלונים יצ"ו ע"ד זה, וגם הוא החליט שאין לשנות בלי הוראה מפורשת מכ"ק שליט"א. וכעת כבר הופץ הלוח, ואפשר רק לתקן להבא בעה"י שיהפכו עלינו לששון ולשמחה. כן ע"ד שאר ההוראות כגון ברכת התפוח דווקא וכו' וכו' אודיע ואפיץ בקרב אנ"ש שי' הוראות כ"ק שליט"א.

מה שכתבתי בלוח בקריאת אגה"פ הזאת השנית. כפי זכרוני שבלוח הי"י (שאינו לפני כעת כי לקחתיו בהשאלה בעת סידור הלוח, ובין ספרי אאמו"ר ז"ל לא מצאתיו) כתוב בקריאת אגרת הפורים הזאת "אגה"פ השנית", והעתקתי הדברים ככתבן, ואחרי שנתוספו הגהות בטור ההוא והוצרכתי להוציא כמה מילים מהקטע ההוא, אמרתי לקצר גם בזה, כי לא עמדתי על הכוונה הנכונה, וחשבתי שהכוונה על אגה"פ השנית (אגב, אאמו"ר ז"ל היה נוהג לנענע באגה"פ השנית כמדומני ברור, אמנם במג"א ובאחרונים כ' בקריאת האגרת הזאת, ונא להבינו).

בדבר ההג"ה שצ"ל במנחה דר"ה וכן בכל פעם שקורין במנחת שבת האם הכוונה להוציא מנחה דתעניות? וע"ד הערת כ"ק שליט"א לתקן במוצאי יוהכ"פ המילים "וכתבנו בספר". הנה כוונת אאמו"ר ז"ל היתה כנראה ע"פ דה"ח סי' ל"ד אות פ"ז שפירש בדבריו שם שכוונתו להזכרת מלת בספר דאז הוי כשח בתפילה, אבל כ"ז שלא הזכיר מלת בספר

אין צריך לחזור, אבל עכ"פ יש לתקן הלשון, ונא להודיע הוראת כ"ק שליט"א בזה.

ואגב סדרי הלוח נתעוררתי על כמה הערות ואציעם לפני כ"ק שליט"א:

(א) במחזוה"ש נדפס בנשמט "מבית עבדים" בלי ו' (ומטעם זה השארתי בלוח הערת אאמור"ר ז"ל שצ"ל ומבית).

(ב) בדבר הפיוטים דשחרית אם לאמרם הן ביום א' והן ביום ב', הנה כ"ק אדמו"ר שליט"א כתב בהערה למחזוה"ש (כפי זכרוני, גם את המחזוה"ש קבלתי בשאלה והחזרתיו), שבמחזורים צויין שא"א ביום א' מה שאומרים ביום ב' ואפשר להוסיף מלשון המהרי"ל "וכשחל ראשון בשבת אז מדלגין תעיר ותריע וכו' ומתחילין ביום שני שמו מפארים". וכ"מ בתשבץ קטן, וברוקח ה' ר"ח סי' ר"א "בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין" וכן יסד רבי שמעון בקרובץ של יום שני (וכן חזיתיה לדעתיה דמר כ"ק שליט"א במה שהגיה בלוח להקיף בסוגריים (יש אומ' שמו מפארים). וכן מבואר במהרי"ל בתשבץ שם שיש לומר גם בשבת אפתנו כהוראת כ"ק שליט"א (ובכלל ע"ד נוסח זה יעויין במהרי"ל שם, ובתשבץ שם "ואומרים בכ"מ לפתותך כו' ויעויין גם רוקח שם).

(ג) בחרוז נעלה שופר, הנוסחא במחזוה"ש תחזק מגן תיו שבאית, וזכורני שראיתי במחזורים מדוייקים התיו בפתח כלשון הכתוב החזק מגן וצנה, וכמדומה שזה יותר נכון גם לפי דקדוק הלשון.

(ד) בחרוז שלחתי במלאכות נקוד במחזוה"ש במלאכות בחולם הו' ובמחזורים אחרים ראיתי הו' במלאפום, ואמנם מצינו בתהל' כל מלאכותיך, אבל בלשון יחיד נמצא רק בהגי' א' ושם במלאפום.

(ה) בחרוז מסטין בכבל אסור. בתשבץ קטן כתב, שהמהר"ם מרוטנבורג הגיה שצ"ל בכפל אסור כבאיוב מא. "בכפל רסנו", והגהה מתקבלת היא, ולפלא שלא העירו ע"ז במחזורים בתור נ"א (כמו שהעירו על הנוסחא ארצנו).

(ו) יש להעיר על נוסח הפיוט דנעילה ובכל זאת אנו כו' ועינינו כו' שלפי המשמעות בגמ' סוכה נג: ולפי פרש"י שם נראה שאין לומר לשון זה.

והנני משתחוה מרחוק מול כ"ק שליט"א ומתברך בכתיבה וחתימה טובה

ברוך בן דבורה נאה

ימי הסליחות תשט"ו

פרק ב'

פתשגן הכתב

בשילהי שנת תשכ"ו ביקרו באה"ק הרה"ג ר' משה פנחס כ"ץ זצ"ל ויבלח"ט בנו הרה"ת ר' זאב יחזקאל שי' וכ"ק אדמו"ר ז"ע הטיל עליהם לאסוף בשליחותו כרכי כתבי-יד של מאמרי דא"ח הנמצאים באה"ק אצל אישים פרטיים, על מנת להשתמש בהם, כמובן, להדפסה ולהשוואת גירסאות וכו', ראה "אגרות קודש", חלק כד, עמ' כז ורז.

הרה"ת ר' אברהם חנוך שי' גליצנשטיין סייע להם במציאת אישים שיש סברה שיש אצלם כתבי יד כאלה והתלווה אליהם בביקוריהם.

הרבנים הגאונים החסידים רבי ברוך זצ"ל ורבי משה צבי זצ"ל נאה, בניו של הגרא"ח נאה זצ"ל, ירשו מאביהם זצ"ל כרכי כתבי-יד זקנו החסיד רבי דובער קליסקר זצ"ל שהיה שד"ר וחוזר אצל כ"ק אדמו"ר הצמח צדק ז"ע, "הנחות" מאמרי דא"ח של הצמח צדק, והם הואילו לתתם לשלוחים הנ"ל עמ"נ להעבירם לכ"ק אדמו"ר ז"ע.

פרק ג'

ט"ז חשוון תשמ"ח לפ"ק, עיה"ק ירושלים ת"ו.

אל מרן הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א.

אחרי הקידה וההשתחואה מרחוק אל מול פני הקודש!

אביע בזה תודתי העמוקה מלב ונפש למרן הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א עבור הסדור הנהדר בקודש בפנימיותו "תורה אור" והמקסים ביופיו החיצונית הנד"מ, שקבלתי במתנה מהמזכירות ע"י הרה"ח וכו' הרב אליעזר ליכטשטיין שיחי', מרגניתא דלית לה טימא, יזכני השי"ת להתפלל בו כראוי לו, ואזכה גם ללמוד בו מתוך בריאות הגוף והנפש, אמן.

היום שוחחתי בטלפון עם הרה"ח ר' אליעזר ליכטשטיין שי' ואמר לי שמתכוננים להדפיס את הסידור הזה במהדורה חדשה, וכל מה שיש להעיר כדאי להזדרז, ולכן אבוא בזה להעיר על ענין הצריך תקון, ולפלא שהגאון מוהר"ד לאוואוט ז"ל נ"ע לא עמד ע"ז. לראשונה אני רואה כעת הסידור תורה אור בשלמות מקרוב, הנה ידוע שהמדקדק הגדול הרו"ה (וואלף היידנהיים ז"ל, שיש לו הסכמה מהנ"ב זצ"ל) הכניס בסידורו ובספרי התנ"ך שה"ל חטפים שונים. כגון ב"ברכו" הוסיף חטף פתח: בְּרַכּוּ (כנראה ע"פ המסורה במקראות גדולות בשופטים ה.ט. ובעוד כמה מקומות, וראה מנחת שי שם ומנחת שי בראשית יב, ג) וכן באות הראשונה מב' אותיות דומות והראשונה בשבא הוסיף בה חטף כגון הַלְלוּהוּ – הַלְלוּ ועוד רבות כהנה. וזה לא מדעתו, אלא הוספת הדקדקן הגדול בן אשר (שסמך עליו

הרמב"ם ז"ל בה' ס"ת פ"ח ה"ד) כעדותו של בְּרַךְ בסידור עבודת ישראל בתפילת שחרית עמ' 77 (והוסיף שכ' כל לשון "גרש" ולשון בְּרַךְ והוא בעבור אות רי"ש). ובשתי אותיות דומות הביא המנחת שי בראשית יב, ג שכ"ה בהוספת חטפין בחכמי הדקדוק הראשונים. ובסוף הוסיף: "ואני בתומי אלך בדרך הספרים שהם כולם בשוא לבד והמדקדק לקרותן כהוגן תבוא עליו ברכה", וכן הוא מנהג הספרדים – מדייקים שלא להוסיף חטפין רק שבא בלבד.

והנה מעולם לא שמענו מזקני חב"ד הרד"צ נ"ע והרב שיל"א מחברון ז"ל ושאר זקנים שהכרנו שיאמרו הָלָלו, או בְּרָכּוּ בברכות קה"ת הנאמרים בקול רם ברבים. ודקדוקו של הרב היידנהיים לא נתקבלה בחב"ד, וגם בסידור "תורה אור" עצמו אינו מופיע רק פעמים אחדות, ובשאר מקומות אין חטפין האלו. ומדוע לא מתקן הגרא"ד נ"ע, וזה מזיק לצעירים שלא הורגלו עדיין בזה ויתבלבלו ובאמת גם אנשי אשכנז בירושלים ת"ו הזקנים שהכרתי לא קיבלו את החטפים האלו, כפי שידוע לי מזקני אשכנז בירושלים ת"ו, וגם בסידורו של הרב יצחק מאלצאן מירושלים שהיה מדקדק גדול לא הדפיס החטפין האלו, וזכורני שגם בסידורי וילנא הגדולים שהם מיוחדים לשצ"ם העוברים לפני התיבה אין החטפים האלו מופיעים, וכנראה שאחרי ההדפסה לא היתה לפניו שום דרך לתקן את זה וכעת עלינו לבד לתקן את זה ולהשוות את סידור תורה אור בכל הפרקים, שברוב חלקי הסידור אינם מופיעים החטפין וככה לא יופיעו בשום מקום.

הוספה להנ"ל:

בסידור תורה אור, אין הכוכב המציין את השבא נע, שלא כסידור תהילת ה'. ושם צויין כ"פ על שבא נח שהוא נע כגון בברכת כהנים צויין על הכף הראשון של תיבת יברכך שהוא נע, יברַכְךָ, ולמעשה הוא נח, וצ"ל יברַכְךָ. וכבר צווח על זה הנקדן הרב הגדול ר' שבתאי סופר מפרמיסלא שהיה סגי נהור (מובא בב"ח או"ח סי' קיח) בספר ההקדמה שלו סדורו הוצ' הרב אברהם ברלינר פרנקפורט תרסט. על הכהנים המנגנים אותו כשבא נע (וכ"ה בספר הניגונים שלנו, בתוים סודר הכף הראשון כנע).

א) בסידור תורה אור בוהוא רחום בסוף "אין כמוך" וכל קומה לפניך תשתחוה בת' לא דגושה, וזהו הנכון (ודלא כסידור תהילת ה', ושם בתיו דגושה) כפי שהוא בנשמת.

בהרחמן בברכת המזון ישבור כו' נראה שצריך להיות עול הגויים ולא עול גלות שזה צנזורה. וכמו שהוא באהבת עולם לפני ק"ש.

א) וכן בסוף ויתן לך כי עזרך. "עזרך" הוא שבא נח, ובסידור תהילת ה' צויין שבא נע, וישנן עוד כמה ציונים בלתי נכונים.

מענה כ"ק אדמו"ר ז"ע:

ב"ה אור לכ מר חשון

- (1) בעניני דקדוק הנ"ל הנני משתמט מלעשות שינויים בהנהוג מזמן רב עד שיהי' ברור בהחלט והעיקר שנוגע לפועל. והלואי שידקדקו בנקודות גדולות – והמדובר בחטף ושבא וכי"ב. ומטעם הנ"ל -לא העירותי ע"ע .
- (2) נהנתי מאוד לכתבו שבא בבית (ולא בוא"ו) – שכן מפורש ובטעמו בכ"מ, ולא כהחדשים וכו'. ולפלא שהרה"ג כו' ווינשטאק ע"ה שינה וכו'.
- (3) ע"ד מצב בריאותו- כדעה אחידה דשני רופאים מומחים.
- (4)
- (5) להערתו בהרחמן בברכהמ"ז שצ"ל עול הגוים ולא עול גלות גם דעתי כן הוא.
- (6) אזכיר עה"צ.

פוק ד'

ב"ה כ"ב לחדש הגאולה תמוז, תש"ן, עיה"ק ירושלים ת"ו.

לכבוד מרן הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א

אחרי ההשתחוואה מרחוק אל מול תואר פני קדשו, שליט"א

לפני כמה ימים הביאו לי לראשונה קאסעטא משיחת קודש מיום י"ז תשרי תשמ"ט. ובקושי השמיעו לי רק את תחילת השיחה ושמעתי תול"ת שכ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שגם באה"ק ת"ו קורין בחוהמ"ס קורבנות של כמה ימים. כן שמעתי מאנ"ש שי' ששיחת קודש זו כבר יצאה לאור הדפוס, וביקשתי טלפונית מספריית חב"ד והבטיחו למצוא אותה וטרם קיבלתיה ובוודאי אקבלנה בימים אלו בעזה"ת.

זו לי השנה הראשונה שאכניס בעזה"ת לתוך לוח השנה של אה"ק שאני רגיל להדפיס כל שנה, הוראה יפה זאת מכ"ק אדמו"ר שליט"א, ועד האידנא כתבתי הנהוג של חב"ד כאן כל השנים לחזור בכ"י את קרבן היום ד' פעמים לכל ארבעת הקרואים כמנהג הספרדים, וכן נוהגים בכל ערי אה"ק כל האשכנזים לרבות כל החסידים השונים, ושמעתי כיום

שבכפר חב"ד שינו את סדר הקריאה שלהם מעת ששמעו את שיחת קודש זאת מפי כ"ק אדמו"ר שליט"א. וכידוע לכל אנ"ש שאני אדם היושב באהל ביתי כל השנה, ואף אחד מהם לא מצא לנכון להודיעני בכתב או דרך הטלפון את תוכן שיחת הקודש למען אדע לשנות את סדר הקריאה בלוח חב"ד ואני מצטער ע"ז. וכעת התישבתי לעיין את סדר הקריאה של הרמ"א ז"ל באה"ק, ומצאתי שיום ה' דחומ"ס הוא היום הראשון היוצא מהסדר של שאר ימי המועד (כמו ה"ר בחו"ל), ואפשר לסדר הקריאה בכמה פנים:

א) כהן וביום הרביעי, לוי וביום החמישי, ישראל וביום השישי, רביעי חוזר וביום השישי. [היינו הקדמה למעלה בשני ימים, והכל מסתדר בנקל] וגם למחר בה"ר עד"ז: כהן וביום הרביעי, לוי וביום החמישי, ישראל וביום השישי, והרביעי וביום השביעי [הקדמה בשלושה ימים] [מבוסס על לשון רש"י בסוכה נ"ב. בסוף העמוד "והשלושה שקורין תחילה אין מקפידין על קריאתם יקראו מה שירצו" – שעכ"פ כולם קרבנות החג הם], ויעוי' במחזור ויטרי סי' ש"ף.

אופן זה קל לזכירה, שביום ה' דחומ"מ מקדימין שני ימים, ובה"ר שלושה ימים.

הפן הב'. בה' דחומ"מ כהן וביום השלישי, לוי וביום הרביעי, ישראל וביום החמישי, והרביעי וביום השישי. בסדר זה יש יתרון שהרביעי קורא קריאה חדשה מה שלא קראו קודמיו, ברם ההקדמה היא בשלושה ימים שאין כל הכרח לכך. והרמ"א ורש"י ז"ל במחזור ויטרי שם, ועוד, רק מתוך הכרח שינו הסדר להקדים בה"ר.

אופן ג. ה' דחומ"מ, כהן וביום החמישי, לוי וביום השישי, ישראל וביום השביעי, רביעי וביום השישי, ועד"ז בה"ר. אלא שלרביעי קורין וביום השביעי. אמנם הסדר בה' דחומ"מ אינו מתקבל על הדעת שמצד אחד קורא לכהן וביום החמישי הקדמה של יום לפניו, ומצד שני הוא קורא לישראל ביום המחרת.

ונא מכ"ק אדמו"ר שליט"א להורות לי את הסדר הנכון להכניסו בלוח חב"ד לאנ"ש שי' באה"ק ת"ו, לשנת "תהא שנת נפלאות אמן" הבעל"ט.

לפני שנים כתבתי לכ"ק אדמו"ר שליט"א שבתשב"ץ קטן כ' שהמהר"ם מרוטנבורג ז"ל היה אומר בפיוט מוסף דיוהכ"פ: מסטין "בכפל" אסור (ע"פ הפסוק איוב מא. ה.) במקום "בכבל" אסור שלפנינו, ולא קיבלתי ע"ז מענה, כנראה שלא רצה כ"ק אדמו"ר שליט"א לשנות המקובל במחזורים, עתה ראיתי שגם בערוגת הבושם לר' אברהם בר' עזריאל כ' כך בשם ר' משה מלוטרא שחי כנראה כמה שנים לפני מהר"ם ז"ל.

ברוך בן דבורה ע"ה נאה

העתקת מענה הרבי מהמזכירות:

ב"ה ר"ח מנ"א תש"נ

מענת כ"ק אדמו"ר שליט"א עבור הרה"ג והרה"ח וכו' ר' ברוך שי' נאה על המכ' מ"ב תמוז: הנ"ל משנה ראשונה, אח"כ היו ידיעות **שונות** (ממבקר) אה"ק, ולכן קודם שיפס"ד ויפרסם כדאי שיברר ככל הדרוש ויפרסם בצירוף מ"מ וכי"ב.

אזכיר עה"צ

ב"ה, יו"ט ט"ו באב, תש"ן, עיה"ק ירושלים ת"ו.

כבוד מרן הוד כ"ק אדמו"ר שליט"א

אחרי הקידה וההשתחוואה אל מול תואר פני קודשו שליט"א

אגרת הקודש מיום ר"ח מנ"א במענה קדשו שליט"א על מכתבי קבלתי נכון, בו כתב שהנ"ל משנה ראשונה, והנה קיימתי הודות השי"ת ההוראה שבסו"ד קדשו שליט"א לפרסם בצירוף מ"מ וכי"ב. ובברכת קדשו שליט"א נפתחו לפני השערים ומצאתי ראיתי שהמשנה הראשונה עליה להיות גם המשנה האחרונה בעזה"ת. כאשר אבאר בקצירת האומר:

במחזור ויטרי עמ' 441 (וכן בסידור רש"י סי' רכב, בשינויים קלים. ויש לתקן מא' על השני) כותב: "ומפטיר יום ראשון דחול המועד הוא קורא וביום השני וביום השלישי, שבכל מקום מפטיר הוא עולה לחובת היום הילכך ליקרי כאן בספיקא דיומא והרי ספק שלישי הוא, וכן כל יום ויום דחולו של מועד, האחרון קורא ספקו של יום, שכך שנינו במסכת מגילה, ביום טוב הראשון של חג קורין [בפרשת המועדות] שבתורת כהנים, ושאר כל ימות החג קורין בקרבנות החג, והאי קורין דקתני **אחרון קאי אחרון הבא בכל מקום קורא חובת היום, דאי אכולא ארבעה גברי קאי, א"כ יומא קמא דחיה"מ קרו ד' גברי, ביום השני, ביום השלישי, ביום הרביעי, ביום החמישי, יומא תניינא, ביום השישי, ביום השביעי, ביום השמיני, א"כ בתרי יומי הוו מסקי להו לכל קרבנות החג. אלא על כורחך, באחרון מיירי, המחוייב לקרות מוספי של יום בכל מקום, ואותו אחרון קורא ביום טוב ראשון של חג בפרשת המועדות כו' והשאר כבר קראו תחילה קודם לזה כו' ושאר כל ימות החג הם חולו של מועד, יהא קורא האחרון בזה בקרבנות החג בפרי החג, המתמעטין והולכין, שעל זה (מותר) [מיוחד] (כ"ה להלן בע"ב) לספר מעשה מוסף היום העשוי באותו יום שהוא עומד בו:**

ותוספתא דמגילה מוכחא הכי, דתניא בראשון קורא ובחמשה עשר יום, בשני ביום השני, בשלישי ביום השלישי, ברביעי ביום הרביעי, בחמישי ביום החמישי, בשישי ביום השישי, בשביעי ביום השביעי, בשמיני ביום השמיני עצרת. אלמא לא פסיק ותני, אלא בקרבן המיוחד לשמו של כל יום, ובסידרא דברייתא הכי איתא. ופירושא דמתני' מיתוקם כוותיה, בזמן שהשנים כתיקנם וישראל שרויין על אדמתן, שאין יום טוב אלא יום אחד, התם איפשר להיותם נקראין כל קרבנות החג כסידרן דבר יום ביומו, ואנן דאית לן תרי יומי ובעינן למיקרי ובחמשה עשר יום בתרי יומי קמאי מתוך הספק....

ובסדר הזה הנהיג רבינו זצ"ל את דורו, והעמיק בדבר מכתב ידי רבו מובהק ר' יעקב בר' יקר שפירשה במסכת מגילה לפני המאור הגדול מתקף לכולה גולה, רבנא גרשום זכרוננו לברכה. וכן פירש:

"בראשון דחולו של מועד, כהן קורא ביום השני, לוי וביום השלישי, ישראל וביום הרביעי, האחרון דולג וחוזר אחרו, וקורא וביום השני וביום השלישי כו'. בחמישי של חול המועד הוא יום הושענא רבא, כהן מתחיל מלמעלה ביום החמישי, לוי ביום השישי, ישראל ביום השביעי, האחרון ביום השישי וביום השביעי, שהיה רע בעיניו שיקרא כהן ביום ערבה ביום השישי, ולוי ביום השביעי, וישראל ביום השמיני עצרת. דשמיני יום טוב ורגל בפני עצמו ואיך אתה בא לקרותו בחול, לכך מקדים הוא לכהן מלמעלה ביום החמישי, כדי שלא יעבור אחד מהן מהשביעי ואילך, שקרבנות החג כלין שם. ומיהו הבא לקרותו וביום השמיני בשביעי אין מוחין בו, שהרי אותו ישראל שלישי לא לחובת היום הוא, דהא בחול גמור אין פוחתין מתלתא גברי, ומאי שינה זה מראש חדש שהשלישי קורא וביום השבת, ואין אנו מקפידין אלא באחרון לבדו שהוא קורא מוסף של ראש [חדש] ובראשי חדשיכם, ותלתא גברי דחולו של מועד אין לנו להקפיד במה הן קורין, שהרי שלשתן לא לחובת היום מעשה מוסף, אלא לקרות בתורה בעלמא הן באים.

וכיון שהספר תורה מונח לפנייהן ופתח לקרות בו מוסף היום, קורין והולכין בקורבנות החג כמו שהיו קורין בשאר התורה, אבל הרביעי הבא באחרונה הוא מיוחד בכל מקום לספר מעשה היום ולקרות בו, כו'. ומתוך שהוא בא לשם היכירא להוכיח על קדושת היום, שהרי בחול אין קורין אלא ג', ובמועד נוסף עליהם הרביעי כו', מתוך כך תקנו הראשונים שתהא חובת היום נקראת על ידו, כו', ומנהג כשר הוא לאחוז בו ומחזיקין אותו".

הנה מזה שכ' שמהתוספתא דמגילה מוכחא הכי, מבואר להדיא שהתוספתא לא בכל הד' קרואים אמרה שקורין פרשת היום אלא באחרון לבד מיירי. וכמו שהעתיק מהתוספתא בראשון קורא ובחמשה עשר יום, דהיינו המפטיר [שהרי שאר הקרואים ביו"ט הראשון קורין בפרשת המועדים שבתורת כהנים כמו שכתב לפני זה מהמשנה דמגילה]

וזו היא ההוכחה שגם ביום השלישי וכו' שבתוספתא, על האחרון קאי, ולא על שאר הקרואים. דאי על כל הד' קרואים קאי א"כ ליכא שום הוכחה מהתוספתא דהעיקר הוא האחרון, והוא הקורא קרבן היום [ועי' מה שהסביר להלן בסוה"ד דעל האחרון קאי "מתוך כך תקנו הראשונים שתהא חובת היום נקראת על ידו כו.]. ומפרש דהתוספתא מדברת בזמן שהשנים כתיקנם וישראל שרויין על אדמתן [כלשון הגמ' במגילה ב.]. אבל אנו בגולה, האחרון דולג וקורא תרי ספיקא דיומי [מתחת לקו: ובדבריו אלו שהתוספתא בזמן שהשנים כתיקנם וישראל שרויין על אדמתן מבואר שבזמנו של רש"י בעת שכ' כך לא היו ישראל כלל באה"ק ת"ו, אף שמצינו בספרי דבי רש"י (סידור רש"י סי' ר"ה, פרדס סי' קפג. ובמחז"ו עמ' 381, "שמעתי שתוקעין בארץ ישראל במוצאי יום הכיפורים קשר"ק כו", דברי תלמידי רש"י ז"ל הם). ובזה תתיישב קושית הצ"ח בפסחים מז. ע"ד רש"י שם "ושני ימים טובים של ר"ה דוקא נקט דבזמן לחם הפנים לא היו שני ימים טובים של גליות", והקשה דמאי איריא בזמן לחה"פ, אטו בזמן הזה יש בירושלים שני ימים טובים חוץ משני ימים של ראש השנה. ובשר"ת חת"ס ז"ל יור"ד סי' רנב, כ': "ונהירנא כד הוינא טליא בעברי דרך ק"ק פראג זכיתי לראות פני הגאון צ"ח זצ"ל ואמרתי לו במה שתמה בספרו על פירש"י הנ"ל הא בירושלים אפי' בזה"ז ליכא ב' י"ט של גליות ומאי איריא בזמן לחה"פ דכ' ואמרתי לו מי לא משכחת ליה בשרוב חכמי ישראל בחו"ל ולא הניח כמותם בא"י שאז מעברים שנים וקובעים חדשים בחו"ל כמבואר בברכות ס"ג סוף ע"א גבי עובדא דחנניא בן אחי ר"י כו' ויהיה גם בא"י ב' י"ט של גליות כו', אלא משום שא"א זה בזמן לחה"פ דאז לעולם ב"ד הגדול בירושלים סמוך למקדש כו', וישרו דברי בעיני הגאון ז"ל ואמר קאלוס". ועי' גם בחי' חת"ס פסחים שם. ולפי"ד ניחא בפשיטות דרש"י לא דיבר כלל על א"י בזה"ז שישאל שרויין בתוכה, וכע"ז ברש"י סוכה מב: ד"ה החליל "דבזמן מקדש – אין עושין יו"ט שני", וכן יש לפרש ברש"י מגילה לא. ד"ה הכי גרסינן "לפי שהברייתא נשנית בארץ ישראל שאין עושין י"ט אלא יום אחד" כוונתו ג"כ בזמן שהשנים כתיקנם כו.].

בס' מעשה הגאונים מחכמי שו"מ הקדמונים ורש"י ז"ל, ד' ברלין תר"ע סי' נב. (וענין זה גם בס' פרדס הגדול סי' קפט, ויש לתקן מאחד על השני). "וקראו בוורמיש' כו' ובשלישי היינו במועד קרא כהן ביום השני ולוי ביום השלישי וישראל ביום הרביעי, ועוד ישראל [אחר] בעינינו של יום לפי שאחרון עיקר שניתוסף משום כבוד מועד ולכך קורא בפרשת ביום השני וביום השלישי.

וכן ביום הרביעי כהן קורא בפרשת ביום השלישי ולוי ביום הרביעי וישראל ביום החמישי, וישראל אחר בעינינו של יום, ביום השלישי וביום הרביעי ב' פרשיות, וכן כל הימים עד יום הושענא רבא. וביום הושענא רבא קורא ביום הש(ל)שי כהן, ולוי ביום השביעי וישראל ביום הששי, וישראל אחר (ביום) ביום השביעי וטעם שלהם מזה (מב')

והיכא דלא איפשר עבדינן הכי, וכן העיד רבינו שמואל בן רבינו יצחק הלוי נ"ע מפי אביו שכן נהג רבינו גרשם זצ"ל.

מבואר בספרי דבי רש"י אלו שרבינו גרשם ז"ל קרא כמו שכ' רש"י ז"ל בשם רבותיו שישראל קורא ביום המחרת, ולא יכפלו פרשה אחת שתי פעמים (כדעת הר"ש משנן¹, בתוס' סוכה נה. שהם להר"ש משנן כידוע), אלא שבהו"ר יקראו כהן ולוי ביום הששי וביום השביעי, ושני הישראלים יחזרו ויקראו ביום הששי וביום השביעי כמו הכהן והלוי, וזה דלא כרש"י ז"ל שנהג והנהיג להקדים בהו"ר ולהתחיל לכהן וביום החמישי, והיינו שלא קיבל סברת רבינו גרשם דבהו"ר הוי גדר היכא דלא אפשר, וסובר שיותר נכון להקדים ולקרות מהיום החמישי (ששלשה הקראים הראשונים יקראו מה שירצו, ובלבד שלא יחזרו וכפלו פרשה אחת שתי פעמים) וזה חידושו של רש"י ז"ל עצמו. וזה מדויק בלשון רש"י ז"ל, שבסוכה נה. כ': "ומ"מ כך היו נוהגין רבותי, שני הראשונים קוראים שנים ספיקי היום והשלישי בפרשת יום המחרת שאינה מספיקות היום כלל והרביעי חוזר וקורא מה שקראו שנים הראשונים", ולא הזכיר כלל סדר קריאת הו"ר. אבל במגילה ל' ע"ב אחר שכ' סדר הקריאה בחוה"מ הוסיף חוץ מיום אחרון של חש"מ שא"א לקרות ביום השמיני לפי שאינו מימי החג אלא רגל לעצמו, לפיכך יום ז' של חש"מ, ראשון (קורין) [קורא] ביום החמישי, שני קורא ביום הששי, שלישי קורא ביום השביעי, והרביעי קורא ביום הששי וביום השביעי שהן ספיקי היום", ולפי שכאן חלק על רבותיו לא הזכיר כלל שזה מנהג רבותיו.

והנה ראינו שרש"י ז"ל דחה שיטת הגאון ז"ל בתשוה"ג הורביץ "תורתן של ראשונים" עמ' 39 (והובא בס' המנהיג סי' מז. בשם רב עמרם גאון ז"ל) לקרות בהו"ר הישראל ביום השמיני, לפי שאינו מימי החג אלא רגל לעצמו, ומ"מ כ' כאן במחז"ו "ומיהו הבא לקרות וביום השמיני בשביעי אין מוחין בו כו", ומשמע מזה דשיטת רבנו גרשם ז"ל לקרות בהו"ר הכהן והלוי ביום הששי וביום השביעי, וגם ב' הישראלים חוזרין וקוראין ביום הששי וביום השביעי, היא שיטה דחויה לרש"י והבא לקרות כן אולי מוחין בידו, דלא הוי גדר היכא דלא אפשר, דאפשר להקדים ולהתחיל ביום החמישי. ורש"י ז"ל כנראה מפני הכבוד של רבותיו – ר' יעקב בר' יקר שהיה תלמידו של רבנו גרשם ז"ל – לא הזכיר כלל מנהגו של ר' גרשם זצ"ל בהו"ר ולא העיר כלום ע"ז.

ובאו"ז ח"ב סי' שצ"ג מביא שיטת רש"י וכותב: ויש כאן נוסחאות אחרות בשם מר רב יהודאי גאון זצ"ל כו' ופירשו סדר אחר, ואנו שותין מימיו של רבינו שלמה נוהגין כדבריו וכסדר שפירשו ותו דטעמא דמסתבר הוא ומקובל ללב וכן הלכה וכן נוהגין כל חכמי לב.

1. וכן נוהגין במגנצא, הגה"מ פ"ג מהל' תפלה או"ק י"ד.

וכ"כ בהגה"מ פ"ג מהל' תפלה או"ק: שכן מנהגנו. וכ"כ ר' מנוח שכן נוהגין בעיר גדולה לאלקים נרבונו: השלישי קורא וביום הרביעי, וכ"ד רב עמרם גאון, ואפי' בה"ר דעתו שהשלישי קורא ביום השמיני, ורש"י במגילה ל: העיר ע"ד אלו. וכן כתב במנהיג סי' מז. שכן מנהג נרבונו לקרות בה"ר, השלישי ביום השמיני כרב עמרם ז"ל.

וברבנו חננאל ז"ל סוכה נה. בסוף העמוד: "מצאנו שפי' גאון זצ"ל הכין מנהג באתרין בתרין מתיבתא כו' ביום השלישי שהוא חול קרי כהן וביום השני, ולוי קורא וביום הג', וישראל קורא וביום הרביעי, והרביעי דהוא מפטיר קורא וביום השני וביום השלישי. וכן מזכירין תרי עניני, ובשביעי קורא וביום הששי וביום השביעי, וכן בתפלה".

ובר"ף זצ"ל פ' בני העיר "וקא פריש גאון כך מנהג בשתי ישיבות כו' וביום שלישי שהוא חולו של מועד כו' וישראל קורא וביום השלישי, והרביעי קורא וביום השני וביום השלישי".

הרי חלוקין הר"ח והר"ף במנהג ב' ישיבות, וזה לא מסתבר שבזמן קצר כזה שביין הר"ף והר"ח ז"ל ישתנה המנהג בב' הישיבות, וגם לפליאה שהראשונים כלל לא הביאו שיטת הר"ח ז"ל, רק את שיטת הר"ף ז"ל, וגם צע"ק שעכ"פ היה הר"ח ז"ל צריך להזכיר שגם בה"ר קורין ביום השמיני כמו רב עמרם גאון ז"ל. ברם יתכן מאוד שבר"ח ז"ל חלו ידי מגיהים, כפי שחלו ידי מגיהים ברמב"ם (עיי' ב"י סי' תרסג. ובהגה"מ ברמב"ם ה' תפלה פ"ג, ובמהר"י בי רב שם).

בדבר הקריאה בא"י כבר כתבתי מהר"י בי רב ז"ל בס' בית יעקב הנדפס בסוף הרמב"ם ח"א בהוצ' ספרים פרדס ישראל, שאחרי שהביא דברי רש"י בסוכה נה. הוסיף: "ולפי זה בא"י שאין לנו שום ספק יקראו הג' במקום שירצו ואין מקפידין עליהם אבל הד' שבא לכבוד היום יקרא פרשתא דיומא דווקא כו", עיי"ש. וכן עלינו לנהוג וכמוש"כ הצ"צ נבג"מ זיע"א בס' פסקי דינים. והנה אני מצ"ב תצלום מס' תקון יששכר ובו מבואר המנהג המוזר אותו מצא מהר"י בי רב שראה קהלות תושבי אה"ק שבאו מחו"ל וקראו כמו שקראו בחו"ל וכן העיד בעל תקון יששכר שנהג לראשונה כך בצפת עד שדיין מוסתערבי אחד, שהם תושבים קדומים באה"ק העיד לו שאבות אבותיו נהגו לקרוא ד"פ פרשת היום, חזר בו. והעידו כך לפני מהר"י בי רב ז"ל ואמר להם "שהאמת אתכם והוא הטוב והישר", כלומר שלא כמו הקהלות הקורין ספיקא דיומא בא"י, שאין בה שום ספק כלל. אבל לא פסק כך כלפי האשכנזים הנוהגים כרש"י ז"ל כמפורש בספרו בית יעקב. כתבתי כ"ז מפני שח"א שחשב שלא ראיתי את התקון יששכר שלח לי תצלום דף זה (בס' ארץ חיים למהר"ח סתהון ז"ל ציין לתקון יששכר דף ס"ט ע"א ולתשו' הרלב"ח סי' מט. וראיתם זה כבר ולא מצאתי בהם שום חדש). ומש"כ דומני שהם דברים ברורים וחזקים כראי מוצק.

אקוה שכ"ק אדמו"ר שליט"א ישלח ברכתו והסכמתו לדברי ואכניסם מיד ללוח אה"ק שאדפיס בעזה"ת לפני חדש הרחמים הבעל"ט.

המתברך בברכת השנים לטובה ולברכה ולרפו"ש בקרוב.

ברוך בן דבורה ע"ה נאה

העתקת מענה הרבי מהמזכירות:

ב"ה, ז' אלול תש"נ

להרה"ג והרה"ח וכו' ר' ברוך שי' נאה

מענת כ"ק אדמו"ר שליט"א: לא ישנה ממה שנדפס כבר.

אזכיר עה"צ.

נספח מאת הרב מנחם מענדל שי' נאה (מענה להערות)

הדברים ידועים ומפורסם בכתב ובע"פ כי הרבי נשי"ד עבר על הלוח והסכים עליו, וגם נתן הערותיו הארותיו וכפי שמופיע בלוח עצמו (ראה "תענית אסתר" "הוראת כ"ק אדמו"ר נשי"ד בהערותיו ללוח תשט"ז") וגם המשב"ק הגר"ל גרונר אמר לי כי כך היתה דרכו בקודש, היה רושם בשולי הגליון הערותיו על הלוח ונותנם לו ע"מ להעתיק ולשלוח לאדמו"ר זצ"ל את הטעון תיקון. ומי אנו ומה אנו כי נבוא אחר המלך ובפרט שמעיר ההערות לא דק בכלל.

וראה בלקו"ש כרך כט עמ' 409 שכ' שם וז"ל: "מש"כ בלוח כולל חב"ד... כמו שצינתי כל זה בליקוטי מנהגים שנדפס בסוף רשימת איכה משם הועתקה הוראה זו אל הלוח ואין הלוח מקום ציון מקורות".

וכיון שכשאדמו"ר זצ"ל ציין בלוח מקור והרבי נ"ע (שראה כל דבר ולא החסיר תג קל) לא תיקן והסתפק במראה המקום שהובא אין להעיר אח"ז ולא כלום, ועאכו"כ מקום שאמר המעיר למחוק מהלוח. כבודו במקומו מונח, הרבי נ"ע ראה הכל ולא מחק אנחנו נמחוק?

ולכן נשאיר בלוח ביום הכיפורים את הפיוט (קם ר"ש) אף שלא מופיע במחזורים. וכן "כל הנערים" בשמח"ת וכן "ברכת האילנות" בחודש ניסן וכן "ולקחת סולת" שמופיע רק

בפעם א' ואין צריך לחזור עליו בכ"פ, וכן דינם של כמה הערות שבעל ההערה נדמה לו שרואה מה שהרבי נ"ע "הגיה ולא ראה".

הנה לנו הערתו בקשר להזכרת נשמות ביום ב' דר"ה, (בלחש) ולא התעצלתי וירדתי לקנות הקלטת ולשמוע הנאמר בה (ו' תשרי תשמ"ג) ושם בבירור אמר הרבי נ"ע "אם זה מנהג לכל אחד ואחד איני יודע עכ"פ אני מפרסם זאת ויהי רצון שלא תהיה עוולה גדולה מזו וכל אחד יחליט בר"ה הבא איך הוא רוצה להתנהג בזה". ואת ההוראה הזו הוא דורש להעתיק ללוח, בזמן שבמפורש אין זו הוראה!

או מה שהעיר ורצה לשנות בקידוש היום סוכות שבלוח כתב "מברכים אחר הקידוש ולא אחר המוציא". והגיה המעיר "מברך אחר הקידוש לאפוקי המסובים שמברכים אחר המוציא" אך בעל הלוח דייק טפי בלישנא והעתיק לשון הרבי בהיום יום וממנו בלקוטי מנהגים שלו "גם בקידוש היום דיר"ט ושבת חוהמ"ס מברכים לישיב בסוכה אחר הקידוש ולא אחר המוציא".

ועוד העיר שבי"ז בתמוז כתוב בלוח "ולטול צפרניים לכבוד שבת מותר אפי' בע"ש חזון", והוא מעיר מס' נטעי גבריאל שעד שבוע שחל בו ת"ב אין איסור כלל לכל הדעות. אבל המג"א בסי' תקנ"א ס"ק י"א כן טרח להוסיף מלים אלו וז"ל "שמעתי שיש אוסר ליטול צפרניים (בשבוע שחל בו ת"ב) כמו באבל ונ"ל דל"ד... ולכבוד שבת פשיטא דשרי", ועיין גם ט"ז שם ס"ק י"ג, ומכאן העתיק אמר"ר ללוח.

ועל כולם מעיר עמש"כ בלוח "מילה בביהכ"ס מלין קודם המגילה", ועל זה מעיר "המוהל הר"ר יעקב יוסף רסקין מל אחר המגילה וצויין ע"ז וכו'". אלו המקורות, בזמן שבשר"ע פסק הרמ"א מפורש "כשיש מילה בפורים מלין התינוק קודם קריאת המגילה" (תרצ"ג ס"ק ד') והלבוש הסכים במפורש ע"ז והט"ז ומג"א מדשתקו ודאי הסכימו ע"ז.

**בדברי
רבותינו**

קטעים מתוך קובץ 'ליקוט קטעי מאמרים שיחות ומכתבים מרבוה"ק בנוגע לחודש תשרי'

הרב יצחק מאיר גוראריה

וזהו פי' גואל ישראל שאומרים בתפלת י"ח וכמארז"ל (פ' ערבי פסחים דקי"ז ע"ב) דצלותא גואל ישראל לשון הווה, שתמיד הוא גואל. משא"כ גאל ישראל דקודם שמר"ע ל' עבר, דקאי בגאולה דיצי"מ. אבל גואל ישראל דצלותא היינו ענין גילוי אלקות ברוחניות תמידיות בכל דור ובכל זמן. כי בכל שעה שמתפללין כנ"י יש בחי' גאולה ברוחניות כללות נש"י שהוא ענין הארת משיח ממש. אלא שהיא ברוחניות ולא בגשמיות. ואם היו כל ישראל מתפללין בכוונה ולא הי' אור האהבה חולפת ועוברת אחר התפילה היה בא משיח גם בגשמיות. אבל ברוחניות יש בכל תפילה בחינת גאולה דמשיח למעלה כו'. והטעם הוא כי התפילה הוא ענין הארה א' עם בחי' הארה דמשיח. כי מלכא משיחא הוא בחי' מלכות. והתפילה הוא בחי' מלכות כמ"ש ואני תפלה כנ"ל וד"ל.

(סידור, שער התפלה כב, ג)

וטהר לבנו לעבדך באמת

וטהר לבנו לעבדך באמת וצ"ל מהו תוכן הבקשה לעבדך באמת, דאיך שייך שתהי' עבודה שלא באמת. ובפרט שעבודה זו היא עבודה שבלב, וכמו שאומר וטהר לבנו, ובעבודה שבלב אינו שייך שתהי' שלא באמת, דאם אינה באמת, הרי אין זו עבודה כלל. דבשלמא בעבודה דמעשה, שייך שתהי' העבודה ג"כ שלא באמת, שהרי מ"מ ישנו גוף העשי' והפועל עכ"פ, שגם עי"ז נמשכים ענינים של המשכות, ואף שאמרו שבלא דר"ר לא פרחא לעילא, ומצוה בלא כוונה כגוף בלי נשמה, מ"מ הנה גם עי"ז גוף פועל העשי' נמשכת איזה המשכה. ועד אשר כאשר ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו, מ"מ, והוא רחום יכפר עון, שנמשך כפרת עון (מצד גוף העשי' עכ"פ). וכל זה הוא בעבודה דפועל ומעשה. אמנם בעבודה שבלב, הרי אם אינה באמת, אין זו עבודה כלל. וא"כ אינו מובן מהו תוכן הבקשה וטהר לבנו לעבדך באמת, דמשמע מזה שאפשר שתהי' עבודה שבלב שאינה באמת, ועל זה היא הבקשה שתהי' עבודה באמת...

והנה כללות העבודה בחודש תשרי היא העבודה שמצד עצם הנשמה... אך כ"ז הוא בעבודה דחודש תשרי, אבל העבודה דכל השנה היא העבודה דשכל ומדות, שהם בהגבלה, ושייך בזה שינויים כנ"ל, ועל זה היא הבקשה וטהר לבנו לעבדך באמת, שעבודת הלב (דהתחלת העבודה היא עבודת הלב), תהי' בבחי' טהורה היא (וטהר לבנו), שאז יהי' זה באמת בלי שינויים. וכאשר עבודת הלב תהי' בבחי' זו, הנה ליבא פליג לכל שייפין, שגם שאר העבודות יהיו בבחי' טהרה ובאמת, שזהו מצד עצם הנשמה חבוקה ודבוקה בך.

(התחלת וסיום ד"ה וטהר לבנו תשי"ז)

בענין אושפיזין

והנה מה שזכה בנימין הצדיק ומעשה אושפיזין לפי שלא הי' במכירתו של יוסף כו', מזה יובן ג"כ לענין הסוכה שיהי' האדם אושפיזין לאושפיזין עילאין זהו ע"י שיעשה תשובה על פגם הברית כו'

(ביאורו"ז להצ"צ פ' אמור עמ' תלז)

דיני מלבן, קורע, תופר, מכה בפטיש וממחק - סי' שב*

הרב אברהם אלאשווילי

מלבן

אב ותולדה

א. המלבן את הצמר או את הפשתן¹ וכן כל כיוצא בהן ממה שדרכן להתלבן² - חייב. והוא מאבות מלאכות, שכן במשכן היו מלבנים הצמר והפשתים העשויים למלאכת המשכן³.
ב. המכבס⁴ בגדים⁵ - הרי הוא תולדת מלבן⁶ וחייב⁷. ואין חילוק בזה בין בגדים לבנים לצבועים, שגם בצבועים שייך איסור כיבוס⁸.

---

* תדפיס מתוך הספר קיצור הלכות משו"ע אדמו"ר הזקן הל' שבת ח"ב שעומד לראות אור בקרוב. לע"נ אאמו"ר הכ"מ הרב החסיד רבי חכם רפאל בן רבי יוסף אלאשווילי זצ"ל.
1. היינו ע"י כיבוס במים, כדלקמן. ובפשתן יש גם ליבון ע"י נתינת מטוה של פשתן שנשרה במים לתוך התנור כדי שיתלבנו שם (שוע"ר סי' רנב סוס"ב משבת יז, ב. וראה פיה"מ להרמב"ם שם. וראה חידושי הצ"צ על הש"ס שבת פ"א מ"ו. ועוד).
2. ולגבי עור - ראה לקמן בפנים.
3. שוע"ר סי' שא סנ"ו.
4. דוקא במים או בשאר נוזלים המלבנים (אפילו בלי תערובת חומר ניקוי). משא"כ ניקוי והסרת לכלוך מבגד בלי מים - אינו בכלל איסור כיבוס מהתורה (ראה רש"י שבת קמא, א ד"ה מבפנים. וראה לקמן סי' שעכ"פ טוב לחוש לדעת האוסרים).
5. באיסור כיבוס מן התורה ישנם כמה שלבים, והם: א) שריית הבגד במים ש"זהו כיבוס" (שוע"ר סכ"א). ב) שכשוך הבגד במים (דהיינו שמנענע את הבגד במים). ג) שפשוף צדי הבגד זה בזה, שזהו "כיבוס גמור" (לשון רבינו שם). ד) סחיטת הבגד מהמים שבו ש"הרי זה כמכבס" (שוע"ר סי' שא סנ"ו. וראה לקמן סעי' יח).
6. בין שהם של פשתן בין שהם של צמר או משי או שאר מינים (שוע"ר סכ"א).
7. נראה שהחילוק בין מלבן צמר ופשתן שהוא אב מלאכה למכבס בגדים שהוא רק תולדה, שהמלבן עושה את הצמר והפשתן לבריה חדשה, ואילו הכיבוס מחזיר את הבגד לברייתו הקודמת, והצד השהו שבהם שניהם מלבנים את הבגד.
8. שוע"ר שם.
9. שוע"ר סכ"א. ואיסורו מן התורה (ראה שוע"ר ס"א).

נתינת מים על בגד

בדרך נקיון

ג. בגד שיש עליו איזה לכלוך, אם נתן על מקום המלוכלך מים או שאר משקה המלבן⁹ אפילו כל שהוא - חייב¹⁰, לפי ששריית בגד במים זהו כיבוסו, אף-על-פי שלא שכשך כלל. ד. אבל בגד שאין עליו לכלוך וטינוף אע"פ שהושחר מחמת לבישה או תשמיש - אין אומרים בו "שרייתו זהו כיבוסו"¹¹, ומותר ליתן עליו מים מועטים¹². ויש חולקין על זה ואומרים שאף בגד שאין עליו שום לכלוך, וליבוננו מצהיל מאד - שרייתו זהו כיבוסו, ולכן אסור ליתן עליו אפילו כל שהוא מים¹³, אף אם אינו מתכוין לליבון, דפסיק רישיה הוא. ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה¹⁴. ויש מקילין אף לפי סברא זו, במעט מים, שאין אומרים שרייתו בהם זהו כיבוסו כשאינו מתכוין לליבוננו¹⁵. ואין למחות ביד המקילין, כיון שלסברא הראשונה מותר בכל ענין. אבל כל ירא שמים יחמיר לעצמו שלא ליכנס לספק איסור של תורה¹⁶. ה. [בד שעשוי לסינון המים¹⁷ - אין ליבונה חשוב כלום לאסור שרייתה בשביל כך, כיון שהיא עשויה לכך ואינו חושש לליבונה כלל¹⁸].

בדרך לכלוך

ו. בגד שאין עליו לכלוך¹⁹ אין אומרים בו "שרייתו במים זהו כיבוסו" אלא כשהוא בדרך נקיון, אבל אם הוא בדרך לכלוך - אין בזה משום כיבוס, שאינו כיבוס אלא לכלוך.

9. כגון יין לבן וכיוצא בו (שוע"ר סי' שיט סי"ג. סי' שכ סכ"א).
10. ואם נתן על הכלוך נוזל שאינו מלבן (כגון יין אדום, שמן או שכר (שוע"ר סי' שיט שם. סי' שכ סכ"א). וכן חומץ (שוע"ר סי' שיא סוס"ב)) - יתבאר לקמן בפנים.
11. ראה גם שוע"ר סי' תריג סוס"ח.
12. אף אם מתכוין ללבנו (ראה שוע"ר סכ"א בסוגריים). אבל ראה חידושי צ"צ משניות שבת (נח, א) שגם לדעה זו אין היתר אלא אם כן נותן המים שלא על מנת ללבנו. וראה בדה"ש סי' קטז סוסקמ"ב. אבל לא יתן עליו מים מרובים, משום גזירה שמא יבא לסחטו אח"כ להוציא מימיו (שוע"ר סכ"א).
13. או שאר משקה המלבן (שוע"ר שם). אבל משקה שאינו מלבן - מותר (שוע"ר סי' שכ סכ"א).
14. אף שאינו מתכוין לליבון, שאין זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, הואיל ומה שהבגד מתלבן נוח הוא לו אע"פ שאינו מתכוין לכך (שוע"ר סכ"א). וראה לעיל בפתיחה להל' שבת).
15. ראה הביאור בזה באריכות בק"א סק"א. וראה הנפק"מ לדינא בזה בשוע"ר סכ"א. וראה חידושי הצ"צ שם שאם הבגד נקי היטב מותר במעט מים כל שאינו מתכוין ללבנו.
16. שוע"ר שם.
17. ובמצאות ימינו כגון חתיכת בד ששמים סביב פי הברז בימי הפסח.
18. ע"פ שוע"ר סי' שיט סי"ג. סי' שכ סוסכ"ד. קו"א סי' שב סק"א.
19. ובבגד שיש עליו לכלוך - ראה לקמן בפנים.

לפיכך המסתתג [- המתנגב] בסדין אחר הרחיצה וכן המנגב ידיו במפה אחר הנטילה, אע"פ שיש הרבה מים על גופו או על ידיו ומטפח [- ומרטיב] הסדין והמפה - אין בזה משום כיבוס²⁰.

ויש מחמירין שלא יהא הרבה מים על ידיו²¹, אלא ינגבן בכח זו בזו להסיר מהם המים כפי יכולתו קודם שיקנחו במפה²². וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל. אבל המנהג להקל. וכן עיקר²³.

ז. בגד שיש עליו לכלוך²⁴ - אסור ליתן על מקום הלכלוך אפילו משקים שאינם מלבנים אלא מלכלכים, כיון שמעביר בזה לכלוך יותר גדול²⁵.

ח. וכן אסור להעביר הלכלוך על-ידי ניוגוב הידים אף שהוא דרך לכלוך²⁶, כיון שמעביר בזה לכלוך יותר גדול²⁷.

ניקוי בגד בלא מים

ט. יש מי שאומר שאסור לנער²⁸ בגד חדש²⁹ ושחור³⁰ מן העפר או האבק שעליו אם מקפיד שלא ללבושו בלא ניעור³¹, משום שהוא ככיבוס, שהאבק מקלקל מראיתו וניעורו

20. וגם לא חיישינן בזה שמה ישכח ויסחטם בשבת כדלקמן בפנים. וכן ניוגוב כלים, ספסל ושלחן (כשאינן בכך משום סחיטה - ראה לקמן בפנים ובהערות), הוא דרך לכלוך (בדה"ש סי' קטז סק"ט).

21. אבל במים שעל גופו לא החמירו להוריד המים קודם הניגוב, כיון שניגוב הגוף הוא מרחיצת הזיעה והרי זה "דרך לכלוך", משא"כ בניגוב הידים (גם אם היו ידיו מלוכלכות קודם הרחיצה) - אין זה דרך לכלוך, כיון שמים רבים לא מתלכלכים בידיים (ע"פ ק"א סק"א. וראה עוד שם חילוק אחר: שבניגוב הידים הרי היו ידיו נקיות קודם הנטילה, ואין זה "דרך לכלוך", משא"כ בניגוב הגוף שהוא מרחיצת הזיעה הרי זה "דרך לכלוך". ולפ"ז אם היו ידיו מלוכלכות קודם לכן - אין צריך להסיר מהם המים, אבל א"ז מתאים עם דעת ה"ש מחמירין" שבפנים). וראה הערה הבאה.

22. ובמעט מים שנשאר על ידיו לא חיישינן, כיון שמעט מים הוי "דרך לכלוך" (משמעות הק"א שהובא בהערה שלפ"ז).

23. שוע"ר ס"א.

24. כגון טיפת דם או רוק וכל שכן טיט או צואה (שוע"ר ס"כ).

25. שוע"ר ס"כ בחצע"ג וסוסכ"א. ומשמע מלשון רבנו שאיסורו מדברי סופרים. וראה גם תה"ד סי' שב אות יד. וראה לקמן סי' שכ אם מותר לנקות הלכלוך ע"י סמרטוט.

26. אף אם מסיר תחילה המים מידי.

27. שוע"ר סוסכ"א.

28. לאו דוקא ניעור אלא כל שמסיר את האבק הספוג מן הבגד הוא בכלל ניעור (ראה משנה ברורה סי' שב ס"א בביה"ל והביאו בדה"ש סי' קטז סק"ט).

29. היינו "כל זמן שלא נשתמשו בה כ"כ אלא עדיין היא בחידושה" (שוע"ר סוס"א). כלומר, שהיא נראית כחדשה.

30. אבל לא בלבנה או אדומה או שאר מיני צבעונים (שוע"ר ס"א).

31. אבל אם מקפיד עליו לנקותו אלא שאינו מקפיד עליו עד כדי כך שלא היה לובשו בלא ניעור, משמע

ממנו הוא כיבוס³². וטוב לחוש לדבריו³³.
 י. אבל מותר להסיר הנוצות³⁴ מן הבגד³⁵, שאין הנוצה דבוקה בבגד כמו האבק והעפר,
 ואין הסרתה דומה כלל לכיבוס³⁶.

יא. אם ישב לו תבשיל על כסותו - מותר לקלפו³⁷.

יב. טיט לח שעל גבי בגדו לא ישפשונו מבחוץ במקום הטיט, מפני שנראה כמלבן, אלא
 ישפשונו מבפנים כנגד הטיט, שאז אין הדבר ניכר כל כך שמעביר את הטיט שיהא נראה
 כמלבן³⁸. ויכול גם כן לגרר הטיט בצפורן או בסכין, אפילו בחודו³⁹.

יג. אבל טיט יבש, יש אומרים שאפילו לשפשו מבפנים אסור, ואין צריך לומר שאסור
 לגרדו, מפני שטיט היבש מתפרר לפירורים דקים ע"י שפשוף או גרידה, והרי זה כעין
 תולדת טוחן, ואסור מדברי סופרים⁴⁰. אבל אם אין שם אלא מראה הטיט ומגרד שם לבטל
 המראה - מותר, שאין זה דומה לטוחן⁴¹.

כיבוס בעור

יד. מן התורה אין כיבוס בעור אף אם שפשוף צדי העור זה בזה, ואינו חייב אף אם סחטו

שמותר.

32. משמע שלדעה זו איסורו מן התורה. וכ"ה להדיא דעת רש"י שבת קמז, רע"א. וראה גליון הש"ס שם מה
 שהקשה ע"ז מרש"י שם קמא, א ד"ה מבפנים.

33. שוע"ר ס"ג. וראה במסגרת השלחן סי' פ סק"פ שמתיר (לדעת אדה"ז) לנער בגדו מהאבק אם מתבייש ללכת
 כך בין הבריות.

34. והיינו כשאין איסור בטלטול הנוצות משום מוקצה: א) שהנוצה היא בלא הקנה האמצעי ואין ידוע שלא
 היתה בכר וכסת (שוע"ר סעיף זה), ב) אם הוא דבר קטן מאד שלא ראוי לשום שימוש (בדה"ש סי' קטז
 סק"י).

35. והיינו ביד, או אפילו ע"י מברשת בגדים - ראה לקמן סי' שלז וכן מותר לטאטא שטיח (ע"י מטאטא רך - ראה
 לקמן סי' שלז). וכ"כ בשש"כ פכ"ג ס"א.

36. שוע"ר ס"ג.

37. שוע"ר ס"ג.

38. וראה שוע"ר ס"כ (הובא לקמן סי' שכ) שאם מקנח לכלוך לח ע"י מטלית צריך לזהר שלא לדחוק פן יסחוט
 לכלוך הבלוע בבגד, ולפי זה גם כאן צריך לזהר כן שכשמשפשוף לא ישפשוף בכח, אלא א"כ מיירי כאן שאין
 הטיט בלוע בבגד אלא הוא מונח "על גבי בגדו".

39. ואין לחוש בבגד לממחק (שוע"ר ס"ז). ומשמע שמותר להעביר הטיט אף באופן שלא ישאר רושם של טיט,
 ואין בזה חשש שנראה כמלבן כיון שאין זה דרך ליבוננו. וכן משמע מהדין המובא בסעיף שלאח"ז שמותר
 לגרד מראה הטיט לבטל המראה, והיינו שמעביר באופן שלא נשאר שום רושם כלל, וכ"כ בבדה"ש סי' קטז
 סק"ו ע"ש. ודלא כמשנ"ב סי' זה ס"ז בשעה"צ סקמ"א ובביה"ל שם ס"ט ד"ה דהוי טוחן.

40. שוע"ר ס"ז.

41. שוע"ר ס"ח. ואף בבגד חדש ושחור מותר - ראה בדה"ש סי' קטז סקל"ו.

אחר כך. ואף מדברי סופרים אין כיבוס בעור בשכשוך לבדו, אבל אם שפשף צידי העור זה בזה, שזהו כיבוס גמור – אסור גם בעור מדברי סופרים⁴².

לפיכך מנעל או סנדל של עור⁴³ שיש עליו טיט או צואה - מותר לשכשכו במים להעבירן מעליו⁴⁴. וכן כל שאר כלי עור שנתלכלכו - מותר ליתן עליהם מים להעביר הלכלוך או לשכשכן במים עד שיעבור, ואין בזה משום כיבוס⁴⁵. אבל אסור לשפשפו צדו זה על צדו זה לאחר שבאו עליו מים⁴⁶.

ניגוב ידיים מלכלכות

טו. מי שנתלכלכו ידיו בטיט – לא יקנחם במפה [-מגבת] שמקנחים בה הידים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ויבוא לכבס המפה⁴⁷.

סחיטת בגדים

טז. הסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו - הרי זה כמכבס בגדים⁴⁸ וחייב משום מלבן⁴⁹.

יז. אסור ליתן מים מרובים על בגד, גזירה שמא יבוא לסוחטו אחר כך להוציא מימיו⁵⁰, אלא אם כן הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו לסוחטם ממנו אף בחול⁵¹.

42. ע"פ שו"ע"ר סי"ט. וראה חידושי צ"צ שבת פכ"א (נז, ג ואילך). ולענין יריעות ניילון כתבו בש"ת ציץ אליעזר ח"ה סי' י' ובספר שמירת שבת כהלכתה פט"ו סל"ד-לו שדינם כעור. וכן נוטה דעת הבה"ש סי' קטז סקל"ז. ובש"ת אגרות משה יר"ד ח"ב סי' עו שאולי דינם קל מעור.

43. וסוליות של סנדלים ומנעלים שבימינו שאינם עשויים מעור אלא מגומי וכי"ב – דינם כעור (ראה פסקי תשובות סי' שב אות ח).

44. וראה בדה"ש סי' קטז סקל"ז שנוטה להחמיר בנעליים שיש בהם חוטי תפירה.

45. שו"ע"ר סי"ט.

46. שו"ע"ר סי"ט. אבל לשפשף בידו על העור משמע שמותר.

47. שו"ע"ר סכ"ב. אלא יקנח במטלית המיוחדת לכך (קצוה"ש סי' קטז סוסט"ו. וראה גם תהל"ד סקל"ג). וראה לקמן סי' שכ בענין ניגוב ידיים צבועות.

48. משום שעצם הוצאת המים מהבגד הוא כיבוס, ולכן אסור לסוחט הבגד אף בדרך לכלוך (ראה ק"א סק"א). וכ"ז במים או שאר משקים המלבנים, אבל אם סוחט הבגד להוציא ממנו בליעת משקים שאינם מלבנים (כגון יין אדום, שמן וכי"ב) - אין בזה איסור כיבוס מהתורה, אלא הוא אסור (מדרבנן, אם אינו צריך למשקין אלו) משום מפרק שהוא תולדת הדש, כדלקמן סי' שכ.

49. שו"ע"ר סי' שא סנ"ו.

50. והיינו מלבד האיסור של שריית בגד זהו כיבוסו שזה אסור אף במים מועטים (כדלעיל בפנים). או כשעושה כן בדרך לכלוך, שאף שאין אומרים אז שרייתו זהו כיבוסו - חיישינן שמא יבוא לסוחטו (ראה ק"א סק"א).

51. שו"ע"ר סי' שב סכ"א. שאז אין איסור משום סחיטה אף אם סוחטו ממש (ראה שו"ע"ר סי' שכ סוסט"ד), אלא א"כ מתכוין ללבנו בסחיטה זו (ראה ק"א סק"א). וראה לעיל בפנים לענין שרייתו זהו כיבוסו.

יח. אסור לפרוס סודר על פי חבית של מים לכסותה, שמא יתלכלך במים ויבא לסחטו ויתחייב משום מלבן. אבל בגד העשוי לפרוס עליה – מותר, מפני שאינו חושש עליו לסחטו אם מתלכלך כיון שהוא מיוחד לכך.

אבל מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום או של שמן או שכר ושאר משקים כיוצא בהם. ואפילו לשרותו לכתחילה במשקין הללו בידים – מותר, מפני שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם⁵².

יט. אסור לילך בשבת במקום שיכול להחליק וליפול במים⁵³, שמא ישרו בגדיו במים וישכח ויסחוט⁵⁴.

כ. מי שנשרו בגדיו במים או בגשמים הרבה⁵⁵ שירדו עליהם – אינו צריך לפושטן מיד⁵⁶, אלא יכול להלך בהן כל היום⁵⁷, ואין חוששין שמא ישכח ויסחוטם בהילוכו בהם⁵⁸.

כא. אבל לא ינערם מן המים, מפני שדרך כל בגד בלוע ממים כשמנערין אותו נסחטין ממנו מים. והוא שהבגד חדש, שמן הסתם הוא מקפיד עליו ביותר לנערו מיד מפני שמתקצר במים. אבל אם אינו מקפיד עליו – מותר לנערו⁵⁹.

יש מי שאוסר אף אם הוא בגד ישן שאינו מקפיד עליו. וטוב לחוש לדבריו⁶⁰.

52. שוע"ר סי' שכ סכ"א.

53. אבל לילך בגשם מותר בשבת – ראה שוע"ר סי' שא סעי' נו, סא.

54. שוע"ר שם. וכל שכן שאסור לו ליכנס במים עם בגדיו (אף במקום שאין אומרים שריית בגד זהו כיבוסו), אלא אם כן הולך לדבר מצוה – ראה שוע"ר סי' תריג ס"ח.

55. דייק לכתוב "הרבה" (וכ"ה בשוע"ר סי' שב ס"ב), כי רק אז הדרך לסוחטן (ראה שוע"ר סי' שא סנ"ט. סי' שב סכ"א).

56. ראה בב"ח סי' שא ד"ה מי ובפמ"ג שם משב"ז סקכ"ט וא"א סקנ"ה שיכול גם ללבשן לכתחילה אם לא היה לבוש בהן, ובמשנה ברורה שם סקקס"ב ובשער הציון אות רג כתב לחלק בין אם יש לו בגדים אחרים שאסור ובין אם אין לו בגדים אחרים שמוותר. אבל מלשון רבנו משמע שרק אינו צריך לפושטן, אבל ללבושן לכתחילה אסור, ונראה שהוא מטעם שאסור לטלטלן, ומשמע שזהו אפילו כשאין לו בגדים אחרים.

57. ראה שוע"ר סי' רסו ק"א סק"ט.

58. ע"פ שוע"ר שם. כלומר, כל עוד שהוא לבוש בהם לא חיישינן לסחיטה, אבל אחר שיפשוטו הבגדים חיישינן לסחיטה לכן אסור לטלטלן כדלקמן בפנים.

59. שוע"ר ס"ב. שאף אם יסחוט ממנו המים הרי אינו מתכוין לכך ודבר שאינו מתכוין מותר. אבל כשהוא מקפיד עליו לנערו אזי הוא כפסיק רישיה ולא ימות, שקרוב לודאי שיסחטו ממנו המים בניעורו – שוע"ר סי' זה ס"ב (בחצ"ג). והביאור בזה יש לומר, דכשמקפיד עליו אזי הוא מנער בחזקה כך שקרוב לודאי שיסחט את המים הבלועים בניעורו, משא"כ כשלא מקפיד עליו אזי אף כשמנער אינו מנער בחזקה ואפשר שלא יצאו המים הבלועים בניעורו, וממילא אין זה פסיק רישיה. ונראה שכ"ז כשהוא לבוש בהם, אבל אם אינו לבוש בהם נראה שאסור לנערו שהרי אסור לטלטלן כדלקמן בפנים.

60. שוע"ר שם.

כב. בגד השרוי במים - אסור לטלטלו לאחר שפשטו מעליו⁶¹, שמא ישכח ויסחטנו. ואם הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו ואף בחול לא היה סוחטו⁶², או שאין בו אלא שריה מועטת שאין דרך להקפיד עליה לסוחטה - מותר⁶³.

כג. ואם נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאינם מלבנים - מותר לטלטלן⁶⁴, אף על פי שנשרו הרבה⁶⁵.

ניגוב הגוף

כד. הרוחץ פניו ידיו ורגליו או אפילו כל גופו⁶⁶ - התירו לו להסתפג⁶⁷ [- להתנגב] במטפחת או בסדין. ולא חששו שמא ישכח ויסחטם בשבת⁶⁸, אף אם מקפיד לסוחטם בחול⁶⁹, לפי שזהו דבר שאי אפשר לגזור עליו, שכיון שכל הרוחצין מסתפגין, אם אתה אוסרו להסתפג - אף אתה אוסרו ברחיצה, וזהו דבר שאי אפשר⁷⁰.

ואף עכשיו בזמן הזה שאפשר לעמוד בלא רחיצה בשבת ואם כן אפשר למונעו מלהסתפג - אף על פי כן אין איסור בדבר, מאחר שלא נאסר מעולם במנין חכמים. ומכל מקום טוב להסתפג בדבר שאינו מקפיד על מימיו לסוחטו⁷¹ אף בחול⁷².

כה. ומותר להביא המטפחת בידו מבית המרחץ לביתו אם יש שם עירוב⁷³, ואין חוששין

-
61. יש לעיין האם מותר לטלטלו לאחר שפשטו מעליו ועדיין בידו. וראה לקמן סי' שח גבי מוקצה.
 62. ואף אם סוחטו ממש - אין בזה איסור מטעם כיבוס (ראה קו"א סי' שב סוסק"א וסי' שכ סוסק"ד), אלא מטעם מפרק מדרבנן, כדלקמן.
 63. שוע"ר סי' שא סנ"ט.
 64. כיון שבמשקים שאינם מלבנים אין בזה איסור סחיטה דאורייתא משום כיבוס, כ"א איסור סחיטה דרבנן משום מפרק - לא גזרו על זה.
 65. ע"פ שוע"ר שם.
 66. באופן המותר והיינו במים צוננים, כדלקמן סי' שכו.
 67. ואין בזה איסור משום "שריית בגד זהו כיבוס" כיון שזהו דרך לכלוך, כדלעיל בפנים.
 68. והיינו, אף כשהיא נרטבת הרבה ע"י הניגוב, דאם היא נרטבת רק קצת - מותר לנגב בה גם בלא טעם זה, כיון שאז אין דרך לסוחטה (ראה לעיל סעיף כב).
 69. אבל אם לא מקפיד עליהם לסוחטם בחול - מותר לנגב בהם גם בלא טעם זה (ראה לעיל שם).
 70. שוע"ר סי' שא ס"ס.
 71. כגון מגבת, שאין דרך לסוחטה אחר הניגוב, אלא מניחים אותה שתתייבש מעצמה.
 72. שוע"ר שם.

73. ואם אין שם עירוב, וכן אלו המקפידים שלא לטלטל אף במקום שיש עירוב (ע"פ מש"כ רבינו בסי' שסב ס"ט) - יש להם תקנה לעשותו כמין אבנט, דהיינו שיקשרו ב' ראשי המגבת או המטפחת זה בזה שנמצא עשוי כאבנט (ע"פ שוע"ר סי' שא ס"ז). ואם יש להם כבר חגורה אחת על בגדיו אזי צריך שיהא הפסק של בגד בין חגורה לחגורה (ע"פ שוע"ר שם סמ"ב). אלא שצ"ע אם אפשר לעשות כן במגבת רטובה (הרבה), שהרי: א) יש חשש שתוך כדי קשירת ב' ראשי המגבת יסחטו המים מהמגבת. ב) הרי מעביר הרטיבות גם על בגדיו, ויש

שמא ישכח ויסחטנו בהליכתו⁷⁴, שאם נחוש לכך ונאסור לו להביאו - הרי אנו אוסרים להסתפג, שאי אפשר לו להפקירו ולהניחו בבית המרחץ.

כו. [המקנח במפה שאינה נגובה מן המים⁷⁵ - יש בזה איסור מהתורה משום סחיטה⁷⁶].

ניגוב כלים

כו. כוס שהיו בה מים - אסור לנגבה במפה⁷⁷, שבכוס צרה אי אפשר שלא יסחוט קצת ממה שיבלע במפה על ידי הניגוב⁷⁸.

כח. אבל מותר לקנח הספסל וכיוצא בבגד שאינו מקפיד על מימיו לסחטו אחר הקינוח אף בחול⁷⁹.

יבוש בגדים

כט. בגדים השרויים במים⁸⁰ - לא ישטחם⁸¹ לנגבם⁸² [- לייבשם] בשבת⁸³, מפני מראית

בזה משום חשש משום שרייתו זהו כיבוסו, אף בבגד נקי, אף במעט רטיבות ואף שאינו מתכוין לזה כדלעיל ס"ו.

74. שוע"ר סי' שא ס"ס.

75. שהיא רטובה עד כדי כך שיש בה טופח על מנת להטפוח (משמעות שוע"ר סי' תריג סט"ז).

76. שוע"ר סי' תריג סט"ז, היינו מטעם מלבן. ולפי זה מגבת שאינו מקפיד עליה לסוחטה אף בחול - אסור לנגב בה מדרבנן משום מפרק (משמעות שוע"ר סי' שב וסי' שכ). וראה בדי השלחן סי' קטז סק"ה שיש להיזהר בזה במיוחד בבית הכנסת שמצוי לפעמים שמרוב שימוש במגבת היא נרטבת מאד, והמנגב בה כשהיא רטובה בא לידי סחיטה.

וראה עוד שוע"ר שם שאם רוצה להשתמש במפה לחה בשבת (שאינו בה טופח על מנת להטפוח) ולשם כך מרטיב אותה מערב שבת והיא מתייבשת במשך השבת - יש להחמיר שלא להשתמש בה בשבת כלל, גזרה שמא לא תתנגב יפה ויקנח בה ויבא לידי סחיטה. ולענין להשתמש בממחטות נייר לחות שיש בהם לחות טופח על מנת להטפוח - אסור (מדין מפרק).

77. אם מקפיד עליה לסוחטה אחר הקינוח - איסורו מן התורה משום כיבוס, ואם אינו מקפיד לסוחטה - איסורו מדרבנן משום מפרק (משמעות שוע"ר ס"ג). אבל ראה שוע"ר סי' שא ס"ט "שבשריה מועטת אין דרך להקפיד עליה לסוחטה".

78. ע"פ שוע"ר ס"ג. ואם היו בה משקים שאינם מלבנים - אסור מדברי סופרים משום מפרק (שוע"ר שם, וכדלקמן סי' שכ).

79. שוע"ר שם. ואם יש רק מים מועטים - מותר לקנח אף בבגד שמקפיד על מימיו לסוחטו (כדלעיל בפנים).

80. אפילו אין שם אלא שריה מועטת (ראה שוע"ר סי' שא ס"ח).

81. אף אם אין בהם איסור טלטול כגון שהיה לבוש בהם ועכשיו פושטן מעליו (שוע"ר סי' שא ס"ו), או שאין בהם אלא שרייה מועטת (שוע"ר שם ס"ט).

82. משמע שרק כששוטח אותם באופן שנראה שמתכוין לייבשם אז אסור, אבל אם שוטח אותם באופן שלא נראה שמתכוין לייבשם כגון שתולה אותם ע"ג מתלה וכיו"ב - אין בזה איסור משום מראית העין, אף אם

העין שהרואה אותם שטוחים לנגב יאמר שכבסן בשבת⁸⁴.

ל. ואפילו לא נשרו במים אלא מן הזיעה - אסרו לשטחם⁸⁵.

לא. ואפילו לשטחם בחדר שאין שם רואה - אסור, שכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין שלא יחשדוהו שעשה איסור של תורה - אסור אפילו בחדרי חדרים, מפני שיש לחוש שמא יארע פעם אחת שיבא אחד פתאום לשם ויראהו ויחשדהו שעבר על דברי תורה, לפיכך לא רצו לחלק בגזרתם ואסרו בכל ענין אף אם הוא בענין שאין לחוש לכך⁸⁶.

לב. לא אסרו אלא לשטחם בשבת, אבל אם היו שטוחים מערב שבת⁸⁷ - אינו חייב לסלקן בשבת מפני מראית העין⁸⁸.

לג. בגד השרוי במים אפילו שריה מועטת - אסור לנגבו סמוך לאש אפילו כשהוא לבוש בו, אם הוא סמוך לאש כל כך עד שהבגד יכול להתחמם שם עד שהיד סולדת בו, משום בישול, שהמים הבלועים מתבשלים שם. אבל אם אינו סמוך כל כך - מותר לנגבו שם כל שאינו שוטח⁸⁹.

לד. [חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה מערב שבת לתלותו בו לייבשו - יכול לשומטו מן הקנה בשבת⁹⁰].

מתייבשים ע"ז.

83. וראה בדה"ש סי' קטז סק"כ שלחלות על חבל כביסה אסור גם מטעם עובדין דחול.

84. שוע"ר סי' שא סנ"ו.

85. שוע"ר שם סנ"ז. ומזה משמע שגם אם נשרו במשקים שאינם מלבנים - אסור לשטחם.

86. שוע"ר שם סנ"ו.

87. והוא הדין שמותר לתלותו לכתחילה בערב שבת על מנת שיתייבשו בשבת. ופשוט.

88. שוע"ר סי' שא סנ"ז.

89. שוע"ר סי' שא סנ"ח.

90. שוע"ר סי' שח סמ"ו. ומשמע שלא אמרינן בזה "מיגו דאיתקצאי בביה"ש איתקצאי לכולי יומא". ונראה לומר הטעם, משום שהאדם לא הסיח דעתו מלהשתמש בבגד זה בשבת, כיון שידע שבדאי יתייבשו במשך השבת, ודומה לפת שנתן בתנור מבעוד יום שמותר לטלטלה בשבת אף שבבין השמשות עדיין לא היתה ראויה לאכילה (ראה שוע"ר סי' שכה ס"ו בסוגריים), ודלא כמשנ"ב סי' שח סקס"ג.

ונראה שגם בגדים הנמצאים במכונת ייבוש שהניחם מערב שבת והתייבשו בשבת - מותר להוציאם משם בשבת על מנת ללובשם בשבת. ואף שמכונת הייבוש פעלה כל בין השמשות ואי אפשר היה לפותחה אז להוציא משם הבגדים - לא אמרינן בזה "מיגו דאיתקצאי בביה"ש איתקצאי לכולי יומא", כי הבגדים לא היו מוקצין מחמת עצמן כ"א מחמת דבר אחר שאי אפשר היה לו לפתוח את מכונת הייבוש, וכמבואר בשוע"ר סי' תקיח סכ"א, עיי"ש.

קורע

לה. הקורע על מנת לחזור ולתפור - חייב. שהוא מאבות מלאכות, שכן במשכן יריעה שנפל בה תולעת ומנקב בה נקב קטן ועגול, וכדי לתופרו צריך לקרוע את הנקב למעלה ולמטה, שלא תהא התפירה עשויה קמטים קמטים⁹¹.

לו. אין הקורע על מנת לחזור ולתפור אסור מן התורה אלא אם כן דעתו שתהא תפירה אחרונה יותר טוב מן הראשונה, שנמצא הקריעה מתקנת הבגד שיהיה יותר טוב מבתחילה.

ויש אומרים שאין צריך שיהיה התיקון יותר טוב מבתחילה⁹² [וכן עיקר⁹³].

לז. הקורע שלא על מנת לחזור ולתפור - פטור⁹⁴, אבל אסור מדברי סופרים⁹⁵.

לח. מי שנסתבכו בגדיו בקוצים - מפרישן בצנעה⁹⁶ ומתמהמה כדי שלא יקרעו. ואם נקרעו - אין בכך כלום, כיון שלא נתכוין לכך. ואין כאן פסיק רישיה, שכיון שהתמהמה היה אפשר שלא יקרעו⁹⁷.

בתפירה שאינה של קיימא

לט. אף בתפירה שאינה של קיימא⁹⁸ - יש בסתירתה משום קורע, אם עושה כן על מנת לתפור. ואם קורע שלא על מנת לתפור - פטור, אבל אסור מדברי סופרים.

יש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק⁹⁹ או לחתוך¹⁰⁰ [שלא על מנת לתפור¹⁰¹].

91. שוע"ר סי' שב ס"ד.

92. שוע"ר סי' רעח ס"ב.

93. ע"פ שוע"ר סי' שי"ג ס"ז.

94. אין צריך לומר אם הוא מקלקל הבגד ע"י הקריעה שפטור (ראה שוע"ר סי' תקח ס"ג), אלא אף אם אינו מקלקל הבגד בכך אלא מתקנו - פטור משום קורע (ראה שוע"ר סי' שיז ס"ו).

95. שוע"ר סי' שב ס"ד. וראה גם שוע"ר סי' שי"ז ס"ז.

96. משום מראית העין. וראה גם לקמן בפנים.

97. שוע"ר סי' שב ס"ד.

98. היינו כשהתפירה מצד עצמה יכולה להתקיים, אלא שדעת האדם היא להפרידה לאחר זמן. אבל אם התפירה מצד עצמה לא יכולה להתקיים, הרי לכל הדעות איסור תפירתה וקריעתה אינם אלא מדרבנן, כדלקמן סעיף בפנים.

99. ביד.

100. בסכין.

101. לדעה זו תפירה שאינה של קיימא מותר לקרוע אותה מן התורה, אלא שאסור מדרבנן אם הוא על מנת לתפור, ובנדון דידן התירו לנתק ולחתוך כי יש כאן תרי דרבנן: תפירה שאינה של קיימא, וקורע שלא על מנת לתפור. וראה באריכות בקצות השלחן סי' קמו בבדה"ש סקכ"א.

וכן עיקר. לפיכך, אם תפר הכובס את בית הצואר וכן זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושים¹⁰² - מותר לנתקן או לחתכן זה מזה. ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ¹⁰³, אלא יעשה בצנעא¹⁰⁴.

בנייר

מ. אין איסור משום קורע אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו, כגון קורע בגד הארוג מחוטים הרבה¹⁰⁵. אבל הנייר שהוא גוף אחד - אין בפסיקתו¹⁰⁶ וחיתוכו¹⁰⁷ משום קורע¹⁰⁸. והוא הדין בעור¹⁰⁹.

מא. המפרק ניירות דבוקים שנעשו לקיום¹¹⁰ - הרי זה תולדת קורע¹¹¹ וחייב¹¹².
מב. דפי ספרים שנדבקו זה לזה על ידי שיעוה¹¹³ או בשעת הקשירה¹¹⁴ - מותרים לפתחן בשבת¹¹⁵, שכיון שלא נעשה לקיום, ועוד שנעשה מאליו - אינו דומה כלל לתופר, ואין בו

102. ובמציאות ימינו, כגון זוגות גרביים או כפפות חדשים שיש מהם התפורים בחוט. וראה גם קצוה"ש סי' קמו בדה"ש סקל"ו. אבל כיסים התפורים אסור לחתכן משום מתקן כלי, כדלקמן בפנים.

103. שוע"ר סי' שיז ס"ז.

104. ע"פ שוע"ר שם סוס"ו.

105. אבל בחוטים עצמם כשאינם מחוברים ע"י אריגה או תפירה - אין בהם משום קורע, ומותר לקרעם בשבת אם אינו מתכוין לחתוך במידה וגם הוא דבר שאין בו תיקון כלי בחתיכתו (ע"פ שוע"ר סי' שיד סוסט"ז. וסי' תקט ס"ט).

וכן מותר לחתוך חבל (שוע"ר סי' שיד ס"ז יח, יט). ואף שהחבל עשוי מחוטים הרבה - אין בזה משום קורע, כיון שהחוטים לא נתחברו ע"י אריגה או תפירה אלא ע"י פיתול, אבל להפריד הפתילות אסור (ראה לקמן סי' שיז).

106. ביד.

107. בסכין.

108. אלא איסור חיתוך, אם מקפיד לחתכו במידה (כדלקמן סי' שיג-ד). ואם קורע כדי להשתמש בהם איזה תשמיש - אסור, מפני שהוא כמתקן כלי (כדלקמן בפנים).

109. שוע"ר סי"ז.

110. היינו שהדבקתן נעשתה ע"מ שתתקיים, אבל אם הדבקתן לא נעשתה ע"מ שתתקיים - אין בהם איסור משום קורע (ע"פ שוע"ר סי"ז, וכדלעיל בפנים).

ולפי זה מותר לפתוח בשבת טיטולים שמדביקין אותן אחר שמלפפין בהן את התינוק, כיון שההדבקה לא נעשתה לקיום. אלא שאין להקל לעשות כן בפני עם הארץ (כדלעיל שם).

111. והיינו כשכוונתו לחזור ולהדביק, דלא גרע מקורע עצמו שאינו חייב מן התורה אלא א"כ קורע ע"מ לתפור, כדלעיל שם. אבל אם אין כוונתו לחזור ולהדביק - פטור, אבל אסור מדרבנן. אבל ראה יגדיל תורה ירושלים.

ח"ב עמ' 634.

112. שוע"ר סי"ז.

113. או ע"י דבק וכי"ב.

114. כלומר בשעת הכריכה.

115. ודפי ספרים שמחוברים יחד שלא נחתכו מעולם - אסור לחתכן בשבת משום מתקן כלי (ע"פ שוע"ר סי' שיז

משום קורע¹¹⁶.

תופר

מג. התופר שתי תפירות¹¹⁷ וקשר¹¹⁸ או שלש תפירות אף על פי שלא קשר - חייב¹¹⁹. אבל שתי תפירות ולא קשר - פטור, מפני שאינו מתקיים¹²⁰. אבל אסור מדברי סופרים¹²¹.

מד. בגד שהוא תפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטית התפירות נמשכים, אם מתח את ראש החוט כדי להדקן ולחברן - זו היא תפירתן, וחייב אף על פי שלא קשר אם נתחברו כשיעור שלש תפירות¹²².

מה. אותן שמהדקין הבגדים סביב זרועותיהן על ידי החוט שמותחים אותו ומתהדק, ואינו מהדקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותו ונמצא שאינו תפירה של קיימא, מכל מקום אסור מדברי סופרים מפני שדומה לתופר.

ואם היו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה ובעיגול - מותר, שאז אינו דומה לתופר¹²³.

מו. ואם אין הבגד מהודק כל כך על ידי חוט זה שיהא צריך לרפותו כשפושטו, אלא

ס"ו. וראה גם בדה"ש סי' קמו סק"ה).

116. שוע"ר סוסי"ז. המדובר כאן כשאינו קורע על מנת לתפור, שאז איסור הקריעה הוא מדרבנן כמבואר לעיל (ראה בדה"ש סי' קמו סק"ב הע' 4). ומשמע שכאן ההיתר הוא לכל הדעות אף לדעה הראשונה שבסעיף... (מז), והוא משום שכאן יש טעם נוסף להקל "שנעשה מאליו", מלבד הטעם "שלא נעשה לקיום". ולכן כאן "אינו דומה כלל לתופר", ויתכן שכאן אפשר להקל אפילו בפני עם הארץ. ועפ"י יומתק לשון אדה"ז ששינה מלשון המג"א סי' שמ בסופו: דהמג"א כתב "דלא נעשה לקיום, כל שכן הכא דנעשה ממילא", דמשמע שגם בלי טעם הב' היה מותר, ואילו אדה"ז כתב "ועוד שנעשה מאליו", והיינו שההיתר הוא מב' הטעמים יחד, כנ"ל. שוע"ר סוסי"ז.

117. היינו שהעביר המחט עם החוט בשני מקומות.

118. את החוט להחזיקו.

119. משום תופר, ואם קשר חייב גם משום קושר (שוע"ר סי"ב).

120. והטעם שדוקא בתפירה של קיימא חייב מן התורה, משום שכן היה דרך התפירה במשכן על מנת שישארו כן לעולם (ע"פ אג"ק ח"א עמ' תח).

121. שוע"ר סי"ב.

122. שוע"ר סי"ג. והוא הדין בכפתור שנתרופף ומתח את החוט המחבר את הכפתור - חייב אם מתח כשיעור שלש תפירות. וראה גם שש"כ פט"ו סס"ו.

123. שוע"ר סי"ג. ולכן מותר להדק את הנעל ע"י השרוך שמכניסים בנקבים שמשני צידי הנעל, ואפילו אם העיגול של מתכת חסר, כיון שהשרוך אינו מהודק (אג"ק שם).

ומותר לחבר הבגד ע"י מחט או סיכת ביטחון בתחיבה אחת, ויש מקום להתיר אפילו בשתיים ושלש תחיבות (אג"ק שם, עיין שם טעמי ההיתר. וראה באריכות בקצוה"ש סי' קמו בדה"ש סק"ב).

לפעמים נמלך ומניחו כך לעולם מפני שיכול לפשטו כך כמות שהוא מהודק קצת - אסור להדקו בשבת בכל ענין, שמא ימלך להניחו כך לעולם ונמצא עשה תפירה של קיימא, ובתפירה של קיימא - אין מועיל מה שהנקבים רחבים ומתוקנים בתפירה ובעיגול¹²⁴.

הדבקה

מז. המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו - הרי זה תולדת תופר וחייב¹²⁵.

מח. במה דברים אמורים? כשדיבוק זה נעשה לקיום, אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה על ידי שעווה - אינו דומה כלל לתופר, כיון שלא נעשה לקיום, ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין¹²⁶.

מכה בפטיש

מט. דרך האומנים העושים כלי מתכת, להכות בפטיש על הכלי אחר שנגמר כדי להשוות עקמימותו בהכאה זו, והכאה זו היא גמר מלאכת הכלי. והוא אב מלאכה שהיתה בכלי המשכן.

וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו - הרי גמר זה נחשב למלאכה, והוא תולדת מכה בפטיש שהיה במשכן¹²⁷.

נ. הצר צורה בכלי העומד לציירו - חייב, שאף שהציור מצד עצמו אינו חשוב מלאכה¹²⁸, מכל מקום עכשיו שהכלי נגמר וניתקן על ידו - הרי הוא נחשב למלאכה. ואפילו לא צייר אלא מקצת הצורה - חייב, שהרי עשה מקצת גמר הכלי¹²⁹.

124. שו"ע"ר סי"ג.

125. שו"ע"ר סי"א. ענין התפירה יש בו שני הפרטים: (א) חיבור שני דברים נפרדים ע"י דבר שלישי, משא"כ אם אין דבר שלישי המחבר - מותר. (ב) דבר המחבר צריך להיות ע"י חוט התפירה, היינו שהוא נכנס בדוחק בנקב. ושני תנאים אלו ישנם גם בהמדבק ניירות או עורות (אל"ק ח"ח עמ' צב).

126. שו"ע"ר סי"ז. ומשמע שאם עשה במתכוין - אסור אף כשלא נעשה לקיום, וכמו שנתבאר לעיל סעיף .. שתפירה שאינה של קיימא - אסורה מדברי סופרים. ומזה יש ללמוד, לכאורה, בנוגע לטיטולים שאסור להדביקם לצורך ההידוק על גוף התינוק (מלבד טיטולים שעשויים להדבקה ע"י סקוץ). וראה באריכות בענין זה בקובץ אהלי שם גליון 4 עמ' פט ואילך.

127. שו"ע"ר סי"ה.

128. אבל ראה לקמן סי' שמ שהרושם רשמים וצורות בשר וכו"ב חייב משום כותב, ואולי יש לחלק בין ציור על הכלי לשם גמר הכלי ונוי שאז אין לציור שום משמעות מלבד זה שהוא חלק מגמר הכלי, לבין ציור לשם ציור שאסור משום כותב. ועצ"ע.

129. שו"ע"ר סי"ה.

נא. העושה כלי מתחילתו - חייב משום מכה בפטיש¹³⁰.

נב. וכל העושה איזה תיקון לכלי - הרי תיקון זה נחשב למלאכה וחייב¹³¹.

נד. אין פותחין בית הצואר מחדש, מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש. ואפילו אם כבר נפתח, רק שחזר האומן ותפרו ביחד כדרך שהאומנים עושים, או שקשרו האומן ואינו יכול להתירו - אסור לחתוך החוטין, שחתיכת חוטי קשר זה יש בה משום מכה בפטיש, לפי שהיא גמר מלאכת הבגד, שעל ידי כך מתוקן הבגד ללבשו.

אבל שאר קשירות שנקשרו אחר גמר מלאכת הבגד ואינו יכול להתירן - מותר לחתכן¹³², ואין להקל בפני עם הארץ, אלא יעשה בצנעא¹³³.

נה. כל דבר שמתקנו בשבת שיהיה ראוי להשתמש בו איזה תשמיש¹³⁴ - יש בו משום תיקון כלי¹³⁵. לפיכך אין קורעין את הנייר כדי להשתמש בו איזה תשמיש¹³⁶, מפני שהוא כמתקן כלי¹³⁷.

פתיחת סתימה

נו. צנור המקלח מים מן הגג ועלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית - מותר למעכו ברגליו בצנעה, שכיון שמתקן על ידי שינוי ברגליו - לא גזרו בזה במקום הפסד¹³⁸.

קיפול בגדים

נז. [אסור לקפל בגדים בשבת כדי שיתפשטו מקמטיהם, אפילו אם דעתו ללבשם בו ביום, משום שנראה קצת כמתקן כלי בשבת¹³⁹].

130. אף להאומרים שאין בנין בכלים ואין בו חיוב משום בונה כדלקמן סי' שיג-ד.

131. שוע"ר סוס"ה. מחט שנתעקמה אפילו מעט - אסור לפושטה משום תיקון כלי (שוע"ר סי' שמ ס"ח).

132. ואם אינו רגיל להתירן אלא משבת לשבת אסור לחתכן כמו שאסור להתירן.

133. שוע"ר סי' שיז ס"ו.

134. כגון הקוטם קיסם בשביל לחצוץ שיניו.

135. שוע"ר סי' שח סעי' כח, נה, פב. סי' שיד ס"א. סי' שמ ס"ז. ושם פירט יותר, שאם מחתכו בסכין - חייב מהתורה, ושלא בסכין (כלומר ביד) - פטור אבל אסור מדברי סופרים.

136. כגון נייר בשביל לקנח בו.

137. שוע"ר סי' שמ שם. סי' תקח ס"ב. והיינו כשקורע הנייר בידי - הוי "כמתקן כלי" ואסור מדברי סופרים, אבל אם חותכו בכלי - הוי "מתקן כלי" וחייב מן התורה, כ"ל בפנים.

138. שוע"ר סי' שלו ס"ו.

139. ע"פ שוע"ר סעי' ח, ט.

נח. [ואם אין לו בגד אחר מקופל להחליף היום - התירו לו לקפל משום כבוד שבת שלא ילך בבגדים מקומטים, והוא שהבגדים חדשים¹⁴⁰ ולבנים¹⁴¹ ושהקיפול יעשה על ידי אדם אחד¹⁴². אבל אם יש לו בגד אחר מקופל - אסור לקפלו אפילו הוא בגד חדש ולבן ובאדם אחד, משום שעל כל פנים נראה קצת כמתקן כלי בשבת]¹⁴³.

נט. בגד שאין דעתו ללבשו עד מוצאי שבת - אסור לקפלו¹⁴⁴, ולכן אסור לקפל טלית של מצוה שפושטין בשבת שחרית במקומות שאין חוזרין ומתעטפין בהם במנחה¹⁴⁵.

ס. יש מי שאומר שלקפל שלא כסדר קיפולו הראשון - מותר בכל ענין, אף לצורך מחר, ובשני בני אדם, והוא בגד ישן, וצבוע, ויש לו להחליף, לפי שאין לקיפול זה שום קיום¹⁴⁶ ואין כאן שום תיקון כלי כלל. ונראין דבריו¹⁴⁷.

ממחק

סא. הממחק את העור, דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שיחליק פני העור - חייב. והוא מאבות מלאכות, שכן היו עושין במשכן בעורות תחשים ואילים מאדמים¹⁴⁸.

140. אבל לא ישנים, שהישנים קיפולם מתקנן יותר מן החדשים, שהחדשים קשים מאליהם ואין ממהרים לקמוט (שו"ע"ר ס"ט). וראה שו"ע ס"ז דחדשים היינו כל עוד שלא נתכבסו, אבל רבינו השמיטו משום מה. וראה בדה"ש סי' קיז סק"א שהשמטה זו היא טעות דפוס בשו"ע"ר.

141. אבל לא צבועים, שהצבועים קיפולם מתקנם יותר (שו"ע"ר שם).

142. אבל שנים לא יקפלו בגד אחד, מפני שכשנים מקפלים הן מפשיטין קמטיו בידיהם בקיפולם, משא"כ כשאחד מקפל מתפשטין הקמטים מאליהן (שו"ע"ר שם). וע"פ טעם זה משמע לכאורה שבאדם אחד אפשר לקפל גם על ספסל ושלחן וכי"ב, ודלא כאליה רבה סי' זה סק"ז בשם הירושלמי (הביאו בדה"ש סי' קיז סק"ה) שהמקפל על ספסל הוי כשני בני אדם.

143. ע"פ שו"ע"ר שם.

144. מלבד האיסור שמצד עצם הקיפול שנראה כמתקן כלי בשבת, הרי הוא גם מכין משבת לחול.

145. שו"ע"ר ס"ח.

146. ועפ"ז מותר לקפל בגדים שאין קיפולם ניכר בהם, כיון שלקיפול זה אין שום קיום. וראה גם בדה"ש שם סק"ז.

147. שו"ע"ר סוס"ט.

ולפ"ז אפשר לקפל הטלית שלא כפי סדר קיפולו הראשון, אלא שבפועל נוהגין לקפל הטלית במוצאי שבת. וראה בשו"ע"ר סי' יד ס"ט דהלוקח טלית חבירו שלא מדעתו והטלית היא מקופלת, אף שביום חול צריך הוא לקפלה לאחר שיסירנה מעליו - בשבת אין צריך לקפלה כלל. וראה קצוה"ש שם סוס"ב ובבדה"ש סק"ח. וראה שו"ע"ר סי' ש ס"ד שהמדקדיקין נוהגין לקפל הטלית במוצאי שבת, אבל שם הוא מטעם "כדי להתעסק במצוה מיד".

148. שו"ע"ר סט"ו. סי' שיד סכ"א.

סב. לפיכך אין מגרדין סנדל או מנעל, בין חדש בין ישן, אפילו בגב הסכין, ואין צריך לומר בחודו, או בציפורן, מפני שקולף את העור מעט - והרי זה ממחק¹⁴⁹.

קינוח הטיט

סג. טיט שעל רגלו או על מנעלו - מן הדין מותר לקנח בין בקרקע¹⁵⁰ בין בכותל של חומה. אבל לכתחילה טוב לקנח בקורה או בכותל של עץ¹⁵¹. ואם אין לפניו אחד מכל אלו - יותר טוב לקנח בכותל של חומה מלקנח בקרקע¹⁵².

בבגד

סד. טיט [לח¹⁵³] שעל בגדו - יכול לגרר הטיט בצפורן או בסכין אפילו בחודו, שאין לחוש בבגד לממחק¹⁵⁴.

בכלים

סה. אסור לשפשף כלי כסף בשמרי יין שנתייבשו ונתקשו, מפני שהוא מגרר את הכסף וממחקו. ואף שאינו מתכוין לגררו אלא לצחצחו בלבד, מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא¹⁵⁵.

אבל מותר לשפשף בנתר וחול שהוכנו לטלטל מבעוד יום, אף על פי שגם הם גוררים את הכסף וממחקין אותו לפעמים, מכל מקום כיון שאינו מתכוין אלא לצחצחן בלבד ולא פסיק רישיה הוא - מותר¹⁵⁶.

149. שוע"ר ס"ו. ואם יש טיט על מנעלו יכול לרחצו במים שאין איסור ליבון בעור כדלעיל בפנים, או בקורה כדלקמן בפנים.

150. דיש מתירין כן שאין חוששין שישוה גומות במתכוין, ואם הושוו הגומות מאליהן ע"י קינוחו - אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין מותר (שוע"ר שם). ואף שיש אוסרין, אך לענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל (שוע"ר שם).

151. ולא בכותל של חומה (שעשויה מאבנים וטיט), שיש אוסרין מפני שנראה כמוסיף על הבנין (שוע"ר ס"ד).
152. שוע"ר ס"ד. דבקרקע יש אוסרין משום גזירה שמא ישווה גומות, לפי שדרך אדם לחזור אחר מקום גומא לקנח בו רגליו שהטיט מתקנח שם היטב, ומתוך שהוא עסוק לקנח יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויכוין להשוות הגומות בקינוחו (שוע"ר שם). ואיסור השוואת גומות הוא משום תולדת חורש - ראה שוע"ר ס"י שיב ס"ד.

153. אבל לא טיט יבש שאז אסור משום טוחן כדלעיל בפנים.

154. שוע"ר ס"ז.

155. שוע"ר ס' שכג ס"א.

156. שוע"ר שם. ולענין תכשיר המיוחד לניקוי כלי כסף, צ"ע אם התכשיר רק מנקה הכלי מהחלודה ומצחצח הכלי ומותר (אבל ראה בתה"ד ס"י שכג סק"ז בסופו דמסתפק אם יש איסור ממחק בהעברת החלודה), או שגם מגרר הכסף ואסור מדאורייתא.

סו. מותר לשפשף הכלים בכל דבר המותר בטלטול כדי לצחצחם לצורך היום¹⁵⁷.

ממרח

סז. הממרח רטייה [-תחבושת], דהיינו שמחליק ומשווה הגומות שבה - הרי זה תולדת ממחק את העור¹⁵⁸.

סח. וכן הממרח שעוה או זפת וכל כיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שהחליק פניהם – הרי זה תולדת ממחק את העור.

לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה, משום גזירה שמא ימרח השעוה לדבקה בדופני הכלי סביב הנקב עד שיחליק פניה שם - ויתחייב משום ממחק¹⁵⁹.

ואפילו בשומן או בשמן עב¹⁶⁰ - אסור לסתום, גזרה משום שעוה, שכיון שבשעוה קרוב הדבר מאד לבא לידי חיוב חטאת שישכח וימרח כדרכו בחול כדי שתהיה הסתימה מהודקת יפה, לכן אסרו גם בשומן ושמן גזרה משום שעוה וכיוצא בה¹⁶¹.

157. שוע"ר סי' שכג ס"א. ואין לרחוץ הכלים בצמר פלדה משום שיש בהם איסור סחיטה מדרבנן (בדה"ש סי' קמו סק"ג). אבל ננס סינטטי שיש ריח רב בין השערות, מותר לרחוץ בו אם מייחדים אותו לשבת (ע"פ בדה"ש שם). ולענין לחוף הכלים במלח וחומרי ניקוי שונים – ראה לקמן סי' שכ.

158. שוע"ר סי' שיד ס"א. וראה גם שוע"ר סי' שכח ס"ל.

159. וראה עוד בשוע"ר סי' תקיד ס"א שבי"ט "אסור לחמם נר של שעוה לדבוק בכותל או במנורה גזרה שמא ימרח, דהיינו ישפשפנו להחליקו על פני שטח הכותל, והוא תולדת ממחק".

160. ולענין ממרח במאכל - ראה רמ"א סי' שכא בסופו: מותר להחליק האוכל בשבת ולא הוי בזה משום ממחק הואיל ואפשר לאכלו בלא כך, ומ"מ המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך תבוא עליו ברכה. וראה קצוה"ש סי' קמו ס"ה שמתיר למרוח חמאה וכיר"ב על הלחם. וראה בדי השלחן שם סוסק"ב שלאחר שמרחו על כל הפרוסה בשוה – לא ימרח עוד כדי ליפותה.

161. שוע"ר שם. ולענין ממרח בגוף האדם – משמעות שוע"ר סי' שכח ס"ח שאין בזה איסור משום ממרח, ע"ש. וראה פסקי תשובות סי' שכח אות יח והע' 70.

נשים במצוות עשה שהזמן גרמא

הרב יהושע הכהן גרוס

הלכה פסוקה (טור ושלחן ערוך אורח חיים סי' יז) שנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, וכמסקנת הגמרא (קדושין לד, א) "מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, מנלן? גמר מתפילין, מה תפילין נשים פטורות, אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ותפילין גמר לה מתלמוד תורה, מה תלמוד תורה נשים פטורות ("דכתיב לבניך ולא לבנותיך" – רש"י), אף תפילין נשים פטורות".

הטעם שנשים פטורות מתפילין

ממשמעות לשון הגמרא "ותפילין גמר לה מתלמוד תורה" ניתן להבין שהטעם שנשים פטורות מתפילין אינו משום שזו היא מצות עשה שהזמן גרמא, אלא משום שלומדים זאת מתלמוד תורה.

כעין זה כתב הרא"ש בהלכות קטנות (הלכות תפילין סי' כט) מהירושלמי (ברכות פרק ג) הסובר שטעם הפטור אינו משום שהוא מצות עשה שהזמן גרמא אלא משום שישנו לימוד מהפסוק לפטור נשים מתפילין, ולכן "אפילו למאן דאית ליה לילה ושבט זמן תפילין, אפילו הכי נשים ועבדים פטורים דדריש לה מקרא, דקאמר נשים מנין ת"ל ולמדתם את בניכם וכו'", וכן הביא מהמכילתא "למען תהיה תורת ה' בפיך, לפי שנאמר והיה לך לאות על ירך שומע אני אף הנשים במשמע... תלמוד לומר למען תהיה תורת ה' בפיך, לא אמרתי אלא במי שחייב בתלמוד תורה".

אך מדברי הגמרא בברכות (כ, ב) ישנה הבנה אחרת, שעל דברי המשנה (שם), שנשים פטורות מקריאת שמע ותפילין, שואלת הגמ' "קריאת שמע – פשיטא, מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות", ומתרצת "מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים, קמ"ל", וממשיכה ומקשה "ומן התפילין – פשיטא? מהו דתימא הואיל ואתקש למזוזה ("מה מזוזה נשים חייבות, אף תפילין נשים חייבות" – רש"י) קמ"ל". ולכאורה מובן שהפשיטות לפטור נשים מתפילין היא מסיבת היותה מצות עשה שהזמן גרמא, כי הרי השאלה "פשיטא" באה בהמשך לשאלת הגמרא על קריאת שמע "פשיטא

מצות עשה שהזמן גרמא, זאת אומרת, לדעת הגמ' בברכות סיבת הפטור של נשים מתפילין, היא היותה מצות עשה שהזמן גרמא.

ואמנם הקשו התוס' במסכת עירובין (צו, ב ד"ה לא ס"ד) על דברי הגמ' אלו, שמדברי הגמרא במס' עירובין יוצא שלדעת ר' מאיר ור' יהודה נשים חייבות בתפילין, כיון שהם סוברים שתפילין אינה מצות עשה שהזמן גרמא (כי לשיטתם זמן תפילין הוא גם בלילה וגם בשבת), ואם כן מה קושית הגמ' "פשיטא" שנשים פטורות מתפילין, והרי צריכה המשנה להוציא מדעת ר' מאיר ור' יהודה הסוברים שתפילין אינה מצות עשה שהזמן גרמא?

מכח קושיא זו הביא הרשב"א (ברכות שם, בתירוץ השני) גירסא אחרת בגמרא, וז"ל: "ויש נוסחאות אחרות דלא גרסי בכל הני פשיטא, אלא הכי גרסי: מאי שנא קריאת שמע ותפילין? ומשני, מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, וזו גירסא נכונה". עכ"ל. כלומר אין זה פשוט שתפילין היא מצות עשה שהזמן גרמא, כי ישנם תנאים הסוברים שתפילין אינו מצות עשה שהזמן גרמא, אלא שאת זה גופא, מלמדת משנתנו שלדעתה תפילין היא מצות עשה שהזמן גרמא.

אך ה"פני יהושע" (ברכות כ, ב ד"ה בפרש"י) מפרש את דברי הגמ' בדרך אחרת, שכוונת הקושיא על דברי המשנה – פשיטא שנשים פטורות מתפילין – אינה רק מצד זה שתפילין היא מצות עשה שהזמן גרמא, אלא הקושיא היא אף לדעת הסוברים שתפילין אינם מצות עשה שהזמן גרמא, ועם זאת נשים פטורות ממנו, כלימוד הגמ' בקידושין ובירושמי, שהוקשו תפילין לתלמוד תורה, ולכן נשים שאינן חייבות בתלמוד תורה אינן חייבות בתפילין, לדעת כולם, גם לדעת אלו הסוברים שתפילין אינם מצות עשה שהזמן גרמא.²

יוצא לפי זה שאף לדעת אלו שתפילין לא היא מצות עשה שהזמן גרמא ניתן לומר שסוברים שנשים פטורות מתפילין.

אך להלכה (שו"ע ואדה"ז או"ח סי' לח סע' ג) הובא הטעם שנשים פטורות מתפילין "מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא". כנראה שזהו בהמשך לדבריו בבית יוסף על דברי הטור (שם, וכך כתב גם הב"ח) "נשים ועבדים פטורין" שכתב כך "ויהיב טעמא בגמרא משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא", אך קשה די הרי בגמרא לא נכתב טעם זה על תפילין אלא על קריאת שמע? אלא נראה שה"בית יוסף" הולך בשיטת הרשב"א שהגירסא הנכונה

1. וציינם רע"א בגליון הש"ס לגמרא ברכות (כ, ב).

2. אכן אלו הם דברי הרא"ש בהלכות קטנות, שהובאו בפנים, שלפי דברי הירושלמי "אפילו למאן דאית ליה לילה ושבת זמן תפילין אפילו הכי נשים ועבדים פטורים דדריש לה מקרא".

בגמרא, שהן על קריאת שמע והן על תפילין מבארת הגמ' שטעם הפטור הוא משום שהן מצוות עשה שהזמן גרמא, וזה הטעם שנשים פטורות מהן.³

האם יכולות הנשים לקיים מצוות שפטורות מהן ולברך עליהן?

אף שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, אם רוצות יכולות הן לקיימן.

אמנם בגמרא (עירובין צו, ב) נחלקו תנאים בענין: לדעת רבי מאיר ורבי יהודה אסור לאשה לקיים מצוה שהיא פטורה ממנה, וחולקים הם על רבי יוסי הסובר "נשים סומכות רשות", דהיינו לדעת רבי יוסי אף שמייעטה התורה נשים מלסמוך על קרבנותיהן ("בני ישראל סומכין ולא בנות ישראל סומכות" – רש"י) רשאיות הן לסמוך, והוא הדין למצוות עשה שהזמן גרמא שאף שפטורות מהן מותר להן לקיימן.

אך רבי מאיר ורבי יהודה חולקים עליו וסוברים שאסור לאשה לקיים מצוה שהיא פטורה ממנה, וכמו שביאר רש"י (שם ד"ה ולא מיחו) "דהוי כתוספת על דברי תורה שפטורה נשים ממצוות עשה שהזמן גרמא".⁴

להלכה נפסק כדעת רבי יוסי ש"נשים סומכות רשות", בלשון רש"י (ר"ה לז, א ד"ה סומכות) "אע"ג דפטרניהו קרא, ליכא איסורא. והוא הדין למצוות עשה שהזמן גרמא". כן כתבו התוספות (ר"ה לג, א ד"ה הא. עירובין צו, א ד"ה דילמא), ואף שסתם משנה דלא כרבי יוסי, הלכה כמותו משום שמעשה רב של מיכל בת שאול ואשתו של יונה שקיימו מצוות עשה שהזמן גרמא ולא מיחו בהן. כך היא גם דעת הר"ן (ר"ה לג, א ד"ה לענין הלכה) המסכם "הלכך אם רצו נשים לעשות כל מצוות עשה שהזמן גרמא הרשות בידן", וכך פסק גם הרמב"ם (הל' ציצית פרק ג הלכה ט): "נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה, וכן שאר מצוות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן בלא ברכה אין ממחין בידן", וכך נפסקה ההלכה בטור ושלחן ערוך (ארח חיים סי' יז).

אך לענין השאלה, האם יכולות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא, נחלקו הפוסקים: הרמב"ם, כאמור, כתב שנשים המקיימות מצוות שפטורות מהן יכולות לעשות זאת בלא ברכה, ושיטת רבינו תם (תוס' ר"ה לג, א ד"ה הא. ועירובין צו, א ד"ה דילמא) היא, ש"מותר

3. וראה הערת רבינו בשולי "מכתב כללי" י"א ניסן תשכ"ח, הודפס בהגדה של פסח עמ' תרכ (הוצאת תשנ"ח). אגרות מלך כרך ב' עמ' סו.

4. במהרש"א (ר"ה לג, א) הקשה על דברי רש"י שביאר בשיטת רבי מאיר ורבי יהודה שנשים המקיימות מצוות עשה שהזמן גרמא איכא בל תוסיף, שאיך יתכן שעוברות על בל תוסיף, הרי בל תוסיף אינו אלא בעושה המצוה ומוסיף עליה, אך כאשר עושות מעשה של רשות מה תוספת יש כאן? אמנם ב"שפת אמת" (שם) דייק מלשון רש"י כאן "דהוי כתוספת על דברי תורה", דהיינו שאין כאן איסור בל תוסיף ממש אלא שנראה כתוספת וכן כתב רש"י בלשונו להלן (בד"ה הא נשים) "נראות כמוסיפות".

לנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות".

גם דעת הר"ן (ראש השנה לג, ד"ה ולענין ברכת) נוטה לפסוק כשיטת ר"ת "דאם רצו מברכות וליכא משום ברכה לבטלה" והאריך בביאור הדברים: "ואם תאמר כיון שהוא פטור היכי מברך, הויא ליה ברכה שאינה צריכה ואמרינן בפרק אין עומדין (דף לג, א) כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא? יש לומר, דברכה שאינה צריכה מדרבנן הוא ובכהאי גוונא לא אמור... ומוציא שם שמים לבטלה דנפקא לן בפרק קמא דתמורה (דף ד, א) מדכתיב את ה' אלקיך תירא, הני מילי בלא ברכה אבל ברכה לא מתסר אלא מדרבנן, ודוקא בברכה שאינה צריכה כלל, אבל בברכת המצוות למי שהוא פטור מהן – לא, הלכך אם רצו נשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא הרשות בידן, אלו דברי ר"ת".

מדוע אין הנשים מברכות לשיטת הרמב"ם – ביאור ה"צמח צדק"

על יסוד הסבר זה של ר"ת והר"ן בהיתר לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא, מבאר הצמח צדק (שו"ת או"ח סי' ג ס"ק ב) את טעמו של הרמב"ם הפוסק שאין לנשים לברך במצות עשה שהזמן גרמא, היות ויסוד ההיתר מבוסס על כך שברכה שאינה צריכה איסורה רק מדרבנן וזהו "דוקא בברכה שאינה צריכה כלל, אבל בברכת המצוות למי שהוא פטור מהן – לא, הלכך אם רצו הנשים לברך על מצות עשה שהזמן גרמא הרשות בידן". לפי מה שכתב המגן אברהם (סי' רטו ס"ק ו), שלדעת הרמב"ם איסור ברכה שאינה צריכה היא מדאורייתא, אם כן הולך הוא כאן לשיטתו ואינו מתיר לנשים לברך במצוות עשה שהן פטורות מלקיימן.

הצמח צדק מביא את דעת האליה רבה (או"ח סי' רטו ס"ק ו) החולק על המגן אברהם וסובר שגם להרמב"ם איסור ברכה שאינה צריכה הוא רק מדרבנן, קשה אם כן מדוע אין הנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אף שהוא רק איסור מדרבנן (שהרי ביאר הר"ן שאם האיסור הוא רק מדרבנן האיסור הוא רק בברכה שאינה צריכה כלל אבל לא בברכת המצוות למי שפטור מהן)? מבאר הצמח צדק, שאף לפי דעת האליה רבה אפשר ליישב שיטת הרמב"ם ברווחא, כי "יש לומר דאזיל לטעמיה דפוסק [בהלכות מעשה הקרבנות פרק ג הלכה ח] כרבי יהודה דנשים אין סומכות כלל ואסור להן לסמוך... עם שהוא רק איסור דרבנן, כמו כן ס"ל דנשים אין מברכות על מצוות עשה שהזמן גרמא אף אם אין הברכה שאינה צריכה רק איסור דרבנן".

ומדברי הצמח צדק למדנו חידוש בשיטת הרמב"ם:

כי ממשמעות מפרשי הרמב"ם נראה שדעת הרמב"ם היא שהלכה כרבי יוסי ורבי שמעון שנשים סומכות רשות, ולכן בכל המצוות שהן פטורות מהן הרשות בידן לקיימן, ובהתאם

לזה פסק (בהלכות ציצית פרק ג הלכה ט) "נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה, וכן שאר מצוות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות און בלא ברכה אין ממחין בידן". ומה שאסר עליהן הרמב"ם לברך ("לעשות אותן בלא ברכה") טעם הדבר הוא כמו שכתב המגיד משנה (הלכות סוכה פרק ו הלכה יג) וכן הביא בשמו ה"בית יוסף" (או"ח סי' תקפט ד"ה ואע"פ שנשים) שאין הן יכולות לברך ולומר "וציווננו" כי "האיך יאמרו וצווננו והן פטורות"?

אך מדברי הצמח צדק יוצא שהרמב"ם סובר כרבי יהודה שאין אומרים נשים סומכות רשות, ולפי זה צריך לומר שאין ללמוד בדעת הרמב"ם כהסברו של רש"י בשיטת רבי יהודה שהאיסור על הנשים לקיים מצוות עשה שהזמן גרמא הוא משום איסור "בל תוסיף" (רש"י עירובין צו, ב ד"ה הא נשים) שאם כך איך פסק הרמב"ם (הלכות ציצית שם), שמצוות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן אין ממחין בידן, ומדוע אין בזה משום "בל תוסיף"?

אלא על כרחך לומר שהרמב"ם נוקט כהסבר התוספות (עירובין צו, א ד"ה מיכל) בשיטת רבי יהודה שאין רשות לנשים לסמוך על הקרבן וכן אסורות לקיים מצוות עשה שהזמן גרמא שאין הטעם משום "בל תוסיף" אלא האיסור הוא במצוות מסוימות ומטעמים מיוחדים, בסמיכת הקרבן נאסרת משום שנראה כעבודה בקדשים, ובתפילין אסורות משום שצריכין גוף נקי ונשים אינן זריזות להזהר, וכן נאסרות לעלות לרגל משום שנראה כמביאות חולין לעזרה, ובתקיעת שופר משום שהיא מלאכה דרבנן.

ומה שמתיר הרמב"ם לנשים – בנוסף לעטיפת הטלית ("וכן שאר מצוות עשה... אם רצו לעשות אותן בלא ברכה אין ממחין בידן") הרי אלו נטילת לולב וישיבה בסוכה וכדומה, אבל לא בשאר המצוות שיש בהן חשש או איסור דרבנן, שהרי פוסק כרבי יהודה שאין רשות לנשים לסמוך אף שזהו רק איסור מדרבנן⁵, וזהו הטעם שאסור להן לברך בעשותן מצוות עשה שהזמן גרמא, אף שברכה שאינה צריכה אסורה רק מדרבנן.

5. לפי הסבר הצמח צדק מתפרשים דברי הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות פ"ג, ה"ח) "הכל סומכין חוץ מ... אשה" – לא רק שאין צריכות לסמוך אלא אף אסורות לסמוך. וכן נקט השער המלך (הל' שבת פ"ט הכ"ג ד"ה והנראה) בשיטת הרמב"ם.

אך בשאגת אריה (סי' קד) הסתפק בשיטת הרמב"ם: מצד אחד מכיון ש"כתב הכל סומכין חוץ מ... אשה ולא כתב דאשה סומכת רשות שמע מינה דפסק כרבי יהודה וכסתם משנה דאין נשים סומכות", אך מצד שני "יש לצדד להיפך מדסתם וכתב [בהלכות ציצית פ"ג ה"ט, בהמשך להלכה, נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפים] "וכן שאר מצוות עשה" וכן בהלכות חגיגה לא כתב גבי ראית פנים דמוחין בידן, שמע מינה דס"ל דאין מוחין בידן משום דנשים סומכות רשות". ומסיים השאגת אריה "הלכך לא ברירא לי דעתו ד"ל". ולפי מה שהובא בפנים, ממשמעות דברי המגיד משנה המפרש בשיטת הרמב"ם שאין הנשים יכולות לברך במצוות עשה שהזמן גרמא מהטעם ש"איך יאמרו וצווננו", ולא מהטעם שהביא הצמח צדק, שאין מברכות

אלא שלפי זה יש להבין את הנפסק בשולחן ערוך (ארח חיים סי' תקפט סע' ו) "אף על פי שנשים פטורות יכולות לתקוע... אבל אין מברכות". הכרעת השלחן ערוך שאין הנשים מברכות היא כדעת הרמב"ם הסובר שאין אשה מברכת על מצות עשה שהזמן גרמא.

אם נפרש בשיטת הרמב"ם שהוא פוסק כרבי יוסי ורבי שמעון שכל מצוה עשה שהזמן גרמא הרשות בידי הנשים לקיימן, והדברים מובנים וכך ביאר הבית יוסף (סימן תקפט ד"ה ואע"פ שנשים) את דברי הטור ש"אף על פי שנשים וקטנים פטורין יכולין לתקוע" שזהו משום ש"הלכה כרבי יוסי ורבי שמעון דאמרי נשים סומכות רשות, כלומר דאף על גב דפטרינהו רחמנא אי סמכי ליכא איסורא". ומה שאין הן יכולות לברך הטעם הוא כיון שאינן יכולות לומר "וציוונו", וכמו שאכן הביא הבית יוסף (שם) בשם הרב המגיד ש"לדעת רבינו [הרמב"ם] ודאי שאין נשים מברכות והיאך יאמרו וציוונו והן פטורות".

אך לדעת הצמח צדק, שהרמב"ם סובר כשיטת רבי יהודה שאסור לנשים לקיים מצות עשה שהזמן גרמא כאשר יש בזה איסור דרבנן – אם כן (לשיטת הרמב"ם) שהש"ע פוסק כמותו) איך יכולות הנשים לתקוע והרי תקיעה אסורה בי"ט מדרבנן?

לשיטת הראשונים שאשה מברכת – איך יכולה לומר "וציוונו"?

כאמור, שיטת רבינו תם (ר"ה לג, א תוס' ד"ה הא ור"ן ד"ה ולענין) היא שנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן אף שפטורות מקיום מצוה זו.

והביא ר"ת ראייה מדברי רב יוסף (בבא קמא פז, א) שהיה סומא ופטור מן המצוות שבתחילה סבר ואמר "מאן דאמר הלכה כרבי יהודה [שאמר סומא פטור מן המצוות] עבידנא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא, ואם במקום דפטור מן הדבר ועושהו אסור מלברך, אם כן אמאי עבידנא יומא טבא, והלא היה מפסיד ברכות ציצית ולולב ותפילין..."? אלא ראייה מכאן שהיה מברך על המצוות אף שהיה פטור מהן.

אך התוספות מקשים על זה: "ומיהו אין ראייה מסומא לאשה דסומא מחייב מדרבנן... ויכול לומר "קדשנו במצותיו וציוונו" כיון דמחויב מדרבנן, כדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כג, א) היכן ציוונו מלא תסור, אבל אשה דאינה מחויבת אפילו מדרבנן... היכי מצי למימר וציוונו?". והר"ן (ר"ה לג ד"ה ומ"מ) מתרץ קושיא זו בהתבססו על דברי ר' יוסי ברבי חנינא (בבא קמא שם) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה "דמדקאמר גדול – אלמא למי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הלכך בכלל מצוה הן ומברכות, ולא נימא

היות ואסור מדרבנן וכמו שאין נשים סומכות בגלל האיסור דרבנן – שמזה משמע דנקיט שסבירא ליה להרמב"ם נשים סומכות רשות, ואם כן נצטרך לפ"ז לפרש בלשון הרמב"ם (בהלכות מעשה הקרבנות) "הכל סומכין חוץ מ... אשה" – שלכתחילה אינן סומכות, אך אם רצו לסמוך הרשות בידן.

הואיל ולא נצטוו היאך יאמרו וציונו, וכדפרכינן גבי נר חנוכה בפרק במה מדליקין היכן ציונו? דלא קשיא, דכיון שהאנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר שפיר יאמרו וציונו".

והדברים טעונים ביאור. הן אמנם שאף הן נוטלות שכר על עשייתן, אך הרי עשייתן היא בגדר "אינו מצווה" ואיך מתאימה האמירה "וציונו"? גם ההסבר "כיון שהאנשים נצטוו" לכן "שפיר יאמרו וציונו" אינו מובן – איך משפיעה העובדה ש"האנשים נצטוו" על אמירת הנשים, והרי הן לא נצטוו?⁶

ויש לבאר זאת על פי לשונו של הרמב"ן (קדושין לא, א) שכתב בבאור הענין, וז"ל: "ואם תאמר והיכן צונו כדאקשינן לענין נר חנוכה? כיון דרשות דמצוה הוא והקב"ה צוה במצוה זו לאנשים חובה לנשים רשות, צונו קרינא ביה. זה דעת ר"ת ז"ל". כלומר, ציווי הקב"ה לקיום המצוות היה לכל בני ישראל, אלא שהמצוות עשה שהזמן גרמא הציווי לאנשים הוא ציווי של חובה ואילו לנשים הוא ציווי של רשות.

וביותר מוטעמים הדברים על פי המבואר בראשונים (אבודרהם סדר תפילות של חול. כל בו סי' עג), שטעם הפטור הוא כיון שתפקיד האשה הוא להיות לעוזר הבעל, לכן משום "שלוש בית" פטורה ממצוות אלו שהזמן גרמא, וכלשון הכל בו "היא פטורה מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, כי אילו היתה טרודה לעשות המצוה בזמנה, היה הבעל בלא עזר בזמנים ההם והיתה הקטטה נופלת בהם". זאת אומרת, אין האשה מופקעת ממצוות אלו, אלא שמחמת סיבה צדדית פטורה מהקיום בפועל.

ועוד יותר מוסברים הדברים על פי מה שהביא כ"ק רבינו (התוועדיות תשד"מ ח"ג עמ' 1819) מכתבי האריז"ל (לקוטי תורה להאריז"ל בראשית טו, א [בהוצאה של שנת תשמ"ח – עמ' לה]), ש"בעשות הזכר את המצוה אין מהצורך שגם הנשים תעשנה לבדה כי כבר נכללת עמו בעת שעושה אותה המצוה... וזה סוד מה שארז"ל אשתו כגופו דמיא". ומבאר זאת רבינו כך: "מה שהתורה פטרה אותן ממצוות אלו – הרי זה בנוגע לחיוב העשייה, והטעם, כאמור, כדי שיוכלו להתפנות לתפקידן במיוחד, אבל בנוגע לעילוי והשכר הקשור עם מצוות אלו – שייך הדבר גם לנשים, על ידי זה שהבעל מקיים מצוות אלו".

ואם כן, לפי זה, כלולות גם הנשים בציווי שציווה הקב"ה לקיים המצוות, ולכן כאשר מקיימות את המצוה יכולות לומר בנוסח הברכה – "וציונו".

6. אמנם במחצית השקל (ארח חיים סי' יז ס"ק א) ביאר דברים אלו כך: "ר"ל דאין בזה משום דובר שקרים כיון שהאנשים נצטוו, וקאי וציונו על כלל אומת ישראל שנצטוו בה", אך להמבואר בפנים על פי הסבר הרמב"ן יוצא שלא רק ציווי כללי לאומה ישנו כאן, אלא יתירה מזו – אף הנשים באופן פרטי שייכות לגדר הציווי.

ישׁוב דברי המגן אברהם ואדמו"ר הזקן מקושית המנ"ח

בענין ספירת העומר הביאו המגן אברהם ואדמו"ר הזקן להלכה כפי שפסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ד) שנשים פטורות מספירת העומר מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא, ועם זאת כתבו (שו"ע אדמוה"ז או"ח סי' תפט ס"ק ב, ומג"א שם ס"ק א) ש"במקצת מדינות שמו הנשים מצוה זו עליהם חובה".

והקשה המנחת חינוך (מצוה שו) על דברים אלו: "ודבר זה צריך עיון, והוא דבר חדש דנשים אם קיבלו עליהם לעשות מצות עשה שהם פטורים יתחייבו מפני דשווי' עליה חובה, ולא ראיתי כן בשום מקום. ואינו דומה לתפילת ערבית, עיין בראשונים. וכאן יש דעות שאסור להן לעשות מצות עשה שהזמן גרמא, ולכ"ע אינו מצוה כלל והיאך ישווי' חובה, ולא ידעתי מוצא הדברים של דברי המג"א".

אך להאמור מדברי הרמב"ן אפשר לומר, שלשיטת ר"ת אף הנשים בכלל הציווי (ולא כדברי המנ"ח ש"לכ"ע אינו מצוה כלל), אמנם לא בגדר חובה אלא בגדר רשות, ולכן כמו שיכולות לברך ולומר "וציווננו" יכולות הן לקבל המצוה על עצמן בתורת חובה.

גדר מצות עשה שהזמן גרמא

בגדר ה"זמן גרמא" העיר בספר "דרכי דוד" (באורים על מסכת גיטין וקידושין להגרמ"ד ליון), וביאר את דברי הגמרא (קידושין לג, ב) "איזו מצות עשה שהזמן גרמא סוכה ולולב שופר וציצית ותפילין וכו'" – ש"פירושו של הזמן גרמא הוא כפירש"י לעיל במשנה והר"ן, שהזמן גורם לה שתבוא, והיינו שהזמן הסיבה והגורם את המצוה, וזה מובן במצוות סוכה ולולב ושופר, אבל בציצית ותפילין אינו מובן כל כך, דבציצית ותפילין אין הזמן סיבה וגורם שתבוא, אלא שהמצוה נוהגת ביום ולא בלילה, ולא שייך בזה זמן גרמא, ועיין ברמב"ם פרק יב מהל' ע"ז הלכה ג, שכתב וכל מצות עשה שהוא מזמן ואינה תדירה, ולא כתב זמן גרמא עיין שם".

כלומר, בגדר ה"זמן גרמא" נכללים לא רק מצוות אלו שניתן לומר עליהן שהזמן הוא הגורם והסיבה לעשייתן, אלא אף מצוות כאלו שקבעו זמן מסויים לעשייתן, אף שמצוות עשייתן אינה נגרמת על ידי הזמן המסוים ההוא, גם אלה נכללים בגדר מ"ע שהזמן גרמא⁸.

7. עיין לקוטי שיחות (ח"ז עמ' 280 הע' 9) שמדייק שם בלשון אדמוה"ז המוסיף על לשון המג"א.
8. וביותר מוסברים הדברים על פי דברי הראשונים (האבודרהם והכל בו) שהובאו לעיל, בביאור הטעם שנשים פטורות ממ"ע שהזמן גרמא, כדי שלא תהא טרודה לעשות מצוות אלה, שצריך לעשותן בזמן דוקא.

והנה, הטורי אבן (מגילה כ, ב) דן בדברי המשנה (בכורים פרק א משנה ה) שנשים מביאות ביכורים - והרי הדין הוא (פסחים לו) שאין מביאים ביכורים מחנוכה ואילך, ודרשו זאת מהכתוב (דברים כו, ב) "ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך" - כל זמן שהפירות מצויין בארצך, שלא כלו לחיה מן השדה, ומחנוכה ואילך אין הפירות מצויין בשדה, ואם כן הרי זו מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי ישנו זמן קבוע ומסויים להבאת הביכורים? ומבאר כך: מצות עשה שהזמן גרמא היא רק כאשר המצוה אינה נוהגת "בכל זמן מצד עצמו כמצוות שיש ימים מיוחדים למצוותן, אי נמי שאינו נוהג בלילות אלא בימים לחוד מגזירת הכתוב, אבל הא דמן חנוכה ואילך אינו זמן הבאה אינו מצד עצמן של הימים שגורמין שאינן בני הבאה, אלא דבר אחר גורם להם - שאין מצויין על פני השדה ולא פוטרין הכתוב מן הבאה מצד עצמן של הימים אלא מפני דבר אחר, ואילו היו מצויין עוד על פני השדה היו הימים בני הבאה".

הסבר הגר"פ בשיטת הרמב"ם

לפי זה הקשה הגר"פ פערלא בחיבורו (ביאור לספר המצוות לרס"ג, מבוא עמ' לא) על דברי הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ד) שפסק לענין מצות ספירת העומר שנשים ועבדים פטורים ממנה, ופירש הכסף משנה (שם), "משום דמצות עשה שהזמן גרמא היא", והקשה הגר"פ, הרי גם ספירת העומר - קביעת זמן מצותה נובעת מכך שהיא "תלויה בעומר, כדכתיב מיום הביאכם את עומר התנופה וגו' וכתוב מהחל חרמש בקמה תחל לספור וגו', ואם כן לא הזמן מצד עצמו גורם שלא תתקיים המצוה בזמן אחר אלא דבר אחר הוא שגורם לקביעות זמן זה", וממילא "אין זו בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, ואית לן למימר שהנשים חייבות בה".

ומיישב את דברי הרמב"ם שהוא הולך לשיטתו בענין מצות ספירת העומר בזמן הזה: כי הן אמנם לשיטת אלו הסוברים "שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן משום דכתיב מהחל חרמש בקמה וגו', וכתוב מיום הביאכם את עומר התנופה וגו', והשתא ליכא קרבן ולא קצירה והבאת העומר", ולכן "אית לן למימר דאינה בכלל מ"ע שהזמן גרמא", שהרי אנו רואים שמצות ספירת העומר נקבעת ותלויה בקצירת והבאת העומר (ולכן בזמן הזה שאין קרבן העומר - המצוה נוהגת רק מדרבנן), ואם כן דבר אחר גורם את זמן המצוה, וממילא אינה בכלל מ"ע שהזמן גרמא?.

אבל הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין שם) הסובר שספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא ("מצוה זו על כל איש מישראל, ובכל מקום ובכל זמן"), על כרחך זהו "משום דסבירא ליה

9. וזו היא שיטת הרמב"ן (קידושין לד) הסובר שספירת העומר אינה מ"ע שהזמן גרמא.

דמאי דכתיב מהחל חרמש בקמה תחל לספור וגו'... היינו רק לסימן בעלמא, לומר דבזמן קצירת העומר מתחיל זמן מצות ספירה, וכן קרא דמיום הביאכם לא בא אלא להורות דההבאה והספירה חיילי ביום אחד... ואם כן אין הספירה תלויה בעומר אלא זמן הזה מצד עצמו הוא זמן המצוה, שהרי אפילו בזמן הזה דליכא עומר כלל – המצוה מדאורייתא נוהגת באותו הזמן כדמעיקרא, ושפיר הוי ליה בכלל מ"ע שהזמן גרמא.

הסבר שיטת אדמו"ר הזקן ע"פ דברי רבינו ב"לקוטי שיחות"

והנה, אדמו"ר הזקן בשלחן ערוך (או"ח סי' תפט סעי' ב) הולך בשיטת הרמב"ם שנשים פטורות ממצות ספירת העומר "מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא", ואילו בענין מצות ספירת העומר בזמן הזה אינו הולך בשיטת הרמב"ם אלא דעתו נוטה כדעת הסוברים שהמצוה בזמן הזה היא רק מדרבנן, שעל דעת הראשונים הסוברים "שבזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין מקריבין העומר אין מצוה זו נוהגת כלל מדברי תורה אלא מדברי סופרים שתיקנו זכר למקדש" כתב "וכן עיקר", ואם כן הדרא קושיית הגר"פ לדוכתא, וצריך להבין לשיטת אדמו"ר הזקן מה ההבדל בין מצות הבאת ביכורים שאינה חשובה מ"ע שהזמן גרמא למצות ספירת העומר שנחשבת למ"ע שהזמן גרמא?

ונראה לבאר בדרך חדשה, שעל פיה יוסבר החילוק בין מצות הבאת ביכורים שאינה נחשבת מ"ע שהזמן גרמא למצות ספירת העומר שלדעת הרמב"ם ולדעת אדמו"ר הזקן נחשבת מ"ע שהזמן גרמא, על פי דברי רבינו ב"לקוטי שיחות" (ראה לקוטי שיחות חלק א עמ' 271, חלק ח עמ' 54, חלק לח עמ' 11) שבהם מתבארים כמה ענינים.

יסוד הדברים הוא: רק מצות התורה יכולה לקבוע את המציאות, ואילו המציאות כשלעצמה, שאינה של תורה, איננה מציאות, וזאת בהתאם לקביעת חז"ל (ראה ביצה כז, ב) "מצותיה אחשביה", המצוה מחשיבה וקובעת את המציאות.

[ולדוגמא: בענין ספירת העומר ישנן דעות הסוברות שאם שכח לספור בלילה אחד אין צריך לספור בשאר הלילות "לפי שכבר הפסיד ממצות ספירת העומר לגמרי כשחיסר ממנה יום אחד שנאמר תמימות תהיינה" (שו"ע אדמו"ר הזקן שם סעי' כג), ומחדש רבינו לפי זה בעבד שנשתחרר באמצע ימי הספירה, הרי אף שספר כל הימים שלפני זה, לא יוכל עתה לספור בברכה – וזאת בהתאם להנחה הקודמת, שרק מצוות התורה קובעת את המציאות, והרי "ענין הספירה כשלעצמו (לולי המצוה) אינו מציאות, שהרי גם לולי מעשה הספירה של האדם כל יום הוא יום במספר מסוים (לדוגמא יום א') מיום הקרבת העומר, ואין ספירת האדם משנה בזה כלום, וא"כ מעשה הספירה מצד עצמו אין לו מציאות, ורק המצוה לספור הזמן היא היא שעושה את הספירה למציאות", והיות "שמציאות הספירה

אינה אלא מצד המצוה, הרי הספירה שספר לפני זה (שאינה מצד ציווי התורה) אינה מציאות כלל, ואיך יברך ויספור 'היום עשרה ימים לעומר' כשלא היתה מציאות של ספירת ט' ימים לפני זה?].

לפי זה יתפרשו הדברים: מצות ספירת העומר נקבעה זמנה על פי הקרבת קרבן העומר, ומכיון שהמציאות נקבעת לפי מצוות התורה – הרי זוהי המציאות האמיתית, שזמן מצות ספירת העומר הוא מט"ז בניסן ("ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה") ולא לפני כן! ולכן הגדרת המצוה היא מ"ע שהזמן גרמא¹⁰. מה שאין כן מצות הבאת ביכורים, שזמנו תלוי אמנם בכך שהפירות מצויין על פי השדה, ואחר חנוכה אינם נמצאים יותר – הנה זה שבפועל הפירות אינם מצויין אין זו מציאות אמיתית ("מציאות שעל פי תורה") שתוכל לקבוע מהו זמן המצוה, ולכן שפיר אין הוא בכלל מ"ע שהזמן גרמא.

10. לכשנתבונן בלשונו של הטורי אבן שהובא לעיל, נמצא שאף בדבריו טמון רעיון זה – שבהגדירו מהו מ"ע שהזמן גרמא כותב הטורי אבן, שזהו כאשר המצוה אינה נוהגת "בכל זמן מצד עצמו... שיש ימים מיוחדים למצוותן" ואפשרות נוספת, כאשר "אינו נוהג בלילות, אלא בימים לחוד מגזירת הכתוב". כלומר, "גזירת הכתוב" היא זו קבעה את זמן המצוה לזמנים מיוחדים.

ההפרדה בין אנשים לנשים בשמחת נישואין*

הרב יעקב הלוי הורוביץ

שאלה: לאור המבואר בפוסקים על חיוב ההפרדה בין אנשים לנשים בשמחת נישואין¹, ושאלם לא היתה מחיצה כדבעי אין לומר בנוסח ברכת הזימון "שהשמחה במעוננו"². וכידוע גם כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו הקפיד על זה ביותר³ (ולכאורה הוא החמיר בזה מאד, אפילו יותר מכמה פוסקים - לבוש (ועוד)⁴, דבריהם יובאו להלן - שמצאו איזה היתר ולימוד זכות על המקילין בזה⁵), לאור כל זה יש לברר:

האם גם בשמחה הנערכת בבית פרטי, בין קרובי משפחה, כגון סעודת "שבע ברכות" הנערכת בשבעת ימי המשתה של הנישואין, אין לומר 'שהשמחה במעוננו' כשאין שם מחיצה ואנשים ונשים רואים אלו את אלו? ומה בין זה לבין סעודה משפחתית, שבה נהוג שבני-הבית והאורחים, גברים ונשים, יושבים בשולחן אחד? האם כשהמשתתפים בסעודה אינם קרובים מובהקים יש להחמיר יותר (ועד כמה נקראים 'קרובים' לענין זה?), או שמא הדבר תלוי במספר המשתתפים שכשהם רבים יש להחמיר יותר (ועד כמה נקראים רבים לצורך זה?) ועוד, אם אין מחיצה במקום שצ"ל מחיצה ע"פ תורה, יש לעיין לגבי עצם ההשתתפות בסעודה אם היא מותרת או שמא צריך להמנע מלהשתתף בה.

מענה: נראה שהדבר תלוי באופי האירוע, אם הוא בסגנון משפחתי-פנימי, או ציבורי. ככל שבאים יותר, משני הצדדים, אנשים ונשים שאינם מכירים אלו את אלו, כך נדרשת יותר מחיצה ביניהם. הדבר תלוי יותר בסגנון ואופי האירוע ובאיכות האנשים המשתתפים

* נדפס לראשונה ב'התקשרות' גל' תקפח, ובא כאן בשינויים והוספות.

1. **הערת המערכת:** לנושא זה ראה גם ב'פרדס חב"ד' גל' 13. עמ' 149-195, ובהערות המערכת (שם, עמ' 150). ובגל' 14 עמ' 261.
2. ראה ב"ח אבן העזר סי' סב ד"ה בקראקא נוהגין. ב"ש שם ס"ק יא. קצור שלחן ערוך סי' קמט ס"א. ועוד.
3. במכתבו הנדפס באג"ק כרך ט עמ' א, ובלה"ק - שערי הלכה ומנהג אה"ע עמ' קכו.
4. בלקוטי מנהגים שבסוף 'לבוש החור' על אר"ח, סעיף לו. דבריו הובאו להלכה גם בפתחי תשובה לש"ע אבן העזר שם סוס"ק יח.
5. ראה הערה שם בסוף המכתב, גם זה יובא להלן בפנים.

בו, ולא כל כך בכמות המשתתפים. יתכן אמנם כי באירוח בבית בסעודת שבת אפשר שיהיו הרבה אורחים, ומסוגים וחוגים שונים, ועם זאת, כל עוד המצב והאווירה הם "דרך צניעות" אין נדרשת מחיצה, אולם באירוע כגון ה"ל הדבר שונה (כפי שיבואר להלן מן המקורות).

מאיך גיסא, אין הדבר דומה לגמרי לחתונה שבה חייבים במחיצה מהדין, והמחיצה צריכה להיות בגובה ובאופן כזה שלא יראו כלל אלו את אלו. אבל בשמחה משפחתית קטנה יותר יש אמנם לדאוג לכתחילה למחיצה, אך יחד עם זה יש גם מקום להקל בדיעבד (כגון שהוזמן לאירוע, וכשהגיע למקום נוכח שאין שם מחיצה כדבעי) או בשעת הדחק (כשאינן אפשרות לסדר מחיצה גמורה שלא יראו אלו את אלו), אם אכן השמחה מתנהלת בדרך צניעות. ואמנם ההכרעה בענין זה היא מן הדברים הדקים ומן ה'דברים המסורים ללבו של אדם' ודורשת יראת שמים זכה ולב טהור, כאשר יתבאר לפנינו בעזרת ה'.

הפרדה באירועים ציבוריים של שמחה

בבואנו לדון בענין זה של ההרחקה וההפרדה שצריכה להיות על פי תורה בין אנשים לנשים, דבר ראשון שיש לציין אליו הוא מה שכתבו כל גדולי הפוסקים והוסכם על ידם באין חולק (ראה טושו"ע אבן העזר סי' כ"א ס"א. ומקורו מרמב"ם פכ"א מהל' איסורי ביאה) שצריכה להיות הרחקה גדולה בין המינים. וז"ל: צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. . ואסור לשחוק עמה להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה. . והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה כאילו נסתכל בבית התורף שלה, ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שיערה וכו' וכו'. ראה בדבריהם בארוכה (עוד כו"כ פרטים) כי קצרנו.

והנה כל זה הוא בזמן רגיל, על אחת כמה וכמה בזמן שמחה צריכה להיות הרחקה ביותר. במסכת סוכה (נא, א – נב, א) אמרו, שבשמחת בית השואבה שנערכה בבית המקדש בחג הסוכות היו מתקנים תיקון גדול והיו מסדרים גוזזטרא מיוחדת לנשים כדי שלא יתערבו הנשים עם האנשים. והמקור לחיוב זה – של בניית מחיצה להפרדה בין אנשים לנשים - מבואר שם בגמרא, שהוא ממה שנאמר (זכרי' יב, יב) בנוגע להספד שיהיה לעתיד לבוא: "וספדה הארץ משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד", ופירש"י "שאפילו בשעת הצער צריך להבדיל אנשים מנשים", ולמדים מקל וחומר: "ומה לעתיד לבוא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים

6. מה שנקטו הפוסקים בלשון חריפה וכפולה, כתב הב"ח שם "נראה, דלפי שנפשו של אדם מחמתן כתב מאד מאד...". עיי"ש.

7. וברמב"ם שם הלכה א' ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה". ובב"י שם (ד"ה ומ"ש ואלו הדברים) "ואסור מן התורה להרהר באשה אפילו פנוי". וחמור הרהור פנוי ממגעה, שעל הרהור עובר בלאו מן התורה שנאמר ונשמרת מכל דבר רע...". עיי"ש בארוכה.

לבד, עכשיו שעסוקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם - על אחת כמה וכמה".
 ואכן כך נפסק להלכה ע"י כל גדולי הפוסקים - הלוא הם הרמב"ם (בהל' יום טוב פ"ו הכ"א) והשלחן ערוך (או"ח סי' תקכט סעי' ד) - באין חולק, שבזמנים ומקומות של שמחה יש לדאוג להפרדה בין אנשים לנשים, וז"ל: "חייבים בית-דין להעמיד שוטרים ברגלים, שיהיו מסבבין ומחפשיין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות, כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה. וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה, ולא יימשכו ביין, שמא יבואו לידי עבירה".
 ויש לבאר דברי הרמב"ם במה שכתב שיש "להעמיד שוטרים . . בגנות ובפרדסים . . כדי שלא . . יבואו לידי עבירה" שכוונתו היא, שכשיוצאים לבילוי בטבע ובנוף (בגנות ובפרדסים), והלב גואה ברגש של שמחה ופתיחות (וענינה של שמחה הרי הוא "פריצת גדר" ויציאה מהגבלות) אזי יש לחשוש יותר לחוסר גבולות ("פריצות") כפי שיש לאדם נטי' בטבעו, כנאמר (בראשית ח, כא) "כי יצר לב האדם רע מנעוריו". ואם כן הוא, הרי פשוט שהוא הדין והוא הטעם גם אם הדבר הזה קורה בתוך הבית. וההשלכה מזה בנוגע לענינו, בשמחת נישואין שהיא שמחה גדולה ביותר בכמות ובאיכות - בכמות היינו, בריבוי המוזמנים והאורחים שיכולים להיות מסוגים שונים, וגם כאלה שאינם קרובי משפחה ואינם מכירים אלה את אלה כלל, וגם בריבוי הזמן שנמשכת שמחת החתונה (עד שבחתונות גדולות היא יכולה להמשך כמה שעות אל תוך הלילה וגם כל הלילה); ובעיקר באיכות השמחה, והכוונה כפשוטו - שמחה גדולה ביותר עם שתיית יין וכל מיני משקה ובריקודים עם כלי זמר וכו', ושם עלולה יותר להיות שכרות ופריצות, לכן צריך שם מחיצה גמורה מהדין.

אמירת 'שהשמחה במעונו'

המקור הראשון לשלילת אמירת 'שהשמחה במעונו' בברכת הזימון במצב של תערובות, הוא בספר חסידים⁸, וזה לשונו: "אם . . נשים יושבות בין האנשים שהרהורים שם, לא יתכן לברך שהשמחה במעונו". מלשון זו משמע לכאורה, שכוונתו היא רק כשיושבים בתערובות ממש שאז אין לומר 'שהשמחה במעונו'. אבל ב'ספר המנהגים' (לרבינו יצחק אייזיק טירנא⁹) כתב בצורה חדה וחרפה יותר, וז"ל: "כל מקום שהאנשים ונשים רואין זה את זה, כגון בסעודת נישואין - אין לברך 'שהשמחה במעונו', לפי שאין שמחה לפני הקב"ה כשיש בו הרהורי עבירה", הרי שיש בעיה באמירת שהשמחה במעונו גם אם רק רואים אלו את אלו.

8. לרבינו יהודה החסיד, סי' שצג ו-תתש"כ.

9. [משנת ה'ר"כ] מנהג כל השנה, בהגהות אות יד.

דבר זה הובא להלכה גם ע"י הפוסקים נושאי כלי הטור והשלחן ערוך. הב"ח¹⁰ כתב: "בקראקא נוהגין, שבסעודה שעושין בליל ב' [=שלאחר הנישואין] מברכין [רק] 'אשר ברא' ולא 'שהשמחה במעונו'. [והקשה על זה הב"ח:] והוא תימה, ולא מצאתי שום טעם למנהגם זה [מדוע לא יאמרו 'שהשמחה במעונו' בז' ימי השמחה? ותירץ הב"ח:], אלא לפי שסעודה זאת קטנה היא, ומושיבין האנשים והנשים יחד בחדר אחד, וכתב במנהגים דאין מברכין 'שהשמחה במעונו' היכא דאיכא חששא דהרהור עבירה...". כאמור, דין זה הועתק גם בבית שמואל ובעוד פוסקים (כנ"ל). ולכאורה מזה נראה ברור, שאכן לדעת רבותינו הפוסקים יש צורך במחיצה גמורה גם בסעודה קטנה של "שבע ברכות", ואם אין מחיצה כזו אין לברך בנוסח 'שהשמחה במעונו'.

צדדים להקל

אולם באמת יש גם לצדד ולמצוא כמה צדדים להקל בזה, ומכמה אנפי:

א. ראשון הפותחים פתח להקל בזה הוא הלבוש¹¹, והוא כתב ש"אין נזהרין עכשיו בזה. ואפשר משום דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים ואין כאן הרהורי עבירה כל-כך, כד' דדמיין עלן כ"קאקי חיוור" [=כאוויזים לבנות]¹² מתוך רוב הרגלן בינינו, וכיוון דדשו – דשו". עכ"ד.

ויש להאיר ולבאר כמה פרטים בדברי הלבוש:

(א) לכאורה נראה ברור, שדבריו לא נאמרו ברמה של לכתחילה, שלדעתו כן ראוי ונכון לנהוג, אלא כוונתו היא אך ורק בדרך של לימוד זכות על הנהגה שהיתה קיימת, שכיוון שראה "שאין נזהרים בזה עכשיו" טרח למצוא איזה לימוד זכות על הנהגתם של ישראל קדושים. (כן נראה מלשונו שכתב ש"אין נזהרין בזה עכשיו, ואפשר [-מלמד זכות] משום דעכשיו וכו")¹³.

(ב) מה שכתב "דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים" כוונתו, שבזמן העתיק קיימו נשי ובנות ישראל יותר את הנהגה של "כל כבודה בת מלך פנימה" כפשוטו ממש, ואילו בזמנו של הלבוש כבר עסקו יותר במשא ומתן בשוק וכו' בגלל צוק העיתים וקושי

10. נסמן לעיל הע' 2.

11. נסמן לעיל הע' 4.

12. לשון הגמרא (ברכות כ, א), מענה רב גידל שישב על שערי טבילה כדי שהנשים יסתכלו בו, ושאלוהו אם אינו ירא מיצר-הרע, וענה שהנשים דומות בעיניו כאוויזים לבנות. ועד"ז בכתובות יז, א מענה רב אחא (על ענין דומה) "דמיין ככשורא".

13. ענין זה הובא גם בס' 'דרך פיקודיך' להרה"ק מוהר"ר צבי אלימלך מדינוב (לא-תעשה ל"ה חלק הדיבור אות ח), לענין שיחה עם האשה, שאין נזהרין בזה כ"כ בזמנינו, וגם מדבריו נראה ברור שכוונתו ללימוד זכות גרידא. ראה שם בפנים.

הפרנסה.

(ג) ועל מה שכתב שכיון שהנשים מורגלות בין האנשים לכן אין כבר הרהורי עבירה כל-כך "דדמיין עלן כקאקי חירור" - יש לשאול, דלכאורה דבר זה הוא מדרגה גבוהה ביותר והיה רק אצל גדולי האמוראים, כמבואר במקור ביטוי זה בגמרא, ואיך אפשר להחילו על אנשים פשוטים כערכנו לומר שאנו קדושים כל כך שאיננו שייכים להרהורי עבירה¹⁴? אלא נראה שהלבוש אינו מתכוין למצב של תערובת ופריצות ממש להתיר לומר שהשמחה במעונו גם באופן זה, אלא רק כשנמצאים בחדר אחד ללא מחיצה או שהמחיצה אינה בשלימות (אבל השמחה מתנהלת בסגנון של צניעות), ועל זה כתב לימוד זכות ש"אין נזהרין עכשיו בזה" כיון שבמובן מסוים אין אצלנו הרהורי עבירה כל כך.

והנה הרבי כתב¹⁵ על דברי הלבוש הנ"ל "מה שכתב בלבוש . . . דדמיין עלן כקאקי חירור" - בעוונותינו הרבים רואים אשר, לעת עתה אין הדבר כך". לכאורה משמע מדבריו שאינו מקבל לימוד זכות זה, ושולל את דברי הלבוש לגמרי.

אך באמת זה אינו. כי המעיין במכתב שבו כתב הרבי דבר זה יראה, שהמדובר שם הוא אודות חתונה, והמדובר שם הוא ברמה של לכתחילה. היינו שמקבלי המכתב תכננו לעשות חתונה לצאצאיהם בלי מחיצה בין אנשים לנשים, וע"ז כתב להם הרבי מכתב ארוך לשכנעם שטובת צאצאיהם דורשת, שבבואם לייסד את ביתם יש לערוך להם חתונה בסגנון יהודי עם מחיצה, ובאופן זה תהיה השראת השכינה בשמחתם שגם הקב"ה ישמח עמם ויוכלו לומר שהשמחה במעונו.

ואין זה בסתירה כלל לדברי הלבוש, שכן: (א) מסתבר שהלבוש דיבר בסעודה קטנה הנערכת למספר מצומצם של מוזמנים, וע"ז הוא לימד זכות שעושין סעודה זו בלי מחיצה. אך אין מסתבר כלל שדבריו מוסבים על שמחת נישואין, שכביכול בזמנו לא נזהרו בזה ישראל קדושים ועשו חתונה בתערובות (עם ריקודים וכו' - היפך הדין, והיפך המנהג המקובל - גם כיום - אצל כל בני הכשרים). ישתקע הדבר ולא יאמר.

(ב) כאמור, הלבוש רק לימד זכות (ברמה של דיעבד) על מה שאומרים שהשמחה במעונו במסיבה כזו, אבל הרבי דיבר על האופן שבו יש לערוך חתונה יהודית ברמה של לכתחילה.

(ג) ובדקות יותר, על פי האמור שדברי הלבוש נאמרו מלכתחילה רק לשם לימוד זכות

14. ראה בספר החינוך (מצוה קפת, קרוב לסופה) "זה שאתה מוצא קצת מעשים בגמרא . . . סותרים דברי אלה [שהאריך לבאר הצורך בהרחקה בין המינים] . . . הם ז"ל היו כמלאכים . . . ולא היו מרגישים הרגש רע בשום דבר מרוב דבקותם בתורה ובמצוות...". וכ"ה להלכה בפתי תשובה אה"ע סי' ס"ק ג.

15. נסמן לעיל הע' 5.

ותו לא, מובנים דברי הרבי בטוב וביותר. שכן לימוד זכות בכל מקום עניינו, שמבחינה מסוימת אפשר למצוא צד של זכות במה שנהגו, כגון בעניינינו שמכיון שהנשים מורגלות בין האנשים אין בזה הרהורי עבירה כל כך. אבל פשיטא שגם הלבוש לא סבר שבדורותינו הנשים באמת נחשבות אצל האנשים כאוונים כפשוטו ואין להם הרהורי עבירה כלל מהן, ברור ופשוט שמעולם לא עלה דבר זה על דעתו של הלבוש, כי הוא היפך המציאות והיפך האמת לגמרי. (וכ"ה מדויק בלשון הלבוש ש"אין כאן הרהורי עבירה כל כך").

וע"ז כתב הרבי שלעניין מעשה (בחתונות) אין רצונו להסתכל ולהתחשב באותו צד של לימוד זכות (אף שהוא יכול להיות נכון מבחינה מסוימת), אלא רצונו לדאוג לטהרתם וקדושתם של בני ישראל (כנדרש על פי תורה), ורצונו שתהיה מחיצה בשמחת הנישואין כדי שתהיה השראת השכינה אצלם כשבאים לייסד בית בישראל.

[ויש לזכור ולהדגיש דבר הפשוט וידוע, כי הרבי, כנשיא הדור ומנהיג ישראל, היה נגד עיניו תמיד לא רק הצד המעשי של דיני התורה, אלא גם נשמתם ופנימיותם, ולכן ראה צורך - לא רק לחזק את מנהג המחיצה בחתונה מבחינה מעשית "יבשה", לבל יראו אלו את אלו כנדרש ע"פ הלכה, אלא גם - להציב גבולות ולחזק בדקה של תורה, להביא לקיום מנהגי ישראל (שתורה הם) ולגדור את פרצות הדור בענין הצניעות בכלל, ובאמריקה בפרט].

אבל אין מזה כל הוכחה, שלדעת הרבי יש לשלול את דברי הלבוש לחלוטין (גם בסעודה קטנה עכ"פ).

ב. יתירה מזו, יש לדייק גם מדברי הב"ח עצמו - אף שהוא מן הפוסקים שהעתיקו להלכה את המנהג של שלילת אמירת שהשמחה במעונו, והוא לכאורה מן המחמירים בזה, ובכל זאת - כל דבריו אינם אלא לעניין אמירת שהשמחה במעונו (בנוסח ברכת המזון), אבל הוא לא דיבר כלל על עצם ההשתתפות בסעודה אף שיושבים בה "אנשים ונשים יחד בחדר אחד". ומזה נראה לכאורה, שבעצם ההשתתפות בסעודה אין בעיה לדעתו, שכן אם הדבר אסור היה צריך לזעוק "גיוואלד" על עצם הסעודה, שאיסור גמור להשתתף בה, וכיצד עבר על זה בשתיקה וכל דיונו נסוב רק על אמירת שהשמחה במעונו? ועוד שעולה מדבריו שכן היה מנהג קראקא פשוט ש"מושיבין האנשים והנשים יחד בחדר אחד", ולכאורה כיצד יתכן דבר זה שמנהג עיר ואם בישראל - ועירם של גדולי ישראל - כקראקא יהיה היפך התורה?¹⁶

16. ועוד, שבכמה מקומות (יורה דעה סי' שצא, קרוב לסופו. ובארוכה בשו"ת (החדשות) שלו סי' נה) הוא דן לעניין אם מותר לאבל להשתתף בסעודה זו, מצד דיני אבלות. ולכאורה תיפוק ל' שההנהגה בסעודה זו היא בפריצות גמורה, ולכן הסעודה פסולה מצד עצמה, גם למי שאינו אבל, ואיך יכול שום בר ישראל להתקרב לשם?

ומכל זה נראה ברור, שגם לדעת הב"ח אין איסור להשתתף בסעודה זו (על כל פנים בדיעבד אם הזמינוהו, ואולי גם לכתחלה), ומה שיש לדון בזה הוא רק אם אפשר לברך שם שהשמחה במעונו. ויתירה מזו גם לענין אמירת שהשמחה במעונו - הב"ח לא כתב מדעת עצמו דבר זה שאין לברך שהשמחה במעונו בסעודה הקטנה שיושבין בה "אנשים ונשים יחד בחדר אחד", אלא הוא רק טורח לישב את מנהג קראקא שנהגו שלא לברך ולכאורה "הוא תימה, ולא מצאתי שום טעם למנהג זה", עד שמצא טעם הנ"ל (אבל מצד עצמו אולי היה מתיר גם אמירת שהשמחה במעונו בסעודה קטנה זו).

ג. יתירה מזו: הבית מאיר (בשולחן ערוך אבן העזר שם) אכן סובר כן להלכה, שאפשר לומר שהשמחה במעונו בסעודה קטנה שיושבין בה אנשים ונשים יחד בחדר אחד. והוא ביאר באופן אחר את מנהג קראקא שלא אמרו בליל ב' שהשמחה במעונו, שהוא על פי הדעה בגמרא (מ"ק ט, א) ש"עיקר שמחה [הוא רק] חד יומא", אבל זה שאנשים ונשים יחד בבית בסעודה קטנה אין בזה בעיה, לדעתו, ומצד זה אפשר לומר גם אז שהשמחה במעונו.

וזה לשונו: "שבלי ספק בלילה הראשונה אמרו שהשמחה במעונו¹⁷ אף כי היו נשים בבית¹⁸. מפני שעיקר אמירת שהשמחה במעונו מבואר בטור בשם הרא"ש שהוא במקום עיקר ישיבת חתן וכלה, ומסתמא הכלה [נמצאת תמיד] עם השושבינות, וגם מה לי חדא ומה לי הרבה במקום שאין יחוד ולא פריצות".

היינו שלשיטתו, גם אם אנשים ונשים "רואין זה את זה" אפשר לומר שהשמחה במעונו, כשאין שם חשש פריצות. ומה שכתבו ספר חסידים וספר המנהגים שאין לומר שהשמחה במעונו, זהו רק כשיש שם יחוד או פריצות.

ד. גם אצל פוסקי זמננו מצינו התייחסות לזה, והיא בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' רפא) שכתב לענין סעודת ה"שבע ברכות" שיושבין בה אנשים ונשים בחדר אחד ומחיצה ביניהם, אלא שהמחיצה היא סמלית בגובה י' טפחים בלבד, וכמובן אפשר להסתכל ולראות מצד האנשים לנשים וכן להיפך. וכתב ע"ז בשו"ת הנ"ל, וזה לשונו: "אם באמת יושבים הם דרך צניעות ואי אפשר להם לתקן מחיצה גמורה כגובה איש, י"ל דלכולי עלמא אפשר לברך שהשמחה במעונו (אע"פ שמחיצה כזאת לא אהני כמחיצה קבועה בין ביהכנ"ס של הנשים לאנשים)". נמצא שגם שיטתו היא שאם הארוע (הוא בעל אופי משפחתי פנימי) מתנהל בצניעות, לית לן בה.

17. שהרי מנהג קראקא הוא שבלי ב' לא אמרו שהשמחה במעונו, ומכאן שבליה הראשונה אמרו.

18. אולי הכוונה, שבגלל הדוחק במקום יתכן שנכנסו לשם גם נשים. ובפרט במקומות ובזמנים ההם שלא היו גיליים לעשות שמחות באולמות מרווחים כבימינו, אלא סעודת הנישואין נערכה במקום צר ודחוק יותר, ובמיוחד אם היא נערכה בבית פרטי קרוב לומר שהיו שם גם נשים.

ויש להעיר ולהוסיף, שבשו"ת שבט הלוי שם לא הביא ראיות לדבריו, אך לכאורה יש להביא סייעתא לשיטתו, ומכמה צדדים:

(א) המקור הראשון לשלול אמירת שהשמחה במעונו כשאינן הפרדה בין אנשים לנשים הוא כאמור, מספר חסידים. ומעיון בדבריו בפנים נראה לכאורה ברור, שלא התכוון לשלול זאת מהדין אלא ממדת חסידות בעלמא, שמי שהוא בעל נפש ישתדל להמנע מלברך (בעצמו?) בנוסח זה.

והוכחה לזה, שבספר חסידים הובא שם בחדא מחתא גם ש"אם לקח אשה שאינה הגונה או החתן הוא איש שאינו הגון אין לברך שהשמחה במעונו". והגע בעצמך, אם החתן או הכלה אינם הגונים וכי אינם צריכים להנשא על פי תורה? ואם הכלה היא דלת אמצעים שמא אין בה מצות הכנסת כלה?! ואם פלוני הוא קרוב משפחה שלהם (והזמינוהו לחתונה), האם עליו (לפגוע בהם ו)לא להשתתף בשמחתם?! וכי סעודת החתונה שלהם אינה סעודת מצוה ואינה שמחה ע"פ תורה?! ומזה נראה לכאורה, שדברי ספר חסידים בזה נאמרו בעיקר לבעל נפש (או למי שהוא בעל השפעה?) וממדת חסידות, ולא ממש מעיקר הדין¹⁹.

(ב) מזה שהלשון בספר חסידים הוא "אם . . נשים יושבות בין האנשים", משמע לכאורה שעיקר הקפידא לדעתו היא כשהישיבה היא בצוותא (בתערובת ממש), ואז אין לומר שהשמחה במעונו. אבל אם הישיבה היא בנפרד, אנשים לבד ונשים לבד, אף שאין ביניהם מחיצה, ורואים אלו את אלו, אפשר לומר שהשמחה במעונו.

והן אמת שבס' המנהגים החמיר בזה יותר שכתב "כל מקום שהאנשים ונשים רואין זה את זה, אין לברך שהשמחה במעונו", ולפי זה גם אם יושבים בנפרד אך ללא מחיצה גמורה המונעת את הראיה, לדעתו כבר אין לומר שהשמחה במעונו. הרי לנו מחלוקת בין ספר חסידים לספר המנהגים, ובעניין של מנהג כזה (נוסח ברכת הזימון) שפיר אפשר לתפוס כצד המיקל, ולברך שהשמחה במעונו כל עוד אין פריצות וישיבה מעורבת ממש.

(ג) ויש להביא מעין סייעתא לזה גם מצד אחר, מדברי המהרש"ל בים של שלמה (כתובות פרק א סי' כ) שהעתיק את דברי הס' חסידים שיש להימנע מלומר 'שהשמחה במעונו' כשאנשים ונשים בחדר אחד, והוסיף "ואני הגבר ראה שכמה קלקולים באו מזה", ומיד אח"כ הביא את "המנהג היפה" להביא את הכלה למקום החתן לשבע ברכות. ולכאורה יש להקשות, שדבריו נראים כסותרים זה את זה מיני' ובי', שתחלה שלל המצאות אנשים ונשים בחדר אחד ובהמשך לזה – ובחדא מחתא – התיר המצאות הכלה ושושבינותי'

19. ולהעיר, שבשו"ת שבט הלוי שם תמה והשאיר זה בצ"ע איך להגדיר זה למעשה (ההגינות של החתן והכלה). ואף אנו נוסף ונאמר, שלכאורה מנהג זה לא נתקבל כלל (עכ"פ לא שמענו שנתקבל), ולא נהגו כן למעשה!

במקום שנמצאים בו האנשים (והוא הראשון מהפוסקים שהביא מנהג זה!). ועל-כרחך צ"ל שהבדל גדול ביניהם לפי העניין, כי בהיותם בחדר אחד בשעת השמחה ראה שהיה חשש הרהור, ואילו הבאת הכלה למקום החתן לשמיעת שבע ברכות נעשית בדרך צניעות ואין בה חשש.

ועד"ז יש להעיר גם ממה שנהגו בתפוצות ישראל, לערוך את מעמד החופה בחצר בית הכנסת בנוכחות קהל רב אנשים ונשים, ולפעמים נגרם עי"ז גם קצת תערובת. וכבר היה מעשה שרב אחד פנה אל הכתב סופר בהצעה לעשות את החופה בתוך בית הכנסת (והוא כמנהג המתחדשים-הרפורמים, שהתנגדו לו גדולי ישראל לחלוטין ובצורה נחרצת) כדי למנוע תערובת, ונשען על הפוסקים הנ"ל שאין לומר שהשמחה במעונו כשיש תערובת.

והשיבו הכתב סופר (בשו"ת אבן העזר סי' מז) בחריפות שלא יערער על מנהג ישראל קדושים בזה, וז"ל: "אומר אני לא יבקש ולא יבדוק ח"ו במומים במקום גדולי עולם מוסדי דור, וחזי מאי עמא דבר [!], ולא פקפק אדם על זה [היינו, שגם המחמירים ומהדרים - לא שמענו מעולם שהחמירו בזה לא לילך לחופה אם יש שם תערובת]". וסיים שם הכתב סופר, שהפוסקים לא דיברו בכי"ב אלא כשאוכלים ושותים באותו חדר, שאז יש לחוש יותר לקלקול ולכן אין לומר שם שהשמחה במעונו, אבל בעמידה גרידא סביב החופה – אף שיתכן שהוא קצת בתערובת – לית לן בה²⁰.

ויש לבסס ולאשש סברה זו, כי ענין זה של שמירת העיניים ושמירה מהרהורים לא טובים היא מהמצוות שנמסרו לכל אחד ואחד מישראל, שכל אחד ואחד מבני מצווה ועומד מהר סיני לשמור לבו ועיניו מדברים אלה, וזהו הטבע שברא הקב"ה בעולמו לשלל אדם יש יצר הרע, וכל אחד מישראל מצווה ומוזהר באיסור "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (במדבר טו, לט), "ונשמרת מכל דבר רע" וכו', ואכן זהו מהעבודות הגדולות ומהניסיונות שכל יהודי עומד בהם בכל יום (וישנם כאלה שאצלם הניסיון הוא במשך כל היום). אבל עם כל זאת אין לתורה ענין, ואין לגדולי ישראל שום צורך, לתקן תקנות או לשבש סדרי עולם, ולמנוע מהרבים איזה ענינים בגלל איסורים אלה, כי כך עלה ברצונו ית' וזוהי כוונת ירידת הנשמה לגוף שיהיו לאדם נסיונות ושיעמוד בהם, כפשוטו²¹. ומטעם זה גם יהודים כשרים ויראי שמים כולל חסידים ואנשי מעשה, הולכים ברחוב ובשוק

20. וראה שם בסיום דבריו שכתב: אבל בוודאי טוב לתקן הפרדה גם שם. (והכוונה לתיקון מקומי, שהרב או הגבאים יהדרו להכריז לפני החופה שיעמדו הגברים בצד ימין ונשים בצד שמאל וכי"ב).

21. ראה תניא פרק ז"ך (לג, סו"ב) לגבי "הרהורים . . . ותאוות . . . שנופלות במחשבתו", שכוונת התורה בהלאו ד"לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגו'" היא ל"בינונים כיוצא בו, שנופלים לו הרהורי ניאוף במחשבתו, בין בהיתר כו', וכשמסיח דעתו מקיים לאו זה. ואמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה. ועל כן צריך לשמוח בקיום הלאו כמו בקיום מצות עשה ממש...". עיי"ש בארוכה.

ונוסעים ברכב ציבורי עם נשים וכו'. ורק מה שאסרה תורה וגדולי ישראל בפירוש יש לנו לאסור, אך אין ענין להרחיב איסורים אלו גם לדברים ולפרטים שלא נאסרו בפירוש – ולהופכם לאיסורים גורפים וכלליים לרבים – מדעת עצמנו (משא"כ כל אדם לעצמו, בודאי יש ענין שיחמיר ויקדש את עצמו, ויתרחק מכל מה שיכול להביאו לידי הרהור, כל אחד כפי מדרגתו וכחו).

ובלקוטי תורה (ראה יט, ב) "תכלית ירידתה (של הנשמה למטה) היא בשביל הנסיונות שבאין להאדם שהם מהסתר פנים... כדי להסתיר על אור וחיות ה' וקדושתו ית' ולהיות מונע מבית ומבחוץ לאדם שבא להתקרב לה' ולעבודתו ית'..."

סיכום:

העולה להלכה למעשה מכל האמור לעיל, לענ"ד: בסעודה קטנה הנערכת בין קרובי משפחה, שכולם מאותה משפחה ומכירים אלו את אלו, כגון סעודת שבת, גם אם נמצאים שם אורחים, אין שום חשש לישב בשולחן אחד. ולעניין האורחים, נכון שאנשים ישבו לצד אנשים ונשים לצד הנשים.

בשמחה משפחתית קטנה כגון סעודת שבע ברכות, שבאים מוזמנים שאינם מכירים אלו את אלו, צריך שתהיה מחיצה גמורה להפריד בין אנשים לנשים, באופן שלא יוכלו לראות אלו את אלו. בשעת הדחק או בדיעבד אם לא היתה שם מחיצה גמורה, אבל השמחה מתנהלת בצניעות ובהפרדה, יכולים להשתתף בסעודה וכן לומר שהשמחה במעונו.

בשמחה גדולה כסעודת חתונה, אם לא היתה מחיצה גמורה וראו אלו את אלו (ואת הריקודים וכו'²²) - אין לומר שהשמחה במעונו²³.

22. להעיר, שבזמנינו יש חוגים מודרניים שאת איזור הריקודים של האנשים ונשים מחלקים במחיצה גמורה ביניהם, אבל הישיבה ליד השלחנות היא בתערובת אנשים ונשים – ולכאורה, גם באופן זה אין לומר שהשמחה במעונו (אף שצורת ישיבה זו נקראת אצלם "ישיבה משפחתית" - מ"מ בכל האולם רואים אנשים ונשים אלו את אלו, והארוע הוא ארוע של שמחה (והנשים בבגדי פאר ומקושטות וכו'), ואין זה דרך צניעות).

ולענין השתתפות בשמחה זו בשעת הדחק אם הזמינוהו ומוכרח לילך, אם ישב בצד באופן שלא יראה כלל את התערובת אפשר שיש מקום להקל (ועדיף שיצא ידי חובתו בהשתתפות קצרה וימהר לעזוב את המקום).

23. בס' שערים המצויינים בהלכה (על קיצור שו"ע סי' קמט ס"א), היקל אם היתה שם הפרדה בין אנשים לנשים באמצעות מחיצה "הלכתית" הנוצרת ע"י האנשים עצמם, כמו בסוכה ועירוב. ומובן שזוהי קולא יתירה שקשה לסמוך עלי'. ולהעיר מדברי הרבי על ספר זה (ביחידות להרב משה פעלער בשנת תשכ"ב): "בכלל זהו ליקוט של קולות. אך כשהוא אומר (ל)חומר, זהו דבר יציב (מבוסס)" - 'מקדש מלך' ח"ב עמ' 407.

"הלומד מכל אדם"

הרב מרדכי מנשה לאופר

בהזדמנויות רבות קרא הרבי ללמוד מהתרחשויות בעולם כולל שהתרחשו בין גויים ולהפיק מזה לקח בעבודת ה', שכן כל תכלית בריאת העולם היא לכבודו של הקב"ה. לענין זה הביא מקורות שונים¹.

א. ישנה אימרה, כנראה מבית מדרשם של צדיקי פולין, לפסוקים בפרשת ראה פרק יב ל-לא: "השמר לך פן וגו' ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני – לא תעשה כן לה"א" שהפסוק שולל מצב של לימוד עבודת ה' מהגויים.

בהכרח שאין סתירה מאותה אימרה להמדובר כאן. ואולי יש לפרש החילוק באותה אימרה פירושה שההתלהבות בעבודת ה' צריכה להיות מענייני אלוקות ולא מענייני אומות העולם (כידוע בדא"ח וגם בין חסידי פולין).

זוה גופא שיהודי הולך ללמוד מגוי זה משום שתורת אמת מצוה לו ללכת ללמוד, ולא בגלל שלו עצמו נראה דבר מעניין ללמוד מהגוי.

ב. באחת משיחותיו² הרבי אף הזכיר שחז"ל הורו לנו ללמוד מחיות טמאות (כגון: הוי עז כנמר); ויש להבהיר, דהנה עצם לימוד מגוי הוא תופעה שכיחה בחז"ל ובכמה אופנים:

א) הנהגתו של גוי בענין מסויים – כמו כיבוד אב ואם שלמדו חז"ל במסכת קידושין (לא, א) מהנהגתו של דמא בן נתינה כדאיתא התם:

"שאלו [תלמידיו] את כו' עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם וראו מה עשה גוי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינא שמו... ומה מי שאינו מצווה ועושה, כך – מצווה ועושה על אחת כמה וכמה!

1. נאספו ע"י הח"מ ברשימתי "הלומד מכל אדם" במדור ניצוצי רבי ב'התקשרות' גל' תקעח פרשת ואתחנן/ נחמו (ל"ד מנחם אב תשס"ה) עמ' 13-15.

2. כ"ד טבת תשל"ח – 'לקוטי שיחות' כרך כא עמ' 282-288; 'שיחות קודש' תשל"ח (ני. תשמ"ה) כרך א' עמ' 390-399.

(ב) חז"ל (מו"ק טו, א) חייבו אבל בעטיפת ראש, ובהמשך לזה קבעו (שם כד, א) "כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה" ורב נחמן הדגים זאת "מחוי.. עד גובי דדקינא" (וברש"י: גומות שבלחי למטה מפיו). ובעקבות זה קבעו הגאונים (הובאו בטור סי' ח) שעטיפת טלית צריכה להיות כעטיפת ישמעאלים; וכן הוא דעת אדמו"ר הזקן בשו"ע סי' ח סעי' ה וכן בסידור (דיני עטיפת טלית).

(ג) יתירה מזו מצינו לגדולי ישראל – כמו רבי יהודה החסיד בספר חסידים סי' יח הכותב: ואוי להם.. הנוהגים קלות ראש.. ולא פחדו ומוראו על פניהם ולא יבינו ולא יקחו משל כי עברו איי כתיים וראו והתבוננו, כי בכל הארצות ההם, המלכים של עכו"ם כורעים על ברכיהם בבית תפלותם, ועומדים באימה ובפחד ורעד וכפיהם פרושות לאלוהיהם מעשי ידי אדם, אשר לא יראו ולא ישמעו. אמנם אנחנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, חי וקיים רם ונשא.. אליו דומיות ותהילות, על אחת כמה וכמה שיש לנו לעמוד לפניו באימה וביראה ובפחד ורעד וברתת".

ורבי משה מקוצי, הסמ"ג, כתב: "דיש לאדם לדון קל וחומר מהגויים העובדים בבית תפלותם עומדים כאילמים" וכ"כ הכלבו (הל' תפילה סי' יא).

ג. ומפורש כדברי רבינו בדברי הרה"צ רבי צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק בלק ב') שבלעם ה"ל ללמוד מדברי האתון: על דרך מה שנאמר (ישעיה ל, כא) 'אוזניך תשמענה דבר מאחוריך לאמור זה הדרך לכו בו'. 'ומאחריך' היינו אף שישמע מנכרי שידבר דבר, ילמד מזה איזה הנהגה בעבודת השי"ת, כי לא לחינם נשמעו דברים אלו לאוזנינו'. [וראה עוד בצדקת הצדיק רל"ב. ומה שציין רש"ד וולפא בדעת תורה שם מ"מ שפירא מלובלין. רח"י אייזנבך ב'כפר חב"ד' גל' 33 עמ' 4. ר"מ רייס בספר 'להבין ולהשכיל' (ירות"ו תשנ"ג) עמ' 247 ואילך].

ולהעיר עוד מכ"כ פסוקים כמו "מאויבי תחכמני מצוותיך" (תהילים קיט, צח) וצע"ק. [ויש לחלק בין זה ובין מה שה' אומר במפורש ליהודים ללמוד מגויים כמו במיכה ו, ה: עמי זכר נא מה יעץ בלק וגו' ומה ענה אותו בלעם גו'.]

(ד) ובשל"ה תושב"כ (כה, ג): "ותדבק נפשו בדינה וגו'" במדרש רבה ר"ל אמר בג' לשונות של חבה חבב הקב"ה את ישראל בדביקה בחשיקה בחפיצה. בדביקה – "ואתם הדבקים בה". בחשיקה – "לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם". ובחפיצה – "ואשרו אתכם כל הגויים וגו'" ואנו למדים אותו מפרשתו של אותו הרשע כו' ע"ש כלומר אם הרשע הזה שהיתה כוונתו להנאות עצמו עה"ז [=עולם הזה]. רצה להשיגו בדביקה בחשיקה ובחפיצה. ומה יעשה האדם הרוצה להשיג מענין עה"ב ואיך וכמה צריך וצריך לדביקה וחשיקה

וחפיצה.

למקור זה בשל"ה הפנה אותי הרה"ת וכו' ר' אלתר אלי' הכהן שי' פרידמן (מח"ס
ביאורים לפרש"י עה"ת. ביאורים לפרקי אבות ועוד) מצפת. ות"ח ת"ח לו.
בקטע האמור שמתייחס למעשה שכס, כמובן, בין מצבם של גויים בזמנים קדומים
ועתה. ואדרבה כו'. וק"ל.

בדין מצוות צריכות כוונה

ביאור שי' אדמו"ר הזקן במצוות קידוש דאורייתא ודרבנן

הרב אלחנן רקובר

ידועה מחלוקת הראשונים והפוסקים בדין מצוות צריכות כוונה, וכבר הכריע במחלוקת זו אדמו"ר הזקן בכ"כ מקומות, ומהם, בהלכות קריאת שמע (סי' ס סעי' ה) וז"ל: "כל המצוות צריכות כוונה לצאת ידי חובה בעשיית אותה מצוה, ואם עשאה בלא כוונה לצאת ידי חובתו אלא כמתעסק בעלמא או לכוונה אחרת ולא לשם אותה מצוה לא יצא ידי חובתו מן התורה, ויש אומרים שמצוות אין צריכות כוונה ואף המתעסק יצא בדיעבד, והלכה כסברא ראשונה. במה דברים אמורים במצוות של תורה אבל בשל סופרים י"א שהלכה שאין צריך כוונה ויש חולקין כמו שיתבאר בסימן תעה" עכ"ל.

וכתב אדמו"ר הזקן (סי' תעה סעי' כט) וז"ל: "כל מצוה מדברי סופרים אין צריך כוונה, ויש חולקין על זה ואומרים שגם המצוות מדברי סופרים צריכות כוונה שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה וטוב לחוש לדבריהם וכו", עכ"ל.

והנה ידוע חידושו של בעל חיי אדם (בהל' זהירות המצוות כלל סח) וז"ל: "צריך שיכוון לצאת במצוה זו כדקי"ל מצות צריכות כוונה, ודווקא מצוה דאורייתא אבל דרבנן יצא אפילו בלא כוונה, ונ"ל דזה דוקא כקורא קריאת שמע בדרך לימודו וכו'. אבל אם קורא קריאת שמע כדרך שאנו קוראים בסדר התפילה, אע"פ שלא כיוון לצאת יצא, שהרי משום זה עושה כדי לצאת אף על פי שאינו מכוון, עכ"ל.

חידוש זה הובא להלכה גם במשנה ברורה (סי' ס סק"י), והמשנה ברורה הוסיף ביאור על דבריו וז"ל: "ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת, אע"פ שלא כיוון בפירוש יצא, אבל בסתמא בודאי לא יצא", עכ"ל.

ויש לנו לברר מה דעת אדמוה"ז בזה, האם מסכים לחידוש הלכתי זה.

* * *

כתב אדמו"ר הזקן בהלכות שבת דיני קידוש על היין (סי' רעא סעי' א) וז"ל: "ומצוה מן

המובחר לקדש סמוך לתחילת כניסתו בכל מה שאפשר כו' ואם אינו תאב לאכול מיד יכול להמתין מלקדש תוך הלילה כמה שירצה כדי שיאכל לתאבון, ויוכל לסמוך על מה שכבר זכרו בתחילת כניסתו בתפילת ערבית, שכבר יצא בזה מן התורה, שהרי מן התורה אין צריך אלא זכירה בדברים בלא יין, והרי זכרו בתפילה, עכ"ל.

וכן כתב אדמו"ר הזקן בהלכות שבת סדר סעודת שחרית של שבת (סי' רפט סעי' ג) וז"ל: "הואיל וכבר יצא ידי חובת עיקר קידוש של תורה במה שהזכיר של שבת בתפילת ערבית", עכ"ל.

מקורה של הלכה זו הוא בדברי המג"א (סי' רעא סק"א) ודברי המג"א הובאו ג"כ במשנה ברורה (שם, סק"ב) וכתב על כך המשנה ברורה וז"ל: ואולם יש לפקפק בזה הרבה, דהא קיי"ל דמצוות צריכות כוונה לצאת בעשיית המצוה, ומסתמא אין מדרך העולם לכוון לצאת את המצוות עשה דזכור בתפילה כיון שיש לו יין או פת ויכול לקדש עליהן אח"כ בברכה כדון, וטוב שיצא אז המ"ע דאורייתא משיצא עתה ויהא בלא כוס ושלא במקום סעודה עכ"ל.

ונראה לענ"ד, שאפשר לבאר דעת אדמו"ר הזקן, דס"ל כדעת החיי אדם שהובאה לעיל, ומשום הכי ס"ל דכיון שהקידוש נאמר בתוך התפילה, והרי תקנת חכמים היא שיקדש אדם קידוש בדברים בתוך תפילתו בברכת "מקדש השבת", א"כ כל אדם המתפלל תפילת ליל שבת, נכללת בכוונתו להתפלל גם הכוונה לקדש קידוש דשבת, הואיל והקידוש הוא חלק מהתפילה, וכשם שרצונו וכוונתו לקיים מצוות תפילה, שהרי משום כך עומד הוא להתפלל, כך רצונו וכוונתו לקיים מצות קידוש.

* * *

אלא שבדרך זו מתורצה רק הקושיא הראשונה הנ"ל מדין "מצות צריכות כוונה", אך עדיין קשה הקושיא השניה. דכיון שחז"ל תקנו לקדש דווקא על היין, ודווקא במקום סעודה, א"כ מסתבר לומר שרוצה אדם לצאת המצוה כתקנה (לא בתפילתו אלא) בקידוש שיעשה בביתו על היין ובמקום סעודה.

ואכן, כבר כתב כן החתם סופר בהגותיו לשר"ע וז"ל: "ובשבתות דעלמא לא יכון לצאת בתפילה, כדי שיצא ידי חובת קידוש דאורייתא מן המובחר במקום סעודה, על הכוס כתיקון חז"ל", עכ"ל.

ונראה לבאר ענין זה, על פי מה שיש לדייק בלשונו הזהב של אדמו"ר הזקן בהלכה זו

בסעי' ב: "שכבר זכרו כו' בתפילת ערבית שכבר יצא בזה מן התורה שהרי מן התורה אין צריך אלא זכירה בדברים בלא יין והרי זכרו בתפילה". ויש כאן מקום עיון, מדוע חזר וכפל אדמו"ר הזקן את הדברים שכבר כתבם לעיל. שהרי בסעי' א כתב במפורש שהמצוה היא "לקדש את יום השבת בדברים" ובתחילת סעי' ב' כתב: "ותקנו חכמים שתהא זכירה זו על כוס של יין", אם כן מדוע חזר אדמו"ר הזקן וכפל דבריו שנית כאן. הלא די היה לומר "שכבר יצא בזה מן התורה כמו שנתבאר לעיל".

ומאריכות לשונו כאן, נראה שרצה לרמז דבר עמוק במהותה של תקנת חכמים שתיקנו בקידוש.

דהנה יש לחקור במצות הקידוש מדרבנן, ויש לפרשו בשני אופנים. האופן הראשון, שתקנו חז"ל, שאע"פ שמן התורה די לקדש את השבת בדברים, מ"מ חובה לעשות קידוש זה על היין דווקא, ובמקום סעודה דווקא, וזה צריך להיות לכתחילה באופן זה, שאת אותו קידוש של "דברים" יעשו (לא רק בדברים אלא) על כוס יין. כדי שתתקיים המ"ע דאורייתא על היין.

האופן השני, שתקנת חז"ל לא נגעה כלל בענין הקידוש דאורייתא, דבאמת היה ניחא להו שייצאו ידי חובת קידוש מהתורה בדברים בעלמא, וכדין תורה, אלא שהוסיפו חז"ל תקנה חדשה, נוספת על המצוה דאורייתא, שיש לקדש ולקיים מצות זכירת שבת על כוס יין ובמקום סעודה, אבל אין צורך שתהא זו המצוה של "זכור" דאורייתא ואין תקנתם לקבוע שצורת ה"זכור" שמן התורה, תהא דוקא על היין.

ועיין בפרי מגדים בפתיחה כוללת לאו"ח (החלק השלישי אות ז') שהביא חקירה בכל מצוות עשה שמחוייב האדם לעשותה, ומן התורה יוצא בה בכל אופן וחז"ל אמרו שצריך לעשותה באופן מסויים, האם נאמר שכיון שאסמכי רבנן לעשות המצוה דווקא באופן שהם תקנו, א"כ אם לא עשאה כן, לא יצא ידי חובת המצוה אף מן התורה. ועיי"ש שהביא בזה כמה דוגמאות ומהם קידוש דשבת, דכיון דאסמכוה אקרא שיהא על היין ובמקום סעודה, א"כ אף מהתורה לא יצא אם לא עשה כן, יעוי"ש.

ונראה לומר, דכל סברת הפרי מגדים שאינו יוצא מהתורה במקום שתקנו חז"ל לעשות המצוה באופן מסויים, היא רק במקום שאכן היתה זו מהות תקנת חכמים, דהיינו שתקנו שהמצווה דאורייתא תקויים רק באופן זה, וכגון בסוכה, שיש בה פסולים דרבנן, שתקנת חז"ל היתה שלא לישב בסוכה, אא"כ סוכה זו כשרה הן מדאורייתא והן מדרבנן.

אבל במצוות קידוש, יש סברא לומר, שלא היתה תקנת חכמים דווקא באופן זה, אלא היתה התקנה, שבנוסף למה שזכרים את השבת בדיבור יש לזכור את השבת ג"כ על היין

ובמקום סעודה. וזאת כדי לקיים האסמכתא שדרשו "וקראת לשבת עונג" – כדמפרש הרשב"ם בפסחים (קא, א) "במקום שאתה קורא לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג".

ולכן האריך אדמו"ר הזקן בלשונו וחזר ושנה את היסוד שכבר הזכיר לעיל שקידוש מן התורה הוא בדברים, דהואיל והזכיר אדמו"ר הזקן בריש הסעי' ש"תקנו חכמים שתהא זכירה זו על כוס של יין", א"כ היה מקום לומר שאף שמהתורה הקידוש הוא בדברים, מ"מ כל זאת רק עד שתקנו חכמים לקדש על היין, אבל לאחר שתקנו חכמים לקדש על היין, שוב אי אפשר לקיים המצוה דאורייתא אלא באופן זה, שהרי יש לומר שתקנתם היתה שקידוש דאורייתא יהא על היין דווקא, לכן חזר אדמו"ר הזקן וכפל דבריו להשמיענו, שאף לאחר תקנת חכמים, "בתפילת ערבית יצא בזה מן התורה" ואף מדרבנן יוצא ידי חובת המצוה דאורייתא על ידי ש"זכרו בתפילה".

ואם כנים אנחנו בביאור עומק שיטתו של אדמו"ר הזקן, מיושב הענין הנ"ל שהבאנו, מדוע יוצאים בתפילה, ולא אמרינן שעדיף לאדם שמתפלל לכוון שרוצה לצאת המ"ע דזכור את יום השבת (לא בתפילה אלא) בקידוש על היין ובמקום סעודה. דלפי היסוד שייסד לן אדמו"ר הזקן, הרי י"ל שתקנת חכמים להזכיר שבת בתפילת ערבית אכן היתה כדי לקיים המצוות עשה דאורייתא, ומצוה זו מקיים באמירת ברכת "מקדש השבת", ואף אם אינו מכוון להדיא, מ"מ כיון שרוצה להתפלל, הרי זה נחשב כרוצה ומכוון לקיים מצות קידוש שמן התורה, ואח"כ כשיבוא לביתו יקיים המצוה דרבנן של קידוש על היין ובמקום סעודה. ומתוך יסודות אלו נובעת ההלכה, ש"אם אינו תאב לאכול מיד יכול להמתין מלקדש תוך הלילה כמה שירצה כדי שיאכל לתאבון".

עיונים

במשנת חב"ד ומנהגיה

גמור סדר התפלה ב'עלינו' – לפי מנהגנו

לפנינו מכתב תורה ששלח הגה"ח הרא"ח נאה זצ"ל לידידו הגה"ח הר"י דובוב זצ"ל, וטרם פורסם. המכתב נשלח לנו על ידי הגה"ח רבי לוי יצחק רסקין שליט"א, שאף עיטרו בהערותיו, ות"ח ת"ח לו.

הרב אברהם חיים נאה זצ"ל

ב"ה, י"ט אייר תשי"ב פעיה"ק ירושלם ת"ו.

כבוד ידי"נ הרב הגאון החו"ב הו"ח רב פעלים וכו' כש"ת מו' יצחק דובאווי' שליט"א.
ר"מ במנשעסטער

שלום רב!

יקרת מכתבו מיום כ"ח ניסן קבלתי. וכן קבלתי ג' חבילות בשר. בכל פעם 12 קופסאות. מר' יחזקאל גולדמאן מלונדון. וכתבתי לו שיודיעני מי השולח. כי הוא כתב לי רק ששולח בשר סתם. ולא השיב לי על מכתבי. ותודה רבה לכת"ר שזה נחוץ לי מאד. כי לחם אסור לי לאכול מחמת חולי צוקר ל"ע. וירקות איננו אוכלים בשנת השמיטה. שנזרע ע"י יהודים בזמן האסור. ובשר אינו נמצא כאן. ודגים מעט מאד. ע"כ שאלת האכילה הגשמית תופסת מקום.

בענין מש"כ השער הכולל טעם שהנהיג אדמו"ר לספור קודם עלינו כדי שהקדיש אחר עלינו יהי' גם על הספירה. וכ"ק אדמו"ר שליט"א כתב לו שיאמרו הקדיש אחר הספירה².

1. הגה"ח הרב יצחק דובוב נולד בקיבוץ – בוברויסק, למד בישיבת 'תומכי תמימים'. כיהן ברבנות בפענזע, פינעלע (ע"י מוסקבה). בשנת תרפ"ח קבע מושבו במנצ'סטר שבאנגליה שם כיהן ברבנות ובהשפעה רוחנית במשך כיובל שנים. נלב"ע בשנת תשל"ח. על קשריו עם כ"ק אדמו"ר ז"ע ראה באנצקלופדיה 'ממלכת התורה עם הרבי מליובאוויטש' עמ' 141 וש"נ.

2. באגרות קודש (ח"ה עמ' שיג – י"ג ניסן תשי"ב) משיב לו כ"ק אדמו"ר ז"ע על שאלתו לענין מקום שסופרים אחר עלינו, אם יכפיל לומר קדיש אחר עלינו וגם אחר הספירה כמנהגם. על כך משיב לו הרבי להשתדל לומר קדיש אחר עלינו, ואם בשום אופן לא יסכימו על זה – אפשר לומר קדיש גם לאחר הספירה אם המנהג המקום כן הוא.

ולהבהיר, שבשוע"ר (סי' תפט סעי' ג, וכעין זה בסידורו) כתוב לספור "מיד אחר תפילת ערבית". (ובסידור: "תיכף אחר תפילת ערבית". אבל שם בא בניגוד למנהג הספירה בליל ראשון אחר הסדר – בחו"ל). לשון זה ניתן להיאמר גם אם הכוונה לספור אחר עלינו.

וכ' כת"ר שמשמע מפורש שמה שאנו נוהגים לספור קודם עלינו הוא לא עפ"י דעת אדמו"ר כמו שכ' השעה"כ.

הנה ממכ[תב] כ"ק אדמו"ר שליט"א נראה שאינו מוכח בזה. כי הש[יב] רק על שאלת כת"ר במקום שאומרים עלינו לפני הספירה כדי שיגיע הזמן [...] ואז יאמרו הקדיש אחר הספירה. אבל מנהגנו לספור קודם עלינו בודאי כן נהג אדמו"ר ז"ל. והשער הכולל מחפש טעם לזה בלי צורך כלל. כי ר[ו]אים] אנו שעלינו הוא תמיד בסוף כל התפילות והמזמורים. בשחרית מנחה ו[ערבית]. והנה דוגמא. נר חנוכה מדליקין לפני עלינו דמנחה. המגילה נקראת לפני עלינו דערבית. הקינות בת"ב לפני עלינו דערבית. לדוד מזמור ב[ליל ראש השנה] לפני עלינו. לדוד אורי במנחה לפני עלינו. אע"פ שכל אלו אינם שייכים באופן ישר להתפלה. אלא שכיון שיש לפנינו שבח גדול להקב"ה שאנו [משבחים] שלא עשנו כגויי הארצות אנו גומרים קודם כל מה שיש להגיד. ומכנ[יסיים] אותם בתוך התפילה. ואח"כ השבח הכללי דעלינו. והכלל בזה דעלינו הוא [...] מכה בפטיש. והוא נועל את התפלה ושאר מצות שצריכים לקיימם תיכף אחר התפלה. ולכן אין להקשות מתדיר ואינו תדיר. כיון שמקומו של עלינו הוא רק בגמר. והדברים מתקבלים על הדעת וטעמו של שעה"כ מיוחד לגמרי.

והמשנ"ב סי' תפ"ט סק"ב כ' דסופרין קודם עלינו כדי שיהיו תמימות יותר. הוא הוכ[ר] לכתוב זה. לפי נוסח אשכנז שאומרים בשחרית עלינו אחר ובא לציון. ומזמור לדוד אורי אומרים בערבית אחר עלינו. ולא נהגו לומר עלינו בסוף. ומה נשתנה בספירת העומר. על כן כתב משום תמימות. אבל למנהג נוסח הספרדים וכן מנהגנו שעלינו תמיד בסוף הנה גם בספירה כן הוא.

אגב אודיעו מנהג ספרדים (עדות המזרח) לספור אחר עלינו. לפני שיגיע הזמן. כי מקדימין בערבית. והם אומרים תמיד שיר למעלות אחר העמידה וק"י. ואח"כ עלינו בלי קדיש. וספירה בלי קדיש. רק קדיש א' אומרים. ובמנחה אומרים למנצח בנגינות וק"י. ואח"כ עלינו בלי קדיש. ויש מקום לזה עפ"י הדין. כי אין בעלינו ג' פסוקים הסמוכים זל"ז בתנ"ך. דמה"ט אין אומרים קדיש אחר צו"צ. אם שכח לומר אחר חזרה. כי הם פסוקים פזורים בתהילים. כמ"ש הפוסקים⁴. ואנו אומרים קדיש אחר עלינו לפי שהוא שבח גדול.

וחסידי פולין שעלו ארצה לפני רבות בשנים. עשו להם מנהג כזה. בערבית אומרים שיר למעלות וקדיש. וברכו. ועלינו קדיש. ובספירה. שיר למעלות וקדיש ברכו. ספירה וקדיש.

3. כוונתו שלפי שנהגו להקדים תפילת ערבית לפני צאת הכוכבים, על כן איחרו הספירה לאחר עלינו בכדי שייספרו בלילה – ראה גם לקמן בפנים.

4. ראה קצות השלחן (סי' צא בדה"ש ו).

עלינו וקדיש. ואמרתי להם על מה ריבוי קדישים. אבל מנהג אבותיהם לא יזניחו. והנח להם לישראל. וכן בר"ח אומרים שש"י וקדיש. וברכי נפשי וקדיש. ואחר לדוד אורי ג"כ קדיש. ולפי מנהגנו שלא להרבות קדישים כתב אדמו"ר שליט"א שיאמרו רק קדיש א' אחר ספירה. ובמקום שנהגו התיר לומר קדיש אחר עלינו ואחר ספירה. כי סו"ס כיון שאוסרים מזמור בצבור רשאים לומר קדיש. וכן נוהגים אם בא אבל רח"ל לביהכ"נ אחר התפלה. אוסר מזמור בקול רם. ואח"כ אומר קדיש.

אולם על זה יש להקפיד. אם אמרו מזמור בלי מנין. ואח"כ בא עשירי. שיחזרו עוד פעם ג' פסוקים לומר קדיש. או לומר רבי חנני' בן עקשיא במנין לומר קדיש דרבנן. אבל אם בא עשירי אחר שגמרו הלימוד. אין מקום לומר קדיש. כי רק הלימוד בעשרה מחייב אח"כ את הקדיש. וכמ"ש הרמב"ם ז"ל. ודברתי מזה בקצות השלחן ח"א. ובח"ב בסופו בהערות לח"א. ויש עוד מה לומר בזה. אך אם אמרו קדיש בלי לחזור פסוקים. לא לעון יחשב ח"ו. כי לכל העם בשגגה. ויש מקילין ג"כ.

הארכתי קצת בזה לחביבותיה דמר.

והנני מסיים בדש"ת הקשור באהבתו. אהבה שאינה תלויה בדבר. רק כמים הפנים כו' וכדרך בעלי דעה אחת ומטרה אחת. שהם ידידים.

ביאור המנהג להביט על הסכך בשעת הברכה*

הרב ברוך אבערלאנדער

רב דק"ק חברה ש"ס - ליובאוויטש

בודאפשט, הונגריה

ב'אוצר מנהגי חב"ד' נאמר: קודם שהיה כ"ק אדמו"ר זי"ע מברך "לישב בסוכה", היה מביט בסכך. והנה מנהג זה חדש הוא, ולא מצאנו לו חבר בספרי המנהגים. ויל"ע בטעם המנהג, למה היה הרבי מסתכל על הסכך?

כדי לוודא שאינו מכוסה?

והיה אפשר לומר שיסוד ההסתכלות אינו הלכתי, אלא מעשי: כדי להיות בטוח שהסוכה אינה מכוסה, כי אסור לאכול בסוכה מכוסה², ואז הוי ברכת 'לישב בסוכה' ברכה לבטלה.

ויש לציין בהקשר לזה מה שהעיד א' מאנ"ש שזכור לו ביום גשום אחד בשנת תשנ"ב שהרבי נכנס לסוכה ולפני היכנסו הביט למעלה לעבר הסכך. והעיד הרה"ת משה שי' קליין שבחג הסוכות תשנ"ג, הרבי ישב בסוכה הפנימית ונמנע מלקדש, והסתכל פעם אחר פעם כלפי מעלה. עד שתפסו לבדוק למעלה והבחינו שהסכך מכוסה עדיין. וב'רשימות הרב"ש³ מסופר על אדמו"ר מוהרש"ב: "ביום ב' דסוכות עשה קידוש אחר התפילה ביום, ותיכף ומיד שאל ממני אם פתוחה הסוכה. והיתה סתומה (וזה דרך מופת). וזה הי' קודם שנטל ידיו לאכול".

אמנם כיון שמנהגנו ש"מרבבים בסכך", "נאך געדיכטער און נאך געדיכטער", הרי מן

* תודתי לאנ"ש שאתם דנתי בזה, וחלק מהבא לקמן משלהם היא.

1. תשרי, עמ' רצט סקט"ז.

2. שו"ע אדה"ז סי' תרכו ס"ב.

הערות המערכת: התייחסות הכותב שליט"א היא לנהוג בחו"ל שלסוכה מוצמד מתקן שבזמן ירידת גשמים הוא נפרס ומכסה את הסוכה. ובזמן התבהרות הוא מוסר מעל גבי הסכך.

3. עמ' מד.

4. ראה 'אוצר מנהגי חב"ד' שם עמ' רסה-ו.

הנמנע לראות מבפנים האם הסכך מכוסה או לא, וא"כ אין להסביר בזה את ההסתכלות בסכך.

כוס של ברכה צריך הבטה

ואולי יש לבאר את מנהג ההסתכלות מצד כוונה בברכה. דהרי מבואר בגמ'⁵: במתניתא תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה (ברכת המזון. רש"י)... ונותן עיניו בו... ומפרש בגמ'⁶: ונותן עיניו בו כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה. ונפסק להלכה בשו"ע⁷. וכך זה נאמר בשו"ע אדה"ז⁸: "ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו, ועל כן יש מי שפוסל כוס שפיו צר... לברך עליו, מפני שאינו יכול ליתן עיניו ביין שבתוכו. ואין זה נכון, שלא הצריכו ליתן עיניו ביין אלא בכוס, שלא יסיח דעתו ממנו..."⁹; "מגביהו מעל השולחן טפח, כדי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו"⁹.

וכן גם "כוס של קידוש... טעון כל הדברים שטעון כוס של ברכת המזון... ויתן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו, כמו שנתבאר בסימן קפ"ג¹⁰; "וצריך ליזהר בכוס של הבדלה בכל הדברים שצריך ליזהר בכוס של קידוש ושל ברכת המזון... ובשעת ברכת הבדלה יתנו השומעים את עיניהם בכוס ובנר"¹¹.

על איזה כוונה מדובר? ה'משנה ברורה' אומר¹²: "שלא יסיח דעתו מן הברכה"¹³. ואולי ההבטה על הסכך לפני שמקיים מ"ע דלישב בסוכה ג"כ הוא ע"ד ההבטה שבכוס של ברכה, כדי שיכוון דעתו למצוה.

מגדר הברכה שחייב לאוחזו

ויש להוסיף, שהרי פוסק אדה"ז בשו"ע שלו¹⁴: "כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח

5. ברכות נא, א.

6. שם ב.

7. או"ח סי' קפג ס"ד.

8. שם ס"ט.

9. שם ס"ח.

10. שו"ע אדה"ז סי' רעא סי"ח, ס"כ. וראה ב'ערוך השלחן' שם סכ"ה: "ונתינת עין בכוס הוא מדינא כבכל כוסות של ברכה".

11. שם סי' רצו ס"ב וד'.

12. סי' קפג סק"ז.

13. וב'אבודרהם' (דיני שלש סעודות, עמ' קפב במהדורת ירושלים תשל"ג) הביא משמו של הרב ר' משה כהן: "אמרו בברכה על הכוס ונותן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו, להראות שצריך לחשוב שהותר לו לשתות היין לצורך המצוה ולברך עליו את השם, וכשיהיה בלבו כך לא יבא להשתכר ממנו". הועתק ב'אליה רבא' סי' קפג סק"ט.

14. סי' רו ס"ח, 'לוח ברכת הנהנין' פ"ו ה"ד וב'סדר ברכת הנהנין' פ"ט ה"ד.

בו או לעשות בו מצוה צריך לאחוז בימינו כשהוא מברך¹⁵. ומקורו מהטור. והמקור להלכה זו ציין ה'בית יוסף' מהגמ'¹⁶, ששם מבואר תנו רבנן: הביאו לפניהם שמן ויין, בית שמאי אומרים: אוחז השמן בימינו ואת היין בשמאלו, מברך על השמן וחוזר ומברך על היין; בית הלל אומרים: אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו, מברך על היין וחוזר ומברך על השמן. וע"ז כתב הראב"ה¹⁷: "ומינה שמעינן שכל דבר של ברכה ושל מצוה¹⁸ ראוי לו שיאחז בימין, וכן בהבדלה אוחז היין בימין ומברך בורא פרי הגפן ושוב נוטל את ההדס בימין [והיין בשמאל ומברך על ההדס] ושוב מחזיר היין בימינו ומבדיל. בירושלמי פרק אלו דברים¹⁹ בענין הבדלה מייתי נמי להיא פלוגתא, [ומוכח] התם שאין ליטול שניהם ביד אחת שאין זה הידור מצוה, שהרי נזף בו רבה [בר' זעירא] וא"ל מה ידך אחרית קטיעא²⁰. וכן בשאר מצות".

ואפשר לפרש שכוונת ההלכה היא להורות שני דברים: א) שכשאוברים ברכה על משהו צריך לאחוזו ביד (וכפי שיבואר לקמן); ב) האחיזה יהיה ביד ימין ולא ביד שמאל.

15. והנה הרב מרדכי שמואל אשכנזי במאמרו "איפה אוחזים?" בשבועון 'כפר חב"ד' גל' 1088 'מוסף פסח' עמ' 18-19 העיר ממש"כ אדה"ז בסי' רצו סט"ז: "כל דבר שמברך עליו צריך לאחוז בימינו בשעת הברכה כמו שנתבאר בסי' ר"ו, לפיכך בשעת ברכת בורא פרי הגפן צריך לאחוז הכוס בימינו... ויברך על הבשמים... ואח"כ צריך להחזיר הכוס לימינו ולברך עליו ברכת ההבדלה שנתקנה על הכוס", ומדייק למה צריך אדה"ז לחדש בסוף דבריו טעם חדש על אחיזת הכוס בעת הברכה ("שנתקנה על הכוס"), והרי כבר כתב בתחילת דבריו "כל דבר שמברך עליו צריך לאחוז בימינו בשעת הברכה"? ומכאן משמע שהדיו שצריך לאחוז נאמר רק במקום שהברכה נועדה לשבח המאכל שלפנינו, וכיון שברכת ההבדלה לא נועדה לשבח היין, לכן כשמברכים אותה לא היה צריך לאחוז ביין, וכל סיבת האחיזה היא רק כיון "שנתקנה על הכוס". אמנם הרי מפורש בדברי אדה"ז בסי' ר"ו (שנעתק בפנים) דכל דבר שרוצה "לעשות בו מצוה צריך לאחוז בימינו", ודברי אדה"ז מבוארים בפשטות ע"פ דבריו שם, שבתחילת הסעיף הוא כותב שצריך לאחוז את הכוס בידו בברכת בפה"ג מטעם דהוי דבר "שמברך עליו לאכלו", ובברכת הבדלה צריך לאחוזו מטעם שהוא מתכוון "לעשות בו מצוה".

16. ברכות מג, ב.

17. פסקי מס' ברכות ס' קכ. הועתק ב'מרדכי' מס' ברכות רמז קמט (ומשם ב'דרכי משה' כאן) בשינוי לשון קל, ראה בהערה שלאח"ז.

18. ב'מרדכי' הלשון: "ברכה של דבר מצוה", ומזה דקדק הצ"ח (ברכות מג, ב): "למה האריך לומר של דבר מצוה, ולא קאמר סתם שכל ברכה של איזה דבר ראוי לו שיאחז בימין? ולכן נלע"ד שעל דבר מאכל או ריח שהוא של רשות אין צריך לאחוז בימין, אבל הראב"י מפרש דהאי יין ושמן היינו כוס של בהמ"ז... פשוט אצלי שראב"י מחלק בין ברכה שע"ד מצוה ובין ברכה של דבר הרשות, שלא כדעת הטור...". אמנם עכשיו שנתגלה לנו דברי הראב"ה במקורם, הרי מפורש כאן: "של ברכה ושל מצוה" שלא כדבריו. והעיר ע"ז בהגהות המו"ל לראב"ה שם.

19. ברכות פ"ח ה"ה.

20. בירושלמי לפנינו: "מה ידך חוריתא קטיעין", ומפרש ה'פני משה': כלומר מה זה, האם ידך האחרת קטועה היא, שלא לקחת זה בימין וזה בשמאלך.

וטעם שאוחזו בימין פירשו אדה"ז לגבי כוס ברכת המזון²¹: "והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס". ואכן בכמה מקומות הוזכר ימין לענין כבוד וחשיבות, ומצינו בכמה מצות ודינים, שאע"פ שלא נאמר בהם ימין, יש לעשותם בימין משום חשיבות²².

ב' חיובים: לאוחזו ובימין

והנה מפשטות דברי הגמרא והראב"ה הנ"ל אינו משמע שבא לחדש דין אחיזת החפץ ביד, אלא ההדגשה היא על יד ימין ביחס ליד שמאל²³, שבאם יש בידיו יין ושמן אינו מתאים שהיין שעליו מברך יהיה ביד שמאל, כיון שהימין יותר חשובה, ומזה לומד הראב"ה גם בנוגע לכל מצוה ולדוגמא בנוגע להבדלה, שגם שם אינו מתאים שיאחז את היין בשמאלו כשמברך עליו, אלא שהיין יהיה בימינו וההדס בשמאלו, אבל לא נאמר כאן כלל חיוב של אחיזה ביד²⁴. והנה שם²⁵ ממשיך אדה"ז: "ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו כשבירך עליו יצא", ולא מצאתי מבואר באף מקום שיהדר שעכ"פ יהיה ביד שמאל. ולפי זה בנידון דידן כשא"א לאחוז את הסכך, אין ענין להביט בו כדי לקיים את החיוב דלאוחזו עד כמה שאפשר.

אמנם מצאתי ב'לבוש'²⁶ שמפרש: "צריך לאוחזו בימינו כשהוא מברך עליו, כדי שיכוין לבו שמברך על זה הפירי...". ולשיטתו ברור שישנם כאן שני חיובים: (1) לאוחזו (ועכ"פ בשמאלו), (2) שיאחזו בימינו מפני החשיבות.

וע"פ הנ"ל ניתן לסכם דין כוונה שבברכות ככה: בכוס של ברכה ישנו חיוב לאחוז הכוס ביד וגם ליתן עיניו בו, כדי שלא יסיח דעתו, אבל בשאר ברכות הנהנין ושל מצוה אין אנו

21. סי' קפג ס"ז.

22. ראה הנסמן ב'אנציקלופדיה תלמודית', כרך כד, טור תרנב ואילך. והיכא דא"א בימין "בהכי אכשר רחמנא" ('כסף משנה' הל' עבודת יוה"כ פ"ד ה"א).

23. ולהעיר ממש"כ ב'ערוך השולחן' (סי' רצו ס"ז): "ודע דהאחיזה בשמאל אינה חובה כלל, ולכן אצלנו אין מחזיקין הבשמים בשעת ברכת היין וכשמברכין על הבשמים מניחין הכוס על השלחן ונוטל הבשמים בימינו, אלא דהכוונה היא העיקר לאחוז היין בימין וההדס בימין בשעת ברכתם, וממילא דהדבר השני בשמאל, אבל אין זה בהכרח". וראה ב'דרישה' או"ח סי' ריב סק"ב וב'קצות השלחן' סי' צו ס"ב. וכך גם היה מנהגו של כ"ק אדמו"ר ז"ע שלא החזיק את הכוס ביד שמאל בשעה שבירך על הבשמים והנר. והעיר בכ"ז הרב טוביה זילברשטרום במוסף ל'כפר חב"ד' גליון 1109 עמ' 28 אות ד והערה 5 שם. אמנם ראה מש"כ 'שער הכולל' פ"ב ס"ג.

24. וכן גם בשו"ע אדה"ז לגבי קידוש (סי' רעא ס"ח) והבדלה (סי' רצו סט"ז) ההדגשה הוא רק על הימין ביחס ליד שמאל שכנגדו, ראה שם.

25. סי' רו ס"ט.

26. ס"ד. והעתיקו ה'משנה ברורה' סק"ז, אבל לא הובא בשו"ע אדה"ז.

מצריכים את שניהם²⁷: גם לאוחזו וגם ליתן עיניו בו, ומספיק שיאחזנו בידו. ולפי זה ניתן לומר שבאם א"א לאוחזו בשעת הברכה, כדאי שלפחות יתן עיניו בו.

ולפי זה יש לומר בנידון דידן שהרי אין אפשרות להחזיק בידים בסך בשעת הברכה, על כן יש לקיים את החיוב לאוחזו עד כמה שאפשר, ונטילתה בשעת הברכה היא ההבטה בה, כדי שלא יסיח דעתו ממנו. הרי לנו הסבר למנהגו של הרבי להסתכל על הסך כשמברך עליו.

חיוב מיוחד בנוגע לסוכה

ויש להוסיף בזה, דעדיין תמוה קצת לומר דישנו חיוב כללי על כל דבר שמברכים עליו שיאחזנו ועכ"פ יסתכל עליו, שהרי לא מצינו כן, לדוגמא, בנוגע להדלקת נרות חנוכה, שטוב להדר שיאחז את המנורה בשעת הברכה²⁸, והנאמר בש"ע שצריך לאוחזו הרי זה נאמר רק בנוגע לדברים שבין כך יאחזו אותו אח"כ בשעה שיאכל ממנו או בשעה שיריח בו וכי"ב, אבל בנוגע לדברים שבכלל אינם שייכים לאחיזה לא נאמר זה, וא"כ גם הסך והסוכה לא נכללים בחיוב זה²⁹, אבל י"ל דענין ההבטה והכוונה שייך במיוחד בנוגע לסוכה שהרי "צריך כל אדם לכיין בשיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישוב בסוכה זכר ליציאת מצרים", ו"על שם הסך קרויה סוכה"³⁰. ויש לציין גם לדברי רבה³¹ בטעם הפסול של סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה³², דאמר קרא למען ידעו דורותיכם (עשה סוכה ששיבתה ניכרת לך. רש"י) כי בסוכות הושבתי (צויתי לישוב. רש"י) וכו', למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שדר בסוכה משום דלא שלטא בה עינא³³

27. להעיר מתוד"ה והלכתא (ברכות נא, ב): "והלכתא בכלהו יושב ומברך. לפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה להיות יושב ומברך, שהרי עשרה דברים נאמרו בו, מה שאין כן בשאר ברכות".

28. ויש לדחות שאולי גם שם הקפיד הרבי ע"ז, ולא ראינו אינו ראה.

29. ודעת ה'מנחת פתים' בהגהה לש"ע סי' רז: "דדוקא דבר שמברך עליו ואוכלו או למצותו כגון אתרוג בעי ימין, אבל שחיטה וכיסוי שהבהמה או העוף מונח על הארץ ואין המצוה בסכין ועפר שבידו לחוד, כי המצוה היא לשחוט העוף ולכסות העוף, בכה"ג יוכל לעשות בשמאל ג"כ, ולכאורה כוונתו דבכל מקרה דאין כל החפץ בידו אין ענין להחזיק עכ"פ חלק מהמצוה בידו ואין חיוב למצוא תחליפים כמו הבטה וכי"ב, והרי גם בסוכה לא יוכל להחזיק את החפץ המברך עליו בידו. ולהעיר עוד, שבנידון דידן הלא אינו מברך בכלל על הסך או הסוכה אלא על הישיבה בסוכה, משא"כ בברכות בפה"ג וכי"ב!

30. רש"י סוכה ב, א. ובענין זה ידוע ביאורו הנפלא של הרבי ב'לקוטי שיחות' (חלק לב עמ' 140 ואילך), שגדר הצל של הסך הוא חלק עיקרי מגדר המצוה.

31. סוכה, שם.

32. אף דלהלכה (סי' תרלג ס"א ובנר"כ) נעתקו דברי רבא שם, משום דהוי דירת קבע, מ"מ עדיין י"ל שמדברי רבה נשמע שיש ענין לראות את הסך.

33. ראה ביאור ענין זה ב'לקוטי שיחות' חלק ה עמ' 456 הערה ד"ה ושלטא בה עינא.

(שאינו רואה את הסכך, וסוכה היינו סכך כשמה. רש"י). הרי רואים גם מכאן הדגשה על ראיית הסכך³⁴.

הבטה על הפרי חדש בליל ב' של ר"ה

ושמתי לב לשינוי בענין זה בלשון אדה"ז בין מש"כ לשו"ע למה שנאמר בסידור. וזה לשונו בשו"ע³⁵: "...יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הקידוש ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי...". אמנם בסידור כתוב: "בליל שני של ראש השנה נוהגין להניח פרי חדש בפני המקדש ויתן עיניו בו ויאמר שהחיינו...". הרי לנו מקרה שא"א לקחת את הפרי ביד בעת הקידוש, ועל כן בשו"ע מסתפק אדה"ז שיחשוב על הפרי, אבל בסידור הוא כבר מחייב ש"ויתן עיניו בו", הבטה על הפרי.

ומעניין המשך ההלכה בשו"ע שם: "ואם יש לו תירוש חדש לא יקדש עליו כדי לברך עליו שהחיינו, דמצוה מן המובחר לקדש על יין ישן כמ"ש סי' רע"ב, אלא יקדש על הישן ויניח התירוש לפניו, וכשיגיע לשהחיינו יקח הכוס של תירוש בידו או יתן עיניו בו ויברך שהחיינו, וישתה הכוס של יין ישן", בעוד שבתחילת ההלכה כשברך על הפרי חדש מספיק שיהא דעתו על הפרי, הרי כשמברך על שהחיינו על התירוש הוא צריך לאוחזו ביד, ועכ"פ "יתן עיניו בו"³⁶. וצ"ב³⁷. ואולי כיון שיש בידו כוס של יין ישן, הרי כדי שהשהחיינו יחול על היין החדש צריך שיהיה מודגש ע"י לקיחה ביד או ע"י הבטה בו. ועצ"ע.

השופר מכוסה בעת הברכה

אמנם בנוגע לשופר נאמר ב'אוצר מנהגי חב"ד'³⁸: "מכסין השופרות עד התקיעה. כנראה

34. והעירני הרה"ת חיים רפפורט מ'אגרות קודש' כ"ק אדמו"ר ז"ע ח"ד עמ' יד: "ענין מיוחד ישנו בקיום מצות סוכה, והיא הידיעה, דכיון דכתיב למען ידעו וגו' לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כוונת מצות הסוכה, שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים", ובהערה 1 שם מעיר ומציין: "ב"ח לטור אר"ח ר"ס תרכ"ה. מג"א שם. והובאו בשו"ע רבינו הזקן. – בב"ח שם כותב שבדוגמת זה הן ג"כ מצות ציצית ותפילין. אבל – בהם נאמר רק זכרון, משא"כ בסוכה שכתבה תורה למען ידעו. ובדרז"ל (סוכה ב, א) עד עשרים אמה אדם יודע כו'". הרי שצירף את הגמרא הנ"ל לענין הכוונה דמצות סוכה, ומזה נראה דס"ל שענין הראיה שייכת לידיעה דהיינו הכוונה שהיא תנאי עכ"פ לכתחילה במצות סוכה. ודו"ק כי קצרת.

35. סי' תר ס"ו.

36. ומקורו מה'מטה משה' שהובא ב'מגן אברהם' שם סק"א: "ומטה משה כ' שא"צ ליקח בידו אלא יתן עיניו בו".

37. ולהעיר שברכת שהחיינו שעל פרי חדש נאמר בעיקר על "הרואה פרי חדש... אפילו רואהו ביד חברו... והעולם נהגו שלא לברך בכל ענין עד שעת אכילה, כדי שלא לחלק בין מי שנהנה בראייתו למי שלא נהנה" (אדה"ז ב'סדר ברכת הנהנין' פי"א סי"ב ושי"נ).

38. שם עמ' קיג.

שבשעת אמירת הברכה השופר אינו מכוסה לחלוטין ופיו גלוי, הרי שבשופר אין קפידא שיהיה בידו ואולי אף לא צריך להביט בו, מפני הטעמים השונים (והמנהגים השונים) שנאמרו בזה³⁹.

ההסתכלות בשעת הברכה או לפני הברכה?

והנה ב'אוצר' שנעתק בתחילת דברינו נאמר כך: **קודם שהיה כ"ק אדמו"ר זי"ע מברך "לישב בסוכה", היה מביט בסכך, ואיני יודע האם הדברים מדויקים, שהרבי היה מסתכל רק לפני הברכה ולא בשעת הברכה, ולכאורה לפי ההסברים הנ"ל מתאים יותר להביט על הסכך בשעת הברכה.**

והנה בנוגע לקידוש לבנה כותב אדה"ז בסידורו: "יאשר רגליו ויביט בלבנה פעם א' **קודם** הברכה וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל", אמנם ברכת הלבנה הרי כל עיקרו על "הרואה לבנה בחדושה"⁴⁰, ו"יסתכל בה רק בפעם הראשון שיראה עמידתה ואח"כ אסור להסתכל בה"⁴¹.

39. ראה המצוין ב'אוצר' שם וב'נטעי גבריאל', ראש השנה, פרק נג ס"ה (במהדורת תשנ"ד) ומש"כ הרב אשכנזי במאמרו שצוין בהערה 15 בנוגע לזה [ובנוגע לאתרוג, טבעת הקידושין וכסף פדיון הבן], ופלפלו בדבריו שם גל' 1088 עמ' 15.

40. שו"ע או"ח סי' תכו ס"א. אמנם גם אם בירך ולא הסתכל על הלבנה יצא "דהר[ו]א[ה] לבנה בחידושה היינו שיודע שנתחדשה... [ו]הרגיש במאור הלבנה וזריחתה... אין חשש דיעבד עכ"פ" (שו"ת 'שבט הלוי' ח"ה י"ד סי' קכה אות ד).

41. מגן אברהם' שם סק"ח בשם השל"ה.

התקשרות לרבי על פי שיטת חב"ד וקאפוסט

הרב עמוס בלוי

ידוע שבני אדמו"ר הצ"צ, מלבד הבן הבכור הרה"ק ר' ברוך שלום נ"ע, נהגו בנשיאות בעיירות שונות, אחרי הסתלקות כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע¹. בנו השני כ"ק אדמו"ר רבי יהודה ליב² (המהר"ל) הנהיג את עדתו בקאפוסט. אולם לא זכה להאריך ימים על ממלכתו והסתלק בתוך השנה להסתלקות הצ"צ, ועל כסאו עלה בנו אדמו"ר רבי שניאור זלמן זצ"ל³. אולם בתקופה הקצרה של נשיאותו אמר מאמרים רבים, שמעולם לא הובאו לדפוס.

כ"ק אדמו"ר זי"ע גילה התעניינות מיוחדת בבני הצ"צ כפי שבא לידי בטוי ברשימות שלו⁴. ואף העלה במחשבה להדפיס מאמרי דא"ח של כל אחד מבני הצ"צ⁵. ולצערנו עד עתה הם נשארו גנוזים בתוך כת"י⁶. הספר הראשון ממשלת קאפוסט שבא בדפוס הוא ספר "מגן אבות"⁷ מאמרים שנאמרו ע"י הרש"ז מקאפוסט המבוססים על דברי הצ"צ ועל דברי אביו המהר"ל. כי זאת לדעת שהרש"ז חונך על ברכי זקנו הצ"צ, והיה בן בית אצלו יחד עם כ"ק אדמו"ר מהר"ש שהיה בן גילו.

אדמו"ר זי"ע ראה במאמרי החסידות שבספר "מגן אבות" חסידות חב"ד לכל דבר,

1. נסתלק י"ג ניסן תרכ"ו. מלבד בנו הרי"ץ שנהג בנשיאת בעיר אוורוטש שבווהלין עוד בחיי אביו.
2. נולד תקע"א בליאדי, נסתלק ג' חשון תרכ"ז בקאפוסט, ושם מ"כ.
3. תק"צ-כ"ז אייר תר"ס, מחבר ספר "מגן אבות", ברדיטשוב תרס"ב.
4. שהוא מצאצאי בנו הבכור הרה"ק רבי ברוך שלום, הרב"ש.
5. ראה למשל רשימות כ"ק אדמו"ר זי"ע, חוברת סט, קיח, קמ, קסב, קעא, קעב, קעד, קפב, ועוד.
6. ראה "המלך במסיבו", בעריכת הרה"ח ר מרדכי מנשה לאופר, חלק א עמ' ריא.
7. מלבד כמה מאמרי דא"ח להרה"ק רבי ישראל נח מניזין בנו הרביעי של רבנו הצ"צ, שפרסם הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ב"כרם חב"ד" מס' 2. וכן פירסם מאמר מהר"ן מניזין בפרדס חב"ד גל' 4 ונוסף לזה פירסם מאמר מהרב"ש בפרדס חב"ד גל' 8.
8. ברדיטב תרס"ב. ובו עשרות מאמרי דא"ח שנאמרו ע"י, מחולקים לשבעה חלקים על חמשה חומשי תורה, מועדים ונביאים כתובים.

בהיותם מבוססים על דברי הצ"צ כפי שעולה מדבריו בעת סעודת שמיני עצרת שנת תש"ל⁹ כדלהלן:

"רש"ג¹⁰: מתחילה הייתי ירא ללמוד בספר "מגן אבות", אך כיון ששמעתי מכ"ק מו"ח שהם מיוסדים על תורת הצ"צ - הוריתי היתר לעצמי.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: הם מאמרים ערבים ("זיי זינען געשמאקע מאמרים") והם מיוסדים על תורת הצ"צ עם תוספת ביאור. ... בעבר, כאמור, לא היו לומדים את ה"מגן אבות" והייתה אמרה שגורה בפי חסידים שאין ללמוד בו, אבל עתה יכולים ללמוד בו - כיון שהם מיוסדים על תורת הצ"צ. הרי אפילו ב"דרך מצוותיך" שנכתב לכו"ע ע"י הצ"צ בעצמו לא נהגו ללמוד בו, למרות שרק ההקדמה היא מהמו"ל¹¹.

רש"ג: אצל אחד החסידים היה ספר "דרך מצוותיך" וכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע נטל זאת ממנו.

כ"ק אדמו"ר שליט"א: הייתה זאת הוראת שעה... "

את ביטולה של הוראת שעה זו יש לראות בעצם ההוצאה לאור והדפסת ספר "דרך מצוותיך" מחדש, ועריכת מפתחות ע"י כ"ק אדמו"ר ז"ע¹². ובעיקר בדברי כ"ק אדמו"ר ז"ע "בשנים עברו היו חילוקים, פלוני היה שייך לקאפוסט, אלמוני לבאברויסק ואחר לליובאוויטש. אבל כיום הכל מודים שקאפוסט ובאברויסק נתמזגו ונכללו בליובאוויטש ונשאר רק כ"ק מו"ח אדמו"ר שהוא הנהר הגדול והוא יוליכנו לים הגדול כמים לים מכסים"¹³.

במסגרת דיון זה אני רוצה לקיים את רצונו של כ"ק אדמו"ר ז"ע ולהביא מאמר חסידות של אחד מבני הצ"צ הרי הוא רבי יהודה ליב מקאפוסט נ"ע. אך קודם שאביא את המאמר אני רוצה להקדים על אופי מאמר זה ולהוכיח שאכן קאפוסט וליובאוויטש שני הנהרות נובעים מאותו מעין של רבנו הזקן ושניהם הולכים מקבילים זה לזה לים הגדול.

הנסיעה וההתקשרות לרב¹⁴

אחד מהדברים שחסידות חב"ד שונה מחסידות פולין הוא בזה ששיטת חב"ד בנויה

9. הרה"ח מ. לאופר "המלך במסיבו" חלק ב, עמ' טז, וכן עמ' פד.
10. רבי שמריהו גור אריה חתן כ"ק אדמו"ר הרי"ץ נ"ע.
11. המו"ל היה הרה"ח ר' חיים אליעזר ביחובסקי חסיד חב"ד שהיה קשור לשושלת קאפוסט וליאדי ולקח חלק במחלוקת בכולל חב"ד בירושלים בימי אדמו"ר הרש"ב נ"ע.
12. הוצאת קה"ת ברוקלין תשי"ג, ומהדורות נוספות ומורחבות בשנים שלאחר מכן.
13. שיחת יום ד' פר' בלק י"ב תמוז תשי"ג. עפ"י הפסוק כל הנחלים הולכים אל הים, קהלת א, ז.
14. על כל נושא ההתקשרות לפי תורת חב"ד, ראה "מגדל עז" כפר חב"ד תש"מ עמ' רפג ואילך, לקט של מאמרי דא"ח מלוקט מפי ספרים וסופרים וכת"י עם הערות וביאורים מהרה"ח ר' יהושע שי' מונדשיין.

בעיקר על עבודת האדם עצמו בעבודת הבורא, ואין תפקידו של הצדיק לשאת את הצאן, כבחסידות פולין¹⁵, אלא לרעותם להדריכם ולהראות להם את הדרך ילכו בה, ואיך זיל גמור כל אחד ביגיעת עצמו ובכוחות נפשו לפי דרגתו והשגתו.

הכלים שעומדים לרשות החסיד בהתמודדות זו הם, בראש וראשונה, ספר התניא של אדמו"ר הזקן, ודברי אלוקים חיים שנאמרו ונכתבו ע"י רבותינו בכל דור ודור. לכן גם אופן ההתקשרות של החסיד אל הרבי הוא בעיקר ע"י לימוד תורתו. כפי שכותב כ"ק אדמו"ר הרי"ץ: "השואל במה ההתקשרות שלו אלי מאחר שאין אני מכירו פנים ... ההתקשרות האמיתית היא ע"י לימוד התורה, כשהוא לומד מאמרי חסידות שלי"¹⁶.

אדמו"ר הרי"ץ מתייחס לאחד שמעולם לא היה אצל הרבי "שאיין אני מכירו פנים" ומחפש דרך להתקשר עמו, הרי הדרך הפשוטה היא ע"י לימוד החסידות שנאמרו על ידו. שאז ע"י לימוד והתעמקות בדברי תורתו, המעוררים את לבו לעבודת ה' וללכת בדרכי החסידות, נוצר קשר רוחני בין החסיד לרבו. מצד הרבי באמצעות דברי תורתו, ומצד החסיד שמיישם את דברי הרבי. זו היא ההתקשרות בחסידות חב"ד.

גם כ"ק אדמו"ר ז"ע רואה את ההתקשרות בדרך זו, ובאגרות רבות כותב "אשר ההתקשרות היא ע"י לימוד תורתו והליכה בדרכיו אשר הורה"¹⁷ וכן "כדי לחזק את ההתקשרות ביתר שאת וביתר עז, הוא ע"י לימוד מאמרי שיחותיו ואיגרותיו והתעמקות בהוראותיו"¹⁸.

אולם ישנה דרגת התקשרות גבוהה מזו והיא ע"י הנסיעה לרבי ולשמוע תורה מפיו ממש ולא מפי כתביו כדברי כ"ק אדמו"ר האמצעי: "לקבל פני הרב תמיד ולשמוע מפיו דווקא דא"ח. ואעפ"י שדבריו המה בכתובים, אעפ"כ אינו דומה שמיעה מרחוק לראיית פניו דווקא, כי הארת פניו גדולה יותר מקבלת דברים¹⁹ ושניהם כאחד טובים וגורמים אליו תוקף ועוז התקשרות האהבה רבה בתשוקה נפלאה. שזהו שארז"ל כל הדבוק בת"ח

15. ראה בית רבי חלק א פרק כה עמ' 128 בהג"ה, שהרה"ק רבי שלמת מקרלין רצה להתישב בתחומו של אדמו"ר הזקן ובקש רשות ממנו, והשיב לו רבנו שהוא מסכים בשלשה תנאים א. שלא להשפיל את הלומדים ב. שלא לדא פרומקייט טבעי ג. ושלא יאמר שהצדיק צריך לשאת את הצאן. על שני התנאים הראשונים הסכים הר"ש אך על התנאי השלישי לא הסכים.

16. לוח "יום יום" כד סיון.

17. אגרות קודש "ליקוטי שיחות" כרך כא עמ' 364.

18. שם כרך יא עמ' 204.

19. ראה ספר "דגל מחנה אפרים" פר' ויחי, "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, על דרך הידוע, כשמסתכל בדמות פניו של צדיק מזה באה הארה לנשמת המסתכל בו ... וזה יש לומר בן פורת עלי, היינו שיש עלייה. עיין, היינו לאותו עיין שמסתכל בו ... היינו מפני שיש להם עלייה מן ההבטה וההסתכלות בדמות אור פניו הקדוש, והבן".

כאילו דבוק בשכינה כי ע"י דבוקו והתקשרותו יכול לקבל הארת אור אהבתו ויראתו בבחי' קליטה ממש כענין דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב ... וזהו אמיתית טעם הנוסעים תמיד לשמוע דא"ח מפי רבם אעפ"י שכבר ראו ושמעו בכתובים²⁰.

כלומר, ראיית פני הצדיק יחד עם שמיעת דברי תורה מפיו יוצרת את ההתקשרות הנעלה יותר בין החסיד לרבי ובין הרבי לחסיד. ומתוך המשך הדברים משמע שמשפט הבכורה נתון לראייה אפילו יותר מהשמיעה כי ראיית פני הצדיק, היא זאת שנותנת את הכוח לחסיד גם אחרי פרידתו מהרבי להתחזק בעבודת ה' "שהיא הנותנת כוח ועוז אחרי התפרדותו מעמו להיות מתחזק בעבודת ה' באהבה ויראה כפי אשר קיבל מרבו והכל מכוח הארת פניו דוקא"²¹.

החשיבות של שמיעת דא"ח מפי הרב ולא להסתפק בכתובים הוא יסוד מוסד בחסידות חב"ד הנובע מתוך דבריו של אדמו"ר הזקן בהקדמה לספר התניא "הנה מודעת זאת כי מרגלא בפומי דאינשי בכל אנ"ש לאמור כי אינו דומה שמיעת דברי מוסר לראיה וקריאה בספרים, שהקורא קורא לפי דרכו ודעתו ולפי השגת ותפיסת שכלו באשר הוא שם, ואם שכלו ודעתו מבולבלים ובחשיכה יתהלכו בעבודת ה', בקושי יכול לראות את האור כי טוב הגנוז בספרים אף כי מתוק האור לעינים ומרפא לנפש"²².

אולם בעוד שאצל אדמו"ר האמצעי אין ל"ראיית פני הצדיק" בלבד, בלי לשמוע דא"ח, עמידה בפני עצמה אלא כורכם כאחד ורואה בשניהם יחידה אחת הכרחית ליצירת ההתקשרות, וכפי דבריו: "ושניהם כאחד טובים וגורמים אליו תוקף ועוז התקשרות". הרי הרש"ז מקאפוסט רואה גם ב"ראיית הצדיק" דרגה בפני עצמה, ומבחין באופן ברור בין שתי דרגות בהתקשרות, זו למעלה מזו. לראשונה הוא קורא "אור פנימי" והיא ע"י שמיעת דא"ח מפי הצדיק, והשניה היא "מה שרואים ושומעים את תפלת הצדיק", ולה הוא קורא "אור מקיף". וז"ל: "והנה בהיות הצדיק חי ע"פ האדמה ומשפיע אור חסידותו לתלמידיו שמשרש נשמתו לקבוע במוחם ולבם אחדות ה' הפשוטה וליטע בהם אמונתו ויראתו ואהבתו הטהורה ע"י דא"ח הנאמרים מפיו הקדוש ברעותא דליבא ודביקות נפלא ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב להלהיב ולהלהיט לבב תלמידיו להעירם משנתם בהבלי העוה"ז ולעוררם בעבודה שבלב, כל זה הוא בחי' אור פנימי ממש דהיינו אור זרוע

20. מאמרי השתטחות המיוחסים לכ"ק אדמו"ר האמצעי.

21. שם.

22. הקדמת המלקט והיא אגרת השלוחה לכללות אנשי שלומינו יצ"ו. אמנם אדמו"ר הזקן מתכוון בדבריו לשמיעת דברי מוסר המכוונים לחסיד באופן ישיר בשעת יחידות, בשעה שמבקש "לשית עצות בנפשו בעבודת ה'" ואשר למטרה זו נועד ספר התניא כתחליף ליחידות, אולם כנראה שאדמו"ר האמצעי רואה גם באמירת דא"ח ברבים, בחי' דברים היוצאים מן הלב שהם כדברי מוסר ישירים.

בפנימיות כלי המקבל²³. וכה הוא מפרש את הפסוק אור זרוע לצדיק²⁴ כלומר הצדיק ע"י אמירת הדא"ח בדביקות ובהתלהבות הוא זורע את האור בפנימיות לבו של החסיד ומעוררו לעבודת ה'. זו היא ההתקשרות אודותיה מדבר אדמו"ר האמצעי.

המדרגה השניה בהתקשרות אינה כרוכה בשמיעת דא"ח, אלא ע"י שהייה במחיצתו של הצדיק, התבוננות בהנהגתו ולימוד מדרכיו, להתקשרות זו הוא קורא בחי' "אור מקיף" וז"ל: "וגם בחי' אור מקיף היינו מה שרואים ושומעים תפילת הצדיק התקשרותו ודבקותו לה' בתפלתו ברותא דליבא ממש, ועי"ז תתפעל לבב תלמידיו ביותר, שנשאר התפעלות זו בבחי' מקיף עליהם זמן רב". כלומר למרות שהחסיד אינו שומע דא"ח מפי הרב, והרב אינו זורע בו אור פנימי ע"י תורתו, אבל החסיד נמצא במחיצתו שומע תפילתו רואה הנהגתו ולומד מדרכיו ומיישם אותם בעבודת ה' גם זו היא התקשרות, אך רק בבחי' "אור מקיף"²⁵.

כלומר אפשר שגם ראיית פני הצדיק ודרך עבודתו את ה' תשפיע על החסיד ותעורר בו את הרצון לעבודת ה'²⁶, במעמד זה שוב נוצר כאן הקשר הרוחני ההדדי בין הצדיק לחסיד, אבל בדרגה פחותה יותר מהקשר שנוצר ע"י שמיעת דברי תורה מפיו. קשר זה הוא לא קשר פנימי ממש אלא רק בבחי' מקיף. אולם גם זאת היא דרך להתקשרות.

וכפי שמסופר על ר' הלל מפאריטש, שבשנים האחרונות לחייו של אדמו"ר הצ"צ היו פעמים שמחמת חולשתו אמר חסידות בלחש והחסידים שטרחו והגיעו ממרחקים לא שמעו ולא קלטו מאומה, אמר להם ר' הלל, שזהו בבחי' "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה" שגם זו היא דרגה בהתקשרות²⁷.

אולם ברור שההתקשרות האידיאלית היא ע"י שניהם גם ע"י שמיעת דא"ח וגם ראיית ושמיעת תפילתו, כלשון הרש"ז "ובכל פעם נסיעת התלמידים לרבים מקבלים אור פנימי ואור מקיף הנ"ל".

לפי זה יש לנו שלוש דרגות בהתקשרות זו למעלה מזו: א. ראיית הצדיק ושהייה

23. אגרת הרש"ז מקפוסט לאנ"ש אחרי פטירת אביו הקדוש אדמו"ר המהר"ל נ"ע. נדפס בראש ספר "מגן אבות".

24. תהלים צז, יא.

25. אגרת הרש"ז מקפוסט, שם.

26. אמנם אדמו"ר הרי"ץ אומר "גודל התשוקה להתקשרות יכול להשביע רק כאשר ילמד מאמרי חסידות שאומר הרב וכותב, כי בראיית פנים בלבד לא סגי" (היום יום ט אדר שני), נראה לי שאין בזה סתירה שאכן גם הרש"ז סובר כי ראיית הפנים צריכה לעורר בחסיד התעוררות בעבודת ה', ואם לא מתקיים תנאי זה באמת "לא סגי".

27. פרלוב לקוטי סיפורים (הוצאה חדשה) עמ' תכו.

במחיצתו בלי שמיעת דברי תורה מפיו. ב. לימוד דברי תורתו מן הכתובים בלי לראות פניו ג. ראיית פניו ושמיעה דברי תורה מפיו. אולם ברור שכל שלוש דרגות אלו חייבות להביא את החסיד לעבודה עצמית בעבודת ה' כי זוהי תכלית ההתקשרות בחב"ד.

התקשרות לרבי אחרי ההסתלקות

אחרי שראינו שעיקר ההתקשרות הוא ע"י לימוד תורת החסידות, לפי זה הרי ישנה דרך להתקשר לרבי גם כאשר איננו עמנו בעולם הזה, והיא ע"י לימוד תורתו והליכה בדרכיו. אכן, אדמו"ר האמצעי רואה אפשרות להתקשר גם לרבתינו נשיאנו מדורות קודמים ע"י לימוד דברי תורתם, ואומר: "ואמנם אפילו אותן [חסידים] שלא ידעו והכירו אותו [את הצדיק] בעודו בחיים חיותו, רק שלומדים בספריו ומתחזקים בעבודת ה' עפ"י אשר הוא יורה דעה בספריו הקדושים בודאי גם הם נקראים תלמידים שיש להם איזה שייכות, ולכן מאמינים בו ומקבלים ממנו אור וחיות... ובודאי אותם הלומדים בספרים הקדושים ומתנהגים בדרכי ה' עפ"י אשר הורה ומשתעשע ונהנה מאד מאור תורתו הם כולם נקראים תלמידיו ממש ויכול לדבק אליו את נפשו בהתקשרות עצומה כמו בעודו בחיים ממש"²⁸.

כלומר, היות ועיקר ההתקשרות תלויה בעבודת החסיד שמתעוררת ע"י תורתו של הרבי, הרי ברור שההתקשרות אליו יכולה להיות גם אחרי ההסתלקות, אם ילמד תורתו וע"י זה יתעורר לעבודת ה'. וכדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע: "עילוי בהתקשרות הוא ע"י עליה בעבודת ה' ע"י החסיד"²⁹.

אולם לגבי תלמידיו שהיו קשורים אל הצדיק בעודו בחיים הם מגיעים לדרגה עליונה בהתקשרותם אליו שלא יכלו להגיע אליה בעודו בחיים חיותו וכדברי אדמו"ר הזקן: "אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' בנפש שנשארה בקבר, מבחי' הרוח שבגן עדן ... יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק מבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום... הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה' ולא זיום בלבד"³⁰. וכפי שמבואר בארוכה בדברי כ"ק אדמו"ר האמצעי שמונה חמש מדרגות בהשתתחות "והמדרגה הד' הוא מה שהולכים על קברי הצדיקים שהיו יודעים ומכירים אותם בהיותם בחיים אז מצד תוקף אמונתו שהיה

28. שם, בהמשך מאמרי השתתחות. ראוי לתשומת ש"ק אדמו"ר זי"ע מרבה להשתמש בציטוט זה מתוך מאמר ההשתתחות באיגרותיו כדי להבהיר את דרך ההתקשרות. ראה לדוגמה "ליקוטי שיחות" כרך יא עמ' 205 ועוד.

29. אגרות קודש בסוף "ליקוטי שיחות" כרך יא עמ' 215.

30. תניא אגרת הקודש כ"ז.

מאמין בו בעודו בחיים חיותו שהוא איש אלוקים קדוש יאמר לו, וכשהיה נכנס אצלו בהיותו בחיים חיותו הי' מתבטל ממציאיותו שכננס להיכל כבודו ... כמו"כ כשהולך על מקום מנוחת קדשו מתבטל שם ביתר שאת ... וע"י הביטול הגדול תוכל נפשו לידבק באיזה פרט מנפש הצדיק השוכן שם והוא קרוב קצת לענין התדבקות רוחא ברוחא הנז' בצדיקים כמו שית' במדרגה הה' ... וענין המדרגה הה' היא מדרגה גבוהה מאד שאין למעלה ממנה ... והיינו שיכול להעלות שם נשמתו עד מקום אחיזת נשמת הצדיק באברי אדה"ר בנשמה הכוללת ... והוא התדבקות רוחא ברוחא ממש וע"י יכולים להשיג השגות גדולות ברזין דאורייתא³¹.

ציור דמות הצדיק

אולם כשם שבחייו כדי להגיע לדרגה הגבוהה של התקשרות צריכה להיות ראיית פני הצדיק. הרי גם לאחר מותו, אומר כ"ק אדמו"ר האמצעי, הוא זקוק לתנאי של ראיית פניו "הנה בודאי כשיבוא אל מקום קדושת מנוחות הצדיק ומצייר לפניו דמות פניו הקדוש והטהור תפול עליו אימתה ופחד יותר מבחיים חיותו". כלומר, גם אם לא שייך ראיית פניו ממש הרי צריך "לצייר לפניו דמות פניו".

גם הרש"ז מקפוסט מתייחס להתקשרות לצדיק לאחר ההסתלקות וכדי שההתקשרות שלאחר ההסתלקות תהיה בדרגה הגבוהה ביותר, צריכים להתקיים שני התנאים שהיו בהתקשרות בחיים, והם א. ראיית הצדיק. ב. שמיעת דברי תורה מפיו והתעוררות לעבודת ה'. אולם לאחר ההסתלקות התנאים הם שונים. במקום ראיית הצדיק, שאינה אפשרית, "יצייר את דמותו ותארו", ובמקום שמיעת דא"ח מפיו "ילמד דברי תורתו ויעבוד את ה' בזה" וכפי שהוא כותב: "ולבחי' זו צריך להיות כמה בחינות, [א] לצייר צורתו ותוארו ותנועותיו ודבקותו לה' בשעת אמירתו דא"ח ... וכמו"כ דבקותו לה' בתפלתו ולעורר ע"י התקשרות העצומה שהיה מתלמידיו לרבם, [ב] ואח"כ כשחוזרים דרוש ששמעו ממנו בהעמקת הדעת ולהתפלל אח"כ בדרוש זה, אז יוכל אור הזרוע מרבם לפעול ישועות וגילוי אור ה' בנפשם שיתעלו בעבודת ה' במוח ובלב. וזה נקרא ג"כ יחוד נשמת הצדיק עם תלמידיו גם לאחר פטירתו כמו בחייו³²."

כלומר, ציור תוארו של הרבי מעורר בו חוויות רוחניות אשר חווה במחיצת הרבי, ואח"כ כשלומד את דברי תורתו, שתי פעולות אלו מעוררות אותו לעבודת ה' ויוצרות את ההתקשרות לרבי כמו בחייו.

31. מאמרי השתטחות, שם.

32. אגרת הרש"ז שם.

התקשרות ע"י ציור צורת הרבי ולימוד תורתו אנו רואים גם בדבריו של כ"ק אדמו"ר זי"ע לסדר ההנהגה של יו"ד שבת: "לאחר תפלת הבוקר וחזרת דא"ח³³ יקרא כל אחד פ"ג, ואלה שזכו להיכנס ליחידות או עכ"פ לראות את פני כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ - יצייר עצמו בעת קריאת הפ"ג כאילו עומד לפניו"³⁴. כלומר ישנם כאן שני התנאים של התקשרות, לימוד תורתו וציור דמותו.

עכ"פ נמצאנו למדים שעיקר ההתקשרות הוא ע"י לימוד החסידות גם של רבותינו החיים עמנו וגם עם רבותינו שבדורות הקודמים. לפי זה אפשר להבין, בדרך אפשר, את דרכו של כ"ק אדמו"ר זי"ע אשר במאמרים רבים, ובעיקר במאמרי יום ההילולא יו"ד שבת, ד"ה "באתי לגני" שאמר מדי שנה בשנה, היה מביא ומבאר דברי רבותינו נשיאינו מדורות הקודמים לפי סדר נשיאותם, החל מהבעש"ט, הרב המגיד אדמו"ר הזקן וכו' עד ל"כ"ק מו"ח בעל ההילולא", כדי לקשר את חסידיו באילנא דחיי רבותינו נשיאינו ע"י דברי תורתם³⁵.

בדרך זו נוכל להסביר גם את דרכם של רבותינו נשיאינו באמירת דא"ח שהיו מבססים את מאמרי הדא"ח שלהם על דברי קודמיהם, שגם הם היו, עפ"י רוב, מבוססים על קודמיהם עד למאמרי אדמו"ר הזקן. פעמים מרחיבים ומוסיפים נופך משלהם ופעמים משמיטים ענין אחד ומדגישים ענין אחר³⁶. הרי לכאורה הדברים כבר באו בדפוס במקרים רבים ונמצאים בהישג יד של כל חסיד לשם מה לחזור שוב על אותם ענינים, אלא אולי יש לראות באמירה זו ברבים דא"ח של קודמיהם שני ענינים הנ"ל. אמירת דברי מוסר, של קודמיהם, כדברים היוצאים מהלב, וגם אמצעי להתקשרות לרבותינו שאת תורתם הם אומרים.

מאמר המהר"ל מקאפוסט

דרך זו של אמירת דא"ח. אנו מוצאים גם במאמרים של אדמו"רי קאפוסט המהר"ל ובנו רש"ז נ"ע. לפנינו מאמר דא"ח מאדמו"ר מהר"ל שגם הולך בדרך זו, ולמעשה המאמר שלפנינו מבוסס בעיקרו על מאמרו של אדמו"ר הזקן ב"לקוטי תורה" פר' נצבים ד"ה

33. הכוונה לחלק מהמאמר דיום ההסתלקות ד"ה באתי לגני כפי המבואר באגרת לעיל.

34. אגרת ראש חודש שבת ה'תשי"א סדר הנהגה ליום היארצייט. ובאג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א כרך ד' עמ' קמא.

35. ראה ספר המאמרים "באתי לגני" הוצאת קה"ת כרכים א-ב.

36. זה המקום להודות למערכת "חסידות מבוארת" בהוצאת "מכון אליעזר יצחק" בעריכת הרה"ח ר' יעקב ליב אלטיין, על אשר נוסף על פעילותם הברוכה לבאר את דברי רבותינו, הרי נוסף לכך מקדימים סקירה קצרה לפני כל מאמר. ומתייחסים למקורות המאמרים ולרבידים השונים של דברי רבותינו, במהלך ביאור המאמר.

"תקעו בחודש שופר וכו'"³⁷, וכן על דא"ח של אדמו"ר האמצעי ושל אביו הצ"צ.

אך לפני זה כמה מלים על דרך אמירת חסידות ע"י המהרי"ל. כידוע אופן עבודתו של המהרי"ל היה בדבקות נוראה ובהתפעלות גדולה, כפי שכתב ב"בית רבי": "אופן עבודתו היה מבהיל מאד ומהוויות העולם היה מופשט לגמרי עד שכל רואיו אמרו לית דין בר נש. חזרתו דא"ח היה נפלא בפנים לזהבנות ומסבירות"³⁸ בנו הרש"ז כותב עליו "עיקר אמירתו דא"ח היה בעומק שכלו וברוחב בינתו ופניו להבת אש ודבריו היו מלהיבים בלב השומע"³⁹. ופעם אחת שאל אדמו"ר הרש"ב את זקנו של כ"ק אדמו"ר זי"ע רבי ברוך שניאור נ"ע, אם הוא שמע חסידות מהמהרי"ל, ענה לו ששמע מאמר ממנו ושהיה אומר חסידות בעמידה ופניו היו בוערות מאד⁴⁰.

בהערות למאמר זה אשתדל להצביע על מקורותיו של המהרי"ל בדברי רבותינו, ולהראות עד כמה הוא נאמן וצמוד לדברי רבותינו וכל מה שכ"ק אדמו"ר זי"ע אמר על ספר "מגן אבות" של בנו הרש"ז, כל שכן נכון גם לגבי המהרי"ל⁴¹.

37. דרושים לראש השנה ועשי"ת ויוהכ"פ דף נג עמ' ד. וראה "חסידות מבוארת" מועדים א דף עה, סקירה קצרה על מאמרים נוספים של רבותינו שמאמר זה שימש בסיס להם.

38. בית רבי חלק ג פרק ח.

39. באגרתו לאנ"ש אחרי הסתלקות אביו, חלק מהאגרת מובא ב"בית רבי" שם, בהערות.

40. רשימות הרב"ש הוצאת קה"ת דף קי.

41. בספר "מגן אבות" דרושים לראש השנה חלק ב דף נב מופיע מאמר של הרש"ז בד"ה "ובחודש השביעי" אשר כולו מבוסס על מאמר זה.

מאמר דא"ח מאדמו"ר מהרי"ל מקאפוסט

המאמר הזה נמצא בתוך ביכעל כת"י של חסידות חב"ד, שנמצא באוניברסיטת בר אילן ומספרו 922, ובו עשרות מאמרי דא"ח של אדמו"רי קאפוסט, המהרי"ל ובנו הרש"ז. לקראת יום השנה של המהרי"ל החל בג' חשון, הנני מביא מאמר אחד שלו שאמר בר"ה תרכ"ז. והנני מודה למנהל מחלקת כת"י באוניברסיטת בר אילן מר דוד בן נעים, שברשותו האדיבה מתפרסם מאמר זה. כמו"כ הנני מודה למר בנימין ריצ'לר מנהל מכון לתצלומי כת"י באוניברסיטה העברית בירושלים, שהעמיד לרשותי את תצלום כתה"י הנמצא במכון ומספרו f-73463.

ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קדש כו' יום תרועה כו' ועשיתם עולה כו'. ובפרשת אמור כתוב מקרא קודש אחר זכרון תרועה². ובירושלמי למדו מזה שסמך תרועה לועשיתם עולה שהשני מתקיע³ כי עיקר התקיעות נסדרו על סדר הברכות ומתקיע במוסף ולא בשחרית. ובפ' אמור נאמר זכרון תרועה קודם, מפני ששם לא נאמר קרבנות מוספין. ובמד"ר פ' אמור⁴ הביא באחד לחודש זה אברהם שנאמר אחד הי' אברהם⁵, זכרון תרועה זה יצחק שנאמר וירא והנה איל כו'⁶, מקרא קודש זה יעקב שנאמר שמע אלי יעקב ישראל מקוראי⁷. נמצא שבפ' פנחס שכתוב מקרא קודש אצל באחד לחודש, סמך יעקב אצל אברהם.

כתיב תקעו בחדש שופר בכסה וכו'⁸ ואמרו רז"ל⁹ אמרו לפני מלכות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כו', ובמה בשופר. ויש להבין מהו עליכם, הלא הוא ית' מלך כל העולם וכתוב מלך אלוקים על גוים כו'¹⁰. אך הענין הוא דכתיב מלכותך מלכות כל עולמים¹¹, עולם הוא מלשון העלם, כי אין מלך בלא עם שהם נפרדים ובג"א כמוהו ומושל עליהם¹², אבל למע' שכולא קמי' כלא חשיב איך שייך בחי' מלוכה.

1. במדבר כט, פסוקים א-ב.

2. ויקרא כג, כד.

3. מסכת ראש השנה פרק רביעי הלכה ח' בגמ' דברי ר' תחליפא.

4. פרשה כט, ו.

5. יחזקאל לג, כד.

6. בראשית כב, יג.

7. ישעיה מח, יב.

8. תהלים פא, ד.

9. ר"ה לד, ע"ב.

10. תהלים מז, ט.

אך הענין הוא דבחי' מל' למע' הוא לבוש וצמצום, כמ"ש הוי' מלך גאות לבש כו¹³, כי יש מדריגות שלמע' מבחי' מל' כמו חכמה עילאה כח מ"ה שהוא גילוי אוא"ס ב"ה ע"י החכ', ואם הי' מאיר אוא"ס ב"ה בעולמות ע"י בחי' החכ' שהוא מ"ה וביטול, לא הי' מתהווה יש ובע"ג. וכן מבחי' חסד שהוא אהבה שגורם קירוב וגילוי אלקות לא הי' מתהווה גם בחי' יש כו', ולכן אינו מאיר בעולמות רק בחי' מל' שהוא בחי' מדת ההתנשאות והסתלקות שזהו מקור לעולמות אין מלך בלא עם¹⁴. ולכן בחי' מל' נק' לבוש שמכסה ומסתיר על מדריגות עליונות שלמע' מבחי' מל' שלא יאירו בעולמות¹⁵.

אך המכוון מהצמצום וההעלם, לא שישאר כן כ"א שיהי' גילוי ההעלם ויתרון האור כו'. עד"מ כשזורעין תבואה ומכסין בעפר ונרקב, שהמכוון מזה הוא שהצמיחה יהי' אח"כ ביתר שאת כו' כמבואר במ"ש ויתרון האור מתוך החושך כו'¹⁶ שיהי' עבודת האדם באתכפייא ואתהפכא חשוכא לנהורא והיינו ע"י מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום¹⁷ באהבה ויראה שע"י מאיר החושך כו' וע"ז נעשה יתרון אור כו'. והגם שמצד אור א"ס ב"ה שקמי' חשיכא כאורה, הי' אפשר להיות יתרון אור מצד גילוי אוא"ס, אך זהו למע' מן הטעם, כך עלה ברצונו שיברא החושך וע"י מעשה הטוב יהופך לאור שע"ז נעשה יתרון האור כו'¹⁸.

והנה בבחי' מל' יש ב' בחי', פנימיות וחיצוניות. חיצוניות המל' הוא מה שנמשך ממנה חיות אלקות להחיות. ופנימיות המל' כמו שהיא מקבלת מבחי' כתר, כמ"ש כ"ע [כתר עליון] איהו כתר מל'¹⁹ והוא בחי' מלכותך מל' דא"ס מאיר ונמשך בגילוי בבחי' מל' דאצילות ממלא כל עלמין. וכמו שהי' בקי"ס הפך ים ליבשה כו' עלמא דאתכסיא נהפך

11. שם קמה, יג.

12. ראה לקוטי תורה פר' נצבים ד"ה אתם נצבים היום כולכם דף מד עמ' ד.

13. תהלים צג, א.

14. ראה אגרת הקודש כ.

15. ראה גם לקוטי תורה "דרושים לר"ה ועש"ת ויוהכ"פ" ד"ה תקעו בחדש שופר דף נג עמ' ד, על הקשר בין בחי' המלכות לעולמות, שבחי' המלכות הוא לבוש המעלים את אוא"ס כדי שיוכל להתגלות ולברוא את העולם.

וכן בסדור דא"ח שער ראש השנה ד"ה תקעו בחדש שופר דף רלד עמ' ג.

16. קהלת ב, יג. וראה תניא פרק מט. וכן לקוטי תורה שם.

17. מנחות מג, ע"ב. ענין מאה ברכות מוסבר ב"אור התורה" לאדמו"ר הצ"צ דברים כרך ו דף ב' תמ"ב שע"י היא התגלות בחי' מ"ה שבנשמה. וכן ראה תורה אור פר' יתרו ד"ה זכור את יום השבת לקדשו, דף ע' עמ' ב'.

18. תכלית העלם והצמצום כדי שבסופו של דבר יהי' יתרון האור מן החושך עי' עבודת האדם בתורה ומצוות כי כך עלה ברצונו, גם מובא בלקוטי תורה שם. וכן בסדור שם.

19. ראה תניא, אגרת הקודש כ. וראה לקוטי תורה ד"ה "להבין שרש הדברים הנ"ל" פר' נצבים דף נג עמ' ב, וש"נ. על ב' בחי' בכתר ראה ב"אור התורה", שם עמ' ב' תמ"ח, דרושים לר"ה, ב"ביאור ע"פ תקעו בחדש שופר הנדפס בלקוטי תורה".

לעלמא דאתגליא והי' גילוי אלקות זה קלי ואנוהו ואמרו הוי' ימלוך לעולם ועד. נמצא פנימיות המל' הוא בחי' גילוי אלקות.

והגם שבחי' מל' הוא לבוש כנ"ל, אך יש כמה מדרגות בלבושים והוא בחי' לבוש הוד והדר כי א"א להיות גילוי אלקות וגילוי אוא"ס בלא לבוש כו' וכמו שאומרים בשמו"ע דר"ה ותמלוך אתה הוי' לבדך כו' מלוך על כל העולם כולו בכבודך והופע כו' וידע כל פעול כי אתה כו' והוא בחי' לבוש דפנימיות המל' שע"י לבוש זה הוא גילוי אוא"ס בפנימיות. וזהו אמרו לפני מלכויות שתמליכוני עליכם כו' דווקא שנש"י מקבלים מבחי' פנימיות המל' והוא ע"י ביטול ומלכותו ברצון קיבלו עליהם כו' כשמקבלים עליהם עומ"ש בביטול רצון לאלקות.

והנה בכל השנה ממשיכים גילוי בחי' מל' בקבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות, כמארז"ל למה קדמה פ' שמע ואח"כ והי' אם שמוע כו'²⁰, וכמו שאומרים ברוך אתה הוי' אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וצונונו כו'²¹, כי תרי"ג מצוות דאורייתא וז' מצוות דרבנן הן רת"ך עמודי אור בחי' כ"ע והן רמ"ח אברים דמלכא²². פי' המשכות אוא"ס להיות בחי' מלכא מלך העולם. ומקודם צריך להיות קבלת עומ"ש ביטול רצון למע' מהטעם, ואח"כ קבלת עול מצוות. ומצוות צריכות כוונה²³, ועי"ז ממשיכים גילוי בחי' מלכותך מל' דא"ס שמאיר בכ"ע שיומשך ויאיר בבחי' מל' כ"ע מל' דאצילות מקור לעולמות ב"ע.

אך ההתחדשות מבחי' אמרו לפני מלכות דר"ה שהוא שממשיכים בחי' מל' ממקורו בחי' כ"ע, והוא ע"י השופר. כמארז"ל ובמה, בשופר. והוא כמ"ש במשנה באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות²⁴ פי' יובל הוא שער החמישים דבינה כי יש מ"ט שערי בינה ושער הנון דבינה הוא למע' מן ההשגה שהוא בחי' כ"ע²⁵ והוא בחי' יובל מלשון יובילו שי למורא

20. ברכות פרק ב, משנה א.

21. ראה לקוטי תורה, נ"ד עמ' א "והנה הדרך להמשכת רצון העליון בה להיות גילוי מלכותו ית' לקיום והתהוות העולמות הוא בכל השנה ע"י עסק התורה והמצוות וכו'. בסדור שם.

22. ראה תניא, אגרת הקודש כט.

23. בלקוטי תורה שם, מאריך ומפרט מביא שתי בחי' במצוות צריכות כוונה. הא' שכך היא מצות המלך שצוה עלינו. והב' כוונתה שהם טעמי המצוות שבהם ועל ידם נמשך אור א"ס ב"ה וכו' וכן בסדור שם. אולם בסדור הוא מקדיש נוסף לזה באור הדברים, בסוף המאמר, המוקדש כולו להבדל בין "מצות המלך" ל"טעמי המצות", שם דף רלה עמ' ג.

24. ר"ה משנה א. הוא מפרש את המשנה לשמיטה וליובלות לא שהיובל נמנה מא' תשרי אחת לחמישים שנה כפשוטו, אלא שהשופר הוא בחי' "יובל" שמוביל וממשיך את התחדשות העולמות בכל שנה ושנה. ולמעשה הוא רומז על הפתיחה במאמר רבנו בלקוטי תורה על ההבדל בין התחדשות חיות העולמות בראש חודש לבין התחדשות החיות בעולם ב"ה. יש לציין שענין היובל לא מופיע במאמר רבנו הזקן בלקוטי תורה.

25. תיקוני זהר תיקון כב, "כתר עליון דא איהו שלימו דחמשיין שערי בינה".

וכו²⁶ שמוביל ומחבר לאור א"ס ב"ה בחי' כ"ע הממוצע בין מאציל לנאצלים וע"ז נאמר וספרת לך שבע שבתות שנים כו' וקדשתם את שנת החמישים²⁷ שבי"ד הי' צריך לספור אחד ביובל, שני ביובל כו'²⁸ בכדי להמשיך בחי' יובל בכל שנה. וכמו"כ השופר נק' יובל כמ"ש במשך בקרן היובל כו'²⁹ ולכן המשכות אמרו לפני מלכות ממקורו בחי' כ"ע, הוא ע"י השופר שנק' יובל כו'.

והנה ר"ה נקרא יום הדין שמאיר ומתגלה פנימיות המ' שהוא גילוי אלקות בחי' תמליכוני עליכם בפנימיות כו', ויש דין ומשפט על זה אם ראוי לזה³⁰. כמ"ש משפט לאלוקי יעקב³¹ שיומשך השראת וגילוי אלקות בבחי' יעקב כו'³², כי עוונותיכם מבדילים ביניכם כו'³³. משא"כ בחי' חיצונית המל' שהוא השפעת אלקות להחיות העולמות, אין הפגם ועוון מעכב כ"כ כו', וגם כבר הי' כריתת ברית על זה, כמ"ש עוד כל ימי הארץ זרע וקציר כו'³⁴ שלא יופסק השפעת אלקות להחיות העולמות. אבל גילוי פנימיות אלקות בנש"י הוא עוונותיכם מבדילים כו' ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא³⁵, וכש"כ כשהלבושים מחשבה דיבור ומעשה מלובשים בהבלי העולם אפילו בהיתר, וכש"כ באיסור ח"ו שהוא ההיפוך מאלקות לגמרי שהם מסך מבדיל שלא מאיר גילוי אלקות בפנימיות³⁶.

אך עכ"ז כתוב סומך הוי' לכל הנופלים כו'³⁷ אעפ"י שיש בחי' נופלים וכפופים אעפ"י כ עיני כל אליך ישברו³⁸ שהוא לשון תקווה מפני שפותח את ידיך כו'³⁹ פתיחה דיודין יוד דשם הוי' שהוא מקור המשכה לעולם האצילות ויוד דשם אדני שהוא מקור לעולמות בי"ע

26. תהלים עו, יב.

27. ויקרא כה, ח, י.

28. ראה ספרא פר' בהר פר' ב, ב.

29. יהושע ו, ה.

30. לקוטי תורה שם, נ"ג עמ' ד.

31. תהלים פא, ה.

32. ראה לקוטי תורה דרושים לר"ה ד"ה תקעו (השני) דף נ"ה עמ' ד, ההבדל בין בחי' ישראל לבחי' יעקב, וכן בסדור דף רל"ה עמ' ב.

33. ישעיה נט, ב.

34. בראשית ח, כב.

35. קהלת ז, כ.

36. לקוטי תורה נג עמ' ד שא"א להיות המשכת רצון העליון ב"ה לגילוי מלכותו ית' כשיש ח"ו פריקת עול מלכות שמים למטה וכו'. בסדור דף רל"ד עמ' ג.

37. תהלים קמה, יד.

38. שם טו.

39. שם טז.

ומשביע לכל חי רצון כו'⁴⁰. ובפי' משביע יש ג"כ ג' פירושים כמ"ש במד"ר⁴¹ על פסוק ובחדש השביעי כו' לשון שובע שמחות כו', ולשון שבועה ירחא דשבועתא שבו משביע הקב"ה לאבות העולם כו', ולשון שביעי כו' שדן הכל בחי' גבוהות כו', ומשם נמשך לכל חי רצון כו' פי' הרצון והתשוקה דכנס"י להקב"ה, כמ"ש מי לי בשמים ועמך לא חפצתי כו'⁴² כ"א ליכלל וליבטל באור א"ס ב"ה כו'.

אך הפגמים שנעשה ע"י שעברו על מל"ת ששרשם ב"ה דשם הוי' כמארז"ל⁴³ שמי עם ל"ה סס"ה ל"ת ועם ביטול מ"ע ששרשם ב"ה דשם הוי' זכרי עם ו"ה רמ"ח מ"ע כו'⁴⁴, ע"ז נאמר ממעקים קראתיך הוי'⁴⁵. פי' ממעמקים הוא כמ"ש בזוהר שהן ב' עומקים⁴⁶, עומקא דבירא ועומקא דכולא. עומקא דבירא הוא כמו באר מיים חיים שמביע מתתא לעילא, והוא כמ"ש צעק לבם אל אל הוי' כו'⁴⁷, שהלב צועק שהוא למע' מהתלבשות באותיות הדיבור כי גילוי חכ' ושכל יכול להיות ע"י אותיות הדיבור שהן כלים להשכל, משא"כ המיות הלב ורעותא דליבא אין יכול להתלבש באותיות הדיבור כ"א בקול פשוט, והראי' כשהאדם הוא בהתפעלות עצומה מהמיות הלב כמו בשמחה עצומה או בכעס עצום אזי אין יכול לדבר כלל כו'⁴⁸.

אמנם מהיכן יגיע לרעותא דליבא, הוא ע"י ההתבוננות איך שהוא רחוק מהש"ת מכל המחדו"מ אשר לא להוי' בכל השנה ויתמרמר לבו מאד על זה עד שיגיע לצעקת הלב בקול פשוט. והוא ענין תקיעה ראשונה קול פשוט, ועי"ז ממשיכים מלמע' ג"כ עמיקא דכולא כידוע שעש"ת מאירים עשרה עומקים כו'⁴⁹ כמ"ש בהמצאו קרוב כו'⁵⁰. פי' כי

40. ראה לקוטי תורה שם, כל הענין הזה.. אל תקרי ידיך אלא יודיך.

41. ויקרא, פרשה כט, ז-ח.

42. תהלים עג, כה.

43. זוהר חלק ג, דף קי ע"ב. וראה לקוטי תורה פר' בהעלותך ד"ה לבאר הדברים הנ"ל. דף לו ע"ב.

44. הקושי שהוא מרמז כאן הוא כיצד יכולים להמלאות הפגמים שאדם פגם ע"י ביטול מ"ע ומצוות ל"ת הרי הפגם והחסר קיימים, וגם אם יעשה תשובה איך יתוקן הפגם. קושי זה דן בו באריכות רבנו במאמר הנ"ל בלקוטי תורה דף נ"ד עמ' א. אך רבנו מבחין בין אם עבר על מצוות לא תעשה שפגם זה נמחק ע"י תשובה וקושיית רבנו היא רק כיצד יתוקן פגם של מ"ע, ואילו מהר"ל כאן אינו מבחין בין מ"ע לל"ת גם בסדור אנו מבחינים אותה הבחנה "הנה מתחלה י"ל בענין התשובה איך תועיל לביטול מ"ע, דעל ל"ת יתכן שתתקן התשובה הפגם שנעשה וכו'. שם עמ' ד.

45. תהלים, קל, א.

46. ראה לקוטי תורה פר' נצבים ד"ה כי המצוה הזאת דף מה עמ' ד, וש"נ.

47. איכה ב, יח.

48. לקוטי תורה שם נ"ד עמ' ב. סדור דף רל"ה עמ' א.

49. ענין עשרה עומקים, ראה לקוטי תורה פר' נצבים דף נ"ג עמ' ב ס' ג.

50. ישעיה נה, ו.

יש ע"ס הגלויות שהן ע"ס דאצילות, ויש העומק של המידה שהוא העומק של כל מידה וספירה שהוא א"ס ובלי גבול כמו חכמה וחסד כמו שהם כלולים באור א"ס ב"ה שהן ג"כ בחי' א"ס. ופי' עמיקא דכולא הוא בחי' רעדכ"ר [רעווא דכל רעווין]. הגם שע"י המצוות ממשיכים ג"כ תר"ך עמודי אור כ"ע כו', אך הוא רצון עליון שיוכל להתלבש בחכ' דתורה ורצון המצוות כו'. אבל בחי' רעדכ"ר שהוא עמיקא דכולא רצון פשוט, משם נמשך סליחות ומחילת עוונות למלאות כל החסרונות והפגמים שנעשו ע"י שעברו על מל"ת⁵¹ ששרשם ב"ה דשם הוי', כי ע"י שממשיכים תוספות אורות מעומקא דכלא ממילא מתמלא כל הפגמים והחסרונות כו'.

וכמו שמצינו בתשובת ראב"ד [ר' אלעזר בן דורדיא] שארז"ל⁵² יש קונה עולמו בשעה אחת, הגם שלא הי' לו לבושים דתומ"צ כלל אך מפני שגעה בבכיה עד שיצאה נשמתו המשיך המשכות אוא"ס מעומקא דכלא למלאות כל הפגמים ותוספות אורות. וזהו ממעמקים קראתיך הוי' כו' שממשיכים וקוראים שם הוי' בחי' גילוי אוא"ס בע"ס כו' יוד חכמה כו'. ופי' ממעמקים הוא בחי' ישת חשך סתרו עמיקא דכלא, וכמו עד"מ נהר שחרב ויבש אזי חופרים בעומק יותר בכדי להמשיך ולמלאות המים בנהר כו'⁵³.

וזהו שאומרים ומבקשים סלח לנו כי חטאנו, ולכאורה מהו הטעם על הסליחה כי חטאנו⁵⁴, אלא מפני ע"י החטא אין לו עוד מקום עפ"י חכמה ורצון דתומ"צ, שעבר על רצון דתומ"צ כו'. ולכן מבקשים שיומשך בחי' סליחה בחי' רעדכ"ר ששם אין הפגם מגיע כלל ויכול למלאות ולהשלים החסרון שנעשה ע"י הפגמים כו'⁵⁵.

וזהו בחדש השביעי וארז"ל⁵⁶ כל השביעין חביבין, בימים וביום השביעי שבת כו', באבות הוא משה רבנו ע"ה ומשה עלה אל האלוקים כו', בחדשים הוא חודש תשרי .

וצריך להבין שתשרי נגד חודש ניסן הוא כמו שבת נגד חול כו', ואיך הוא הדבר הלא

51. בעוד שרבנו מדגיש את המשכת עמיקא דכולא רק בכפרה על שעבר על מ"ע, הוא רואה את הצורך בעמיקא דכולא גם אם עבר על מל"ת. בבחי' יש בכלל מאתים מנה. ראה הע' 44 לעיל.

52. מסכת ע"ז, דף יז ע"א. שם נד עמ' ב בסדור אינו מביא מעשה דר' אליעזר בן דורדיא.

53. משל הנהר שיבש מובא הרבה בחסידות, ראה גם לקוטי תורה פר' נצבים דף מ"ה, עמ' ד וכן במאמר זה שם. וכן בסדור. למעשה הוא מתרץ כאן את הקושיה כיצד אפשר להמשיך אוא"ס אחרי שקיים הפגם. על זה הוא עונה את תשובת אדמו"ר הזקן.

54. קושי זה שהמהר"ל מבליע כאן מובא באריכות במאמר רבנו בלקוטי תורה שם "וזהו סלח לנו אבינו כי חטאנו דלכאורה אינו מובן מהו כי חטאנו וכי זה נתינת טעם על הסליחה והל"ל סלח לנו אבינו על אשר חטאנו וכו'. גם בסדור אינו מדגיש את הקושי רק כותב: "וע"כ אנו אומרים סלח לנו כו'.

55. עד לכאן המאמר מבוסס על מאמרי אדמו"ר הזקן והמאמר שבסדור דא"ח. מכאן ואילך ההוספה היא מדיליה, אולם ברור שגם דבריו אלו מבוססים על דברי רבותינו כדלקמן.

56. ויקרא רבה כט, ט.

חדש ניסן הוא חדש של גאולה ונק' חודש ראשון כמ"ש ובחדש הראשון כו' שהוא ראש וראשון כו', ובו היו כמה ניסים יציאת מצרים שהוא הכנה למ"ת ואיך הוא זה.

אך הענין הוא דהנה כתיב וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בקל שדי ושמי הוי' לא נודעתי להם כו'⁵⁷, הגם שהאבות ע"י מצות מילה מתגלה להם בחי' קל שדי שלמע' מבחי' שם אלוקים שבמע"ב [שבמעשה בראשית], אך ושמי הוי' שע"י תומ"צ לא נודעתי להם. לכן אמר הקב"ה למשה לכן אמר לבני ישראל כו' וידעתם כי אני הוי'⁵⁸, ובמ"ת פתח אנוכי הוי' אלוקיך כו'⁵⁹. ולכן נק' חדש ניסן שהי' בו יציאת מצרים שהי' הכנה למ"ת כו' ונק' חדש של גאולה שהוא גילוי שם הוי' ב"ה. אך בתשובה וי"ג מידת הרחמים שביה"כ כתיב ויק"א הוי' הוי'⁶⁰ כו' ב' שמות הוי' ופסיק טעמא ביניהו. פי' שם הוי' הראשון שמאיר ומתלבש בע"ס דאצילות והוא ע"י קיום תומ"צ כו', אך שם הוי' השני הוא כמו שכלול באוא"ס ב"ה [קודם שנברא העולם]⁶¹ שהי' הוא ושמו בלבד, והוא ענין עשרה עומקים כנ"ל, ולכן פסיק טעמא כו' שאין ערוך ביניהם כלל, אבל ע"י התשובה מעומקא דליבא הוא ממשיך ויקרא הוי' הוי' ב' שמות הוי' כו' כנ"ל⁶².

ועתה צריך להבין שייכות בחי' האבות לבחי' בחדש השביעי שהובא במד"ר באחד לחדש זה אברהם כו'. הענין הוא דהנה ארז"ל⁶³ בתחילה עלה במחשבה לכרוא את העולם במידת הדין ראה שאין העולם מתקיים שיתף בו מידת הרחמים כו', משמע שבריאת העולם הי' עפ"י ב' מידות מדה"ד ומדה"ר, והרי כתיב כי אמרתי עולם חסד יבנה⁶⁴ וכמ"ש מתחלה עלה במחשבה כו', ובזהר הובא כשעלה במחשבה להאציל להטיב לברואיו בגין דישתמודעין ליה⁶⁵ שיכירו הנבראים גדולת הבורא ויהי' דירה בתחתונים כי חפץ חסד הוא, שלעצמו אין צריך כלום וכמ"ש אם צדקת מה תתן לו כו'⁶⁶, רק שהטבע הטוב להיטיב, ולמה לא נזכר בדברי רז"ל מדת החסד שהוא מדה בפני עצמה, זולת מדה"ד ומדה"ר וכמ"ש

57. שמות ו, ב.

58. שם ו, ו-ז.

59. שם כ, ב.

60. שם לד, ו.

61. לפי כת"י 922.

62. ענין שני שמות הוי' מבואר בארוכה בלקוטי תורה דרושים לר"ה ד"ה "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול" דף נ"ט עמ' א'. וכן ב"אור התורה" לאדמ"ר הצ"צ ב"ביאור ע"פ תקעו בחודש שופר הנדפס בלקו"ת" כרך ו דף ב' תמ"ח. אולם אינו מופיע בסדור במאמר זה.

63. בראשית רבה יב, טו.

64. תהלים פט, ג.

65. זהר חלק ב, מב עמ' ב וכן תניא סוף פרק מד.

66. איוב לה, ז.

הביאני המלך חדריו⁶⁷ חד"ר ר"ת חסד דין רחמים.

אך העניו הוא דהנה כתיב מזמור לאסף אל אלוקים הוי' דיבר ויקרא ארץ כו⁶⁸ וכן ביהושע כתיב אל אלוקים הוי' הוא יודע⁶⁹, ואיתא בילקוט שם במקומו⁷⁰ שבשלוש שמות הללו ברא את העולם ובהם ניתנה תורה והם נגד בחכ' בתבונה ובדעת כו' ע"ש. כי הנה שרש התהוות העולמות כשעלה ברצונו הפשוט להאציל זהו חסד כמ"ש עולם חסד יבנה⁷¹, וזהו בחי' שם אל כמ"ש כי חסד אל כל היום⁷² וכתיב מי אל כמוך כו'⁷³ נמצא שם קל הוא בחי' חסד, וכדי שיהי' הבריאה בחי' עולמות בע"ג [בעל גבול] מבחי' אוא"ס הפשוט הבלתי בע"ג הי' צריך להיות צמצום האור שיוכלל במאור כמ"ש בע"ח באריכות⁷⁴, והוא ענין עלה במחשבה לברוא את העולם במה"ד, וזהו ענין שם אלוקים וכמ"ש בראשית ברא אלוקים, ואח"כ שיתף עמו מדה"ר זהו שם הוי' והוא ענין הקו וחוט שהאיר א"ס אחר הצמצום, כמ"ש בע"ח. ולפי דעת הגאונים בענין ע"ס הגנוזות במאצילן יש לומר שג' בחי' אלו נמשכים מבחי' חג"ת שבהעלם בחי' גנוזות וכמ"ש בלק"ת פר' בהעלותך בביאור מנורת זהב כו' וכענין טורא חשיכא חג"ת שבהעלם כו' ואפשר לומר שהוא ענין ג' ראשון של י"ג מדה"ר שהזכיר בפרדס בשער הצחצחות פ"ג שהם למע' מע"ס ומהם מקבלים כח"ב [כתר חכמה בינה] שבכתר אשר מהם מקבלים חב"ד דאצילות. וענין שם הוי' שהוא שם העצם והמיוחד הוא בחי' הארת הקו"ח לשם קל שהוא כינוי לגבי שם הוי' שהוא בחי' כי חפץ חסד שקודם הצמצום כו', אך בחי' חג"ת דאצילות גם כן שם הוי' שהוא בחי' תפארת ושם קל בחי' חסד מטעם כי ת"ת עולה עד הכתר בריח התיכון כו', א"כ גם חפארת הנעלם שממנו שרש הקו גבוה יותר מבחי' ב' השמות קל אלוקים, כי הצמצום הוא בחי' מל' דא"ס והקו נמשך מבחי' האור שלא הגיע בו הצמצום אך לפי זה שרש הקו נמשך מלמע' מבחי' האור שנכלל במאור רק שממשיך דרך קו כענין לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה⁷⁵.

67. שיר השירים א, ד.

68. תהלים נ, א.

69. יהושע כב, כב.

70. רמז לא.

71. תהלים פט, ג.

72. תהלים נב, ג.

73. מיכה ז, יח.

74. היכל א"ק שער א ענף ב.

75. כל הקטע האחרון מדה"ה "ולפי דעת הגאונים" מובא בביאור על מנורת זהב בפר' בהעלותך בהגהת אדמו"ר הצ"צ בסוגריים. ולפי רעתי גם במאמר זה מקומו בסוגריים. על שיטת הגאונים ב"ג מדות הרחמים, ראה פירוש רבנו בחיי על התורה פ' כי תשא, וראה מכתבו של כ"ק אדמו"ר ז"ע על ד' השיטות ב"ג מדות הרחמים, אגרות קודש חלק ב עמ' שסט.

ובזה יתורץ מה שלא הזכירו רז"ל מדת החסד כי הם דברו בבריאת העולמות שהוא ע"י צמצום ומקום פנוי והארת הקו"ח שהם ב' שמות אלוקים והוי' שנזכר במע"ב, כמ"ש בראשית ברא אלוקים כו⁷⁶ וביום עשות הוי' אלוקים כו⁷⁷ מדה"ד ומדה"ר. אבל מדת החסד שהוא בחי' שם קל זהו קודם בריאת העולמות רק מפני החסד עלה ברצונו להאציל כו' להיטיב לברואיו כי חפץ חסד הוא כו'.

והנה האבות ג"כ שרשם מבחי' חג"ת דאצילות שהוא ג' שמות קל אלוקים הוי'. אברהם מדת החסד ח' פעמים קל גימט' אברהם והוא בחי' באחד לחדש כו' כי הקב"ה קרא לאברהם האדם הגדול בענקים, ושם זה גדול מן אדה"ר כמ"ש במד"ר פר' בראשית⁷⁸ ופר' נשא⁷⁹ עי"ש. כי יש השתלשלות כמה בחי' אדם, אדם שבמרכבה ועל דמות הכסא כמראה אדם כו' בחי' ז"א דאצילות, ואדה"ר בחי' ראשון חכ"ע אבא עילאה כו' אך אבא יונק ממזלא כו'⁸⁰ כמ"ש והחכ' מאין תמצא כו'⁸¹, ובחי' הכתר נק' אדם הגדול בחי' ולגדולותו אין חקר, ובחי' אדם קדמון ונק' קדמון מפני שעצמות הקו"ח מאיר בבחי' א"ק כו', ועל בחי' אוא"ס ב"ה הסוכ"ע נאמר כי לא אדם הוא כו'⁸².

ופ' ענקים הובא בגמ' סוטה⁸³ על הנפילים בני ענק שמעניקין חמה בקומתם ופירש"י מרוב גובה קומתן דומין כאלו צווארן נוקב ועונק בנקב שהחמה יוצאה בו, והו"ע כמ"ש באחד מענק מצווארנך⁸⁴ וכמ"ש ענקים לגרורותיך⁸⁵ כשנכנס צווארן באותו הנקב יהי הנקב ההוא מהשמם לתכשיט על הצוואר. והנה הנפילים הן שנפלו בשבנה"כ [בשבירת הכלים] מבחי' גבוה' כמה ארך אפיים לפניו כו'. אך בקדושה בחי' זו הוא בחי' אברהם כו' ונק' אדם הגדול בענקים כו'. דהנה כתיב שמש ומגן הוי' אלוקים⁸⁶ נמצא שם הוי' נק' שמש והוא בחי' כמראה אדם הוא מראה דמות כבוד הוי' בחי' ממכ"ע, ואברהם שהמשיך גילוי אור הסוכ"ע שלמע' משם הוי' לכן נק' הגדול בענקים שמעניקים חמה כו'.

76. בראשית א, א.

77. שם ב, ד.

78. פר' יד, סי' ו.

79. פר' יג, ח.

80. ראה אגרת הקודש כח.

81. איוב כח, יב.

82. שמואל א' טז, כט. וראה "אור התורה" לאדמו"ר הצ"צ תהלים פרק צח אות ו.

83. דף לד, ע"ב.

84. שיר השירים ד, ט.

85. משלי א, ט.

86. תהלים פד, יב.

ועד"ז נאמר לע"ל [לעתיד לבוא] לא יהי' לך אור השמש לאור יומם כו'⁸⁷ והי' הוי' לאור יומם לאור עולם כו'⁸⁸. זוכה אברהם לזה מפני שנתנסה בעשר נסיונות שהם נגד ע"ס ועמד בכולם⁸⁹, ועי"ז המשיך מבחי' סוכ"ע מקור ושרש הע"ס דאצילות ולכן נק' אדם הגדול בחי' כתר כו'. וגם באברהם כתיב ואנוכי עפר ועפר⁹⁰ ולכן הי' מדתו מדת החסד להיטיב לכולם כי כולם טובים ממנו מפני שהחזיק עצמו כשיריים ומותר בעולם. כי יש חסד וגדולה וההפרש כי חסד נמשך מצד הביטול עפר ואפר, ולמעלה זהו בחי' חסד דמ"ה ביטול מידות דאצילות לבחי' אוא"ס ב"ה דלאו מכל אינון מדות איהו כלל, וגדולה נמשך מצד רוממות עד"מ המלך מפני גדולתו השפעתו בריבוי מפני שכלא חשיב לגבי רוממות גדולתו, וזהו בחי' ארך אפים וגדל חסד שבחי' א"א [אריך אנפין] נק' גדולה, ואפי"כ נאמר ע"ז מי קל כמוך שהוא בחי' יג' מדה"ר לשארית נחלתו למי שמשים עצמו כשיריים, שבחי' חסד דמ"ה חסד דאצילות הוא כלי לבחי' וגדל חסד דא"א⁹¹, ולכן אברהם נק' אדם הגדול בענקים בחי' כתר וא"א כו'.

סליק מוגה

87. ישעיה ס, יט.

88. שם, שם כ.

89. אבות פרק ה, ד.

90. בראשית יח, כז.

91. ראה לקוטי תורה פר' עקב דף יז עמ' ג, ד"ה "ארץ הרים ובקעות".

על לוח כולל חב"ד (תגובה)

הרב טוביה בלוי

בשבועון 'כפר חב"ד' התפרסם מכתב למערכת שבו קובע הכותב כי לוח כולל חב"ד של הגרא"ח והגר"ב נאה זצ"ל אינו מוסמך החלטי עבור אנ"ש מבחינת המנהגים המופיעים בו. אשר לעובדה הידועה שהרבי עבר עליו והגיה אותו – מעלה הכותב תיאוריה, לפיה הרבי לא התכוון בכך להגיהו בשלמותו, כשם שזה בכלל – לדעתו – כאשר הרבי נעתר לבקשת פלוני לשים עינו על מה ששלח אליו והרבי הסכים לבדוק דבר-מה ולהגיהו. מובן מאליו עד כמה התיאוריה הנ"ל מופרכת לגבי כל ענין (אלא אם כן הרבי מציין שלא עבר על הכל אלא מקופיא, כפי שנהג הרבי בהתייחסותו לספרים שנשלחו אליו ואז הוא מציין זאת במפורש), שהרי הוא היפך הכלל שאין חבר מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

כל זה בדרך כלל. בענין לוח כולל חב"ד מופרכת תיאוריה זו פי עשרות מונים. תחילה יצוין שהגהת הלוח נעשתה ביוזמת הרבי שעבר על הלוח וציין על גביו את הערותיו, ואלה הועתקו ונשלחו בשעתן ע"י המזכירות (על פי ההוראה) אל הגר"ב נאה שתיקן את הלוח על פיהן. הגר"ב נאה זצ"ל גם עקב במשך כל השנים אחרי ההוראות המתפרסמות על ידי הרבי בענינים הקשורים אל המופיע בלוח, ועמד בקשר עם הרבי ופעל לפי זה.

יתר על כן:

1. הרבי כותב בפירוש במכתב מיום ח' ניסן תשי"ז (לאחרונה – 'אגרות קודש' חלק טו, עמ' כה): "וכ"כ גם הר"ב שי' נאה בלוח כולל חב"ד שעברתי עליו". כיצד ניתן לפרש את הביטוי 'שעברתי עליו'? (במכתב מימי הסליחות תשט"ו, 'אגרות קודש' חלק יב עמ' ג – אף מסביר ומתרץ את האמור בלוח, בתשובה למכתב שנכתב אליו. אגב: המכתב הנדפס לפניו – עמ' א – הוא חלק מן ההתכתבות אותה ראיתי בעיני).

2. ביחידות שזכיתי לה בהיכל הקודש בחודש תשרי תשכ"ג ענה לי הרבי בפירוש בפה קדשו על פי מה עלינו לנהוג, וציין: לוח היום יום, הרשימות (בהתכוונו לליקוטי מנהגים שכתב הרבי שהועברו אח"כ לספר המנהגים, שלא הופיע אז עדיין) ולוח כולל חב"ד! משא"כ מנהגים שנהגו בביהכנ"ס ב-770 שהתבטא עליהם מה שהתבטא, וכבר מפורסם הענין.

כל זה באופן כללי בקשר ללוח.

במכתבים של הנ"ל מופיעות ארבע 'הוכחות' שהרבי לא הגיה את הלוח. תחילה יש להקדים את לשון קודשו של הרבי (אג"ק חלק ג עמ' רעו): "אחרי בקשת שליחתו, רע בעיני מעשה זה, לעשות מעשה היפך המחבר מפני שלע"ע לא מצאנו תירוץ להמוקשה בעינינו, וחס לנו ללכת בדרך כזה שיכולה לערער את כל היסודות", ועיי"ש דוגמה מעניינת משו"ת הרמ"א. ושמה תאמר: "מרן המחבר שאנ"י, הרי בעינינו מדובר, לפחות, בסמכות עליונה משך עשרות שנים בעיני גדולים וטובים בכל קהילות אנ"ש שנהגו על פיה, וכאמור, גם הרבי סמך ידיו עליה.

אציין עוד דוגמה (דווקא בענין שבו הרבי לא מסכים עם דעת הגר"א"ח נאה) – באג"ק חלק טו עמ' תלט: "ולמה ישנו מנהג הכל מפני ראייה שאפשר להטיל בה ספק?".

ולגופן של ה'הוכחות':

[1] סעודה שלישית

א. הקטע מ'לוח היום יום' הוכנס על ידי הגר"ב נאה ללוח, כאשר היה ברור לו שזו הוראה למעשה.

ב. הפירוש הנכון שבדברי הלוח הוא (לא שיש לאכול סעודה שלישית בפת, אלא) שהאוכל סעודה שלישית בפת יזהר לאכול פת כביצה (שלא כרבים הנכשלים בזה), על יסוד דברי אדמו"ר הזקן בסידורו (סדר נטילת ידים סעי' יח): "וצריך ליזהר בזה בסעודה שלישית של שבת", וכן בשו"ע סרצ"א ס"א.

ג. את השיחה המפורסמת של הרבי בענין, ניתן לראות בהחלט כמשנה אחרונה, שהרי כמעט בכל קהילות חב"ד התקיימה בפועל סעודה שלישית בפת עד אז (גם, למשל, בביהכנ"ס בנחלת בנימין, וגם ב-770), ואיש לא התכוון חלילה בכך לנהוג ההיפך ממנהג חב"ד, ופירשו את לוח היום יום וכיו"ב שאין הכרח לאכול סעודה שלישית בפת, ולא יותר.

(ואכן, אחרי פרסום השיחה המוגהת (בלקו"ש בשנת תשמ"ג, ולפני כן ב'ליקוט' השבועי) חדלו רבים מאד – ובתוכם אני הקטן – מלאכול סעודה שלישית בפת – כי אם בפירות כאמור בגוף השיחה, כמובן ופשוט).

אגב: בשעתו – לפני פרסום השיחה – הסברתי לעצמי כי מאחר שאנ"ש נהגו לאכול 'מזונות' לפני התפילה, ומצד שני ההתוועדות שלאחר התפילה – בהרבה מקרים עם פת – נמשכה בדרך כלל אחרי זמן מנחה גדולה – קיימו בפועל שלוש סעודות, ולפי זה, הרי

עתה – לאחר פרסום השיחה – קיימת התמיהה בכיוון הפוך – איך עולה הנהגה זו בקנה אחד עם שיחת הרבי בשלילת אכילת פת בסעודה שלישית.

2] נשיאת כפים בנעילה

תמה תמה אקרא על ה'סתירה' כביכול, בין דברי הרבי לבין הכתוב בלוח... הרבי מדבר על מקומות נושאים כפים רק במוסף יו"ט – שיש רבים הנוהגים גם שם לשאת כפים בנעילה, כמפורט בשו"ע – ואילו הלוח מדבר על א"י! הרי בהלכות נשיאת כפים סקל"ח ס"א מופיע חיוב נשיאת כפים בנעילה בשווה לחיוב נשיאת כפים בכל יום, ולכן במקום שנ"כ כל יום, נושאים כפים גם בנעילה. וידוע גם מענה הרבי לכמה וכמה בכגון דא – לנהוג כמנהג הנהוג על אתר.

למען האמת יש לציין שלמעשה, גם בירושלים אין אנ"ש נושאים כפים בנעילה, ואחת הסיבות הפשוטות – כי זמנה מגיע אחרי שקיעת החמה ויותר.

3] ה'הוכחה' ממנהג העמדת האילנות בחג השבועות, נכון אמנם שמנהג זה לא נהוג כיום בין אנ"ש, ובראש ובראשונה – ב-770, אך כל עוד אין מקור כתוב לכך, לא יכול עורך לוח לשנות את הנפסק בשו"ע אדמו"ר הזקן (וכבר סיפר הרבי שבניקולייב, עיר הולדתו, נהגו כן). אסור למי שמפרסם מנהגים כהוראה למעשה (משא"כ מי שמלקט מנהגים שונים למען הידיעה) – להסתכל החוצה ולראות כיצד עמא דבר, ועל פי זה לקבוע את המנהג. אציין לדוגמה מנהגים שציינתי במכתבי שכתבתי לרבי, שעל כך בא המענה שציינתי לעיל, בתשרי תשכ"ג, גוון: המנהג שבקבלת שבת לא מסיים הש"ץ בקול את סיום 'מזמור שיר ליום השבת' (רק יחד עם סיום 'ה' מלך'). וכן, מאידך, סיום 'פארוך סלה' בברכות ק"ש, ואכמ"ל. בדרך צחות יש לומר, כי לפי זה אין מקום לפרסום זמן תפילה בלוח...

4] בענין ברכת האילנות – ברור שמה שפורסם בשנת תשכ"ה הוא משנה אחרונה.

כיסוי הראש לאיש

לפנינו בירור הלכתי של הרה"ג גדליה אקסלרוד שליט"א שבו מסיק: 1. כיסוי הראש חייב לכסות את הקדקד. 2. ראוי שיהיה כיסוי על גבי כיסוי. לאור דברים אלה מובנת לכאורה הנהגת חסידי חב"ד אשר, שלא כרבים מחסידי פולין שנוהגים שחלקה האחורי של הכיפה יורד על החלק האחורי של הראש (כנראה כדי שיהיה כיסוי על הראש כולו), להקפיד ששני הכיסויים יהיו על מרכז הראש. הקודקוד הוא המרכז של הראש.

שאלה:

(א) מהו המקור לכיסוי הראש אצל איש

(ב) מהו המקור לאלו המדקדקים שבשעת אמירת ברכה ילבשו שני כיסויים

(ג) מהו המקום בראש בו צריך לשים את כיסוי הראש

(ד) האם בסוכה צריך להיות עם כיסוי ראש ממדת חסידות או מצד הדין

תשובה: בגמרא קידושין (לא, א) רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר שכינה למעלה מראשי. ושם (לג, א) רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי, חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא. אמר כמה חציף הא גברא. אמר ליה, דלמא ממתא מחסיא ניהו דגיסי בה רבנן.

ולכאורה מכאן משמע שאין איסור מדינא לילך בגילוי הראש, והקפידא של רבינא היתה שבזה שלא כיסה ראשו התנהג בחוצפה לפני חכמים שישבו שם, וגם תשובתו של ר' ירמיה מדיפתי שאולי הוא ממתא מחסיא ולכן הנהגתו כך כי רגיל הוא בין חכמים ואין בהנהגתו חוצפה, ולא דובר ביניהם שעובר על איסור לילך בלי כיסוי ראש בגמ'.

אך אין הכרח לפרש כן, ולעולם אפשר לומר שיש איסור מדינא לכסות הראש. אולם מה שדבר רבינא על החוצפה של ההוא גברא, כי החוצפה כנגד חכמים הוא עוון חמור יותר, ור' ירמיה מדיפתי לימד עליו זכות, שמכיון שהוא ממתא מחסיא דגיסי בה רבנן, אין זה בגדר חוצפה.

ובגמ' שבת (ק"ח, ב) אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש. ויש מהפוסקים המדייקים מכאן, שזו מידת חסידות לכסות הראש ולא מדינא,

יעויין בב"ח (שם). כי שם מובאים ענינים שהם מילי דחסידותא. ולכאורה אין מכאן לדייק כך, כי בסמוך למימרא זו מובא: אמר רב ששת תיתי לי דקיימית מצות תפילין, וזה הרי חיוב מדינא. עוד מובא במסכת שבת (קנו, ב) דאימיה רב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי בריך גנבא הוה. לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה: כסי רישך כי היכי דתיהוו עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי. לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה. וגם מכאן אפשר לכאורה ללמוד שכיסוי הראש הוא ממדת חסידות. כי אם הוא מדינא, מדוע אמרה לו לכסות את הראש והסבירה לו שיעשה כן בכדי שיהיה לו יראת שמים, הרי זו הלכה שצריך לקיים, והרי כבר היה בגיל שהבין שהרי אמו הסבירה לו ולא אמרה לו שזו הלכה. והגם שהאב מצווה בחינוך הילדים הקטנים ולא האם, מ"מ דבר שעושים ברבים, מצוה על כל אחד למחות, כמובא בשו"ע אדמו"ר הזקן (או"ח סי' שמג סעי' א), ומשמע מכאן שזו רק מידת חסידות. והב"י שסובר שכיסוי הראש הוא מדינא ולא ממידת חסידות, לומד פשוט בגמרא זו שאמו של רב נחמן בר יצחק אמרה לו, שבנוסף על הכיסוי שלובש מצד הדין ילבש עוד כיסוי שהוא סגולה ליראת שמים, יעויין שם.

במסכת סופרים (פי"ד הט"ו) ...פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים פורס, אבל לא בראש מגולה, אינו רשאי להוציא אזכרה מפיו. (ונוסחת הגר"א שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו) בין ובין כך מתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא כפיו. ע"כ. גם מכאן משמע פשוט, שאין חיוב מדינא דגמרא לכסות את הראש.

הרמב"ם (הל' דעות פ"ה ה"ו) כתב וז"ל: צניעות גדולה נוהגין תלמידי חכמים בעצמן לא יתבזו ולא יגלו ראשן ולא גופן עכ"ל. ומלשון הרמב"ם משמע שגדר כיסוי הראש הוא מגדרי כיסוי הגוף מחמת צניעות וכן כתב בשו"ע אדמו"ר הזקן (מהדורא תניינא סי' ב סעי' ו) וז"ל: ומדת חסידות שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש, גם בימיהם שרוב העם היו רגילים לילך לפעמים הרבה בגילוי הראש מפני החוס בימים ההם. ועכשיו בזמן הזה שכולם דרכם לכסות ראשם לעולם, אסור לילך או אפילו לישב בגילוי הראש משום צניעות. שהרי זה כמגלה בשרו המכוסה. וגם הקטנים נכון לכסות ראשם. וישראלים קדושים נוהרים בזה משום צניעות. אך אם משים ידיו על ראשו לכסותו די בכך, רק שלא יזכיר שם שמים כמו שיתבאר בסי' צא. עכ"ל.

ובטור (או"ח סי' ב' בסופו) כתב וז"ל: ...ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם, רב הונא לא אזיל ד' אמות בגילוי הראש. אמר שכינה למעלה מראשי עכ"ל. והטור מדמה זה לדין שנאמר קודם לכן שם בגמ' קידושין, שאסור לילך בקומה זקופה, וכמו שהאיסור לילך בקומה זקופה הוא הלכה ולא מילי דחסידותא. כך משמע לכאורה מלשון הטור, שסובר

שבזמן רב הונא בריה דרב יהושע נעשה זה כבר הלכה ולא רק מילי דחסידותא. ולכן כאשר מביא ענין כיסוי הראש כותב "ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם".

והפרישה (שם, ס"ק ו) כתב וז"ל: "ויכסה ראשו וכו' זהו מדת חסידות וכמ"ש לקמן (סי' צא). כן כתב הרמ"א ומתוך ב"י משמע שצד איסור בדבר. ועיין בד"מ מ"ש ג"כ מזה. גם בשו"ע כתב לאסור עכ"ל.

וז"ל הב"ח (שם): ... גם בתשב"ץ (סי' תקמט) כתב וז"ל: ואינו אסור לילך בגלוי הראש. ומ"ש תיתי לי דלא מסגינא ארבע אמות בגלוי הראש, זהו מדת חסידות. עכ"ל. וכ"כ הכל בו (סי' יא): בשם מהר"ם... וכן נראה ממה שלא כתב בשו"ע שיכסה ראשו. עכ"ל הב"ח. ולא הבנתי כונתו הרי בשו"ע סי' ב סעי' ו כתב... ולא ילך ד' אמות בגלוי הראש עכ"ל.

צריך לומר שכוונת הב"ח שאם גילוי הראש היה איסור מצד הדין, היה אסור גם בפחות מד' אמות. ומכיון שלא נאסר בפחות מד' אמות, משמע שזה רק מדת חסידות. אולם פשוט לשון השו"ע ולא ילך ד' אמות בגלוי הראש, משמע שזו הלכה מצד הדין, ולא רק ממדת חסידות. וכן בגמ' שאמר רב הונא בריה דרב יהושע שכינה למעלה מראשי, מדובר על ד' אמות. וצריכים לי עיון דברי הב"ח וז"ל הדרכי משה שם ס"ק ב וכתב הכל בו דאינו אסור לילך בגלוי הראש לבית הכנסת... אמנם בב"י לקמן משמע דאסור לילך תחת אויר השמים בגלוי ראש, אך פשוט דברי רבינו הטור שם משמע כדברי הר"מ כמ"ש"ל. וכן משמע לקמן בס' צא דשרי בלא זמן תפלה. כתב באור זרוע איתא במדרש פ' מצורע בעצלתים ימך המקרה, ע"י שאדם מתעצל לכסות גופו כראוי, ידלוג הבית יעלה גופו חטטין. מכאן למדנו שיש לאדם לכסות לכל גופו ואל ילך יחף. ועוד אמרו בפ' ערבי פסחים המונע מנעלים מרגליו הוא מנודה למקום. עכ"ל.

ומהמדרש יש דיוק שכיסוי הראש צריך להיות כראוי, והכונה שאם מכסים הראש ולא מכסים אותו כראוי אין יוצאים ידי חובה, ולקמן נדון בזה. כן לכאורה מכיון שכיסוי הראש נלמד מתחילת הפסוק, וכיסוי הגוף נלמד מהמשך הפסוק, משמע לכאורה שאין הטעם לכיסוי הראש משום צניעות כמו הטעם לכיסוי הגוף, אלא שלראש יש טעם אחר, וכמו שמובא בגמרא, משום מורא שכינה.

וז"ל הטור (שם סי' ח) ומיד אחר נט"י יתעטף בציצית מעומד, וסדר עטיפתו פירשו הגאונים כעטיפת ישמעאלים שהיא עטיפה גמורה ובעל העיטור כתב דלא בעינן כולי האי אלא כדרך בני אדם שמתכסין בכסותן ועסוקין במלאכתן פעמים בכיסוי הראש ופעמים בגלוי הראש... ומכסה ראשו שלא יהיה בגלוי הראש ויברך להתעטף עכ"ל.

והב"י שם ז"ל ומכסה ראשו שלא יהיה בגלוי הראש, גם זה מדברי בעל העיטור.

ונראה דלאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי, שאין זה מענין מצות ציצית. ועוד דהאיך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש. אלא היינו לומר שאע"פ שראשו מכוסה, דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם וכדאיתא בשלהי קידושין פ"ק... א"ל מ"ט לא פריסת סודרא. אמר ליה, דלא נסיבנא. ופרש"י דלא פריס כדרך הנשואין, שהיו רגילין לכסות ראשם. עכ"ל. ופשיטא שלא היו הבחורים הולכים בגילוי ראש ממש, אלא ודאי היינו סודר או טלית שפורשין על הראש לצניעות. ולפי שניסוי זה מנניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים. וכדאיתא בסוף מסכת שבת (קנו, ב) דאמרה ליה אימיה לרב נחמן בר יצחק כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמאי, לכך כתב שיכסה ראשו בטליתו כדי שלא יהא בגילוי ראש מסודר או טלית, שדרך ליתן על כיסוי ראש התחתון שבראש. ואפשר דהכי קאמר יכסה ראשו בענין שלא יהא בגילוי ראש מטלית של מצוה, שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצות ציצית מן המובחר עכ"ל. ומכאן המקור למדקדקים, שכאשר מברכים ברכה לבושים בשני כיסויי ראש, וכפי שמסביר הב"י את הגמרא בשבת. ולדברי הב"י המקור הוא מגמרא זו. וידוע המעשה מרבי ישראל נגארה ז"ל מחבר הפזמון י-ה רבון עלם, שזימר ניגון זה בשבת בלי כיסוי עליון לראשו. ואמר לו אח"כ האר"י ז"ל שהיה קפידא עליו בשמים על זה.

והדרכי משה (שם ס"ק ד) כתב וז"ל: ואף כי מצוה לשמוע אל דברי הב"י בפירושו, מ"מ נ"ל שמה שכתב הטור ומכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש הוא כפשוטו, כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש רק מדות חסידות כמ"ש לעיל סי' ב בשם הר"מ. ולכן כתב דבשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו עכ"ל. ולכאורה מלשון הדרכי משה שכתב דבשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו משמע, לא רק משום שאסור לברך בלי כיסוי ראש, אלא שמחמת כבוד מצוות ציצית צריך לכסות ראשו. ואם כנים דברינו יהיה לימוד מזה לגבי כניסה לסוכה, שמחמת כבוד המצוה יהיה אסור להכנס בלי כיסוי הראש מדינא. וראיה לזה אפשר להביא ממשנה ביכורים (פרק ג', משנה ג') וכל בעלי אומניות עומדים לפניהם. ברע"ב שם כתב וז"ל אע"ג דאין בעלי אומניות חייבין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם כדי שלא יתבטלו ממלאכתם, מ"מ היו חייבין לעמוד מפני מביאי ביכורים, דחביבה מצוה בשעתה. ומטעם זה עומדים מפני נושאי המטה שהמת בה ומפני נושאי התינוק לברית עכ"ל. ובמדרש תנחומא (פ' ויגש) כתוב היו מכבדים את המצות שהן שלוחי, ושלוחו של אדם כמותו. ובתיקוני הזהר (הובא דבריו בתניא פכ"ג) רמ"ח פיקודין אינן רמ"ח איברין דמלכא.

יוצא מהאמור שלהב"י אסור להיות בגלוי הראש מדינא, ולרמ"א רק ממדת חסידות. והפרישה אומר דעה שלישית, וז"ל שם אחר שמביא דברי הב"י כותב: ודבריו דחוקים לכן נראה לי דבלא ציצית מטלית אין איסור כלל בגלוי ראש רק ממדת חסידות וכמ"ש

לעיל סי' ב ואף על פי שאסור להלוך בגלוי ראש, מ"מ לעמוד במקומו מותר בגלוי הראש. וקמ"ל דבשעה שרוצה להתעטף בטלית, אף שעומד על מקומו אפילו הכי מברכת עטיפת טלית צריך כיסוי ראש, וכמ"ש לקמן (סי' צא) ויכסה ראשו ויתפלל עכ"ל. ולדעת הפרישה להלך ד' אמות בגילוי ראש אסור מדינא, ולהיות בגילוי ראש בלי הליכת ד' אמות אסור רק ממדת חסידות. ולכאורה צריך ליישב הב"י ממסכת סופרים שכתוב שם שמותר לתרגם תורה בגילוי ראש. ויש לומר שמכיון שממסכת קידושין משמע שאסור מדינא גילוי ראש, שמדמה זה למהלך בקומה זקופה שאסור מדינא, ולכן יש לומר שהגמרא קדושין חולקת על מסכת סופרים. ופוסק הב"י כגמ' קדושין. או שנאמר שהיתה תקופה שלא אסרו גילוי הראש מדינא, ובזמן רב הונא בריה דרב יהושע נאסרה הליכה בגילוי הראש מדינא. ועל פי דעת הט"ז שלאחר שנעשה גילוי הראש לחוק עכ"ל, נאסר גילוי הראש מדינא. ודעת הפרישה לחלק בין תוך ד' אמות לחוץ מד' אמות, אין נראה לב"י. כן יש לטעון על הפרישה מי יימר שמתעטף בעמידה שאז אולי הוא מגולה הראש, אולי הוא מתעטף בהליכה ואז הוא בכיסוי הראש. ובכלל; מכיון שאסור לילך ד' אמות בלי כיסוי הראש, הרי בדרך כלל אדם הוא בכיסוי הראש, ומדוע היה צריך להביא הלכה כזו שלא שכיחה ולא שייכת להלכות ציצית אלא להלכות תפלה, וכמו שטען הב"י שהלכה זו מובאת במקומה בסי' צא. ומה שכתוב בגמרא לא מסגינא ד' אמות, הכונה שהרי לפעמים יש צורך לגלות הראש להחליף כובע או לצורך אחר, ולכן אומר שזוהר מ"מ שלא לילך ד' אמות ללא כיסוי הראש. ובט"ז שם סי' ח ס"ק ג מביא שמהרא"י סובר שאסור מדינא לילך בכיסוי הראש. ודעת מהרש"ל שזה רק מדת חסידות. ולדעת מהרש"ל אם הוא בשעת הדחק, די לו לשים ידו על ראשו בעת הברכה. והנה ברמ"א סי' עד סעי' ב פוסק כהתרומת הדשן בשם אור זרוע, שגם בשעת הדחק אסור לברך כאשר מכסה בידו את ראשו. ויעויין בשו"ע סי' צא סעי' ג, יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, ויש אומרים שיש למחות שלא לכנוס בבית הכנסת בגלוי הראש. והמג"א (שם בס"ק ג) כתב וז"ל: ומ"ש בסי' ב שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש היינו מדת חסידות (ב"י ר"ז) עכ"ל, ולכאורה הב"י סותר את עצמו שבסי' ח משמע שסובר שמדינא צריך לכסות הראש. וכן למד בדעת הב"י הדרכי משה ה"ד לעיל.

והנה בב"י (שם סי' צא) הביא שהכל בו הביא דעת הר"ם שאינו אסור לילך בגלוי הראש מדינא רק ממדת חסידות, ומביא דעת רבנו פרץ שיש למחות שלא ליכנס לבית הכנסת בגילוי ראש, ודעת רבנו ירוחם לפסוק כדעה המובאת במס' סופרים שאסור לומר אזכרה בגילוי ראש, ולכן יש לומר שדעת הב"י שגם הליכה בגילוי ראש אסורה מדינא. ולכן כתב בסי' ב שצריך לכסות הראש ולא כתב שזה ממדת חסידות. אלא שבסי' צא כתב שבנוגע לכניסה לבית הכנסת או להזכרת השם גם הפוסקים שסוברים שאין איסור מדינא

לילך בגילוי ראש יודו שאוסרים כניסה לב"ה ואזכרת ה' מדינא, ולא יסתרו דברי הב"י אהדדי. ובביאור הגר"א מציין המקור לאיסור להכנס לבית הכנסת בגילוי ראש ממסכת כלה וחיפשתי שם ולא מצאתי.

בענין השיעור מה צריך להיות גודל כיסוי הראש לא ראיתי מי שכתב בזה. והלשון בגמרא ובש"ע הוא כיסוי הראש דהיינו שהראש יהיה מכוסה. ופשטות הלשון מכוסה הוא שלא יהיה מגולה, ואין מספיק איזה בד קטן עגול שמניחים על הראש שנראה כסמל או סרט ולא ככיסוי. ולכאורה מכיון שרובו ככולו, יהיה מספיק אם כיסוי הראש הוא באופן שהמקום הלא מכוסה מהכיסוי ועד קצה הראש הוא יותר קטן מהכיסוי. ויתכן שהעורף הכונה שיפוע הראש שמאחורי הראש, שמתחת לגובה הראש, מתחת לגובה שממולו המצח, אינו צריך כיסוי. כי הראש הוא הגובה שבראש ולא העורף שמתחת למצח. כי ראש הוא מלשון התחלה כמו ראש חודש או ראש השנה, וכאן הכונה התחלת האדם מצד גובהו. וכלשון רב הונא בריה דרב יהושע בקידושין (לא, א) שכינה למעלה מראשי. ולשון הינוקא בזהר (פ' בלק) על הפסוק החכם עינו בראשו וכי באן אתר עינוי דבר נש כו' אלא קרא הכי הוא ודאי דתנן לא יהך בר נש בגלוי' דרישא ארבע אמות מאי טעמא דשכינתא שריא על רישיה וקיימא על רישיה וכל חכם עינוהי ומלוי ברישיה אינון בההוא דשריא וקיימא על רישיה וכו'. ושלמה מלכא צווח ואמר ושמן על ראשך אל יחסר דהא נהורא דבראשו אצטרך למשחא ואינון עובדאן טבן וע"ד החכם עינוי בראשו עכ"ל. ויעויין בספר ליקוטי אמרים תניא פל"ה. והט"ז בסי' ח' ס"ק ג הביא מהרמב"ם בספר מורה נבוכים פ' נב ח"ג גדולי חכמינו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה חופפת וסוככת אותו עכ"ל.

ומלשון הזהר משמע שיש איסור לילך בגילוי הראש, ולא רק ממדת חסידות. ומכיון שהשכינה סוככת וחופפת על הראש לכאורה דין כיסוי הראש צריך להיות לפחות רוב גובה הראש. בזמן האחרון ראיתי צעירים שמניחים כיפה על מקום הנחת תפילין מקום מחו של תינוק רופס ולא שמים לבם שהקדקד שהוא המקום הגבוה שבראש מגולה לגמרי וגם קרוב לו מגולה. והראיה הטבעית אומרת שהם הולכים גלויי ראש וכנראה לא שאלו מהי ההלכה בכיסוי הראש. וחיפשתי הלשון בתנ"ך ומצאתי בפירוש הרד"ק על הפסוק בישעיה (ג, יז) ושפח ה' קדקד בנות ציון וגו' וז"ל: והקדקד הוא מקום חלוק השער לכאן ולכאן והיו מחלקות שער ראשן ומתיפים בו והא-ל יביא על קדקדן מספחת היפך גאותן ביפיין עכ"ל. וכן במצודת ציון פירש שם קדקד היא אמצעית הראש מקום יחלק שם השער אילך ואילך. וברמיה (מח, מה) על הפסוק בצל חשבון עמדו מכח נסים כי אש יצאה מחשבון ולהבה מבין סיחון ותאכל פאת מואב וקדקד בני שאון, ופירש במצודת ציון שם, קדקד הוא גובה הראש. והגם שבכלל הראש נקרא בגמרא קדקד, כמובא בגמרא מנחות (לז, א) תנא דבי מנשה על ידך זו קיבורת בין עיניך זו קדקד. היכא, אמרי דבי רבי ינאי מקום שמוחו של

תינוק רופס. ושם (לז, ב) דת"ר בין עיניך זה גובה שבראש אתה אומר זו גובה שבראש או אינו אלא בין עיניך ממש. ושם בגמרא גובה שבראש אין הכונה שהמקום שמחו של תינוק רופס הוא גובה שבראש, שהרי במציאות רואים שגובה שבראש המקום הכי גבוה שבראש האדם הוא. כפירוש המצודות ציון שהוא אמצעית הראש מקום שם יחלק השיער. והכונה בגמרא גובה שבראש למעט בין העינים ששם אינו מקום תפילין אלא מעל בין העינים שזה גבוה מבין העינים, מקום מוחו של תינוק רופס. ובפשטות ההבנה שצריך לכסות הראש מכיון שהשכינה שורה על הראש, צריך ודאי לכסות את המקום הגבוה ביותר שבראש מקום אמצעית הראש שם יחלק השיער. ואם המקום הגבוה שבראש מגולה לא נקרא זה שכיסו את הראש. והבאנו לעיל מהדרכי משה בשם המדרש המדבר על הפסוק בעצלתיים ימך המקרה אלו בני אדם המתעצלים לכסות ראשם כראוי, והמדרש מדבר על המכסים ראשם אך לא כראוי, ואז אין זה כיסוי. ולפי דברינו מובנת כונת המדרש והקדקד הוא גובה הראש כאשר אדם לא הולך בקומה זקופה, והרי אסור ללכת בקומה זקופה כמובא לעיל מהגמ' בקידושין. הקודקוד הוא מרכז הראש וכשהוא אינו מכוסה אין זה נקרא שהראש מכוסה. וכאמור לעיל גם כתבנו שרוב הראש צריך להיות מכוסה. וכן כאשר אדם יושב הראש שמוט קצת לפנים והקדקד שהוא מקום חילוק השיער נראה בולט בגובה הראש.

לסכום:

1. דעת הב"י שאסור להיות בגילוי הראש מדינא ולא רק ממדת חסידות. ולומד שכן היא דעת הטור והבאנו מלשון הזהר שנראה שסובר כן. הט"ז מביא שזו היא גם דעת מהרא"י.
2. דעת המהרש"ל וכן דעת התשב"ץ וכ"כ גם בשם הר"מ וכן דעת הדרכי משה והב"ח, שכיסוי הראש הוא ממדת חסידות ולא איסור מדינא, וכך נראה שפוסק שו"ע אדמו"ר הזקן.
3. דעת הפרישה שפחות מהילוך ד' אמות אסור ממדת חסידות ויותר מד' אמות אסור מדינא
4. דעת הט"ז שהיום שחוקת העכו"ם להסיר את כיסוי הראש יש בזה לכל הדעות איסור מדינא ובחוקותיהם לא תלכו. ויתכן שכונת הט"ז היא רק על המדינות הנוצריות ומדינות שאין שם נוצרים, כמעט אין בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו.
5. להכנס לבית הכנסת נפסק בשו"ע שאסור להכנס בגילוי הראש. וכן אסור לברך ברכה שיש בה הזכרת ה' ומקור הלכות אלו הם ממסכת סופרים.
6. דייקנו מלשון הדרכי משה שבעת קיום מצות ציצית אסור להיות בגילוי הראש

מחמת כבוד המצוה, ולכאורה אפשר ללמוד מכאן שאסור להכנס לסוכה בגילוי הראש מדינא, לכל הפוסקים ולא רק ממדת חסידות.

7. דייקנו מהמדרש שיש כאלו המכסים ראשם אך לא כראוי, ולא יצאו ידי מצות כיסוי ראש. ולכאורה דין כיסוי הראש שיהיה רוב הראש מכוסה. והשיעור למדידת מקום הראש שעליו דין כיסוי, לכאורה, הוא מהמצח עד ממולו בעורף. ולמטה מזה הוא עורף לגבי מצוה זו. ואם מכסה באופן שבכל מקום שמודדים מסביב לכיסוי עד קצה הראש יהיה המקום המגולה באותו צד קטן יותר מהכיסוי, יש בזה דין רובו ככולו וקיים מצות כיסוי הראש.

8. המקום הגבוה בראש הוא הקדקד שהוא אמצעית הראש, שם מתחלקים השערות, ושם עיקר מצות הכיסוי. ואם מכסים הראש במקום שראשו של תינוק רופס ומניחים את גובה הראש מגולה, לכאורה אין מקיימים מצות כיסוי הראש, וראש זה מגולה הוא. וצריך לחזק מצות כיסוי הראש כראוי, כי בזמן האחרון התחילו איזה צעירים ללבוש את כיסוי הראש במקום שמוחו של תינוק רופס באופן שאמצעית הראש מגולה, וזה לא לפי ההלכה.

9. מצאנו מקור הלכתי לאלו הנהגים לברך כאשר יש על ראשם שני כיסויים והוא הב"י הלומד כן בדעת העיטור ומסביר כן הגמרא קידושין.

שְׁבוּיִם

שניבים

הרב טוביה בלוי

א

ידוע הדיון בדברי אדמו"ר הזקן בתניא קדישא (פרק מז): "בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו יצא היום ממצרים", שיש בזה שתי הוספות משמעותיות על המקור במסכת פסחים ובהגש"פ, והן: "וכל יום ויום" וכן: "כאילו יצא היום".

בקובץ "מקבציאל", (גל' לא), מביא הגר"ח סופר, נוסף לכך, עוד שני נביאים המתנבאים בסגנון זה: השל"ה הקדוש (מסכת פסחים, מצה עשירה): "וזהו ענין הזכרת יציאת מצרים בכל יום כאילו היום הזה יצאנו", והחתם סופר על התורה (פרשת כי תצא, דף ק' רע"א): "וחיוב על כל אדם מישראל לראות עצמו בכל יום כאילו הוא עצמו יצא ממצרים" ובהמשך מופיע גם הביטוי "כאילו יצא היום ממצרים".

כשנתבונן היטב (ואכ"מ לפרט פרטי העיון המובילים לסיכום זה) - ישנם שלושה עניינים:

1. בליל פסח, שאז קיימת חובת **סיפור** יציאת מצרים, יש "להראות עצמו" (=כלומר, כלפי אחרים במסגרת חובת ה**סיפור**) ודבר זה נלמד מן הפסוק "והגדת לבנך וגו' **בעבור זה עשה ה' לי**" (כפי שמביא הרבי בהגש"פ בשם המהרש"א), ובענין זה ראה שיחות הרבי בנידון, ברור שהכוונה היא "כאילו יצא ממצרים" באותו לילה (וכביטוי "כאילו יצא עתה").

2. מצוות **זכירת** יציאת מצרים בכל יום, לרבות הלילות, כפסק המשנה במס' ברכות, הנלמדת מן הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". בהכרח מדובר גם כאן על כל דור ודור, שאדם חייב לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שכן המצוה היא לזכור "את יום **צאתך**", (שלך!) וכן בעשה"ד "אשר הוצאתיך ממצרים", ולכן אנו אומרים בכל יום: "ממצרים **גאלתנו**", וברכת המזון: "ועל שהוצאתנו מארץ מצרים". בקשר למצוה זו אין כל הכרח, לכאורה, לראות עצמו, "כאילו יצא היום", ודי בכך שיצא הוא (מבלי לדייק באיזה יום).

3. כל שלושת המקורות המצוטטים בראש דברינו (השלה"ק, תניא, חתם סופר) מדברים על עבודה רוחנית ופנימית, כאשר מושג היציאה ממצרים נידון במשמעות רוחנית של עבודת ה', כפי שיוכח כל מעיין, ואז הכרחי שהמחשבה צריכה להיות על יציאת מצרים-היום (כגון: יציאת הנפש האלוקית ממאסר הגוף - בתניא).

לא יתכן שאדם יראה עצמו כל יום כאילו היום יצא ממצרים- אם לא במשמעות הרוחנית. הרי ביציאת מצרים בשעתה השתחררו בני ישראל מעבדות לפרעה שלא איפשרה לעבוד את ה' והפכו להיות עבדי ה'. רק חוויה זו יכול אדם לראות בנפשו בכל רגע במשמעות עכשווית.

ב

כידוע, י"ג המידות שהתורה נדרשת בהם מקבילות ל"ג מידות הרחמים, מפורסם בשם הרה"מ ממעזריטש על הקשר בין א-ל לקל ולחומר, ובקדושת לוי הקשר בין רחום לגזרה שווה.

בפרדס חב"ד – גל' 11, (עמ' 302) ניסינו למצוא קשר בין המידות השמיניות לשתים הקבוצות. ננסה למצוא את הקשר בין המידה השביעית במידות הרחמים, שהיא "ואמת", לבין המידה השביעית מן המידות שהתורה נדרשת בהן:

על חשיבות העניין של החובה להיות חלק מן הציבור למדנו במקומות רבים (ראה, בין השאר, סוף סימן טז באגה"ק בתניא קדישא, דף קכה, וראה גם בחלק כג של אגרות קודש הרבי, עמ' נב, והמצוין בהערות הרבי בשולי הגיליון).

ניתן להסביר זאת כי כאשר האדם מהווה חלק מרבים הוא חש, בהכרח, בהתבטלות בפני הציבור, כיוון שהוא רואה שאינו אלא חלק זעיר מציבור רחב, ומקטינה ממילא את תחושת הישות שלו. כן ידוע שהמאפיין העיקרי של צד הקדושה הוא ההתבטלות ואי הרגשת הישות העצמית, כמפורט בהרחבה בתורת החסידות, החל מתניא קדישא.

לאור האמור מובן הקשר בין מידת האמת שב"ג מידות הרחמים לבין המידה השביעית מן המידות שהתורה נדרשת בהן. ובשני אופנים:

1. בהגהה שבפרק לה בתניא הוא קושר בפירוש את האמת עם ההתבטלות ע"ש.

2. בפרק יג בתניא מוזכר שמידת האמת היא מידתו של יעקב אבינו שהוא הבריח התיכון המבריח מהקצה אל הקצה.

נזכיר עתה כי המידה השביעית שבה התורה נדרשת היא: "מכלל שהוא צריך לפרט

ומפרט שהוא צריך לכלל". נוכל להחיל משפט זה גם על אותו ענין של הדרישה מן האדם להיות חלק בלתי נפרד מן הציבור.

יש להוסיף מלבד ההסתכלות הכוללת האמורה, גם משמעות מפורטת מסויימת: כאשר אחד הוא חלק ממנין של עשרה אנשים לתפילה, למשל, הרי הוא צריך לכלל כדי שיתפלל בציבור וגם הכלל צריך לו בהיותו אחד מן העשרה ובלעדיו לא יהיה מנין לתפילה.

עוד יש להצביע גם על קשר בין המידות ה-13: על מידת "נקה" מובן מ"אגרת התשובה" (ראש פרק ח' שהיא עליונה ביותר עיין שם), ומאיך הרי ידוע מכ"כ מקומות בתורת החסידות שגילוי אור עליון מביא ל"התכללות" של מידות מנוגדות, על דרך המידע של "שני כתובים" ... השלישי ויכריע ביניהם".

ג

בין שש הזכירות יש חובת זכירת מעמד הר סיני: "רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו'" באופן כללי נלמד מכך האיסור לשכוח "דבר אחד ממשנתו", וכפי המפורט בהלכות תלמוד תורה של אדמו"ר הזקן, כמפורסם.

עם זאת יש גם לדייק מלשון התורה: "פן תשכח וגו' אשר ראו עיניך", זאת, לאור פירושו המפורסם של הרבי למאמר חז"ל שבמעמד הר סיני "ראו את הנשמע ושמעו את הנראה". הרבי מסביר, כידוע, שבדרך כלל – פנימיות התורה, האלוקות שבתורה, באה אלינו תמיד באופן של "שמיעה", כיוון שאין היא נראית בגלוי כמו החלק הנגלה שבתורה הנלמד באופן של "ראיה". אבל במעמד הר סיני - החלק הנגלה של התורה, המצוות וההלכה וכו', בא בבחינת "שמיעה", כי הוא רק נרמז בעשרת הדברות וכי"ב, ואילו פנימיות התורה, האלוקות, באה בדרך ראיה: "וירד ה' על הר סיני".

לפי זה כאמור, ניתן לציין שהאזהרה החמורה "השמר לך פן תשכח", המתייחסת באופן מפורש אל "הדברים אשר ראו עיניך", כלומר אל החלק שהוא "נראה" בהר סיני – מוסב בראש ובראשונה לפנימיות התורה. נמצא, איפוא, שהתורה מחייבת אותנו לשמר בנפשנו את זכרון מעמד הר סיני באמצעות לימוד מתמיד של פנימיות התורה.

ד

ב"לוח היום יום", כ"ו תשרי, נאמר כי הפירוש על הפסוק "לעולם ה' דברך ניצב בשמים" שאדמו"ר הזקן מביאו בשם הבעש"ט, נאמר גם במדרש תהילים, אך "כוונה מיוחדת בזה", כלומר: בכך שאדמו"ר הזקן מביא את הדברים בשם הבעש"ט, "כי ביום שני היה המאמר יהי רקיע – שהוא הניצב השמים – וזה יהיה לזכרון עולם כי ביום שני ח"י אלול נולד

הבעש"ט".

על פניהם נראים הדברים תמוהים.

אולי משמעות הדברים היא כדלהלן:

יש לשאול מדוע רמזה התורה את הענין שדבר ה' שעל ידו נברא העולם (עשרה מאמרות) ניצב לעולם בכל הנבראים ומקיים אותם – דווקא ברקיע שנברא ביום שני ולא במה שנברא ביום ראשון. בליקוטי ביאורים של הר"י קארף מובא מ"המשך מים רבים" ההסבר "שהוא לרבותא שגם שנברא משובח כשמים צריך להיות גם כן דברך ניצב לעולם."

אך ניתן להסביר זאת בשתי הסברים, שהם שני צדדים של נקודה אחת:

1. אם היה הענין נאמר ביום ראשון – הייתי חושב שרק בעניינים כלליים שנבראו ביום ראשון נמצא דבר ה' לעולם, אבל העניינים שנבראו בשאר הימים היו פרטים בבריאה ולכן לא צריך להיות בהם דבר ה' תמיד, ולכן צריך לציין שגם בבריאת היום השני יש דבר ה' לעולם ומזה נלמד על כל הנבראים.

2. הרקיע נברא, כידוע, במידת הגבורה, ובא להבדיל בין מים למים וליצור הסתרה, ולכן אומרים לנו שגם בתוך ההעלם וההסתרה יש דבר ה' תמיד.

כידוע, הבעש"ט גילה את העניין של הימצאות האלוקות גם בהסתרה של הגשמיות, ולכן נרמז שמו בעניין זה.

ה

בש"ע אדמו"ר הזקן, סימן קלא, מובא בשם הזוהר כי נפילת אפים, בפרק "לדוד אליך ה' נפשי אשא" צריכה להיות כוונה ונכונות למסירות נפש בפועל, ובהיעדר כוונה זו נאסף האדם בלי עתו ר"ל, ולכן נוהגים לומר במקום פרק כה את פרק ו' בתהילים, ע"ש ובמקורות המצויינים שם.

מנהג חב"ד הוא, למרות האמור, לקיים נפילת אפיים באמירת מזמור כ"ה. גם הספרדים אומרים פרק זה אך בלי נפילת אפיים, כלומר בישיבה רגילה, וכנראה מן הטעם הנאמר בזוהר.

למיטב ידיעתי, רק בחב"ד נוהגים נפילת אפים יחד עם אמירת מזמור כ"ה. חשבתי להסביר זאת בכמה אופנים:

א. אולי האמור בזוהר הוא רק בהשתטחות על הארץ, שזו נפילת אפים שעליה מדובר בפוסקים הראשונים, עיין בשו"ע אדמו"ר הזקן שם, אלא שלכאורה קשה לפרש כך את דברי אדמו"ר הזקן שם.

ב. על פי המבואר בתניא בפרקים יט-כה הרי כל קיום המצוות יכול וצריך להיות על ידי זכירת מסירת נפשו לה'. ניתן איפוא לומר כי מסירות הנפש הנדרשת בנפילת אפים היא זו המבוארת בתניא שם.

ג. בפרק מ"א בתניא מבואר הפסוק "אליך ה' נפשי אשא" כך: "התקשרות מחשבת במחשבתך ודיבורי בדיבורך באותיות התורה והתפלה", עיין שם, ובאופן זה גם בפרק י מ"אגרת התשובה" איתדבקות רוחא ברוחא, על ידי תורה וגמ"ח וקיום כל המצוות, עיין שם.

בכל האמור קיבלתי מענה של "מארא דחיטי", הגרי"ש גינזבורג שליט"א כדלהלן:

הכף החיים שמסביר שכל הנזק שאמור בזוהר הוא רק לבאים בסוד ה' ומכוונים לברר מהקליפות במס"נ, אבל לא לבקשת רחמים בעלמא (קלא, לא) – הסבר זה לא התקבל משום מה [מזה דורות] ע"י הספרדים, שהרי הם אינם נופלים ע"פ כלל (כמ"ש הבן איש חי – שנה א' פ' תשא אות יג – מנהג בגדד). ומדברי החיד"א בס' עבוה"ק, מורה באצבע סי' ג אות פט משמע שמשפיק (!) כשמכוונים אז פי' המלות ולמסור נפשו על התומ"צ, וראה בשו"ע הזוהר (שי"ל בירות"ו בשנים האחרונות) סי' קלא באבן יקרה ס"ק עב מש"כ בזה.

ולמענה של כת"ר לנושא, הנה בשו"ע 'אבן השהם' (שי"ל כנ"ל) מכתבי האר"י ז"ל סי' קלא ב'פיתוחי חותם' אות יד הביא דעת ה'שמן ששון' שהנפילה על הקרקע היא רק כשמכוון למסור נפשו, עיי"ש. וראה בשו"ע הזוהר הנ"ל באבן יקרה ס"ק צח.

ו

כידוע, חיבר אדמו"ר הזקן את "שער היחוד והאמונה" (חלק ב' של התניא) לפני ספר של בינונים" (חלק א' של התניא) ואף צוינו הוכחות לכך מלשונו של אדמו"ר הזקן בין השאר ב"חינוך סטן" ("כמו שיתבאר" וכו') שהדברים התבארו בח"א.

ניתן להצביע על עוד שתי הוכחות חותכות:

1. בהגהה בפרק ב' ב"ספר של בינונים": "וכמ"ש במ"א שא"ס ב"ה מרומם וכו' כמ"ש כולם בחכמה עשית".

קטע זה בין חמש שורות מהווה תמצית וסיכום קצר של כל פרק ט' ב"שער היחוד

והאמונה" (כולל ההגהה שבו), שם מובאים הדברים בפירוט ובהרחבה.

ב. בפרק לג שב"ספר של בינונים": "וכמ"ש במ"א משל גשמי לזה וכו' וכמ"ש באריכות".
קטע זה בן שבע שורות מהווה תמצית וקיצור (וכביטוי: "וכמ"ש באריכות") של רוב פרק ג' ב"שער היחוד והאמונה".

ז

להסברת הענין של ביטול המציאות במקורה האלוקי, שהוא כידוע הנושא המרכזי של "שער היחוד והאמונה", משתמש שם אדמו"ר הזקן (בפרק ג' הנ"ל) במשל של ביטול זיו השמש בשמש, עיין שם. שם לא מוזכר משל אחר.

לאותו ענין ממש משתמש אדמו"ר הזקן ב"ספר של בינונים" (בפרקים כ, כא והלאה) במשל אחר – של ביטול דיבור אחד במהות ועצמות הנפש, עיין שם. שם לא מוזכר המשל האחר.

בפרקים לג ומג בתניא מוזכרים שני המשלים בקצרה. בפרק לג הוא פותח במשל של ביטול אותיות הדיבור, ואף מציין ל"כמ"ש בפ' כ' וכ"א באריכות", ומיד הוא מוסיף: "וכמ"ש ג"כ במ"א משל גשמי לזה בענין ביטול זיו ואור השמש במקורו".

לעומתו בפרק מג מופיע תחלה המשל "ביטול אור זיו השמש", ולאחר מכן מוסיף: "ואל יוציא אדם עצמו מן הכלל שגם גופו ונפשו" וכו' ומביא את המשל מנפש האדם וביטול הדיבור.

את המפתח להבנת הדברים נמצא בשתי התייחסויות שונות ומעניינות של הרבי בשני מקומות לנושא "המשל בחסידות":

ב'אגרות קודש', חלק ח"י עמ' שעו: "ובכללות הוא ע"פ מ"ש ומבשרי אחזה אלוקה, הנה ברוב הפעמים בתורת חב"ד מביאים משל מכוחות הנפש", ראה שם בפירוט.

ב'לקוטי שיחות' חט"ו עמ' 284 (בתרגום חופשי): "החסידות חידשה שבעולם גופו יהיה גילוי האלוקות שלמעלה מן העולם, ולכן היא מבארת בהסברה של שכל אנושי" במשלים וכו' מעניני העולם – איך העולם מאוחד עם האור האלוקי שלמעלה מן העולם". ובהערה שם: "ולהעיר ג"כ מתניא פל"ג: "וכמ"ש ג"כ במ"א משל גשמי לזה וכו'".

לאור דברי קודש אלה מובן: "שער היחוד והאמונה" שם דגש בעיקר על האמונה והידיעה של ביטול המציאות הגשמית באלוקות בהתאחדות מוחלטת, יחודא עילאה ויחודא תתאה, ומשום כך המשל שבו הוא מביטול הגשמיות, וכפי ההגדרה בפרק לג

בתניא (שהרבי בהערותו מדגישה) "משל גשמי". "ספר של בינונים" שם את הדגש על עבודת האדם וכוחות נפשו, המוסברים בפירוט רב החל מפרקיו הראשונים, והדגשה על "ומבשרי אחזה אלוקה", ולכן הוא משתמש במשל בכוחות הנפש.

וזה גם השוני בין פרק לג לבין פרק מג. פרק לג פותח במילים: "עוד זאת תהיה שמחת הנפש ובפרט כשרואה בנפשו" וכו'. פרק מג מדבר ב"יראה עילאה" שעליה נאמר "אם אין חכמה אין יראה" – "שהיא נמשכת מפנימיות האלוקות שבתוך העולמות וכו' שרואה כל דבר וכו' השמים והארץ וכל צבאם בטלים במציאות ממש בדבר ה' וכו'".

לפיכך בפרק לג הוא מתבסס בעיקר על המשל בכוחות הנפש, ואילו בפרק מג הוא מתבסס בעיקר על ביטול המציאות הגשמית, אלא שמיד ממשיך: ואל יוציא אדם עצמו מהכלל שגם גופו ונפשו ורוחו ונשמתו בטלים במציאות וכו' בד"מ מנפש האדם" וכאן בא שוב המשל מכוחות הנפש.

ח

לאור ההבחנה האמורה בין "ספר של בינונים" לבין "שער היחוד והאמונה" – נבין אולי גם את דלהלן:

בספר של בינונים, (פרק מא) נאמר: "וההבדל וכו' המשכת החיות אשר א"ס ב"ה ממשיך ומאיר בבחי' גילוי מההעלם [שזה אחד מהטעמים שהשפעה והמשכת החיות מכונה בשם אור עד"מ] להחיות העולמות והברואים וכו'".

בשער היחוד והאמונה (פרק י) נאמר: "לכך ניתן רשות לחכמי האמת לדבר בספירות בדרך משל וקראו אותן אורות כדי שעל ידי המשל הזה יובן לנו קצת ענין היחוד של הקב"ה ומדותיו שהוא בדרך משל כעין יחוד אור השמש וכו'".

אנו רואים שבספר של בינונים השימוש במושג "אור" בענינים אלו קיים הוא בגלל הגילוי בנפש האדם, ואילו בשער היחוד והאמונה – בגלל התבטלות המציאות של העולם.

הוא הדבר לגבי המושג "חכם הרואה את הנולד": בספר של בינונים (פרק יד) משתמש כ"ק אדמו"ר הזקן ביחס להסתכלות הנפשית של האדם על עניניו הוא: "לשית עצות בנפשו וכו' כל תענוגי עוה"ז והחכם רואה את הנולד מהן שסופן לרקוב וכו'". ואילו בקטע שבפרק מג, שתוכנו המחשבתי זהה לתוכן "שער היחוד והאמונה" - כפי שהוסבר לעיל בפירוט - אומר אדמו"ר הזקן: "ואיזהו חכם הרואה את הנולד, פירוש שרואה כל דבר איך נולד ונתהווה מאין ליש בדבר ה' רוח פיו וכו'".

ט

במסכת בבא בתרא (דף ק') יש מחלוקת תנאים אם הליכה מהווה אחת מדרכי הקנין בקרקע. רבי אליעזר לומד מן הפסוק "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" שהליכה קונה. החכמים חולקים עליו ואומרים שהפסוק האמור רק "לחביבותא דמילתא כדי שיהיה נוח ליכבש לבני בניו", ומפרש רשב"ם: "דהוּוּ להוּ כיוּרשין ולא כגזלנין, ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה".

הדברים תמוהים לכאורה: אם אברהם אבינו לא קנה בהילוכו איך יהיו בני ישראל יורשין? ואיך יהיה נוח ליכבש?

ניתן להסביר כך: ידוע בדרכי הקנינים שקנין תשמיש כלשהו נעשה על ידי ביצוע התשמיש. כך ידוע שקניית זכות הליכה נעשית על ידי הליכה לשם קנין (טושו"ע חו"מ סי' קצב). ובכן: בני ישראל קנו את ארץ כנען בקנין גמור על ידי כיבוש והתנחלות (ראה הנסמן בלקוטי שיחות חט"ו, עמ' 102, הע' 24. ואגב: ע"פ הנסמן שם לכאורה יש סתירה בין פסקי אדמו"ר הזקן באו"ח ובחו"מ עיי"ש), אלא שלא יכלו מלכתחילה להיכנס לארץ כנען וללכת בה כדי לבצע את הכיבוש. הקנין שבה בגללו. למשל: כל התקופה מאז עברו את הירדן עד כיבוש יריחו – לא יכלו לחנות בארץ, ואף להיכנס אליה עם צאתם מן הירדן, כי טרם נעשה הקנין של הכיבוש. אברהם אבינו בהליכתו - לדעת חכמים – קנה את זכות ההליכה בארץ כנען ואותה הוריש לבני ישראל "כדי שתהיה הארץ נוחה ליכבש" וכדי "שהיו יורשים ולא גזלנים". במילים אחרות: זכות ההליכה יצרה את האפשרות הקנין על ידי הכיבוש.

(אמנם על פי "לקוטי שיחות" המצוין לעיל, ובמיוחד הע' 52 שם ניתן אולי להסביר את הדברים על ידי הבחנה אחרת. אך עדין צ"ע).

יא

"זכרו לעולם בריתו" (בדה"א – הנאמר בכל בוקר), מה היא הברית? – נאמר בהמשך: "לך אתן ארץ כנען" וגו'. מה עלינו לזכור? הרי זה חלקו של הקב"ה ב"ברית"!

ומה בכלל תפקידנו שלנו בברית זו, שהרי 'ברית' מחייבת שני צדדים, ואין לך התייחסות בהמשך. מה שאין כן בתהילים, פרק ק"ה, מובן, שהרי שם נאמר "זכר לעולם בריתו", וזה בכלל מעשי ה' המפורטים בפרק, עליהם נאמר: "הודו לה' קראו בשמו" וכו' וכו'.

אך ידוע שכל תוכן הכניסה לארץ ישראל הוא בקיום המצוות המעשיות, בשונה מן העבודה הרוחנית-הפנימית שהיא היתה העיקר במדבר. אם כן: הברית מצדנו היא קיום

המצוות המעשיות, המתבטא בכניסה לארץ ישראל, כאמור, בזה נאמר שעלינו לזכור מחויבותינו בברית של "לך אתן ארץ כנען".

יב

כידוע, פרשיות שלח וקורח (עפ"י לקר"ת וכו') - הראשונה מלמדת אותנו לשלול טענה שדי בעבודה רוחנית, והשניה באה לשלול טענת קורח שדי במצוות מעשיות.

לפי זה הכתוב השלישי המכריע ביניהם - הפרשה שבאה אחריהם - חוקת, שמשמעותה ע"פ החסידות למעלה מסדר ההשתלשלות ולמעלה מטעם ודעת, אור עליון, המביא להתכללות, יחוד קוב"ה ושכינתיה, כידוע כל זה מספרי חב"ד.

ע"פ האמור בתוכן פרשת שלח - שהמרגלים חששו ממצוות מעשיות - יש לפרש: "כי חזק הוא ממנו" - הקב"ה (רש"י), כלומר שהעיסוק בגשמיות יביא לדעתם להתגברות החומר כביכול על האלוקות.

"וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה". הם טענו שהעיסוק בגשמיות בלבד יביא להשכחת והסתרת האלוקות, הכוונה גם ל"טף" - ברוחניות - וכלפי כך נאמר כי, אדרבה, הם יזכו לגילוי האמיתי של האלוקות, כי מעשה המצוות הוא העיקר.

העונש של קורח שטען את ההיפך שאין צורך כלל בעבודה רוחנית פנימית הוא להיבלע באדמה, ארציות.

גאולה ומשיח

כן נביא את המשיח!

מאז שיחת כ"ח ניסן תנש"א כאשר הרבי העביר אלינו את המשימה להביא את המשיח, – ובהמשך אליה – זכינו לשמוע 40 שיחות קודש, כאשר כל אחת מהן הסתיימה במסקנת הוראה מעשית כיצד לבצע את המשימה הקדושה האמורה (נוסף על זעקת "עד מתי?" המוזכרת בשיחה עצמה).

הת' ברוך בלוי שיחי' ליקט עבורנו את סיומי-סיכומי שיחות הקודש.

כ"ח ניסן ה'תנש"א – עשו כל אשר ביכולתכם

מתעוררת תמיהה הכי גדולה: **היתכן שמבלי הבט על כל הענינים עדיין לא בא משיח צדקנו בפועל ממש?! ... דבר שאינו מובן כלל וכלל!**

ותמיהה נוספת – שמתאספים עשרה (וכמה וכמה עשיריות) מישראל ביחד . . . ואף על פי כן, אינם מרעישים לפעול ביאת המשיח תיכף ומיד, ולא מופרך אצלם, רחמנא ליצלן, שמשיח לא יבוא בלילה זה, וגם מחר לא יבוא משיח צדקנו, וגם מחרתיים לא יבוא משיח צדקנו, רחמנא ליצלן!!

גם כשצועקים "עד מתי?" – הרי זה מפני הציווי כו', ואילו היו מתכוונים ומבקשים וצועקים באמת, בודאי ובודאי שמשיח כבר היה בא!!

מה עוד יכולני לעשות כדי שכל בני ישראל ירעישו ויצעקו באמת ויפעלו להביא את המשיח בפועל, לאחרי שכל מה שנעשה עד עתה, לא הועיל, והראיה, שנמצאים עדיין בגלות, ועוד ועיקר – בגלות פנימי בעיני עבודת השם.

הדבר היחידי שיכולני לעשות – למסור הענין אליכם: **עשו כל אשר ביכולתכם – ענינים שהם באופן דאורות דתוהו, אבל, בכלים דתיקון – להביא בפועל את משיח צדקנו תיכף ומיד ממש!**

ויהי רצון שסוף כל סוף ימצאו עשרה מישראל ש'תעקשו' שהם מוכרחים לפעול אצל הקב"ה, ובודאי יפעלו אצל הקב"ה . . . להביא בפועל את הגאולה האמיתית והשלמה תיכף ומיד ממש . . . ואני את שלי עשיתי, ומכאן ולהבא תעשו אתם כל אשר ביכולתכם.

ויהי רצון שימצא מכם אחד, שנים, שלושה, שיטכסו עצה מה לעשות וכיצד לעשות, ועוד והוא העיקר – שיפעלו שתהיה הגאולה האמיתית והשלמה בפועל ממש, תיכף ומיד ממש, ומתוך שמחה וטוב לבב.

ש"פ שמיני, מבה"ח וער"ח אייר ה'תנש"א – הוספה בתורה ובמצוות, כולל לימוד פרקי אבות בשבתות הקיץ

כל יהודי, אנשים נשים ואפילו טף, יש לו אחריות להוסיף בעבודתו להביא את משיח צדקנו בפועל ממש!

ומזה מובן, שאין מקום כלל שבמקום לפעול בעצמם יסמכו על אחרים או יטילו את העבודה על אחרים – אלא שזוהי העבודה דכל אחד ואחת, כאו"א צריך לעשות בעצמו את העבודה ד"לשמש את קוני". . ובמה מתבטאת עבודה זו – הרי זה גם כן בפשטות: בהוספה בתורה ובמצוות, בלימוד התורה – נגלה דתורה ופנימיות התורה, ובקיום המצוות בהידור, כולל ובמיוחד בענין שהזמן גרמא – קיום המנהג . . לומר וללמוד פרקי אבות (לאחר תפילת מנחה) בשבתות בין פסח לעצרת, ובכל שבתות הקיץ.

ולהעיר מהמנהג המפורסם ללמוד ולחזור חסידות לאחרי תפילת מנחת שבת. אבל מובן, שזהו בהוספה על קיום דברי אדמו"ר הזקן בסידורו בנוגע אמירת פרקי אבות בשבתות אלו.

ונוסף על הוספת עצמו בזה – צריכים להשפיע גם על אחרים שיוסיפו [ובפרט אם אצלו (המשפיע) בעצמו היה חסר קודם בשלמות בקיום עבודתו, צריך הוא הרי להוסיף בזה כפלים לתושיה, כולל על ידי השפעה על אחרים בזה], ובכללות העבודה דהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה שמביאה במיוחד "אתי מר" דא מלכא משיחא.

וכל זה – מתוך הציפיה והתשוקה וכו' חזקה להגאולה.

ש"פ תזו"מ, ו' אייר ה'תנש"א – לימוד התורה בעניני משיח וגאולה, הידור במצוות הצדקה

כדי לפעול התגלות וביאת המשיח תיכף ומיד – על כאו"א מישראל (האנשים – הן יושבי אוהל . . והן בעלי עסק . . וכן הנשים והטף, כל חד וחד לפום שיעורא דליה) להוסיף בלימוד התורה (במיוחד) בעניני משיח וגאולה.

ומה טוב – שהלימוד יהיה (ברבים) בעשרה, כי . . יש מעלה מיוחדת כשלומדים עניני משיח והגאולה ברבים בנוגע להתפעלות והשמחה ברגש הלב, שעל ידי זה הולכת וגדלה

ההשתקקות והציפיה לביאת המשיח.

ועוד ועיקר כפשוט – להוסיף בקיום המצוות בהידור, ובמיוחד בההידור במצות הצדקה . . ש"מקרב את הגאולה".

וכדאי ונכון לקשר ההוספה בצדקה עם ההוספה בתורה בענייני משיח והגאולה – על ידי זה שההוספה לצדקה היא מתוך כוונה לקרב ולזרז את הגאולה, כיון שכוונה זו כשלעצמה היא חלק מלימוד התורה בענייני הגאולה – הלימוד . . דמאמר חז"ל "גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה".

ש"פ אחו"ק, י"ג אייר ה'תנש"א – לימוד התורה בענייני גאולה

ובפשטות . . שכל יהודי צריך להוסיף ב"מעשינו ועבודתנו" בכלל שמביאים את הגאולה, כולל ובמיוחד . . בלימוד התורה בענייני גאולה, בתורה שבכתב (ש"כל הספרים מלאים בדבר זה"), ותורה שבעל פה, משנה וגמרא ומדרשים וכו'.

ובזה גופא . . לעשות חשבון צדק אם תקנו והשלימו את העבודה בעבר כדבעי, או שיכולים עוד להוסיף בזה.

ש"פ אמור, כ' אייר ה'תנש"א – לימוד והפצת תורת החסידות

בנוגע לפעולות שבני ישראל צריכים לעשות בכדי למהר עוד יותר את הגאולה:

בנוסף לפעולות בחלקו בעולם, עד בכל העולם, לגלות איך שהקב"ה הוא אלופו של עולם בעולם ובכל דבר בעולם, ובפרט על ידי שמשמששים בכל ענייני העולם "לשם שמים" ול"דעהו", כך שכל דבר בעולם מגלה את "כבודו" של הקב"ה – צריכה להיות גם הוספה מיוחדת באולפנא ולימוד התורה, ובמיוחד – בפנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת החסידות, באופן של הבנה והשגה, בחכמה בינה ודעת, וגם – להשפיע על אחרים מסביבו, על ידי הפצת התורה והיהדות, והפצת המעיינות.

ש"פ בהו"ב, מנה"ח סיון ה'תנש"א – הקהלת קהילות ללימוד תורה,

השתתפות כל ילדי ישראל בשמיעת עשרת הדברות

א. "להקהיל קהילות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ללימוד בהם תורה לרבים" (כולל גם באופן ד"העמידו תלמידים הרבה") . . ב. לעורר ולזרז בכל מקום ומקום שבקריאת עשרת הדברות ב"זמן מתן תורתנו" יהיו בבתי כנסיות כל ילדי ישראל (גם הקטנים ביותר, ועד לחינוקות שבעריסה) שהם ה'ערבים' לקבלת התורה.

**ש"פ במדבר, עהגה"ש ויום ב' דהגה"ש ה'תנש"א - חידוש בלימוד תורה,
שמירת שיעורי חת"ת ורמב"ם, פרסום והדפסת חידושי תורה**

כל יהודי יוסיף חידוש – בכמות ובאיכות – בלימוד התורה, הן בשיעורים כלליים השווים לכל נפש, כולל ובמיוחד בזמנים אלו – באמירת פרקי אבות בכל שבתות הקיץ, ומה טוב – שילמדו משנה אחת (או כמה משניות) בעיון, בהבנה והשגה, וכמו כן בשיעורי חת"ת הידועים – ללמוד בכל יום את שיעור החומש (כפי שנחלק לימי השבוע), שיעור תהילים (כפי שנחלק לימי החודש) ושיעור תניא (כפי שנחלק לימי השנה) . . וגם מה טוב ונכון וכו' בלימוד הרמב"ם (כפי שנחלק לשנה אחת (בערך) על ידי לימוד ג' פרקים ליום, או לג' שנים על ידי לימוד פרק אחד ליום, או בספר המצוות), והן בשיעורים הפרטיים בכל חלקי התורה של כל אחד ואחת, כל חד לפום שיעורא דיליה.

ובענין זה . . יש להציע לעורר ולעודד אודות ענין נוסף – לפרסם ולהדפיס חידושי תורה . . צריכה אמנם להיות זהירות יתרה, כיון שלא כל אחד שכותב חידושי תורה וכותב פסקי דינים ניתן לסמוך עליו, אבל לאיך, בגלל ירידת הדורות – צריכים לחפש אופנים רבים ככל האפשר להוסיף בלימוד התורה, באופן ד"יגדיל תורה ויאדיר", כולל יגדיל בפרט זה.

ולכן כדאי לעודד ולזרז את כל אלו השייכים לחדש בתורה – ובתנאי שנלמדת על פי כללי התורה כפשוט – שאפילו אם אין הם בטוחים אם חידושיהם מכוונים לאמיתתה של תורה, הרי לא רק שלא יתעכבו מלכתוב החידושים, אלא – ישתדלו לכתבם, ולפרסם זאת גם בדפוס (בקובץ מיוחד בפני עצמו, או בקובץ הכולל חידושי תורה גם מאחרים), ולא רק בין חבריהם ותלמידיהם, אלא גם בין לומדי תורה בכלל . . שעל ידי זה מתוסף ב"יגדיל תורה ויאדיר", בחיות ותענוג בלימוד התורה . . הגם שיתכן שהחידוש אינו מתאים לגמרי לאמיתתה של תורה . . הרי זה כדאי. ובפרט שיכולים להיזהר בזה בכך שלא יפסקו מסקנא להלכה, או אפילו כשכותבים מסקנא – יכולים להוסיף שזהו: לפענ"ד, או אין לסמוך על זה, וכיוצא בזה.

ולהוסיף, שכאשר מפרסמים את החידושים בדפוס לאחרים – הרי טבע בן אדם . . שיזהר עוד יותר ויסתכל שוב ויעיין במה שכותב ומפרסם.

ויישר כוחם של כל לומדי תורה ומקיימי מצוות בהידור שינצלו את ההתעוררות . . להשתדלות לחדש בתורה (על פי כללי התורה) ולפרסם את חידושיהם – ויהי רצון ולהתפלל להתקרב ככל היותר לדרגת תלמיד ותיק.

ש"פ נשא, י"ב סיון ה'תנש"א – לימוד והפצת תורת החסידות, לימוד משנה מפרקי אבות בעיון בכל שבת משבתות הקיץ

התחדשות והוספה בלימוד התורה מתוך חיות ותענוג עד שמחדש חידושים בתורה, הן בנוגע לעצמו, והן בנוגע להפעולה על הזולת, "העמידו תלמידים הרבה", כידוע ש"כל איש ישראל יכול לגלות תעלומות חכמה ולחדש שכל חדש בתורה, הן באגדות הן בנגלה הן בנסתר, כפי בחינת שורש נשמתו, ומחוייב בדבר", כולל ובמיוחד – התחדשות והוספה בלימוד והפצת פנימיות התורה שנתגלתה בתורת החסידות, מעין ודוגמא ו'טעימה' מתורתו של משיח . . . שלכן על ידי זה מזרזים וממהרים ופועלים ביאת דוד מלכא משיחא.

וכדאי ונכון ביותר שכאו"א יקבל על עצמו שנוסף על אמירת פרקי אבות . . . בכל שבת משבתות הקיץ, יוסיף וילמד בעיון משנה אחת (לכל הפחות) עם הפירושים דמפרשי המשנה, כל חד לפום שיעורא דליה.

ש"פ שלח, מבה"ח תמוז ה'תנש"א – אהבת ואחדות ישראל, לימוד הרמב"ם, הפצת פנימיות התורה, עמידה בתוקף על שלימות הארץ

גם עבודתו הפרטית של כאו"א מישראל כפי שמחולקים זה מזה, כולל ובמיוחד בהענין . . . ש"אין דיעותיהם שוות", צריכה להיות חדורה בנקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, כפי שמתבטאת (לכל לראש) **באהבת ישראל ואחדות ישראל**, שמתבונן בדעתו . . . בצרכיו של הזולת לעזור ולסייע בכל המצטרך לו, הן ברוחניות והן בגשמיות . . . ובפרטיות יותר . . . נוסף להאחדות שנעשית על ידי זה שגם יושבי אוהל מקיימים מצות הצדקה, וגם בעלי עסק קובעים עתים לתורה, יכולה וצריכה להיות **האחדות** גם בכל אחת מהחלוקות דתורה וצדקה, ולדוגמא: בצדקה – שנותן צדקה גם **לזכותו של הזולת**, ודכמה וכמה מבני ישראל, וישנם כאלה שהקב"ה ברכם בעשירת מופלגה שנותנים צדקה לזכותם של כל בני ובנות ישראל שבדור (פרוטה אחת או חמש פרוטות עבור כל אחד ואחת מישראל), והלוואי שירבו כמותם בישראל, ובתורה – שלומד תורה גם עם הזולת, ועד לאופן ד'העמידו תלמידים הרבה", ועד ש"מצות עשה על כל חכם וחכם מישראל (כל יחיד) ללמד את כל התלמידים".

ויש להוסיף, שנקודת האחדות דישראל ודתורה היא בהדגשה מיוחדת בלימוד הרמב"ם (כהמנהג שנתפשט בשנים האחרונות ללימוד שיעור יומי ברמב"ם, ג' פרקים ליום) – שכל בני ישראל מתאחדים בלימוד כל התורה . . . ועוד ועיקר – האחדות דישראל ודתורה שעל ידי הפצת המעיינות **דפנימיות התורה** ('סתים' שבתורה, שעל ידה נעשית האחדות ד'סתים' דישראל עם 'סתים' דקוב"ה) **חוצה**, עד לחוצה שאין חוצה הימנו . . . וכן תהיה לנו

– שתיכף ומיד ממש . . מתקיימת בפועל ממש הבשורה . . "בישר להם שיכנסו לארץ" . .
 "נתן ה' בידינו את כל הארץ וגם נמוגו כל יושבי הארץ מפנינו" – כולל ובמיוחד (על ידי זה)
 שגם ברגעי הגלות האחרונים עומדים בתוקף על שלמות הארץ בנוגע לחלקי הארץ שכבר
 ניתנו על ידי הקב"ה לבעלותם של בני ישראל שלא להחזיר חס ושלום אף שעל משטחי
 ארץ ישראל לאומות העולם.

ש"פ קרח, ג' תמוז ה'תנש"א – עבודת תלמידי הישיבה

בנוגע לתלמידי הישיבה . . צ"ל אצלם הוספה בכל עניני העבודה דהישיבה . . ולכל
 לראש – בלימוד התורה, הן נגלה דתורה והן פנימיות התורה, ובהקדמת עבודת התפילה,
 ו"תלמוד גדול שמביא לידי מעשה" – גמילות חסדים, וביחד עם עבודת התשובה, וכללות
 העבודה דהפצת המעיינות חוצה, הן בהאדם עצמו, והן ב"חוצה" כפשוטה – להפיץ
 המעיינות מחוץ לד' אמות הישיבה וד' אמות הקדושה, ועד ל"חוצה" שבעולם, עד ל"חוצה"
 שאין חוצה ממנו. וכל ענינים אלו – מיוסדים וחדורים בנקודת הביטול.

בד"ח תמוז וש"פ קרח, ג' תמוז ה'תנש"א – השתדלות שילדים יהודים ילכו למחנות קיץ על טהרת הקודש, לימוד משנה בעיון מפרקי אבות, חזרת מאמר חסידות לאחר מנחת שבת.

צריך כאו"א להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל הפעולות דהפצת התורה והיהדות
 והפצת המעיינות חוצה, ובאופן של זריזות, ומתוך ההכרה – שהעולם עצמו יסייע ליהודי
 בעבודתו.

ובמיוחד . . שילדים יהודים ילכו למחנות קיץ שמיוסדים על חינוך הכשר ועל טהרת
 הקודש; ואלו המתעסקים בחינוך ילדים – צריכים לדאוג לנצל את זמן הקיץ בתכלית
 השלמות, ובתכלית הזריזות, לנצל כל רגע פנוי להוסיף בעצמו ולהוסיף אצל הילדים בכל
 עניני יהדות, בחיות ובשמחה.

ומענין לענין: על פי היש נוהגין' לומר פרקי אבות בכל שבתות הקיץ (לאחר תפילת
 מנחה) – כאן המקום לעורר שוב על דבר זה . . ומה טוב – בהיותם תורה שבעל פה
 – שילמדו משנה אחת (על כל פנים) לעיונא.

וכמו כן יש לעורר על המנהג טוב בכמה מקומות לחזור מאמר חסידות לאחר תפילת
 מנחה בשבת – והיה רצון שיהיה זה באופן . . שיזכיר להשומעים ויפעל בהם שינוי עד
 לאופן דחקיקה, שזה נחקק בהם.

ש"פ חוקת, י' תמוז ה'תנש"א – הוספת לימוד ענין המחבר נגלה וחסידות, הוספה במצות הצדקה, עריכת התוועדויות חג הגאולה

נוסף על השיעורים הקבועים בלימוד התורה שיש לכל אחד בכל יום – יוסיפו בכל יום (כל חד לפום שיעורא דיליה) לימוד מיוחד ללמוד ענין בנגלה דתורה וענין בפנימיות התורה – על כל פנים ענין אחד לעיונא בכל אחד מהם, ובמיוחד – ענין שכולל את החיבור דנגלה וחסידות ביחד, זאת אומרת הן הפירוש הפשוט בזה על פי נגלה ביחד עם הביאור בזה בפנימיות הענינים . . . וכן גם להוסיף בקיום המצוות בהידור, ובהדגשה – על ידי הוספה בכוונת המצוה, לתת הדגשה במיוחד שביחד עם קיום המצוה בפועל יהיה בזה גם [אפילו בנוגע למצוות בהן אין הכוונה לעיכובא] כוונת המצוה בשלמות (כל חד לפום שיעורא דיליה), וגם – בקיום המצוות באופן דלפנים משורת הדין.

כולל ובמיוחד במצות הצדקה . . . הרי ידוע שהמצוה היא בשלמות יתרה כאשר עושים אותה בסבר פנים יפות וכו'. להוסיף הן בנתינת הצדקה בפועל (בכמות), ביחד עם הוספה בה'נשמה' דמצוה זו – הכוונה, ובסבר פנים יפות.

ועל דרך זה גם בצדקה בדיבור – על ידי נתינת עצה טובה לזולת, לדבר טוב על הזולת, וצדקה במחשבה – על ידי מחשבה טובה על הזולת.

ובכל זה – נוסף על פעולת עצמו בזה, להשפיע בזה גם על אחרים, עד "ואהבת לרעך כמוך", שגם הם יעשו כך בכל הפרטים הנזכרים לעיל.

ובקשר עם חג הגאולה . . . לעשות גם את כל ההכנות המתאימות לסדר התוועדויות בקשר עם חג הגאולה בכל מקום ומקום ביום המתאים לפי תנאי המקום – ביום ד"ב תמוז, או י"ג תמוז, או בשני הימים, או גם – בימים שלאחרי זה, ובפרט ביום השבת.

והתוועדויות שבהן כמה וכמה מישראל מתאספים יחדיו, ואיש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק – בקבלת החלטות טובות והוספה בכל עניני יהדות, תורה ומצוותיה, ובפרט – בהפצת התורה והיהדות, והפצת המעיינות חוצה.

ש"פ פנחס, מבה"ח מנ"א ה'תנש"א – עריכת 'סיומים' בכל יום מ'תשעת הימים'

מיד במוצאי שבת (אם משיח לא יבוא חס ושלוש לפני זה) – ידאגו לפרסם בכל מקום שהוא (באופן המותר לאחר שבת) את ההוראה "עשה כאן ארץ ישראל". ולהמשיך בפרסום ההוראה בימים שלאחרי זה, עד שיבוא משיח צדקנו, ואז להמשיך בארץ ישראל

כפשוטה, נוסף על עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות.

מהענינים המיוחדים בעבודה ד"עשה כאן ארץ ישראל" השייכים במיוחד ל'תשעת הימים'. . הוא המנהג לערוך 'סיומים' במסכתות הש"ס בכל יום מ'תשעת הימים' (אפילו כשלא אוכלים סעודת בשר אח"כ), מראש חודש עד תשעה באב (גם בערב תשעה באב ובתשעה (עשירי) באב – באופן המותר על פי שו"ע).

ומהטעמים בדבר – כיון שבימים אלו מחפשים את כל האופנים המותרים כיצד להוסיף בענינים טובים ושמחים, ועל ידי זה לגלות את הטוב פנימי בהירידה הקשורה עם ימים אלו, החל מ'פקודי ה' ישרים משמחי לב" – עושין שמחה לגמרה של תורה [ומפני טעם זה כדאי לערוך סיום גם ביום השבת שב'תשעת הימים' . .].

ש"פ מטו"מ, ב' מנ"א ה'תנש"א – אהבת ישראל, עריכת 'סיומים' ברוב עם

צריכה להיות הדגשה מיוחדת בנוגע לנקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות.

וענין זה בא במעשה בפועל על ידי ההליכה בדרכיו של אהרן . . כציווי והוראת המשנה במסכת אבות: "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", על ידי זה שמגלים את נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות . . ובפרטיות יותר . . שהשתדלותו בקיום הנהגתו של אהרן היא ביחד עם הרבים, שעל ידי זה נתווסף בזה יותר מצד הענין ד"קנאת סופרים תרבה חכמה", "תרבה" דייקא, שריבוי אמיתי הוא בלי גבול, היינו, לא רק באופן ד"בכל מאדך", מאד שלך . . אלא שזהו באופן של בלי גבול גם לגבי חבריו . . ועד שקשור עם בלי גבול . . האמיתי.

ויש להוסיף ולהדגיש הקשר והשייכות דאהבת ישראל להגאולה . . בתור טעימה ועד להתחלה דהגאולה האמיתית והשלמה הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל, מצד בחינת היחידה . . שבכל ישראל בשווה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח, יחידה הכללית . . האמור לעיל קשור גם לענין נוסף שהזמן גרמא – בנוגע לעריכת 'סיומים' בתשעת הימים:

נוסף על כללות המנהג דעריכת סיומים בתשעת הימים כדי להרבות בשמחה של תורה . . כולל גם ההוספה בצדקה . . ש"מקרבת את הגאולה" – יש להשתדל במיוחד . . בעריכת הסיומים "ברוב עם הדרת מלך", לאחד רבים מישראל בהשמחה לגמרה של תורה, כולל גם הקטנים (לא רק קטנים בידיעות, אלא גם קטנים בשנים) שעדיין אינם שייכים להבנה והשגה.

**ש"פ דברים, חזון (ת"ב נדחה), י' וי"א מנ"א ה'תנש"א – זעקת "עד מתי?!"
שוב ושוב, הוספה בצדקה, המשך עריכת סיומים עד לחמשה עשר באב, עריכת
התוועדות בקשר עם חמשה עשר באב**

בנוגע לאתפשטותא דמשה בכל דור ודור . . ועל דרך זה בנוגע לבחינת משה שישנו בכל יהודי – שמבלי הבט על התפילות ובקשות שהיו עד עתה, צריכים עוד פעם ושוב להתפלל ולבקש מהקב"ה "עד מתי" . . . ובנוגע לפועל . . שיוסיפו . . בלימוד התורה וקיום המצוות, ובמיוחד מצות צדקה . . כאן המקום לעורר עוד הפעם מחדש שאם חס ושלום משיח יתעכב, להמשיך, ובחיות חדשה והתחזקות . . לערוך 'סיומים' במסכתות הש"ס . . ב'תשעת הימים', כולל – ביום שבת קודש זה (ולקשר הסיום בשבת עם סעודה), ולאחרי זה – גם במוצאי שבת וביום ראשון עשירי באב (באופן המותר), ועל אחת כמה וכמה במוצאי יום ראשון, והיות שהימים שלאחרי זה – עד חמשה עשר באב – הם המשך לתשעה באב – הרי אם משיח יתעכב חס ושלום בימים הבאים – מציעים, שימשיכו בעריכת 'סיומים' גם בימים שלאחרי זה, עד חמשה עשר באב, ועד בכלל. ולקשר ה'סיום' . . גם עם נתינה לצדקה. ובמקום המתאים – לקשר גם את ה'סיום' . . עם סעודה והתוועדות.

ויש לפרסם זה בכל מקום האפשרי, הן במקומות שכבר קיימו זאת בימים שלפני זה – שימשיכו בזה, ובתוספת חיות וחיזוק, ועל אחת כמה וכמה במקומות שאליהם הפרסום לא הגיע – שיגיעו לשם ויפעלו לעשיית 'סיומים' גם שם, ולהוסיף ב"משפט" וב"צדקה" בכלל.

בקשר עם חמשה עשר באב . . כדאי שיעשו בכל מקום ומקום התוועדות גדולה בשמחה גדולה, לקבץ יהודים, אנשים נשים וטף, ולדבר דברי תורה, ומה טוב – לעשות 'סיום' מסכת ולתת נתינה לצדקה, ולקבל החלטות טובות להוסיף בכל עניני תורה ומצוות ובכל ענינים טובים.

היות שחמשה עשר באב חל בשנה זו ביום השישי (שאז יכולה להתעורר שאלה בנוגע לעשיית התוועדות), שיעשו ההתוועדות בליל אור לשישי, והתוועדות גדולה בשמחה גדולה, הרי זה יוריד את כל השאלות.

ובהדגשה – התוועדות מתוך שמחה וטוב לבב . . כמדובר כמה וכמה פעמים, שסיימו כבר כל הענינים, ובית המקדש עומד ומוכן למעלה, ועל דרך זה בנוגע לכל הענינים – כבר "הכל מוכן לסעודה", ישנם כל הענינים מוכנים כבתיבה סגורה ונתנו התיבה והמפתח לכל יהודי, הדבר היחידי שעליו מחכים הוא – שיהודי יצק עוד צעקה, עם עוד בקשה ותביעה ועוד תזכורת: "עד מתי"?! . . .

ש"פ ואתחנן, נחמו, ט"ז מנ"א ה'תנש"א – הוספה בלימוד התורה ובעיקר פנימיות התורה, לימוד עניני גאולה – מה טוב בציבור

כיון שנמצאים על סף הגאולה האמיתית והשלמה שבה יהיו כל הענינים באופן של בלי גבול – צריכה להיות ה'טעימה' . . מהבלי גבול דהגאולה, על ידי ההוספה בעניני התורה ומצוות באופן שלמעלה ממדידה והגבלה...

ובפרטיות יותר – הוספה בלימוד התורה . . הן נגלה דתורה והן פנימיות התורה, כולל לימוד עין יעקב, אגדה שבתורה, ש"רוב סודות התורה גנוזין בה", ועוד ועיקר, לימוד פנימיות התורה, כדברי האריז"ל . . ש"בדורות אלו האחרונים מותר ומצוה לגלות זאת החכמה", ובמיוחד לאחרי שנתבארה בתורת החסידות באופן ששייך להבנה והשגה דכאו"א מישראל, והדגשה מיוחדת על ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה – הן בנגלה דתורה, ובפרט בספרו של הרמב"ם שכולל גם ההלכות ששייכות לזמן הגאולה, כמו הלכות בית הבחירה . . וכן הלכות מלכים ומלחמותיהם ומלך המשיח, והן בפנימיות התורה, שנוסף לכך שכללות הלימוד דפנימיות התורה מקרב את הגאולה . . יש עילוי מיוחד בלימוד החלקים דפנימיות התורה שמבארים עניני הגאולה.

ומה טוב – שלימוד זה יהיה באופן ד"עשרה (ציבור) שיושבים (בהתיישבות וקביעות) ועוסקים (באופן של 'עסק') בתורה", כהוראה ד"דבר משנה" שלומדים בפרקי אבות . . פרק שלישי, שגם רומז לגאולה השלישית ובית המקדש השלישי, שעל ידם נעשית הנחמה בכפלים על בית ראשון ובית שני . . ו"הסתכל בשלושה דברים" – "הסתכל דייקא, שמורה על העיון וההתבוננות בהעמקה יתרה בענין הגאולה השלישית ובית המקדש השלישי ("שלושה דברים"), מתוך ציפייה והשתוקקות מיוחדת, "אחכה לו בכל יום שיבוא", שיבוא בכל יום, ביום זה ממש, ועל אחת כמה וכמה כשעומדים על סף הגאולה, שההסתכלות בשלושה דברים היא ביתר שאת וביתר עוז . . שאף שבחמשה עשר באב החליט כאו"א (והתחיל לקיים בפועל) להוסיף בלימוד התורה, מכל מקום, ביום השבת שלמחרתו צריך לבחון . . ההחלטות שלו ולהוסיף בהם עוד יותר, באופן כפול, ועד שיהיו באופן המתאים וראוי להכנה (מעין ודוגמא) להבלי גבול ד"תורה חדשה מאתי תצא" . . בגאולה השלישית.

ש"פ שופטים, ז' אלול ה'תנש"א – קיום הוראות נביא הדור,

פרסום חובה וזכות זו*

לפרסם אצל עצמו ואצל כל אלו שאליהם אפשר להגיע – שצריכים לקבל על עצמם

* על דרך הפרסום – אג"ק הרבי, חלק ג', עמ' נו-נז.

(ביתר חוזק) את ההוראות ועצות ד"שופטיך" ו"יועצך" שבדורנו – "מאן מלכי רבנן" בכלל, ובפרט נשיא דורנו – הבא בהמשך לרבתינו נשיאינו שלפניו – שופט דורנו ויועץ דורנו ונביא דורנו . . שצריכים לפרסם לכל אנשי הדור, שזכינו שהקב"ה בחר ומינה בעל בחירה, שמצד עצמו הוא שלא בערך נעלה מאנשי הדור, שיהיה ה"שופטיך" ו"יועצך" ונביא הדור, שיורה הוראות ויתן עצות בנוגע לעבודת כל בני ישראל וכל האנשים דדור זה, בכל עניני תורה ומצוות, ובנוגע להנהגת חיי היום יום הכללית, גם ב"כל דרכיך (דעהו)", ו"כל מעשיך (יהיו לשם שמים)", עד – הנבואה העיקרית – הנבואה ש"לאלתר לגאולה" ותיכף ומיד ממש "הנה זה (משיח) בא".

וביחד עם זכות זו – יש לכל אחד מאנשי דורנו אחריות לקבל על עצמו "שופטיך" ו"יועצך", "מאן מלכי רבנן", ורבתינו נשיאינו בדורות שלפני זה – שאז יש לזה גם התוקף המובן לכל א' בבחינת עצה טובה (לא רק בדרך ציווי), שאפילו אם הוא אוחז מעצמו (ואפילו אם יש לו סיבה על פי תורה וש"ע ממה לאחוז מעצמו), הרי יחיד ורבים הלכה כרבים – כדעת ה"שופטיך" ו"יועצך" . . ובפשטות: . . צריך כל אחד, אנשים נשים וטף, לכל לראש לקבל על עצמו החלטות טובות לקיים את כל ההוראות טובות ועצות שדוברו בהתוועדות – מיוסד על תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ודברי תורה והוראות דרבתינו נשיאינו.

שיהיה "שופטים גו' תתן לך בכל שעריך", שכל ז' שערי האדם, ב' העיניים וב' האוזניים שלו, ב' נחירי האף ופיו – יונהגו על פי הוראות תורתנו הקדושה כפי שנמסרה על ידי "מאן מלכי רבנן" בכלל, ובפרט על ידי ה'שופט' ו'יועץ' הדור – נשיא דורנו, ובפרטיות יותר: . . שהוראות ה'שופט' ו'יועץ' הכללי נמשכים ועוברים על ידי ה'שופט' ו'יועץ' הפרטי שבכל נפש האלקית, שכל ה'שערים' (אברים גשמיים) שלו מונהגים על ידי ג' המוחין שלו . . ומידותיו שבלב . . שכל ומידות דנפשו האלקית, הלומדת ומבינה את הוראות התורה, ובפרט כפי שמתבאר על ידי 'שופט' הדור, כ"ק מו"ח אדמו"ר, ומוריד זאת במידות הלב שלו, אהבה ויראה וכו'.

זאת אומרת שלימוד התורה שלו צריך להיות לימוד שמביא לידי מעשה, המתבטא בהנהגתו בפועל – הן בכוח הראיה שלו, הן בכוח השמיעה שלו, הן בחוש הריח שלו והן בדיבור וטעימה . . שלו.

ובכל אחד מהם – בשני הכיוונים דימין ושמאל, עשה טוב וסור מרע . . שהוראת השופט (ובפרטיות – השכל דנפש הבהמית) מקיפה ומורה כיצד צריך להתנהג בכל העיניים בחיים . . הן העיניים שהם 'מתוקים' והן העיניים שהם 'מרים' (בחיצוניות), אבל – מגלים בזה (וזה חלק מהוראת השופט), שבאמת ובפנימיות גם הדבר המר הוא 'מתוק', ואדרבה

– מתיקות נעלית יותר מדבר שהוא לכתחילה מתוק . . באופן שכל הפרטים ופרטי פרטים דחיי היהודי חדורים ומונהגים על פי הוראות ה'שופט' ו'יועץ' שלו – נשמתו.

וכך גם בכללות יותר – כל איש ואישה הם ה'שופט' וה'יועץ' דביתם ובני ביתם, וצריכים להנהיג את הבית על פי הוראות ועצות התורה.

עד בכללות עוד יותר . . שכל יהודי, אנשים נשים וטף, מקבלים על עצמם ומקיימים את הוראות השופט ויועץ הדור. ומשפיעים כך גם על אשתו ובני ביתו, עד על כל אלו שיכול להגיע אליהם.

עד גם בכללות העולם – באופן שכל העולם, גם עולם מלשון העלם והסתר, עם כל פרטיהם ופרטי פרטיהם נעשה רשות היחיד חדור בנקודה אחת ויחידה דיחידו של עולם . . כפי שמגלה את עצמו "בקרברנו" על ידי "נביא אקים להם גו' כמוך", נשיא הדור ש"הוא הכל".

ש"פ ראה, אדר"ח אלול ה'תנש"א – פרסום הבטחת הקב"ה לגאולה

יש לפרסם ולעורר בכל מקום ומקום על דבר העבודה המיוחדת דחודש אלול המרומזת בחמשת הראשי תיבות דתורה תפילה גמ"ח תשובה וגאולה . . ובהדגשה מיוחדת בנוגע לר"ת החמישי, ענין הגאולה, כפי שחודרת בכל עניני העבודה, על ידי זה שחדורים ונעשים ברוחה של הגאולה (כולל ובמיוחד על ידי לימוד התורה – בעניני הגאולה ובית המקדש), מתוך ציפייה וודאות גמורה שתיכף ומיד ממש רואים בעיני בשר ש"הנה זה (המלך המשיח) בא".

ובפשטות:

להכריז ולפרסם בכל מקום – בדברים היוצאים מן הלב – שהקב"ה אומר (על ידי עבדיו הנביאים) לכאו"א מישראל "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה", ועד שהיום ממש רואים בעיני בשר ברכת הגאולה האמיתית והשלמה.

[ויש להוסיף ולהדגיש שההכרזה והפרסום דכל הנזכר לעיל צריך להיות גם על ידי אלה שטוענים שעדיין לא נקלט ענין זה (בשלמות) בהבנה והשגה והכרה שלהם, דכיון שגם אצלם ישנו ענין האמונה בשלמות, יכולים (ובמילא צריכים) הם לפרסם הדברים לאחרים, החל מבני ביתו . . וכל אלה שנמצאים בסביבתו, כל אחד ואחת מישראל, ובודאי שעל ידי ההשתדלות המתאימה יתקבלו הדברים ויפעלו פעולתם, כולל גם אצל המכריז והמפרסם, שיוקלט אצלו בפנימיות וכו'].

ש"פ תצא, י"ד אלול ה'תנש"א – עבודה בענינים השייכים לימות המשיח, לימוד חסידות, השתדלות בנתינת צרכי החג לזקוקים

א. לפרסם בכל מקום ומקום שעומדים בסיועם וחותם דמעשינו ועבודתנו . . ובהתחלת התקופה דתשלום השכר . . ובהתאם לכך צריכה להיות העבודה גם בענינים השייכים לימות המשיח, החל מלימוד התורה בעניני משיח וגאולה ובית המקדש, ועוד ועיקר – מתוך מנוחה והתיישבות, שמחה וטוב לבב, כולל גם על ידי עריכת התוועדות של שמחה, ובמיוחד בשייכות לשמחת נישואין ושבעת ימי המשתה (כולל גם חיזוק 'מנהג ישראל' לערוך סעודת עניים), מעין ודוגמא והכנה לקיום היעוד "אז (לעתיד לבוא) ימלא שחוק פיננו" . . ב. לפרסם בכל מקום ומקום על דבר השליחות המיוחדת דתומכי תמימים – שנמשכת ופועלת בכל קצווי תבל באופן ד"נרות להאיר" – שנוסף לכך שכל בית יהודי צריך להיות בית תורה תפילה וגמ"ח . . צריך להיות כל בית מעין ודוגמת ישיבת תומכי תמימים, על ידי לימוד תורת החסידות (נוסף על לימוד התורה בכלל). ג. לפרסם בכל מקום ומקום על דבר ההשתדלות בנתינת צרכי החג לכל הזקוקים שלושים יום לפני החג, כדי שיוכלו להתכונן ל"זמן שמחתנו" מתוך מנוחה שמחה וטוב לבב, ועוד לפני זה – בנוגע לצרכי ראש השנה.

ש"פ תבוא, כ"א אלול ה'תנש"א – סיפוק צרכי החג לנצרכים, בקשת "עד מתי?!"

לעורר שוב אודות ההשתדלות לספק את צרכי החג לכל המצטרפים בזה, ולפני זה – הצרכים דראש השנה . . ועל דרך זה בימים שבינתיים ובמשך כל חודש תשרי.
בכל הנ"ל נוסף לימוד מיוחד בנוגע להגאולה, שצריכה לבוא תיכף ומיד ממש (על פי כל הסימנים): . . כיון שזהו ענין הכי עיקרי שהזמן גרמא – כי על פי כל הסימנים היתה הגאולה צריכה לבוא כבר לפני זמן רב . . צריכה להיות בקשה מיוחדת "עד מתי?!"... שתבוא כבר הגאולה בפועל ממש!

ש"פ נח, ד' מ"ח ה'תשנ"ב – הידור בקידוש לבנה מתוך כוונה מיוחדת לזירוז הגאולה

שכשעושים חשבון צדק . . ובאים למסקנא שאין הדבר תלוי אלא במשיח צדקנו עצמו . . צריך הדבר להתבטא בתוספת זהירות והידור בקידוש לבנה . . לכל לראש – להיזהר ולהשתדל יותר בקידוש לבנה, בבגדים חשובים ונאים, ברחוב וברוב עם הדרת מלך, גם באותם מקומות שעד עתה לא הקפידו על זה (לפי שדרים בין הגויים), כולל גם הזהירות

בנוגע להזמן דקידוש לבנה – שמצינו בזה חילוקי מנהגים: אחר ג' ימים למולד, אחר ז' ימים למולד, ובמוצאי שבת, "אם ליל מוצאי שבת הוא קודם י' בחודש . . . אבל אם הוא אח"כ אין ממתינין עד מוצאי שבת, שמא יהיו ב' לילות או ג' או ד' עננים ולא יראו הלבנה ויעבור הזמן", ובפרט במדינות שרגיל יותר שהשמים מכוסים בעננים, ובפרט בימות החורף – ונהרא נהרא ופשטיה, ובכל מקום ומקום לפי ענינו (ובמקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה הוראה שעל אתר).

ועוד ועיקר – קידוש לבנה מתוך כוונה מיוחדת למהר ולזרז ולפעול תיכף ומיד ביאת דוד מלכא משיחא, על ידי ההוספה בדרישה ובקשה על הגאולה.

ש"פ לך, י"א מ"ח ה'תשנ"ב – חידוש בתורה

על כל יהודי מוטל החיוב של . . . "לאפשא לה", לחדש בתורה.

אפילו אם יהודי למד הרבה תורה, וכמה שכבר למד, תמיד שייך להוסיף בזה, עד באופן של חידוש . . . שתהיה לא רק הליכה וחידוש, אלא הליכה אמיתית, שהיא **שלא בערך**, שיעזוב לגמרי את מצבו ורגילותו, אפילו רגילות דקדושה, כולל החידושים שחידש קודם, וכן – את מהלך המחשבה כפי שחשב קודם וכיוצא בזה . . . וכשם שזה צריך להיות בקשר ללימוד התורה שלו עצמו, כך צריך להיות גם בנוגע לעבודה של "והעמידו תלמידים הרבה", כולל – להקהיל קהילות בשבת ללמוד בהם תורה – שזה צריך להיות באופן של הליכה אמיתית, באופן של חידוש אמיתי.

כלומר: נוסף על המובן ופשוט, שעליו תמיד להוסיף במספר ובכמות התלמידים, ולא להסתפק בכל מה שעשה עד עתה, אפילו אם כבר העמיד תלמידים הרבה – הרי כל זמן שיש לו את האפשרות להגיע לעוד יהודי ועוד יהודי, עד לכל החוגים בישראל, שישתתפו בשיעור תורה – עליו לעשות זאת, כפשוט, ומאי קמ"ל, ובפרט שתמיד נוספים עוד ברי-מצוה ובנות-מצוה חדשים, שאפשר להשפיע עליהם שישתתפו בשיעור תורה; ועל דרך זה בנוגע להוסיף באיכות הלימוד, ביותר הבנה והשגה ויותר עומק, ועד לימוד בדרך חדשה, ולפעול שהתלמיד יהיה "תלמיד ותיק" **לחדש בתורה** – הרי גם זה לא חידוש, שהרי על כל אחד מוטל החיוב ד"לאפשא לה" . . . הליכה אמיתית היא – כאשר החידוש של התלמיד הוא מכוחותיו הנעלמים, כוחות שעד רגע זה לא ידע שהם קיימים בו . . . ובכל זה – נוספת הדגשה מיוחדת בדורנו זה: על פי המדובר לעיל, שבדורנו זה במיוחד . . . ישנה הדגשה יתרה על העבודה ד"לך לך מארצך גו' אל הארץ אשר אראך", וקנין כל עשר הארצות – הרי מובן שהדבר צריך להשתקף לכל לראש בעבודה מעין זה של יהודי, על ידי שהוא מוסיף בלימוד התורה, לא רק לפי ג' המוחין שלו השייכים למידות, אלא גם ג' מוחין בעצם. שזה במיוחד

– על ידי שיוסיף בלימוד פנימיות התורה (כולל ביאור ענינים אלו דעבודת המוחין), כולל וגם זה עיקר – בעניני הגאולה ומשיח צדקנו.

ש"פ וירא, ח"י מ"ח ה'תשנ"ב – קבלת פני משיח צדקנו בפועל ממש, להתכוון לכך ולהכין את כל היהודים בעיר

קיימת גם מציאותו של משיח כפשוטו . . . כידוע ש"בכל דור ודור נולד א' מזרע יהודה שהוא ראוי להיות משיח לישראל", "א' הראוי מצדקתו להיות גואל, ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השי"ת וישלחו כו", ואילו לא היו מתערבים ענינים בלתי רצויים המונעים ומעכבים כו', היה מתגלה ובא בפועל ממש.

ועל פי הודעת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, משיח שבדורנו, שכבר נסתיימו ונשלמו כל עניני העבודה ועומדים מוכנים לקבלת פני משיח צדקנו, הרי, בימינו אלו . . . נתבטלו כל המניעות והעיכובים כו', וכיון שכן, ישנה (לא רק המציאות דמשיח, אלא) גם ההתגלות דמשיח, ועכשיו צריכים רק לקבל פני משיח צדקנו בפועל ממש! . . . וכיון שכן, מובן, שכל הענינים וכל הפעולות חדורים בעניני משיח וגאולה, כולל גם באכילתו ושתייתו, שמשותקק לסעודה דליתן ושור הבר ויין המשומר, עד כדי כך שגם לאחר הסעודה נשאר רעב לסעודה דליתן ושור הבר ויין המשומר, ובמילא, טוען להקב"ה שאינו יכול לקיים המצוה ד"ואכלת ושבעת וברכת" לאמיתתה עד שהקב"ה יושיבנו על שולחנו להסעודה דלעתיד לבוא.

ש"פ חיי שרה, מנה"ח כסלו ה'תשנ"ב – קבלת פני משיח צדקנו, לימוד כל ספר תורה-אור וליקוטי-תורה

לכל לראש – צריך לצאת בהכרזה ובהודעה לכל השלוחים, שעבודת השליחות עכשיו ושל כל יהודי מתבטאת בזה – שיקבלו את פני משיח צדקנו.

כלומר: כל הפרטים בעבודת השליחות של הפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה, צריכים להיות חדורים בנקודה זו – כיצד זה מוליך לקבלת משיח צדקנו . . . כל עניני העבודה (בכל ימי חיך, ובכל יום עצמו – בכל פרטי ושעות היום) צריכים להיות חדורים ב"להביא לימות המשיח". לא רק . . . שהוא (השליח) עומד ומחכה שמשיח יבוא ואז הוא ייטול חלק בזה וייהנה מזה וכו', אלא "להביא" – הוא עושה כל התלוי בו כדי "להביא לימות המשיח" לשון רבים, לא רק ההתחלה של יום אחד, אלא של ימות (לשון רבים) – ימות המשיח (לא רק כאשר המשיח הוא "בחזקת משיח", אלא כל ימות המשיח – גם השלמות של "משיח ודאי" וכו').

והכוונה בפשטות היא – שמכינוס השלוחים צריכות לבוא ולהביא החלטות טובות כיצד כל שליח צריך להתכונן בעצמו ולהכין את כל היהודים במקומו ובעירו וכו' לקבלת פני משיח צדקנו, על ידי שהוא מסביר את ענינו של משיח, כמבואר בתורה שבכתב ושבעל פה, באופן המתקבל אצל כל אחד ואחד לפי שכלו והבנתו, כולל במיוחד – על ידי לימוד עניני משיח וגאולה, ובפרט באופן של חכמה בינה ודעת.

והיות שזוהי העבודה בזמן הזה, הרי מובן שזה שייך לכל יהודי, בלי יוצא מן הכלל כלל.

ויהי רצון, שעל ידי שכל שליח ימלא את תפקידו בשלמות, בכל עשר כוחות הנפש, ובפרט שכל השלוחים יתאחדו ויכנסו בזה – יביאו תיכף ומיד ממש את (הגילוי ושלמות של) השליח העיקרי והאמיתי, יחד עם גילוי עשר הכוחות שלו – "שלח נא ביד תשלח", השליח שבדורנו – כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – וכפי שהיה בדור שלפניו, שכ"ק מו"ח אדמו"ר נתאחד עם אביו . . . כך שיש את השלמות של כל "שבעת קני המנורה", כל השבע דורות . . . ואפילו אם עדיין יכול להיות ספק, שמא הקב"ה רוצה להחזיק את ישראל עוד רגע אחד בגלות, למען גודל הנחת רוח שהעבודה בזמן הגלות מסבה לו – זועק כל יהודי: "כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא"; כל מה שבעל הבית, זה הקב"ה, אומר צריך לעשות, "חוץ מצא", חוץ מלהישאר עוד רגע חס ושלום במצב של "צא", מחוץ לשולחן אביהם. מבקשים ותובעים כביכול מהקב"ה: "שלח נא ביד תשלח" . . . והבא כבר את הגולה האמיתית והשלמה!

ויחד עם השלמות בעבודת השליחות . . . יש מיד את שלמות הנישואין . . . של ישראל וקוב"ה [ובפרט על ידי שמקבלים גם את ההחלטה הטובה ללמוד את כל ספר תורה-אור וליקוטי-תורה כל חלקיהם עד סיומם. שעל ידי לימוד התורה בענינים אלו, ממהרים עוד יותר את ההמשכה בפועל].

ליל ה' אדר"ח כסלו, וש"פ תולדות, ב' כסלו ה'תשנ"ב – להביא לימות המשיח, סיפוק צרכים גשמיים של יהודי

צריך כאו"א מישראל להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בהדגשת הענין ד"כל ימי חיך להביא לימות המשיח", על ידי זה שכל מציאותו, תיכף כשניעור משנתו, חדורה בהחיות דמשיח . . . שמביאה לימות המשיח.

וענין זה יכול וצריך להיות גם ברגע זה – על ידי התעוררות מחודשת בתוקף מחודש דעצם הנשמה . . . "להביא לימות המשיח", על ידי זה שמוסיף עוד "מצוה אחת" כדי להכריע

את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות ולהביא לו ולהם תשועה והצלה.

וכל זה – לאו דווקא בענינים נעלים הקשורים עם בחינת היחידה, כמו לימוד והפצת תורת החסידות, יחידה שבתורה, אלא גם (ובעיקר) בענינים פשוטים, כמו נתינת צרכיו הגשמיים של יהודי, הקשורים עם עצם מציאותו. . כולל ובמיוחד הצרכים הנוספים דחודש כסלו, בימי חנוכה, "ימי שמחה והלל", שמוסיפים בסעודות של שמחה, כולל גם המנהג דנתינת מעות חנוכה. . ולפני זה בסעודות והתוועדויות של שמחה דימי הגאולה י' וי"ט כסלו.

ש"פ ויצא, ט' כסלו ה'תשנ"ב – פקחת העיניים, לימוד פנימיות התורה באופן של ראייה, לימוד תורת אדמו"ר האמצעי, החדרת הרוחניות בגשמיות עד כדי איחוד, עריכת התוועדויות חסידיות במשך חודש כסלו

שעתה נמצאים כבר במצב בו הגוף הגשמי ואפילו גשמיות העולם כבר נתבררו ונזדככו לגמרי, והרי הם 'כלי' מוכן לכל האורות והענינים הרוחניים, כולל ובעיקר – אורו של משיח צדקנו, אור הגאולה האמיתית והשלמה, ועד גם לגילוי פשיטות העצמות של עצמות ומהות ית', כפי שזה מתגלה בפשיטות העצמות של משיח צדקנו. . ועל ידי זה – מתגלה הדבר גם בפשיטות של כל יהודי, והדבר היחיד שחסר הוא **שיהודי יפקח את עינו כדבעי, ויראה איך הכל כבר מוכן לגאולה!** יש כבר את ה'שולחן ערוך', יש כבר את הלווייתן ושור הבר ויין המשומר, ויהודים כבר יושבים סביב השולחן. . יחד עם משיח צדקנו (כפי שכתוב בספרים שבכל דור ודור ישנו "א' מזרע יהודה שהוא ראוי להיות משיח"), ובדורנו נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר; ולאחרי ארבעים שנה מאז הסתלקות כ"ק מו"ח אדמו"ר יש כבר גם "לב לדעת ועיניים לראות ואוזניים לשמוע"; כעת צריך רק להיות, שיפתחו את ה"לב לדעת". ויפתחו את ה"אוזניים לשמוע", ועל דרך זה, לנצל את כל רמ"ח האברים ושס"ה הגידים הגשמיים – נוסף על לימוד התורה וקיום המצוות בכלל. . ללימוד פנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת החסידות וקיום הוראות רבותינו נשיאינו, כולל – ללימוד בעניני הגאולה, באופן שזה יפתח את הלב והעיניים והאוזניים – ושיבינו, יראו וירגישו בפשיטות ממש בגשמיות העולם – את הגאולה האמיתית והשלמה בפועל ממש, וללימוד תורתו של משיח (פנימיות התורה) באופן של ראייה, שכל זה כבר ישנו מן המוכן, צריך רק לפקוח את העיניים ואז יראו זאת!

ובאותיות פשוטות בנוגע למעשה בפועל:

כיון שחיבור הנשמה וגוף, רוחניות וגשמיות, כבר ישנם בשלמות. . והכל כבר מוכן לגאולה – צריך לעשות דברים שיגלו זאת בפועל ממש.

ולכל לראש בענין שהזמן גרמא – ביום ההולדת . . ויום ההילולא של אדמו"ר האמצעי, להוסיף בלימוד תורתו, דווקא באופן של "רחובות הנהר" דבינה . . והלימוד בזה שייך לכל יהודי ויהודי, אנשים ונשים . . ו"תלמוד גדול שמביא לידי מעשה" – להביא זאת למעשה ועבודה בפועל, וללמוד מאדמו"ר האמצעי, אשר אצלו באה לידי ביטוי שלמות עבודתו בתורת החסידות בגשמיות הגוף והעולם (בזמן ומקום) . . שאצל כל אחד תהיה השתדלות מיוחדת לבטא את הרוחניות וה'חסידישקייט' שלו בגשמיות שלו, שבעניניו הגשמיים, ובזמן ובמקום הגשמיים שלו, יורגשו החמימות והחיות הנובעות מה'אידישקייט' שלו ומה'חסידישקייט' שלו, עד לאופן שלא יהיה ביניהם כל פירוד כלל, אלא יהיו דבר אחד ממש.

נוסף לזה – שיראו לארגן בכל מקום ומקום התוועדויות חסידיות, החל בחג הגאולה של י' כסלו, ולדבר וללמוד שם בתורתו של בעל הגאולה, ולקבל החלטות טובות בענינים הנ"ל, כולל גם – החלטות מתאימות לקבוע התוועדויות חסידיות, והתוועדויות גדולות, ב"ט כסלו, חג הגאולה של אדמו"ר הזקן, ולראות לעשותן בכל מקום ומקום בכל קצווי תבל, עד אפילו בפינה נידחת – באופן שכל פינה בעולם . . בה מצויים יהודים, תהיה חדורה באור ובחום החסידי של י"ט כסלו, "ראש השנה לחסידות".

וכן גם להמשיך את ההתוועדויות החסידיות במשך חודש כסלו, ובפרט בימים המיוחדים הקשורים עם תורת החסידות ודרכי החסידות, ועד גם . . לערוך התוועדויות במשך ימי החנוכה, וברוח זו של הארת עצמו והסביבה בנרות החנוכה . . ובאופן דמוסיף והולך ואור מיום ליום. כולל . . לקיים מסיבות לבני הבית בימי חנוכה, ולחלק 'דמי חנוכה' לבני הבית, ובפרט לילדים, לבנים ובנות . . כולל ובמיוחד – גם מנהג ישראל אשר הולך ומתפשט בזמננו זה ללמוד עניני גאולה ועניני משיח, כדי להתכונן ולהכין אחרים לגילוי של הגאולה האמיתית והשלמה.

ש"פ וישלח, ט"ז כסלו ה'תשנ"ב – עריכת התוועדויות חסידותיות

בבואנו מערב שבת שבו קיימא סיהרא דחודש כסלו באשלמותא, והמשכו ביום השבת קודש ומוצאי שבת קודש . . והמשכם בח"י, ערב י"ט כסלו, ועל אחת כמה וכמה בימי הגאולה י"ט וכ' כסלו, והמשכם בימים שלאחרי זה עד לימי חנוכה – יש לערוך התוועדויות חסידותיות ("חסידישע פארבריינגענישן") בכל מקום ומקום, בכל מדינה, בכל עיר ובכל שכונה כו', ולא רק התוועדויות גדולות במקומות מרכזיים ועיקריים, אלא בכל מקום ומקום כפשוטו, כולל גם שבכל מקום פרטי תהיה ההתוועדות באופן של 'עיקר' (ולא באופן שמקום פלוני הוא 'עיקר', משפיע, ומקום פלוני הוא 'טפל', מקבל) . . וכדאי ונכון

שכא"א יערוך התוועדות (ומה טוב – ג' התוועדויות, "בתלת זימני הוי חזקה") – עם עצמו (בכל עשר כוחות נפשו), עם בני ביתו, עם חבריו וידידיו וכיוצא בזה . . ובהתוועדויות אלו יעוררו ויתעוררו . . להוסיף בג' הקוין דתורה עבודה וגמ"ח.

ש"פ וישב, כ"ג כסלו, מנה"ח טבת ה'תשנ"ב – פרסום ניסי הקב"ה, עריכת התוועדויות בימי החנוכה

מאחר שכבר עומדים לאחרי כל הענינים, והגאולה עדיין לא באה – דבר נכון ביותר הוא לעסוק בענין של "פרסומי ניסא", לפרסם אצל עצמו ואצל הזולת, ובכל מקום ומקום – את הניסים שהקב"ה עושה עימנו, מתוך ידיעה שבזה קשורה הגאולה האמיתית והשלמה!

ועל אחת כמה וכמה בימי החנוכה, שענינם הוא "פרסומי ניסא" . . יש לראות לנצל ימים אלו, נוסף לכל הפעולות ומבצעי חנוכה, גם – כדי לערוך התוועדויות חסידים [או לקרוא לזה בלשון אחר, בכל מקום לפי ענינו . .], בכל יום מימי החנוכה, ולדבר שם דברי תורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, ולקבל החלטות טובות בכל עניני תורה ומצוות, ובאופן של מוסיף והולך ואור . . ועוד ועיקר – לדבר בענין פרסומי ניסא, הניסים "בימים ההם בזמן הזה".

נר א' דחנוכה ה'תשנ"ב – הוספה בצדקה

המצוה שיש לה סגולה מיוחדת לקרב את הגאולה, היא, מצות הצדקה . . ומזה מובן שיש להוסיף עוד יותר במצות הצדקה, ומה טוב שההוספה בצדקה תהיה תיכף ומיד, כדי שגם הגאולה . . תבוא תיכף ומיד.

ובפרט שכיון ש"אין גו' אתנו יודע עד מה", הרי יתכן שהדבר היחיד שחסר להבאת הגאולה אינו אלא נתינת מטבעות אחדות לצדקה!...

ש"פ מקץ, ו' חנוכה אדר"ח טבת ה'תשנ"ב – ציפייה למשיח, לימוד והפצת חסידות, מבצע חנוכה

יש להוסיף מיום ליום . . בהענינים המביאים את הגאולה בפועל ובגלוי.

ומהם:

חיזוק האמונה התשוקה והציפייה לביאת המשיח, עד כדי כך, שנגרש אצלו שכל זמן שמשיח צדקנו עדיין לא בא בפועל ובגלוי, ימיו חסרים . . ועוד ועיקר: להוסיף בלימוד והפצת פנימיות התורה . . באופן שמאיר "על פתח ביתו מבחוץ", "יפוצו מעיינותך חוצה",

עד דכליא רגלא דתרמודאי".

וכפשוט – ההוספה במבצע חנוכה כפשוטו, כולל גם עריכת התוועדות של שמחה . . והוספה בקיום המנהג דנתינת מעות חנוכה, וכי"ב.

ש"פ ויגש, ז' טבת ה'תשנ"ב – קניית ספרי קודש

שכל אחד ואחת, אנשים נשים וטף, יעשה . . שיביא לביתו ולספרייתו וכיוצא בזה, ספרי (וכתבי) קודש חדשים בדברי תורה, בהוספה על הספרים שיש לו מקודם ב'בית מלא ספרים' שלו . . וכל הזריז הרי זה משובח – שיתחילו לקבל את ההחלטות בזה כבר עתה, ולקיים זאת בהקדם האפשרי, כולל על ידי עשיית הזמנה מראש (וכן לשלם) על המינוי לקבלת ספרים חדשים שיוצאים לאור אח"כ (בלשון הידוע הנדפס בכמה ספרים – "פרענומעראנטן"), ובשעת ההוצאה לאור של הספר מקבלים אותו המנויים תיכף ומיד.

כמו כן ראוי ונכון הדבר לנצל את מנהג ישראל, לתת ספרי קודש הנדפסים כמתנה לאחרים, כולל ילדים קטנים, לקראת שמחה שלהם או לפני חג וכיוצא בזה.

עשורה בטבת וש"פ ויחי, י"ד טבת ה'תשנ"ב – עבודה באופן של 'זריעה'

בנוגע להפעולה ב"זרעו" – תוספת חיזוק בחינוך הבנים והבנות (כולל גם "ושננתם לבניך אלו התלמידים") בתוקף נצחי, שהולך ונמשך גם כשנפסקת פעולת האב (והרב) המחנך . . ועל דרך זה בנוגע לכל פעולה ופעולה שלו שנקראת בשם 'זריעה' – שכל פעולה פרטית, מעשה אחד, דיבור אחד ומחשבה אחת, נעשית בתוקף הנצחיות ד'זריעה' שכוללת ומביאה בפועל המשך הצמיחה של ריבוי פעולות טובות, פירותיהן ופירי פירותיהן עד סוף כל העולם, שלכן, גם כשנפסקת עשיית פעולה זו על פי תורה . . הרי זה באופן ד"זרעו (פעולתו) בחיים", שאינה פעולה חד פעמית שמסתיימת בגמר עשייתה, אלא פעולה חיה באופן נמשך ועד לאופן נצחי . . וענין זה נעשה על ידי זה שמגלה בחינת יעקב . . שנמצאת בו – י' עקב, שהי"ד רומז על נקודת היהדות . . ונמשך וחודר בכל מציאותו עד להעקב.

ש"פ שמות, כ"א טבת ה'תשנ"ב – לימוד הלכות מלך המשיח ברמב"ם

שהעבודה דבני ישראל עתה צריכה להיות "להביא לימות המשיח" . . על ידי זה שמתכוונים בעצמם ומכינים אחרים למצב ד"ימות המשיח".

כולל ובמיוחד . . על ידי שמחזקים ומוסיפים בלימוד ספר משנה תורה להרמב"ם, כולל – על ידי ההשתתפות (או להוסיף חיזוק בזה אם משתתף כבר) בלימוד הרמב"ם דכמה

וכמה מבני ישראל, ג' פרקים ליום, או פרק א' ליום, או ספר המצוות, ובפרט – בספר הרמב"ם עצמו – הלכות מלך המשיח, בשני הפרקים האחרונים דהלכות מלכים בסיום ספר משנה תורה.

ונוסף ללימודו בזה, להשפיע גם על עוד מבני ישראל מסביבתו, אנשים נשים וטף, באופן ד"העמידו תלמידים הרבה", ומהם יראו וכן יעשו רבים.

ש"פ וארא, כ"ח טבת, מנה"ח שבט ה'תשנ"ב – התקשרות לנשיא הדור, עריכת התועדויות בקשר עם י' שבט

צריך כאו"א לקבל על עצמו להוסיף ביתר שאת וביתר עוז במעשיו, תורתו ועבודתו של בעל ההילולא, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו נצח סלה ועד, ובפרט בהביטול וההתקשרות אל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא הדור. . שבכאו"א – מציאותו וכל עניניו, בכל מכל כל, נעשים קודש לנשיא הדור, על ידי זה שמלאים וחדורים בקיום שליחותו של נשיא הדור – משה רבינו שבדור, גואל ראשון הוא גואל אחרון – שענינו העיקרי "להביא לימות המשיח" בפועל ממש.

ולהוסיף, שהידיעה שתיכף ומיד נכנס כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו. . ומביט על כאו"א מהחסידים והמקושרים לבחון מעמדו ומצבו כו', מעוררת ופועלת לסיים ולהשלים (גם מלשון שלמות) את כל מעשיו ועבודתו.

וכדאי ונכון לערוך התועדויות מיוחדות – החל מיום השבת קודש מברכים חודש שבט (נוסף על ההתועדויות שבכל שבת). להקהיל קהילות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים", ובפרט בראש חודש שבט (נוסף על הנהוג לאחרונה בכל ראשי חודשים). . לעורר ולחזק איש את רעהו בכל הענינים האמורים, ובמיוחד בזירוז והבאת הגאולה תיכף ומיד.

וכן יש לעורר על דבר ההכנות לעריכת ההתועדויות דעשירי בשבט.

יום ד' בא ג' שבט, וש"פ בא ו' שבט ה'תשנ"ב – קיום הוראות אדמו"ר הרי"צ והליכה בדרכיו

צריך כל יהודי בדורנו, אנשים נשים וטף, לקבל החלטות טובות בנוגע לכל הענינים שתבע בעל הגאולה, החל מ"נר מצוה ותורה אור", לימוד התורה (תורה שבכתב ותורה שבעל פה) וקיום המצוות בהידור, הן בנוגע לעצמו והן בנוגע להזולת – העבודה דהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה. . לעשות כל יהודי לכלי לקבלת "אתפריעו

כל נהורין" ד"שני המאורות הגדולים", תורה שבכתב ותורה שבעל פה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, כולל ובמיוחד – על ידי ההוספה בלימוד תורתו של בעל ההילולא וקיום הוראותיו.

וכל זה בהדגשה – שכל אחד יקבל על עצמו שהלימוד בתורתו של בעל ההילולא ישלים וימלא גם מה שנחסר בהתפשטות והפצת המעיינות בגלל המניעה ועיכוב בכוח הדיבור דבעל ההילולא, הן על ידי לימודו הפרטי **בדיבור** והן בהפצת המעיינות חוצה לאחרים.

ובפרטיות יותר . . שחיזוק הפעולות בקשר ל' שבט צריך להיות עם כל הסוגים בבני ישראל, אנשים נשים וטף, וכל סוג – לפי ענינו. והדגשה מיוחדת על פעולות עם נשי ובנות ישראל וטף, שנוסף לעבודתם בעצמם, נפעלת על ידי זה הוספה גם בעבודת כל בני הבית, כולל האנשים . . ובכללות . . שעבודתו של יהודי צריכה להיות באופן . . שכל מציאותו חדורה ב"נר מצוה ותורה אור", ועושה עבודתו עם נשמה בריאה וגוף בריא.

ש"פ בא, ו' שבט, וש"פ בשלח, י"ג שבט ה'תשנ"ב – שמחת נשי ובנות ישראל יחד עם המרירות וצעקת "עד מתי?"

ביחד עם התפילה, הבקשה והדרישה מהקב"ה שיביא את הגאולה תיכף ומיד ממש, שהיא מתוך רגש של **צער ומרירות** . . על אריכות הגלות, שבאה לידי ביטוי בהצעקה מקרב ולב עמוק "**עד מתי, עד מתי, עד מתי!**"... חדורות הן (גם ובעיקר) ברגש השמחה, ושמחה גדולה ביותר שבאה לידי ביטוי **בהשירה**, מצד גודל הבטחון ש"הנה זה (המלך המשיח) בא", וכבר בא!

יום ה' י"א שבט, וש"פ בשלח י"ג שבט ה'תשנ"ב – המשן התוועדויות יום ההילולא, לימוד תורתו בציבור והפצת המעיינות, שמחה מביאתה הקרובה של הגאולה, עריכת התוועדויות ט"ו בשבט

להוסיף ולהשלים (מלשון שלמות) בכל הענינים השייכים ליום ההילולא, לימוד תורתו (ובאופן ד"עשרה שיושבים ועוסקים בתורה") והליכה בדרכיו ואורחותיו בהפצת התורה והמעיינות חוצה, כולל ובמיוחד המשך ההתוועדויות דיום ההילולא, מתוך שמחה ושירה . והוראה נוספת וגם כן עיקרית בענין השירה בנוגע לעבודת התפילה . . באופן של שירה . שנוסף על השירה הקשורה עם העלייה מלמטה למעלה, צריכה להיות **עכשיו** (לאחרי גמר כל העליות) השירה שמצד הדבקות וההתכללות בהעליון, כהכנה והתחלה ל"**שיר חדש**" דלעתיד לבוא . . ובמיוחד בנוגע להתפילה על הגאולה האמיתית והשלמה . . שנוסף על רגש הכוסף והתשוקה והגעגועים להגאולה (עד עתה), צ"ל **עכשיו** גם ובעיקר רגש השמחה

מזה שהגאולה באה בפועל ממש ברגע זה ממש.

יש להוסיף ולעורר אודות עריכת התוועדויות בכל מקום גם בחמשה עשר בשבט:

"ראש השנה לאילן" קשור ושייך ל"האדם . . עץ השדה" . . ויש בכאו"א מהם (האנשים הנשים והטף) כל פרטי הענינים ד"ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש" . . וב"ראש השנה לאילן" צ"ל חידוש והוספה בכל עניני העבודה הנ"ל אצל כל אחד ואחת מישראל, כל חד וחד לפום שיעורא דליה.

ובודאי ינצלו ההתוועדויות ד"ראש השנה לאילן" כדי לבאר ולעורר על דבר ההוספה והחידוש בעניני העבודה הנ"ל, כולל ובמיוחד לעורר התשוקה והגעגועים ועד לרגש השמחה בגלל הידיעה שתיכף ומיד נכנסים לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ולקיים כל המצוות התלויות בה בתכלית השלמות, "כמצות רצונך".

ט"ו בשבט ה'תשנ"ב - עריכת התוועדויות בקשר עם ט"ו בשבט, שמירה על שלמות הארץ ביחד עם שלמות העם ושלמות התורה

יש לנצל את הזמן ד"ראש השנה לאילן" כדי להתחזק ולהוסיף בכל עניני העבודה ד"ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש" . . הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לפעולה על הזולת, כולל ובמיוחד על ידי עריכת התוועדויות שבהם יעוררו איש את רעהו בכל הענינים האמורים.

יש לעורר גם על דבר השמירה על שלמותה של ארץ ישראל - לבטל לגמרי ("כעפרא דארעא") הקס"ד והדיבור על דבר מסירת שטחים מארץ ישראל שבידינו לאומות העולם, אפילו לא שעל אחד, ואפילו לא חוט השערה, אלא לשמור על שלמות הארץ (שכבר ניתנה בפועל על ידי הקב"ה לבעלותם של ישראל בזמן הזה), ביחד עם שלמות העם ושלמות התורה.

ש"פ יתרו, כ' שבט ה'תשנ"ב - הוספה בלימוד התורה, השפעה על עשרה יהודים בעניני תורה ומצוות

כשם שבמתן תורה התכנסו כל בני ישראל באופן ד"ויחן שם ישראל, כאיש אחד בלב אחד" - כך צריך להיות גם בעבודתו של כל אחד מבני ישראל, שעליו לכנס את עשר כוחות נפשו, ולעשותם מציאות אחד של 'ציבור' לעבוד את הקב"ה הן בעשר כוחותיו הפנימיים (ג' המוחין וז' מידות), והן בכוחותיו המקיפים . . רצון ותענוג . . ולכל לראש - להוסיף בלימוד התורה "באימה וביראה וברתת ובזיע", בידעו שבעת שלומד תורה הרי זה בהתאם

לעשר כוחות נפשו, והוא אומר גם "דבר ה' ממש שנאמר למשה מסיני!"

ועוד ועיקר: שכ"א יקבל על עצמו להשפיע . . על כל פנים על עוד עשרה יהודים בכל עיני תורה ומצוות, ולפעול בזה גם – בכל הכוחות, הכוחות פנימיים והכוחות מקיפים שלו . . שזוהי הוראה לכל אחד ואחת מישראל בדורנו, אנשים נשים וטף.

ש"פ יתרו, כ' שבט, וליל ויום ב' כ"ב שבט ה'תשנ"ב – שליחות נשי ובנות ישראל

נוסף לכך שלכל בני ישראל יש שליחות מהקב"ה לעשות דירה לו יתברך בתחתונים . . יש לנשי ובנות ישראל שליחות מיוחדת לעשות שתהיה "דירה נאה" עם "כלים נאים", החל על ידי קיום וחיזוק ג' מצוות . . שניתנו להן במיוחד בדירה הפרטית שלהן, כשרות האכילה ושתייה, טהרת המשפחה, ונרות שבת קודש ויום טוב, כולל – ההשתדלות שגם ילדות קטנות (משהגיעו לידי הבנה) ידליקו הנרות (לפני האם, בכדי שהאם תוכל לסייע להן כו').

וכמו כן גם – להשפיע על עוד נשי ובנות ישראל שאף הן יקיימו ויחזקו את המצוות האמורות.

ובכללות – מוטלת עליהן חלק עיקרי באחריות וזכות דעשיית דירה לו יתברך בתחתונים, דירה נאה עם כלים נאים – "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", בתוך כל אחד ואחת מישראל, החל בעצמן ובבתיהן שלהן, לעשותן מקדש ומשכן לה', בית תורה ותפילה וגמילות חסדים . . על ידי התנהגותן האישית – וכך גם לחנך את ילדיהן ובני הבית – כראוי ל'משכן' ו'מקדש' לה', ובפרט מקדש ומשכן נאה, כולל – על ידי זה שמכניסים בבית, ובכל חדר בבית – ענינים של תורה, תפילה וגמילות חסדים, וכמו כן לוודא שלכל ילד בבית יהיה ברשותו הפרטית: חומש (וספרי תורה אחרים), סידור, קופת צדקה, ומה טוב – גם תניא קטן פרטי.

ובכללות – לקבל החלטות טובות להוסיף ולחזק את שטח החינוך של בני ובנות ישראל, החל מקטני קטנים . . ועוד וגם זה עיקר . . להשפיע על נשים ובנות נוספות, בכל עיני תורה ומצוות ויהדות, הפצת התורה והיהדות, בכל שלושת הקווים של תורה עבודה וגמילות חסדים, והפצת המעיינות חוצה . . כולל ועיקר – בזמננו זה, הרגעים האחרונים לפני הגאולה – לעורר בעצמן ובכל נשי ובנות ישראל אודות גודל הזכות דנשי ובנות ישראל להבאת הגאולה האמיתית והשלמה תיכף ומיד ממש, שתבוא "בשכר נשים צדקניות שיש בדור".

ש"פ משפטים, ז"ן שבט, מנה"ח אד"ר ה'תשנ"ב – שלום בין אדם לחברו, הוספה בצדקה, השתתפות בבניית והרחבת בתי כנסת ובתי מדרש

להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בהענינים שמקרבים ומזרזים ומביאים בפועל ממש את הגאולה תיכף ומיד ממש.

ולכל לראש . . פרטי הדינים בין אדם לחברו מתוך שלום (ופשיטא שלילת הפכו, ביטול סיבת הגלות האחרון), שעל ידי זה באה הגאולה . . וכן צדקה . . וגמילות חסדים . . ובהמשך לזה . . "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", החל מהמקדש הפרטי שבכא"א מישראל . . בליבו פנימה, ובביתו ובחדרו, שנעשה בית תורה תפילה וגמ"ח, כולל ובמיוחד ההשתתפות בבנין והרחבת בתי כנסיות ובתי מדרשות באופן ד"ויקחו לי תרומה גו' זהב וכסף ונחושת" . . שעל ידי זה ממהרים ומזרזים ופועלים תיכף בנין בית המקדש השלישי כפשוטו ממש.

לילות ד', ה', ו', וש"ק פ' תרומה ה'תשנ"ב – הוספה בשמחה וביחוד ע"י לימוד התורה

שכל יהודי יוסיף בכל עניני שמחה, הן בנוגע אליו בעצמו, והן בנוגע לשמח את הזולת . . ולכל לראש – על ידי ההוספה ב"פקודי ה' ישרים משמחי לב", לימוד התורה, נגלה דתורה ובפרט פנימיות התורה, ותלמוד גדול שמביא לידי מעשה – קיום המצוות בהידור.

ועוד וגם זה עיקר – שעל ידי מרבין בשמחה בתורה ומצוות יתווסף בשמחה גם בפשטות, גם על ידי ובענינים גשמיים . . על פי הוראת השולחן ערוך. וגם בזה הן בנוגע לשמח עצמו, והן את הזולת, החל מבני ביתו – הבעל יוסיף לשמח את אשתו, והורים יוסיפו לשמח את ילדיהם, בענינים המשמחים אותם (בטבעם), כפס"ד השו"ע . . וכן – להוסיף בלשמח את הזולת בסביבתו.

תהי צדיק! הבא את המשיח!

הרב טוביה בלוי

א

ספר תניא קדישא פותח, כידוע, בציטוט מאמר חז"ל על כך ש"משיביעין אותו" – את כל אחד מישראל לפני היוולדו – "תהי צדיק ואל תהי רשע וכו'".

הנחת היסוד אליה מוביל אדמו"ר הזקן כבר בפרק הראשון היא שבניגוד למקובל בין הבריות, אין התארים 'צדיק', 'רשע' ו'בינוני' נמדדים על פי כמות המצוות שאדם מקיים והעבירות אותן הוא עובר. גם יהודי שמקפיד על קלה כבחמורה, הן במחשבה הן בדיבור והן במעשה, אינו 'צדיק' עדיין, כי אם, במקרה הטוב של קיום מלא ומקסימלי של ציווי התורה בכל שעה משעות היממה, נקרא 'בינוני', ואילו הנכשל חלילה בדקדוק קל של הלכה, ולו פעם אחת, נקרא כבר 'רשע'.

לאמור: סולם הדרגות המבטא את השוני בין צדיק לבין מי שאינו צדיק אינו נמצא כלל בתחום קיום המצוות. קיום מלא ומושלם של המצוות הוא, בסולם זה, הרף הנמוך והמינימלי ליציאה מן התואר 'רשע'. מכאן והלאה כולל הסולם אך ורק דרגות בתחום העבודה הפנימית שבנפש האדם – אהבת ה' ויראתו וכו' וכו'. ההבדל בין הבינוני (שבדרגה זו עצמה יש רמות שונות) לבין הצדיק (שגם בדרגת הצדיק קיימות רמות שונות) הוא בתחום כוחות הנפש הפנימיים, השכל והרגש. הצדיק הוא, אם כן, זה אשר לא רק מקפיד על קלה כחמורה ומקיים את כל תרי"ג המצוות והלכותיהן וכו' בשלמות, שכן זה הוא ה'בינוני'. לצדיק יש אהבה מוחשית ושלמה לה' ויראה מוחשית ושלמה ממנו, וזאת באופן כמעט טבעי ("בראת צדיקים") כאשר כל ישותו, במשך כל שעות היממה, היא אהבת ה' ויראתו.

לאור האמור מובן שלא כל אחד מסוגל להגיע לדרגת 'צדיק', והוא נקרא לשמר ולחזק את ה'בינוניות' שבו, כלומר: להקפיד מאד על קיום כל מצוות התורה ודברי סופרים והלכות ותקנות ומנהגים, ומאידך, נדרש הוא גם לקיים את המצוות הפנימיות (מצוות הקשורות בכוחות הנפש הפנימיים – אהבת ה' ויראתו וההתבוננות במציאות) לפי דרכו

ודרגתו (העכשווית). מכאן הדגש שבהשבעת האדם: "ואל תהי רשע" – גם אם לא הגעת לדרגת הצדיק, שלבו מלא ברגשי אהבה לקב"ה ויראה ממנו, עליך לעסוק ולעבוד בענין זה לפי כוחותיך ומדריגתך הרוחנית בה אתה עומד. שוב: בזה נכללות גם, ובמיוחד, חובות הלבבות, ידיעת ה' אהבתו ויראתו, המהוות שורש ויסוד לקיום המצוות כולן.

כאמור, השוני הבסיסי בין הצדיק לבין הבינוני מתמקד בתחום חובות הלבבות. שניהם – ככל בני ישראל – חייבים בקיום מצוות "ואהבת את ה' אלקיך" ו"את ה' אלקיך תירא", אך אהבתו לה' של הצדיק היא חזקה יותר הן בעוצמתה והן בהיקפה, כפי שמפורטות בתניא קדישא הרמות השונות הן בדרגתו של הצדיק והן בדרגת הבינוני.

אחד ממאפייניה הייחודיים של אהבת הצדיק את ה' הוא התענוג שבאהבתו לה' (אהבה בתענוגים) שיש לצדיק, וממלא – מאיסה ברע, הקיימת אצל הצדיק כאילו באופן טבעי. הוא, פשוט, 'נגעל' מעשיית רע, מואס בו מלכתחילה, ולכן אינו נזקק לכפיה וריסון רגש טבעי של אהבה ומשיכה לרע.

לעומתו, אצל ה'בינוני', כלומר, כל יהודי הרוצה לעבוד את ה' ולקיים את רצונו ית' – קיימים הרגשות הבהמיים הספונטניים בכל החריפות, והוא נדרש להפעיל את שכלו בכדי לרסן ולכבוש את הרגשות שבלבו, כדי לקיים את מצוות ה'.

ב

לאור האמור מובן שההגדרות 'צדיק' ו'בינוני' כוללות סוגים שונים בתכלית ורחוקים זה מזה. רוב בני האדם ככולם שייכים, כמובן, לקטגוריית ה'בינוני'. אכן, ספר התניא נקרא 'ספר של בינונים' והוא בא להדריך את הבינונים, כלומר, את כולנו, לעבוד את ה' כנדרש מאיתנו, בדרכים המתאימות לנו ולאופי שלנו, להתגבר על הרגש הספונטאני המושך לרע, ואדרבה – להפעיל את הרגש לעבודת ה', אהבתו ויראתו, וכתוצאה מכך לקיים את כל המצוות, מצוות עשה ומצוות לא-תעשה, כלשון אדמו"ר הזקן בספר התניא (פרק יד): "מידת הבינוני היא מידת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך, שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה, כי הבינוני אינו מואס ברע - שזהו דבר המסור ללב ולא כל העיתים שוות, אלא סור מרע ועשה טוב דהיינו בפועל ממש, במעשה דיבור ומחשבה".

לפנינו, אפוא, משנה סדורה של ה'תניא' להסברת ה'מוטו' שלו, שהוא הפסוק בתורה: "כי קרוב אליך הדבר מאוד", "לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד" (לשון רבינו ב'שער' התניא) בשביל כל יהודי פשוט – לפי הדרכים והאופנים השונים המפורטים בתניא, שביסודם הקביעה כי "המוח שליט על הלב" ו"מוחין מקור למידות".

ג

בפשטות משמע שמדריגת הצדיק ופרטיה השונים המוצגים ומוסברים בספר התניא משמשים אך ורק כרקע להבנה מדויקת של מהות ומדריגת הבינוני (כשמו של הספר 'ספר של בינונים', שם שניתן לו על ידי אדמו"ר הזקן עצמו), אך אין לדרגות אלו כל קשר לעבודתו של ה'בינוני'.

ברם, לאחר עיון מדוקדק, נראה הדבר תמוה לכאורה. לאור הידוע לנו עד כמה מדויקת כל מילה וכל אות בלי יתור כלשהו בלשונו של אדמו"ר הזקן, מתעוררת התמיהה מה מקום לתיאור נרחב כזה על הצדיק ב'ספר של בינונים'?

פרט מעניין הדורש בדיקה הוא עצם העובדה שספר התניא פותח במילים "משביעין אותו תהי צדיק", כאשר קטע זה מן ההשבעה, מעורר דווקא קושי לאור ההנחה שאליה מגיע רבינו בספר התניא כי הצדיקים הם רק יחידי סגולה, קושי שאדמו"ר הזקן נדרש אליו בהמשך פרקי הספר (פרק יד). תוכן דברי תשובתו של רבינו הזקן לקושי זה (שם) הוא שאמנם "אין כל אדם זוכה להיות צדיק ואין לאדם משפט הבחירה כזה כל כך, להתענג על ה' באמת ושהיה הרע מאוס ממש באמת", אך "צריך לקבוע לו עיתים גם כן לשיית עצות בנפשו להיות מואס ברע", כלומר, לא באופן קבוע ושיטתי, וגם זאת באמצעים מעין מלאכותיים, כמשתמע מן הדרך שמוצעת בתניא להגיע לכך, וכהגדרתו של אדמו"ר הזקן: "שלא יגיע למדרגה זו באמת לאמיתו כי אם בדמיונות", והוא הדבר גם בצד החיובי של "להתענג ולשמח בגדולת אין סוף ברוך הוא". מדבריו אלו של אדמו"ר הזקן, משמע לכאורה כי השבעת הנשמה "תהי צדיק" היא בסך-הכל הוראה שהיא כעין ספיח לעצם ענינו של הבינוני, ואילו מן הפתיחה של ההשבעה, שהיא הפתיחה (ומעין נקודת מוצא בסיסית) של ספר התניא כולו, משמע, לכאורה, שמדובר כאן בנקודה מרכזית, ואף ראשונית, בתפקידו של הבינוני.

ד

על כורחנו עלינו להסיק כי, נוסף על כל האמור, ההשבעה "תהי צדיק" כוללת הוראה והדרכה בסיסית יותר מן הנראה במבט שטחי, הוראה שהיא, לאמיתו של דבר, חלק מהותי מתפקידו של הבינוני והוראה מרכזית בדרך עבודת ה' של הבינוני למרות המרחק הגדול שבינו לבין הצדיק, ואי אפשרותו, בדרך כלל, להגיע למדריגת הצדיק.

ה

בפרק י בתניא קדישא מגדיר אדמו"ר הזקן את דרגות הצדיק לפרטיהן, כפי שכבר הוסברו באופן כללי לעיל בתניא. בהמשך מוסבר שעל כך אמר רשב"י: "ראינו בני עליה והם מועטי". בהקשר זה מבואר שם מדוע מתאימה ההגדרה 'בני עליה' לדרגת הצדיק, וזאת לאור האופן בו מתואר הצדיק לפני כן.

כאן באה סיבה נוספת לכך שהצדיקים נקראים 'בני עליה': "מפני שעבודתם וכו' בקיום התורה ומצוותיה הוא לצורך גבוה וכו' ולא כדי לדבקה בו יתברך בלבד לרוות צמאון נפשם הצמאה לה' וכו' אלא וכו' לייחדא קב"ה ושכינתיה בתחתונים".

כאן מתגלה לפנינו פן נוסף במהותו ואופיו ותפקידו של הצדיק.

עד עתה הכרנו את ייחודו של הצדיק והשוני שלו מן הבינוני בכך שכל העונג שלו מעצם טיבו הוא אך ורק להתענג בה', ומאיך הוא רוחש שנאה ומיאוס לרע, שוב – מעצם טיבו.

עתה מתברר לנו, כאמור, צעד נוסף בייחודיותו של הצדיק: כל מטרתו וכוונתו בקיום המצוות היא לא כדי לרוות את צימאון נפשו לה' על ידי הדבקות בו באמצעות קיום מצוותיו, אלא כדי להשרות את השכינה ולהמשיך את גילוי האלקות בתוך המציאות הגשמית, כלומר, לא רק שאינו דואג לרווחתו הגשמית אלא אף אינו דואג כלל לסיפוקו הרוחני, לא לגמול חסד עם נפשו הוא מקיים את המצוות, אלא לגמול חסד עם הקב"ה, כביכול. כמאמר חז"ל: "איזהו חסיד? המתחסד עם קונו" – עושה חסד עם בוראו.

הסבר הדברים: הקב"ה ברא את העולם כדי שדווקא בו – בתוך המציאות שבה האלקות מוסתרת ולא מורגשת ('עולם' מלשון 'העלם') תיחשף ותתגלה המהות האמיתית והפנימית של המציאות, האלקות.

הקב"ה, כביכול, 'מתחבא' מעיני ברואיו כדי שהם יסירו, כביכול, את המסכה ויגלו אותו, על ידי קיום התורה והמצוות.

הצדיק הוא שנחלץ, כביכול, 'לעזרת' הקב"ה להשגת מטרה זו. הוא עושה זאת מתוך אהבה נפלאה ומיוחדת במינה לה', אהבה המצדדת לגמרי את רצונותיו האישיים, אפילו הרוחניים, וכל כולה היא אך ורק רצון להביא לכך שכוונת הקב"ה בבריאת העולם - גילוי האלקות בעולם - תושג ותושלם. במילים פשוטות: אין לצדיק שום אינטרס משלו, ולנגד עיניו עומד רק האינטרס, כביכול, של הקב"ה בלבד. את זאת הוא עושה על ידי קיום מצוותיו של הקב"ה, באמצעותן מתגלית בעולם האלקות ובכך תושג מטרתו של הקב"ה

בבריאת העולם. אהבה זו של הצדיק לה' מתוארת ב'רעיא מהימנא' שבזוהר הקדוש במשל לבן המפקיר את חייו כדי לפדות את הוריו מן השבי. אנו רואים שאצל בן זה אין חייו שלו נחשבים כלל כיוון שכל כולו שרוי באהבתו להוריו, שהיא בלבד מכתיבה לו את כל צעדיו.

לכשנתבונן, נלמד שפן זה באישיותו של הצדיק הוא הצד העיקרי והמהותי בתפקידו ושליחותו.

בפרק הראשון של ספר התניא, לאחר שרבינו הזקן קובע שייחודו של הצדיק הוא בכך שאין לו יצר רע – מביא את מאמר חז"ל: "ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים – עמד ושתלן בכל דור ודור", ואת הנאמר "וצדיק יסוד עולם".

מכך אנו למדים ששליחותו של הצדיק היא 'לטפל' בבני דורו, בכדי שהדור כולו יפעל להביא את גילוי האלקות בעולם הגשמי על ידי קיום תורה ומצוות.

זו ודאי הסיבה שהצדיק משוחרר מיצרו הרע ואף מצליח להפכו לטוב, באופן טוטאלי ומוחלט.

לכאורה ניתן לשאול: האם סולקה מן הצדיק אפשרות הבחירה והוא נפטר מן ההתמודדות עם הרע, שהיא כל שליחותו של היהודי בירידת נשמתו לעולם הזה? ואם כן – מדוע? האם יש מציאות בעולם-הזה של מצב הדומה למלאכים, כלפיהם טען משה רבינו: "כלום יצר הרע יש ביניכם?" – ומדוע זוכה הצדיק לקבל את התורה, בעוד שבגלל אותה סיבה לא זכו המלאכים לקבלה?

התשובה היא: התמודדות ה'בינוני' היא, בראש ובראשונה, עם הרע שבתוכו, ותפקידו לנצח אותו. התמודדות הצדיק היא עם הרע שמחוצה לו, הרע שיש בדור, ותפקידו לנצחו ולהביא קדושה וגילוי אלקות לדור כולו.

הדבר דומה מבחינה מסוימת לתכנית ה'ראשונית' (אם מותר להגדיר זאת כך) של בריאת האדם. הוטל עליו תפקיד, ותפקיד זה היה אמור להיות שליחותו שלו ושל כל המין האנושי בכל הדורות הבאים אחריו, לחיות בגן-עדן, בעולם מזהיר ומאיר כולו מאור השכינה, משוחרר מיצר הרע בנפשו פנימה, ו"לעבדה ולשמרה" – זיכוך והעלאת החומר הגשמי, כאשר ההתמודדות היא עם עצם הגשמיות שבמציאות במטרה להביאה למצב רוחני עילאי יותר וכו'.

כלומר: לא היתה לו התמודדות עם רע בנפשו, אלא עם כל רע אפשרי, בעולם שמחוצה לו. הנחש הקדמוני גילם את שיא הרע בעולם, והוא הוא שנועד לפתות ולנסות למשוך

את האדם לרע, כדי שזה יתגבר עליו. רק כאשר האדם נכשל ובאמצעות פרי 'עץ הדעת טוב ורע' הכניס את הרע אל קרבו פנימה, הועבר 'שדה הקרב' אל הנפש פנימה, וכך נולד היצר הרע שבקרבו.

כזה הוא, במידה מסוימת, תפקידו ושליחותו של הצדיק. כדי שיצליח בהנהגת הדור כולו ('דור דור ודורשיו' – עם הברורים והנסיונות המיוחדים לכל דור) ובהתמודדות עם הרע הכללי במטרה להפוך את העולם כולו לקדושה, 'שוחרר', כביכול, הצדיק מהתמודדות עם הרע הפרטי שבקרבו.

ה'רע' שבקרבו נהפך לגמרי לטוב, כדגם מקדמי לדור כולו, ויעד לשאיפה להידמות אליו במידה מסוימת. הענין האמור מתבטא גם בדברי אדמו"ר הזקן בתניא קדישא (פרק מב): "בכל דור ודור יורדין ניצוצין מנשמת משה רבינו עליו השלום ומתלבשין בגוף ונפש של חכמי הדור, עיני העדה, ללמד דעת את העם ולידע גדולת ה' ולעובדו בלב ונפש".

ו

כבר הזכרנו שאדמו"ר הזקן בתניא קדישא (פרק י), כאשר הוא מסביר לנו את אחת הסיבות לכך שהצדיקים נקראים בתואר 'בני עליה' – משום שעבודתם היא 'לצורך גבוה' ולא בכדי לרוות את נפשם הצמאה (כמוסבר לעיל בהרחבה), הוא משתמש בשם 'רעיא מהימנא' (שבזוהר הקדוש) במשל הבן הפועל לפדות את הוריו מן השבי ואהבתו אותם חזקה יותר מאהבתו את עצמו, ולכן הוא מוכן למסור את נפשו ולמות כדי לפדותם.

הנמשל הוא, כמובן, אותו צדיק אשר כל כוונתו היא אך ורק 'לצורך גבוה' מתוך אהבה מיוחדת לה' עד כדי נכונות מתמדת להקרבה עצמית ולא לצורך עצמו כלל, ומובן שכתוצאה מכך הוא מפקיר את עצמו כדי לסייע, כביכול, לקב"ה בהשלטתו המוחלטת על הבריאה, על ידי קיום תורה ומצוות, כמוסבר לעיל.

ז

מסתבר שההשבעה – ההוראה לכל אחד ואחד: "תהי צדיק!" מוסבת, לא רק על השאיפה וההשתדלות להידמות לצדיק בנסיון להפוך את הרע שבאדם, למאוס ברע ולהתענג על ה' – אלא גם, ובמיוחד, על ההשתדלות להתקרב גם להשתתפות במילוי שליחותו העיקרית של הצדיק שהיא, כמוסבר לעיל, להביא לגילוי אור ה' בתוך המציאות הגשמית.

לפנינו מספר התבטאויות בתניא קדישא שמהן עולה, לכאורה, מסקנה זו, אף שלא מוזכר בהן הקשר להשבעת הנשמה "תהי צדיק".

בפרק לב בתניא מובאים שני טעמים לכך שמצות אהבת ישראל – שהיא חובה על כל יהודי – מהווה יסוד ושורש כל התורה, עד כדי כך שהלל הזקן בתשובתו לגר הצביע עליה כ"כל התורה כולה". בדבריו מסיר אדמו"ר הזקן את התמיהה הרווחת כיצד ניתן לומר ביחס למצוה זו שהיא 'כל התורה כולה' גם ביחס למצוות שבין אדם למקום.

ובכן: הטעם השני מבין השניים הוא כי יסוד ושורש כל התורה הוא "להמשיך אור אין סוף ברוך הוא בכנסת ישראל למיהוי אחד באחד", וזה אפשרי רק כאשר אין פירוד ח"ו בין נשמות ישראל. טעם זה, כפי שברור לכל מעיין, הוא תוכנו של הענין של "לייחדא קוב"ה ושכינתיה בתחתונים" ו"לצורך גבוה". פירוש הדבר: אדמו"ר הזקן מסביר לנו שעלינו להתכוון בקיימנו את מצות אהבת ישראל – "להמשיך אור אין סוף ב"ה בכנסת ישראל", כלומר, "תהי צדיק".

באופן ברור יותר אנו מבחינים בכך במקומות נוספים בספר התניא קדישא. הנה לפנינו דבריו הקדושים של רבינו הזקן, בפרק מא, (עמ' 114): "אך אמנם אמרו רז"ל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל, ולכן יתכוין ליחד ולדבקה בו ית' מקור נפשו האלקית ומקור נפשות כל ישראל וכו' הנק' בשם שכינה וכו' ויחוד זה הוא ע"י המשכת אור א"ס ב"ה למטה ע"י עסק התורה והמצוות שהוא מלובש בהן ויתכוין להמשיך אורו ית' על מקור נפשו ונפשות כל ישראל וכו' וזהו פי' לשם יחוד קב"ה ושכינתיה".

אדמו"ר הזקן מתייחס בכל האמור לבינוני ולא לצדיק, וכדי לסלק תמיהה המתעוררת על פי דברים אלה הוא מוסיף: "ואף שלהיות כוונה זו אמיתית בלבד שיהיה לבו חפץ באמת יחוד העליון הזה צריך להיות בלבד אהבה רבה לה' לבדו לעשות נחת רוח לפניו לבד ולא לרוות נפשו הצמאה לה' אלא כברא דאשתדל בתר אבוי ואמי' דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה כו' (= כבן המשתדל אחר אביו ואמו, שאוהבם יותר מאהבתו את עצמו) כמ"ש לעיל בשם רעיא מהימנא מ"מ יש לכל אדם להרגיל עצמו בכוונה זו כי וכו' מעט מזער חפץ לבו בזה באמת מפני אהבה הטבעית שבלב כל ישראל לעשות כל מה שהוא רצון העליון ב"ה ויחוד זה הוא רצונו האמיתי".

במילים פשוטות: הצדיק, שכל כולו אהבה לה' וחדור רצון בלעדי לממש את רצון ה' בגילוי אורו יתברך בעולם הגשמי, מסור כולו להגשמת רצון זה של ה' 'לייחד' אותו (כלומר: שבמציאות החומרית תוכר עובדת היותה אלקות בלבד) וכל הגיגיו ופעולותיו מיועדות להשגת מטרה זו. אבל גם הבינוני, שמטבעו אינו יכול להשתחרר מרצונותיו האישיים, נדרש להתאמץ לדלות מקרבו ולהפעיל את אהבתו הטבעית לה' ולפעול לקידוש העולם כולו מבלי להסתפק בדביקותו שלו בה' על ידי תורה ומצוות.

עוד נאמר בתניא קדישא (פרק מד): "ואהבה רבה וגדולה מזו והיא מסותרת ג"כ בכל נפש מישראל בירושה מאבותינו היא מ"ש בר"מ כברא דאשתדל בתר אבוי ואימיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשיה ורוחיה כו' כי הלא אב אחד לכולנו. ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי' חלק אחד מני אלף ממדרגת אהבת רעיא מהימנא. מ"מ הרי אפס קצהו ושמץ מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל בכל דור ודור כמ"ש בתיקונים דאתפשטותיה בכל דרא ודרא לאנהרא לון וכו'".

[יושם לב לפרט מעניין: אדמו"ר הזקן קושר את אותה אהבה לה' המתוארת ברעיא מהימנא – כבן המשתדל וכו' – לדברים שצוטטו על ידו בפרק מב על הניצוצין של משה רבינו שבכל דור, וזאת בגלל העובדה שהאהבה המיוחדת במינה של ההפקרה העצמית לה' מתוארת ברעיא מהימנא שהוא, כמקובל, חיבורו של משה רבינו. הרי לנו במפורש הקשר בין אהבה זו לבין תפקידו של הצדיק ללמד דעת את העם, כמוסבר לעיל.]

ח

מן האמור עד כאן אנו למדים כי: א. יחודו ותפקידו המרכזי של הצדיק הוא להביא לגילוי האלקות בעולם הגשמי כולו, דבר שהוא תכליתה ומטרתה של הבריאה על ידי הקב"ה. ב. גם הבינוני (כלומר: כל יהודי, שהרי כל יהודי חייב להיות בינוני – לקיים את כל המצוות כולן, במחשבה בדיבור ובמעשה – ולא להיות, חלילה, רשע, על ידי היכשלות בעבירה קלה, אפילו לרגע אחד) חייב לחתור ולשאוף להשגת מטרה עילאית זו, נוסף על התאבקותו המתמדת ועמידתו על המשמר שלא להתפתות ליצר הרע האישי שלו.

אין הדברים סותרים למובן בפשטות מספר התניא שייחודו הבולט של הצדיק הוא בכך שהוא מתענג על ה' ומואס ברע כבאופן טבעי משום שכל רגשותיו (אשר באדם רגיל הם מושכים אותו תמיד לרע בגלל הנפש הבהמית שמשכנה בלב) נהפכו טוטאלית לרגשות של קדושה בלי כל משיכה לרע. כן מובן בפשטות מספר התניא (סוף פרק יד) – בהמשך לאמור – כי שאיפתו וחתירתו של הבינוני להתקרב לדרגת הצדיק – על יסוד ההשבעה "תהי צדיק" – היא להגיע למדה כלשהי של תענוג באלקות ומאיסה ברע. אין בכך סתירה למסקנתנו האמורה כי ענינו של הצדיק היא הבאת העולם כולו למצב של התגלות האלקות, ותפקידו של הבינוני הוא להתאמץ להתקרב לכיוון זה. זאת, מסיבה פשוטה ביותר: מי שהרע מאוס בעיניו – אם במידה מלאה כמו הצדיק ואם במידה חלקית כזו או אחרת – לא יכול להרשות לעצמו להימנע מפעילות מתמדת להגברת האור האלקי וגירוש החושך של העלמת ('עולם') האלקות בתוך המציאות, ולהביא לגילוי העובדה הבסיסית כי כל המציאות היא אלקות.

ט

שהאמור מהווה תפקידו של כל יהודי, אנו למדים ממקורות רבים, מהם שצוינו כבר, וגם, באופן די ברור, בקטע הבא שבתניא קדישא (אגרת הקודש סימן טו, עמ' 246) – תוך כדי פירוט רצונו של הנפש האלקית: "לעמוד בנצחון נגד כל מונע מעבודת ה' ומלדבקה בו ונגד כל מונע מלהיות כבוד ה' מלא את כל הארץ כמלחמות ה' אשר נלחם דוד המלך עליו השלום" (מכאן גם, דרך אגב, הגדרה של מלחמות ה' שהמלך המשיח עתיד להילחם, כפסק הרמב"ם).

הקטע האמור מלמדנו – שוב – באופן ברור, שעל כל יהודי מוטלות שתי משימות – הן להתאמץ לעבוד את ה' ולהידבק בו (על ידי קיום מצוותיו, כמובן), והן להביא לידי כך שכבוד ה' ימלא את כל הארץ.

אך מה לנו להרחיק לכת? בתפילתנו היום-יומית תופס מקום מרכזי ה'קדיש', ובמרכזו – תמציתו – הבקשה ש"יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא", שזו היא התחינה והבקשה – וההפצרה המתמדת בה' – ששמו הגדול יתברך בכל העולמות.

כל תפילותינו בראש-השנה, מתמקדות פחות בעובדת עמדתנו למשפט ביום הדין לקבוע את עתידינו בשנה הבאה, והרבה יותר בבקשה החוזרת ונשנית שמלכותו של הקב"ה על העולם תוכר בגלוי לכל יושבי תבל, וגם תקיעת השופר מבטאת בקשה זו, שלא לדבר על כל תוכנו ומהותו של ראש-השנה, כפי שהוא מוסבר בקבלה ובחסידות ('בנין המלכות').

י

מצד אחד מחולל אדמו"ר הזקן בספרו הקדוש (תניא) מהפך בחשיבה המקובלת לגבי הצדיק, והוא מוכיח שהצדיק הינו יחיד-סגולה שלא מן האדם המצוי כלל, נעלה לגמרי, אפילו מזה שלא עבר עבירה מימיו ולא יעבור לעולם, ולכן הצדיקים מועטים בכל ההיסטוריה עד שהקב"ה פיזרם במשך כל הדורות (פרק א) והם בני העלייה המועטים (פרק י) שרשב"י מייחס עצמו אליהם.

מצד שני, הוא מחייב גם את ה'בינוני' – שמידתו היא "מידת כל אדם" (אם יעבוד את ה' כראוי) – לחתור ולשאוף להגיע, במידה מסוימת ("מעט מזעיר"), גם לדרגת הצדיק, הן בעבודתו האישית (התענגות על הקרבה לה' ומאיסה ברע) והן – ובעיקר – בהשלטת ההתגלות האלקית בתוך החושך וההסתרה של המציאות הגשמית.

יא

בפרקים לה-ז והלאה 'מנחם' אדמו"ר הזקן את הבינוני על כך שבניגוד לצדיק – שהרע שבו הפך כליל לטוב – עליו להתמודד תמיד רגע-רגע עם הרע שבו, עם נטיותיו הספונטאניות לפעול על פי הרגש הטבעי שמקורו בנפש הבהמית, ולהתאמץ בכל כוח להפעיל את מוחו לשלוט על הלב לקיים את מצוות ה' ולהימנע מלעבור חלילה אפילו על עבירה קלה.

אם ניתן לתמצת את הפרקים (לה-ז) עשירי התוכן ורבי הפרטים, כדרכו בקודש של רבינו הזקן בספר התניא, ניתן, לכאורה, לומר שעל הבינוני להתנחם בכך שבכל מצוה שהוא עושה ובכל כפיה עצמית להימנע מעבירה – מתרחשות תופעות כבירות הרי-עולמות הטומנות בחובן את גורל המציאות כולה. זאת, משום שהקב"ה ברא את העולם והסתרת האלקות שבו במטרה אחת, והיא – שאנחנו הברואים נפשיל את המסך וצעד אחר צעד, בכל פעולה שלנו כנדרש, נביא לגילוי האלקות בעולם. משום כך חשובה דווקא הפעולה המעשית-גופנית הקשורה עם ביצועה של כל מצוה, שכן – ראשית – בכך נגלה את האלקות שבעצם הגשמיות שלנו ושל עשיותינו, ובהמשך – יחד עם כל ישראל – נביא לגילו האלקות בעולם הגשמי כולו.

השיא יהיה – וזאת מטרת ותכלית כל מעשינו ועבודתנו – עם הגאולה השלמה לעתיד, שכל ענינה, כידוע ומובטח, הוא 'ונגלה כבוד ה'" בעולם הגשמי כולו (אולי ניתן לדייק שלכן מגדיר אדמו"ר הזקן את תנחומיו כ"כפלים לתושיה" – כי עבודתנו כוללת, לאור האמור, הן את פעילותנו לדבקותנו הפרטית והאישית בקב"ה על ידי קיום תורתו ומצוותיו והן את העבודה לגילוי האלקות בכללות המציאות כולה).

מכל זה נמצאנו למדים שמשמעות ההוראה "תהי צדיק" היא שעלינו לפעול בכל כוחנו, לא רק להביא לדבקותנו האישית-פרטית בה' (ובכך להישאר 'בינוני'), כי אם לפעול גם – במידה מסוימת כמו הצדיק – להביא להתגלות השלמה של הקב"ה במציאות הגשמית, בבוא הגאולה. פשוט: **להביא את המשיח!**

כך פירשו רבוה"ק את מאמר חז"ל: "כל ימי חייך – להביא לימות המשיח" – כל ימי חייך עליו לפעול להביא את העולם והמציאות כולה לגילוי האלקי של ימות המשיח.

יב

בהזדמנויות רבות הדריכונו רבוה"ק בתורת חב"ד כי למרות הרמה הנשגבה והעילאית של הצדיק ועבודתו, שרק יחידי סגולה 'מועטים' מגיעים לפסגה זו, נדרש גם הבינוני לסגל

לעצמו, נוסף על העבודה הנדרשת ממנו כבינוני, גם מעין דמעין של עבודת הצדיק, זאת על בסיס האמור בתניא קדישא בענין "תהי צדיק" (בפרק יד) וכן הדברים המצוטטים לעיל (מפרק מא ומד) על כוונה "לייחד קב"ה ושכינתיה" (אגב: זו סיבתם של אלו האומרים 'לשם יחוד' בכלל) מתוך האהבה של הבן המשתדל לגמול חסד עם אביו, עפ"י רעיא מהימנא (אגב: מעניין שההשתדלות המבוארת שם היא במגמה 'למיפרק לון', ואולי רמוז כאן שעבודה זו נועדה, כמוסבר לעיל, להביא את הגאולה השלימה שהיא גאולת השכינה, גאולתו של הקב"ה, כביכול, מן השביה). יתכן אולי שזה תוכנה של תפילתנו: "ושים חלקנו עמהם" (ברכת 'על הצדיקים' בשמו"ע).

אם כן, בהזדמנויות רבות התבססו רבוה"ק על ביאורו של אדמו"ר הזקן ב"תהי צדיק" (ראה, למשל, קונטרס עץ החיים של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע פרק ז והלאה, ובכו"כ שיחות של רבינו זי"ע) – וכשנתבונן בעומקם של דברים ניתן אולי לומר שזו ייחודיותה של שיטת חב"ד על 'עבודה בכוח עצמו' – אך לעניננו נזכיר את שיחת הרבי (הובאה ב'שערי גאולה' סימן כז) שענין זה של הבאת הגאולה היה שייך בעבר במיוחד לנשיא הדור, אבל בדורנו עבר החיוב מ"הנשיא הוא הכל" אל "הכל", ועתה ההכרח והחיוב על כל אחד ואחד מישראל לעסוק בזה.

שיא השיאים הוא שיחת הקודש המרעישה הידועה (כח ניסן תנש"א): "הדבר היחיד שיכולני לעשות – למסור הענין אליכם: עשו כל אשר ביכולתכם להביא בפועל את משיח צדקנו תיכף ומיד ממש", כאשר בכל השיחות הבאות חוזר הרבי ומבהיר את הדרכים לעשות זאת, שתוכנן הכללי הוא, כידוע, "לייחדא קב"ה ושכינתיה", להביא את גילוי האור האלקי לכל העולם כולו.

שיחת קודש מזעזעת זו היא הדרשה התקיפה לקיים את השבועה "תהי צדיק!" – הבא את המשיח! להביא בפועל את "מלא כבוד ה' את כל הארץ".

[עיין גם: תניא קדישא פל"ד, קונטרס אחרון קנט, א, המשך תעור"ב סו"ס קעו].

פרפראות

פרפראות

הרב מרדכי מנשה לאופר

א. תורה ותפילה בחודש אלול

בספר 'בצל החכמה' עמ' 68 (ובכ"מ) העיר כ"ק אדמו"ר על הנאמר באחרונים (ברכי יוסף סתקפ"א ס"ו. וראה מטה אפרים שם סו"ס יא. ובאלף למטה שם סקט"ו) שבהגיע אלול "ממעטים" הלומדים בלימוד ומוסיפין בתחנונים; דלכאורה, הרי ימים אלו הם ימי ההכנה דמתן לוחות אחרונות שהיו בבחינת "כפלים לתושיה" והדבר היה צריך להתבטא לא רק בשלילת מיעוט לימוד התורה, אלא, אדרבה בהוספה וכו'. עיין שם (ובהמשך לזה בעמ' 74).

ואולי יש לומר בביאור הדבר עפ"י דברי היערות דבש דרוש א' אלול:

"כי ימים אלו ראויים לקבוע בתורה כי היא סם חיים. אבל באמת לבעלי תשובה, כאשר אנחנו בעוונותינו הרבים רובם ככולם, צריך תפילה, כי לולא תפילה ותחנה אין תורתנו מועיל..".

אבל באמת קושייתו של כ"ק אדמו"ר במקומה עומדת כי בדברי כ"ק מודגש שישנם ב' ענינים שמצדם דרושה הוספה בתורה באלול א) להיותם ימי ההכנה דמ"ת באופן ד'כפלים לתושיה' ב) כאשר לומדים תורה כדבעי, ה"ז גופא גם ענין של תשובה.

והיינו שס"ל לכ"ק שענין התורה גופא יכול לפעול גם את אשר פועלות ה"תפלה ותחנה" (לשון היע"ד). וק"ל.

ב. קבלת הידור נוסף לראש השנה

ב'אוצר מנהגי חב"ד' תשרי עמ' קנג-קנד נאספו מקורות בענין קבלת הידור נוסף (בימים הנוראים, ובפרט) בר"ה. וראה עוד מה שציינתי (בהערות וביאורים אהלי תורה נ.ג.) גל' חג הסוכות תשס"ב). ועוד מקורות נוספים, במספר מקומות.

יש להצביע על מקור נוסף:

ב'מחזיק ברכה' להחיד"א תרג, ב: ראיתי אנשי מעשה בהתבודדותם בימי תשובה היו גומרים על איזה גדרות וסייגים וכותבים בספר. ולשנה אחרת משגיחים אם עלתה להם שנה במשמרת הטהרה ומוסיפים. ומכל מקום יזהר שלא יקבל עליו שום גדר בנדר פן יכשל, רק שיתנה שהוא בלי ספק נדר.

ג. זהירות מבילויים בראש השנה

"ושאר היום דראש השנה לא לבלות חס ושלום" כך מתבטא כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע באיגרת קדשו משנת תרע"ה (צוטט ב'אוצר מנהגי חב"ד' תשרי עמ' נא).

ראה גם יערות דבש דרוש ה' לחודש אלול: "ולא כפי שבעוונותינו הרבים רוב המונים כאשר יבואו בראש השנה לביתם יצחקו וישמחו ילכו לטייל עלי פלגים ונהרות ולא יזכרו כי באש ה' נשפט, ואם כי יש לבטוח בה', מכל מקום יהיה הגיל הזה ברעדה".

ד. מיעוט בדיבור וניצול היום

"למעט בדיבור שלא בהכרח" וממעטים בדיבור ככל האפשרי" ו"כ"ק אדמו"ר ממעט ביותר בדיבור (כמובן מלבד בדברי תורה וכו') במשך ימים אלה" 'אוצר מנהגי חב"ד' תשרי עמ' נב. פט. ועוד.

ראה גם יערות דבש דרוש ה' לחודש אלול: "ולכן בבקשה מכם, לא יעבור רגע אחד ביום ההוא שלא יהיה לתועלת, אם בתורה אם ביראה, אם בהרהור תשובה, וקבלת גדרים, והרחקת עברות כו".

ה. מוצאי יום הכיפורים – "עתה ביחוד יש לעשות תשובה"

ב'אגרות קודש' כ"ק אדמו"ר כרך ה' עמ' ד – הובאו דברי כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע: "עתה ביחוד יש לעשות תשובה" (וראה 'שערי המועדים' יום הכיפורים עמ' שמז ואילך. שם עמ' שנב).

בפרדס חב"ד גל' 1 עמ' 74 הבאתי השוואה מדברי המאירי בחיבור התשובה.

ועתה אוסיף:

בספר 'עוללות אפרים' דייק מדברי רש"י עה"פ "ויקהל משה" למחרת יום הכיפורים, שבא ללמדנו שלא רק ביוה"כ צריכים להיות חוזרים בתשובה, אלא גם אחר יוה"כ הם צריכים להיקהל יחד ולחזור בתשובה.

ו. ביטולו של האיש שוויתר על אתרוג מהודר

בשיחת חג השבועות תרצ"ו (ספר השיחות, קה"ת תשמ"ט, עמ' 148) סיפר כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ על יהודי פשוט עני מרוד בשם ר' דוד שהתאמץ כל-כך לקנות אתרוג מהודר לחג הסוכות. אך גם כשאשתו הממורמרת שברה את הפיטמא ופסלתו, לא כעס, אלא קיבל זאת בהנחה פשוטה שהוא אינו ראוי לברך על אתרוג מהודר שכזה. נסיון שכמותו לא היה מאז נסיון העקידה. (הסיפור על פרטיו נתבאר ע"י כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בשנת תשכ"ז – 'מקדש מלך' כרך ב' עמ' 343-352).

ואולי יש להוסיף בביאור הסיפור עפ"מ"ש ב'יערות דבש' דרוש י' לכ"ה אלול:

"הקונה אתרוג מהודר בדמים יקרים יש בו חלק יצר הרע גאוה וכדומה בעוונותינו הרבים כנודע לכל, אבל עני החומד אילו היו לו מעות היה קונה אתרוג מהודר לכבוד מצות ה', בזה אין תערובת גאוה וכדומה, והוא כולו כליל לה' ויחשב כמצוה גמורה".

לפי זה הנה ר' דוד גיבור הסיפור נוסף על שלפועל נמנע מ"חלק יצר הרע, גאוה וכדומה" הרי מאידך אדרבה גם ההנחה פשוטה שלו שאינו ראוי להידור שכזה בוודאי הביאתו ל"כליל לה'.. כמצוה גמורה" – יותר מהעקידה כו'.

ז. עמוד החסד לעתיד לבוא

בענין לעת"ל אם יזדקקו זה לזה ישנה אריכות דברים ממפרשי כו' ושיחות כ"ק אדמו"ר נאספו בספר 'הנה ימים באים' בעריכת הרמ"מ רייצעס שליט"א כרך ב' עמ' 259-262. ושם (עמ' 261) הביא מלקו"ש חכ"ד עמ' 317 שגם בשעת קיום היעוד "לא יהיה בך אביון" יהיה עמוד ה"גמ"ח" כי העשירים ילוו זה לזה רק כדי לקיים את עמוד הגמ"ח!

אמנם קיימת שיטת החת"ס בשו"ת שלו חיר"ד סי' רלג (ד"ה איברא):

"נראה דאפילו כשעושים רצונו של מקום לא הובטח שלא יהיו עניים שצריכים להלוות לפי שעה, אע"ג שהובטח אפס כי לא יהיה בך אביון שיצטרך ליטול מתנות מאדם אבל שלא יהיה עני שלא יצטרך להלוות לא הובטחו א"כ מיירי דקרא דאם כסף תלוה גם כשעושים רצונו".

ומסתבר, איפוא, שגם החת"ס עצמו בספרו תורת משה (ר"פ בחוקתי) חזר בו מדברי עצמו ופירש שלעת"ל עמוד החסד יתממש בלימוד הלכות צדקה ע"ד כל העוסק בתורת כו' (כדהובא בספר הנ"ל שם עמ' 259 ואילך).

ח. טיול לא"י אינו ענין

"אין ענין של ארץ ישראל טיולים, סיורים וכיו"ב – אלא "פלטריין של מלך" ואם מיתוסף בקדושה ויראת שמים – שיהיה בהצלחה". זהו תוכנו של מענה כ"ק (היכל מנחם) כרך ג' עמ' ער), המבטא את דעתו בנושא.

ויש לומר שמקורו בדברי אדמו"ר הזקן שו"ע הל' שבת סי' רמח סעי' יג: ואפילו מי שהולך לא"י לסחורה ולא כדי להתיישב בה אין למחות בידו לפי שיש מי שאומר שזהו גם כן דבר מצוה שהרי אמרו חכמים כל המהלך ד' אמות בא"י מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

ובקונטרס אחרון אות ח':

"אבל לטייל יש להסתפק כיון שאינו מתכוין כלל למצות ההליכה בארץ ישראל וצ"ע בכה"ג".

ט. מנהג אמירת תחנון ביום הבר מצוה

"למרות השמחה הגדולה.. הרי מנהגם של ישראל לומר אז תחנון" כך מתבטא כ"ק אדמו"ר בפשיטות ('אגרות קודש' כרך כה עמ' קסט). ונשאלתי בזה, הרי כיום ברוב קהילות הספרדים, ובמקומות בודדים גם באשכנז נמנעו מאמירת תחנון. כיצד מתאים הביטוי "מנהג ישראל" בפשיטות שכזו?

והשבתי כי אחרי שהבית יוסף והרמ"א פוסקי הדינים של כל בית ישראל לא מזכירים שמחת בר מצוה בין אלה הימים שנמנעים בהם מאמירת תחנון הרי שפיר אפשר לומר שזהו "מנהג ישראל" כן לומר.

ובפרט שאכן רוב פוסקי אשכנז ועוד חלק מקהילות ספרד נהגו כן לומר תחנון!

י. הזכרת צדיקים שנפטרו עם או בלא תואר "זצ"ל" וכיו"ב

בשנת תשל"ה כתב כ"ק אדמו"ר מכתב כללי לל"ג בעומר (נדפס בלקו"ש ח"ב עמ' 235) והזכיר שמו של רשב"י ללא תוספת תואר הלוואי "זי"ע". אח"כ פנה משהו לרבי בשאלה על-כך, ונענה (לקוטי שיחות חט"ב עמ' 513):

"י"ל ע"פ ביאור הראגוצובי (בחוקתי כו"ס"ק מב) דביצחק אין שייך זכירה כו' והרי דוקא לרשב"י נאמר בפירוש דמגין יותר מבחיו, ואמר שפוטרי כו' עד כו". עכלה"ק.

והנה בספר פלא יועץ ערך דבור (קטע ד"ה מצוה על הכהנים) כתב:

"וטוב בעיני ה' שכל אדם יברך את ישראל, וכל המברך מתברך, כדכתיב 'ואברכה מברכך', ומה גם לצדיקים שתיכף שמזכירם חייב לברכם דכתיב זכר צדיק לברכה.

והנה כי כן צריך ליזהר כשמזכיר לאברהם אבינו או לשאר צדיקים וחסידים די בכל דור ודור שיאמר: "עליו השלום", או: "זכרונו לברכה", או: "זכרו לחיי העולם הבא", ולמצוה תיחשב. ותמהני שלא ראיתי נוהגים ליזהר בהזכרת שם התנאים ואמוראים וגאונים הקדמונים, וכשמזכירים שמות הרבים האחרונים בין בכתיבה בין באמירה נזהרים תיכף לומר: זכרו לחיי העולם הבא, או: זכר צדיק וקדוש לברכה, ולפי הנראה היה ראוי יותר ליזהר לקדושים הקדמונים אשר קטנם עבה ממותני האחרונים..".

אמנם באחרונים הביאו מ"ש ר"י החסיד בספר חסידים סי' תשמה "כשמזכירים תלמידי חכמים אין צריך לומר זכרונו לברכה כמו שאין אומרים כשאנו קורין בתורה על משה ועל אהרן זכרונו לברכה" [וחזר על דבריו אלו וכפלם בסימן תתקפ בתוספת "וכל שכן באחרים"].

אכן דברי ר"י החסיד הללו מהווים חידוש (ועוד כמו שהתבטא בחריפות החיד"א בברית עולם לסתשמ"ה) וכמו שהעיר בכנסת הגדולה י"ד סי' רמב הגהות הטור והסיק שנכון לומר וגם לכתוב על חכם ז"ל כו' ואין ראיה מלשון חז"ל וספרים הקדושים כי בהעתקת הספרים הושמט. ובמילי דחסידותא כ' שעיקר הדחיה לראיה הנ"ל היא שהרשות ביד המעתיק או לכתוב ז"ל ואז אינו צריך לומר בפיו כי קי"ל שהכתיבה היא כדיבור, או שיאמר בפיו ז"ל ואז אינו צריך לכתוב – ראה בכ"ז באריכות במקור חסד להר"ר מרגליות ז"ל.

אחד התירוצים שמציע ר"ר מרגליות (במק"ח שם) שיש הבדל בין בחייו שאז הזכירהו לברכה, משא"כ אחר פטירתו. אבל סוף סוף דברי ר"י החסיד חשיבותם רבה להבנת אי הזכרת תוארים כו'.

ועפ"י דברי ר"י החסיד כתבו האחרונים שהראשונים (כרש"י, תוס' וכו') לא כתבו ז"ל (כ"א במיעוט מקומות), משום שסמכו עצמם על ס"ח הנ"ל. ומסיימים בטוב.

**מבט על החולף
במשקפי הנוצח**

על ציונות ואנטי ציונות

הרב טוביה בלוי

גזירת ההתנתקות והגירוש שיזמה וביצעה ממשלת הימין השלטת זכתה לאוקיינוס של מלל הן מצד המחייבים והן מצד השוללים והן מצד הפוסחים על שתי הסעיפים.

המושג "ציונות" הוזכר בהקשר זה פעמים אין ספור. רבים מן הלוחמים נגד הגזירה השתמשו במושג זה כהגדרה חיובית למפעל ההתיישבות ביש"ע, ובכלל זה, כמובן, לגוש קטיף, כאשר מכך נגזרה טענה כלפי השלטונות על פגיעתם במפעל הציוני. לעומתם היו מושכי עט חרדים שחייבו את הגזירה או שביטאו הסתייגות במידה זו או אחרת מן המאבק נגדה – גם זה מתוך עמדה המוצהרת ומוצגת כאנטי ציונית. אלה ואלה, כמובן, קשרו את ההתנגדות למסירת שטחים לאויב עם הציונות.

לפני שנבחן באופן מהותי אם יש צדק בהנחת היסוד המשותפת לשתי קבוצות אלה – די שנעיף מבט על הזירה כולה. מבט זה יגלה לנו מיד – בטרם נכנסנו, כאמור, לבדיקה המהותית של הדברים – עד כמה הנחת היסוד של שתי קבוצות אלה היא שטחית ומוטעית, ובמחילה – ילדותית. יתכן אף שחלק ממשמיעי הטענות – לצד הזה או לצד האחר – מתוך ההנחה הבסיסית, כביכול, האמורה – עושה זאת בדמגוגיה מודעת ומתוך מחשבה שהנחה זו תסייע לצידוק העמדה המושמעת.

די אם נסתכל מי הם המובילים בלהט ובדביקות את המלחמה למען מסירת השטחים לאויב.

מבט מרפרף יגלה את המשוואה הפשוטה שככל שאדם הוא אנטי-דתי יותר הוא נלהב יותר לרעיון ה"שלום" על ידי מסירת שטחים לאויב. הרי כל אנשי ה"שלום" התחנכו על ברכי הרעיון הציוני, שתמציתו היא האידיאה של "ככל העמים בית ישראל", ודוגלים בו, ומכריזים השכם והערב על דביקותם ואמונתם בציוניותם. נוכחנו כי גם אנשי ה"ימין" הציוני הם בעד מסירת השטחים, גם אם בשלב זה או אחר בקריירה הפוליטית הם מסייגים את המסירה בתנאי זה או אחר. רוב המסירות בפועל נעשו דווקא על ידי ממשלות ה"ימין" בהנהגת אישיה הדגולים.

עלינו לצאת מנקודת מוצא של ההנחה היסודית והפשוטה שהרעיון הציוני הוא רעיון פסול בתכלית, עכומ"י במהותו, שנועד להביא ל"נירמול" מהותו של העם היהודי שיהיה לאום ככל הלאומים עם טריטוריה משלו המוכרת על ידי "משפט העמים" (כפי הניסוח של ועידת היסוד של התנועה הציונית בבאזל). כל גדולי ישראל נלחמו נגד הרעיון הציוני. אחיזה ברעיון הציוני הלכה והולכת באופן טבעי לגמרי, עם התרחקות, במידה זו או אחרת, מן התורה והמצוות. לפי זה – שוב: בטרם נבחן את הענין מהותית – כאשר אנו מסתכלים סביבנו ורואים כיצד כל הציונים, לזרמיהם ולמפלגותיהם, הם בעד החזרת שטחים במידה זו או אחרת (וככל שהאנטי-יהדות גדולה יותר – גדולה יותר מידת ההתלהבות להחזרת שטחים וגם מידת הויתור הנדרשת) – יהיה עלינו לקבוע מיד שההחזקה בכל שטחי ארץ הקודש בלי נסיגה מאף שעל מתחייבת מדעת התורה הקדושה ומן האמונה היהודית. רק טיפש מובהק יחשוד ב"כשרים", כל אישי השמאל הקיצוני והפחות קיצוני וה"ימין" החילוני ואנשי "שינוי" ומר"ץ (ואיתם כל הציונים כולם בלי יוצא מן הכלל), שהם נחלצים באדיקות בלתי רגילה למען רעיון שיש בו שמץ של התאמה לתורה וליהדות. אגב: אין לשכוח שהערבים ואומות העולם וחלקו הגדול של השמאל דורשים למסור להם גם את העיר העתיקה של ירושלים, ובה הכותל המערבי. זוהי, אגב, התוכנית האמיתית של "מפת הדרכים" שגם ממשלת הימין כולה – עוד כאשר השתתפו בה המפד"ל ו"האיחוד הלאומי" – הסכימה לה (כל תיאור אחר של העובדות הוא שקרי!).

לעומת כל אלה – גדולי ישראל הביעו לא אחת בחריפות את ההתנגדות למסירת שטחים משטחי ארץ הקודש לאויב, החל מהחלטת מועצת גדולי התורה בכנסיה הגדולה של אגו"י בשנת תרצ"ז במרינבד המפורסמת ועד החלטת מועצת גדולי התורה אשתקד פה אחד נגד גזירת ההתנתקות. לא נשכח, כמובן, את מלחמת הקודש של כ"ק אדמו"ר ז"ע, האנטי-ציוני הגדול של דורנו ועוד רבים מגדולי ישראל בנושא זה.

* * *

אתכבד לצטט קטעים ממאמר שכתב סבי רבי משה בלוי זצ"ל, מי שעמד בראש מערכות היהדות החרדית נגד הציונות משך שנות דור, בשבועון "קול ישראל" כאשר הועלתה על הפרק "תכנית פיל" לחלוקת הארץ בין היהודים לבין הערבים:

"... אין לאבד זמן על תאור הרגש היהודי בהפקעת החלק היותר גדול של ארץ ישראל

מדריסת רגל יהודי... היהודי החרדי אבולו כבוד וגדול מפני שהוא מרגיש גם בצער גלות השכינה, בצער הפקעת חלק גדול מארץ ישראל משארית קדושתה ומסירתה בידי זרים ולממשלה נכרית"

הדברים דלעיל פורסמו מחדש ב"המודיע", כ"א מנחם אב אשתקד.

ידועה עמדתם של אדמור"י גור ה"לב שמחה" וה"פני מנחם" זצוק"ל בהתנגדות חריפה מאוד להחזרת שטחים. רק ביום כ"ג תמוז האחרון התפרסמה ב"המודיע" עדות מכלי ראשון על התבטאויותיו הכואבות והחריפות של ה"פני מנחם" זצוק"ל מיד אחרי חתימת הסכם אוסלו. גם רבים (אולי הרוב) מחברי מועצת גדולי התורה כיום יבלח"ט, ובראשם ותיק וזקן חברי מועצה"ת וחבר נשיאותה כ"ק הגאון הצדיק מערלוי שליט"א, הביעו דעתם לא אחת נגד החזרת שטחים בכל תמורה.

* * *

כל זה לפני בחינה מהותית של הקשר בין הציונות לתכניות הויתורים והנסיגות למיניהן, החל מהסכם קמפ-דייב ועד "מפת הדרכים" שראשיתה בהתנתקות מעזה, לאור כל זה קלה מאוד הבחינה המהותית של הדבר:

לרעיון הציוני אין כל קשר לרעיון של החזקת שטחי ארץ הקודש. הרעיון הציוני הבסיסי הוא: "ככל הגויים בית ישראל". לכל עם "נורמלי" יש טריטוריה משלו וגבולותיה מוכרים על ידי אומות העולם. כל עם רשאי לוותר על שטחים, כפי הבנתו, וממילא ויתרה הציונות מראש ובמוצהר על שטחים של ארץ הקודש. קדושת הארץ, שניתנה לעם ישראל על ידי הקב"ה, לא תפסה מקום כלל במשנת הציונות. המשימה היא שעם ישראל יתקבל ל"משפחת העמים", תורתנו הקדושה איננה קובעת בתחום זה כשם שאיננה קובעת בשאר התחומים, גם לא בהגדרת המושג "יהודי", מושג שהוא בסיס לכל דיון בנושא ההחזקה בשטחים.

נסיגה מן השטחים ה"כבושים" (ואפילו מירושלים העתיקה!) – למרות כל ההכרזות

הבומבסטיות (שאמיתותן מוכרת לכל מן הניסיון המר) – מתחייבת באופן ברור וישיר מן הרעיון הציוני, לשם השגת "שלום", או, לפחות, הערכה בינלאומית כלשהי (מה שנקרא: "שיפור המעמד המדיני של מדינת ישראל"). לא קדושת ארץ ישראל, לא סכנת הנפשות ר"ל שבעקבות נסיגה (כלפי כך יש תשובה ציונית-טיפוסית: "יש בכוחו של צה"ל להגן" וכו' – הרעיון הכפרני של "גורלנו בדינר") ולא שום תוצאה שלילית אחרת (כגון – כלכלית, כמו שהיה במסירת מאגרי הנפט של סיני למצרים), ואף לא – בעיית עקירת ישובים וגירוש תושביהם – כל אלה אינם מהווים מניעה כלשהי לביצוע כל נסיגה, מבחינה ציונית.

* * *

נשאר לנו איפוא לבדוק – מדוע הציונים ה"דתיים-לאומיים" מתנגדים לנסיגה, ובכן:

ראשית, הנחה זו איננה מדויקת. המאבק נגד עקירת גוש-קטיף לא היה קשור כלל עם המאבק נגד הנסיגה. ההתנגדות התייחסה אך ורק לשטח המיושב ברצועת עזה, ולא לשאר השטחים, גם לא שטחים ביהודה ושומרון שאינם מיושבים. אולי הדברים מפתיעים אי-מי מבין הקוראים אבל "דוק ותשכח". שנית, יתכן שהתנגדות זו של חלק מן הציבור הדתי-לאומי באה מן הצד ה"דתי" שבשעטנו המוזר הזה ולא מן הצד ה"לאומי". משום מה היתה שם הנחה מוטעית על אפשרות של דו-קיום בין שני מושגים אלה (והדבר התבטא, כידוע, בפשרנות באורח החיים הדתי) אך כאשר נוצרה לפתע סתירה גלויה ומעשית בין שני הצדדים למטבע (שמלכתחילה הם סותרים ומנוגדים בתכלית, כאמור, אלא שהיתה אמונה מוטעית באפשרות של הרכב כלאים כזה) – ה"דתי" וה"לאומי" – בחרו בצד ה"דתי".

* * *

אשר לעובדה שבציבור החרדי, ומדובריו ודבריו (ד' פתוחה), יש שנמשכו לרעיון האווילי שכאילו רעיון של נסיגה הוא רעיון אנטי-ציוני, כביכול, בשעה שההיפך הוא נכון - מתחייב כאן הסבר מעין היסטורי (של היסטוריה קצרה יחסית).

רק הכרת הרקע ההיסטורי תסביר לנו את העובדה המתמיהה שלמרות שנראה בעליל שהרעיון הציוני האנטי-דתי מחייב מסירת שטחים לאויב והאמונה היהודית התורנית שוללת את הדבר – היו וישנם שטוענים את ההיפך. כבר אמרנו שחלק ממשמעי טענה אווילית זו יודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה. קל להם להצביע על גזירה שווה: כיוון שהציונות מחייבת קיום מדינה יהודית בארץ ישראל ולעומתם גדולי ישראל שללו את הדבר – יש להסיק מכך שהוא הדין לגבי שטחי יש"ע. ברם, טחו עיניהם מלראות את השוני וההבדל העצום בין שני המצבים. השטח שבתוך הקו הירוק הוכרז כמדינת ישראל על יסוד החלטת האומות המאוחדות ("29 בנובמבר 1947") ובהכרה בינלאומית, כאשר אינו כולל את ירושלים המזרחית, חברון ושכם וכו', וזאת על פי השקפת היסוד של הציונות, כפי שנוסחה בבאזל, על "משפט העמים". לעומתם שטחי יש"ע ניתנו לעם ישראל במתנה במלחמת הצלה שנכפתה עלינו בעל כורחנו כדי להתגונן מול צבאות מדינות ערב שיצאו למלחמה בכוונה גלויה להשמידנו. הקב"ה נתן לנו את השטחים מבלי שנרצה ונתכוון, ומאידך כל הגויים כולם, בלי יוצא מן הכלל, מכריזים שאחזתנו בשטחים אלה היא "בלתי חוקית", והם דורשים מאיתנו שאנו מצדנו נמסור את השטחים לאויבים.

כבר הוסבר בעבר שמסירת שטח כלשהו מארץ ישראל לאויב ברצוננו מהווה מרידה בה' ובתורתו והשלמה עם הטענה הכפרנית העצומה שארץ הקודש אינה שייכת לנו כי הקב"ה נתנה לנו.

* * *

עתה נשאלת שוב השאלה: כיצד מושמעים קולות ביהדות החרדית (בניגוד לדעת גדולי ישראל במשך שני דורות) שיש למסור את השטחים במחיר "שלום" עם הערבים והשגת תמיכה בינלאומית?

הסבר: על פי השתלשלות של מאורעות הצליחו משך מספר שנים לתפוס מעמד של הנהגה "תורנית" בציבור החרדי גורמים החדורים בהשקפות ציוניות מובהקות. אישים שאמרו במשך מספר שנים לא מועט את ההלל ביום ה' אייר, כביטוי של שמחה על הגשמת הרעיון הציוני, מתוך הזדהות עם ההשקפה הכפרנית של "אתחלתא דגאולה" ו"כוחי ועוצם ידי", הפכו להיות "מורי דרך".

והנה, למרות הפרדוקס והצער, כאשר היה כדאי מבחינה תועלתית, חדרו גורמים אלה אל היהדות החרדית ותוך ניצול שורה של הזדמנויות והפכו להיות "מורי דרך" וכך החדירו השקפותיהם הציוניות אל התקשורת החרדית – ודווקא במסווה של... "קנאות אנטי-ציונית". הצטרפה לכך שנאתם לחסידות ולגדול מוריה-מאוריה בדורנו, אשר, כמובן, השמיע דעת תורה ברמה, והפצתו את מעיינות הבעש"ט הק' הינה לצנינים בעיניהם.

[תמצית ההזדמנויות שהביעו לתופעה המוזרה הזאת: למרות שבציבור הליטאי היתה רווחת מאז ומעולם עמדה של אי-דקדקנות יתרה בעניינים רוחניים שמעבר לערך לימוד התורה הקדושה וידיעתה, היו בדור הקודם שני ענקי רוח שנמנו על ציבור זה והם הובילו לכיוון של דקדוק רחב בקיום ההלכה וקנאות בעניינים של השקפה, והם הגאונים המפורסמים מבריסק זצ"ל ובעל ה"חזון איש" זצ"ל. עם הסתלקותם נותרה בציבור האמור משבצת שציפתה למילויה על ידי אישיות תורנית ליטאית הדוגלת באותן השקפות. משבצת זו נוצלה, בעזרת קולות רמים, לחדירת הגורמים האמורים]

אבל זכינו ת"ל ולאט לאט החלו הדברים להתבהר, כאשר כיום רוב רובו של הציבור החרדי יודע ומחזיק את דעת התורה הק' בטהרתה, בנושאי שלימות התורה, שלימות העם ושלימות הארץ.

באופן טבעי נשארו ספיחים של הנטע הזר בין כמה ממושכי העט ביהדות החרדית, ובמיוחד בקרב פוליטיקאים אשר באופן טבעי פניהם רק אל התועלת בממון ובכבוד.

[השפעת אותם גורמים שחצנים קיימת בתקשורת החרדית-מפלגתית גם בתחום אחר: היא כל כולה ספוגה התנשאות ילדותית בהצגת עליונותנו, ככאלה שנמנים על הציבור החרדי, על הציבור החילוני. מאמרים אלה של השתפכות מלאת רגש וטפיחה עצמית על השכם, לא רק שאין לה כל חן, וטעם יהודי-תורני, אלא שהיא – פשוט: כוזבת. האם

הכותבים לא אמרו "על חטא" ביוהכ"פ? האם אינם אומרים וידוי כל יום ובקשת "סלח לנו כי חטאנו" שלש פעמים ביום? האם אינם אומרים "ומפני חטאינו גלינו מארצנו"? או שמכוונים כל זה על אחרים? האם אינם מודעים לכל החטאים שבין אדם לחברו וגם בין אדם למקום בחיי יום-יום של הציבור שבתוכו יושבים, כולל שלהם עצמם? מנין השחצנות הזאת רק בזכות העובדה שההשגחה העליונה שתלה אותם במסגרת שבה שמירת שבת והנחת תפילין ואכילת כשר היא חלק משגרת החיים הטבעית בשעה שאחרים לא זכו לכך והם תינוקות שנישבו?

ושאלת תם: לאיזו כתובת מכוונים הדברים ואיזו תועלת בשטח כלשהו אמורה לצאת מהם? התפוצה כמעט כולה היא בציבור החרדי. האם המסר הוא שאין לנו על מה לחזור בתשובה?... או אולי סבורים הכותבים כי אנשים חילונים הקוראים את המאמרים יתעוררו בתשובה מסגנון זה?!]

* * *

כאן חובה עלינו להקדיש מספר מילים לנעשה במחננו אנו.

משום מה ישנם צעירים, בגיל או בדעת, שדווקא אימצו, לא פחות ולא יותר, את השקפות הלוחמים ברבי, ולדעתם אכן המלחמה נגד מסירת שטחים קשורה עם הרעיון הציוני. "הפוך על הפוך"!

דבר זה מביא אותם להרגיש שותפות והזדהות עם אנשי "אתחלתא דגאולה", אך ורק משום שהם נלחמים – מסיבות משלהם – באותו שלטון המבצע את הרעיון הציוני של "שלום" עם הגויים ו"משפט העמים". מובן שמדובר בנושאים שונים לחלוטין. לא רק מן הבחינה הרעיונית, אלא גם מן הבחינה המעשית, המטרות שונות, שכן הם נלחמים, נגד עקירת ישובים ובגזירת הגירוש ר"ל, מלחמה צודקת לכשעצמה, ואילו מלחמת הרבי היתה נגד מסירת אף שעל, שומם ככל שיהיה, וגם בכל תמורה כביכול.

השותפות המוזרה הזאת מביאה את חלק קטן מן הצעירים להשתתף בהפגנות, בניגוד לדעתו של הרבי, ואף מעורבות ר"ל, ואף לחזור על סיסמאות כפרניות, הלקוחות מן הלקסיקון הפשרני של חוגי "אתחלתא דגאולה", כמו "תנו לעם להחליט" או "לא נשכח ולא נסלח", כאילו "העם" – כמו כל עם מאומות העולם – יש לו סמכות להחליט או לחוש פגוע באופן שבידו לסלוח. כן בסמכותו להוסיף עוד חיוב זכירה על שש הזכירות שנצטוונו עליהן מפי הקב"ה, כולל זכירת מעשה עמלק. מה שהצטוונו לזכור באמת הוא "פן תשכח את הדברים האלה" – ששרות לאומי לבנות אסור, שגיוס בני ישיבות אסור (גם בהסדר), שקשר בין המינים אסור, שביטויי "אתחלתא דגאולה" וחגיגת יום ה' באייר

אסורים, שפשרנות בענייני תורה ומצוות אסורה, שעירוב חול בקודש (ישיבה תיכונית) אסור, שגילוי שיער אישה נשואה (אפילו חלקי) אסור, ושכשרות של בדיעבד אינה רצויה, ושתפילה בלי כיסוי ראוי ועיטוף אינה רצויה. את זה "לא נשכח" כי נצטוונו עליהם: "השמר לך פן תשכח". מובן שעל המדריכים הרוחניים והמחנכים והמשפיעים של מחננו להסביר לצעירים טועים אלה את האמת הטהורה על דעתו הקדושה של הרבי בנושאים אלה, ולמנוע את ההשפעות ההרסניות של שותפות זו על הנוער בכלל ועל הצניעות בין הבנות בפרט, ואין ספק שחפץ ה' בידם יצליח, שהאמת מארץ תצמח.

לסיום ברצוני לצטט בזאת שני קטעים שיסייעו לפקחת עינינו:

"במסגרת מסע משפחתי נקלעתי לקהילה חב"דית באירופה. משנשמע בבית המדרש שבאתי מן השומרון, הקיפוני הנוכחים בחיבה, ושאלו לשלום ההתיישבות ולשלום העם היושב בציון. אנו זקוקים לכם עתה, אמרתי. יש מאבק הן על הארץ והן על דמותה היהודית של המדינה, ועליכם לבוא ולחזק. כאן השתררה דממה. "היינו רוצים מאוד", אמר אחד מהם, אבל הוא לא הרשה לנו, ובדבריו הצביע על תמונת הרבי האחרון, שניבטה מקיר בית המדרש.

קרוב משפחה שאצלו ביקרתי, אב למשפחה מחוננת בילדים חדורי אהבת העם והארץ, הסביר לי פעם כי בזמנו פנה אל הרבי וביקש רשות לעלות. הרבי השיב לו כי תפקידו להישאר בגולה, ולהציל יהודים ליהדותם, וכי עתה אין מי שיתיר לו. ואכן, חסידי חב"ד הם אוהבי הארץ וחרדים לגבולותיה, אך הם גם מגדולי המטיפים נגד עליה. "מי שעוזב את מקומו ועולה לארץ, הריהו כמי שעורק מחזית אחת כדי להלחם בחזית שנייה", כך הם אומרים בשם הרבי. החמרת המצב הביטחוני בארץ, הסכנה הדמוגרפית, וההתרופפות הרעיונית של רבים איננה עומדת מול העובדה שהרבי שלל, ועתה אין מי שיתיר.

זו איננה ההחמצה הראשונה של חב"ד. בראשית הציונות היתה היא מן החרifiים שבמתנגדיה, והעמידה חמישה דורות של אדמורי"ם אשר שללו את העליה. הראשון שבהם, האדמו"ר רבי שמואל, אמר: "אם היו שומעים לי, היו חוסכים הרבה דם יהודי. רציתי לומר לבוא כוח הממשלה, שאם לא ייטיבו את היחס ליהודים, אני נוסע לארץ ישראל. ולוקח אתי מאה אלף יהודים... אבל אז היה עניין ביל"ו, ולא רציתי להוסיף להם תוקף... אם היה אצל אנשי ביל"ו... הייתי נוסע איתם" (ד"ר יצחק אלפסי, "החסידות ושיבת ציון". עמוד 22).

הבילויים מנו עשרות אנשים בלבד, ולו באו לכאן מאה אלף חסידי חב"ד בשעתם, היו "מנפנים" אותם ברוח שבלולביהם, וכל הארץ היתה נראית אחרת, רבים מאלה

שהיו יכולים לעלות עם האדמו"ר ולא עלו, הושמדו על ידי הנאצים והשתמדו על ידי הקומוניסטים. עתה סובבת חב"ד בכל העולם ומנסה במסירות נפש מופלאה, לאסוף בכפיות את אשר שפכה בכדים. ואף עתה, כיוון שאין חסיד חב"ד אשר אינו "שליח" לא יעלו לא הם ולא המושפעים על ידם, למרות שהארץ צריכה להם עתה יותר מבשנים עברו."

דברים אלה לא התפרסמו ביומון של אנשי "דגל". הסכת ושמע, אתה הצעיר החב"די! מי מאשים אותך ואותי – ואת רבותינו הקדושים – בנטילת חלק בשואה ר"ל ובשמד הקומוניסטי ובהתבוללות בחו"ל, ש"שפכנו בכדים" את מה שאנו מנסים לאסוף בכפיות? לא, לא העיתון הנ"ל – שכל מאמרי השטנה שהתפרסמו בו לא הגיעו לשפל כזה.

הדברים התפרסמו ב"הצופה" במאמר של הרב דניאל שילה, רב "קדומים" שבשומרון! המסמך השני – מאמר של הרב יעקב פילבר:

"באחד השידורים ברדיו נשאלתי ע"י חסיד חב"ד מדוע איני מזכיר בדברי את ה"משיח" ומדבר רק על גאולה? השבתי לו: ההבדל בין חסידי חב"ד לתלמידי הרב קוק הוא שאתם חושבים שהמשיח הוא שיביא את הגאולה ועל כן יש להתמקד בביאת המשיח שהגאולה תבוא על ידו, ואנחנו סוברים שהגאולה היא שתביא לבסוף את המשיח, ועל כן תחילה יש להתמקד בגאולה הגשמית והרוחנית, בקבוץ גלויות וביישוב הארץ, ובהגדלת תורה והאדרתה, וככל שהגאולה תהיה שלמה יותר כך נקרב את ביאת המשיח."

על כל אלה יש להצביע על מספר עובדות:

1. ב"מקור ראשון" התפרסמו פעמיים בתקופה האחרונה במדור ביקורת הספרים – מאמרי הערכה על שני ספרים שהופיעו בשוק. האחד, חיבורו של תמהוני מארה"ב שבמסווה של "מחקר מדעי" שופך קיטונות של שנאה לחב"ד על פני למעלה ממאתיים עמודים. השני "מחקר מדעי" על ביוגרפיה של "אותו האיש" שנלחם ברבי, תוך כדי הבנת והצדקת המלחמה הזאת. כותבי המאמרים מביעים התפעלותם מתוכנם של הספרים ומביעים הזדהות מוחלטת עם זה. הקורא משפשף עיניו ושואל: האם זה הגמול לתנועה שמביעה באופן ברור ובפומבי את התנגדותה להחזרת השטחים?

2. בעיר פראג מתנהל מאבק נגד חב"ד, שמנהלים אותו באחוזה לבבית רפורמים ו"גירי נייר" (זוכרים את "מיהו יהודי"? עם אנשי השעטנז הדתי-לאומי.

3. ועתה נקלעה לידי מודעה מטעם הפקולטה למדעי היהדות של אוניברסיטת בר אילן הכוללת הזמנה "להרצאתו של הרב חיים דרוקמן שליט"א ראש מרכז ישיבות בני עקיבא

וראש מערך הגיור במשרד ראש הממשלה בנושא: גיור במציאות משתנה" (זוכרים את "מיהו יהודי"?)

עוד דוגמאות רבות באמתחתי על יחס ה"אחוזה" לחב"ד של אישי הציבור, שצעירים במחננו רואים אותם כאחים לדעה.

בדין פינוי הקברים מגוש קטיף

ברבעון התורני המכובד לעניני הלכה ומנהג "בית הלל" (המופיע בירושלים ת"ו, בעריכת הרבנים רבי ישראל מאיר יונה ורבי יגאל עזרא שליט"א), גליון כ"ג – גדוש בבירורי תורה והלכה פרי מחשבתם ועמלם של גדולי התורה – מופיע בין השאר בירור הלכתי מפורט של הגאון רבי יעקב יוסף שליט"א.

הבירור המעמיק דן בשאלת פינוי הקברות מגוש קטיף. ומסיק לשלילה. להלן הנוסח המלא של המאמר. מובן שהמאמר נכתב בטרם נעשה הפינוי, ומובא כאן כדי לדעת את דבר ה' זו ההלכה בנושא כאוב זה.

הרב יעקב יוסף

נשאלתי לאחרונה רבות על דבר השמועה הנוראה כי באה על רצון ממשלת ישראל לפנות את בית הקברות מגוש קטיף במסגרת העברת השטח למחבלים ימ"ש, אם יש איזה צד היתר בדבר.

הנה מבואר בשו"ע יו"ד הל' אבילות סי' שס"ג ס"א אין מפנין המת והעצמות לא מקבר מכובד לקבר מכובד וכו' ואם אינו משתמר בזה הקבר שיש לחוש שמא יוציאווהו עובדי כוכבים וכו' מצוה לפנותו. וטעמים רבים נאמרו באיסור פינוי המת מקברו: (א) ניוול המת. (ב) חרדת הדין, שגורם לנפטר כמ"ש למה הרגזתני להעלותני. (ג) בזיון המת. (ד) משום שגורם לקרובי הנפטר ליפטר מהמצוות כמבואר בשו"ע סימן ת"ג סעיף א שביום ליקוט עצמות נוהגים דיני אבלות. ע"ש. ה) כיוון שהמת זכה במקום קבורתו אין להעבירו כמו קודש וכפי שמצינו במשכן שקרש שהיה בצד מסוים אין להעבירו לצד אחר. ו) בזיון לשאר המתים ועי' בכל זה בשו"ת יביע אומר ח"ג חיו"ד סי' כ"ג. ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קפ"ה-קפ"ו ובאגרות משה יו"ד סי' קנ-קנא ועיין עוד בטעמי האיסור בספר אבן יעקב סימן כ"ז הנדפס בשו"ת ציץ אליעזר חלק ה.

ולכאורה יש לחלק בין האי דינא דהשו"ע דמצוה לפנותו אם יש חשש שמא יוציאווהו העכו"ם, חדא דהא אפשר בדרכים אחרות דוגמת הצעה שהועלתה ע"י גורמים שונים שיעבור מתחתם בית הקברות שם לאחריות האו"ם באופן שהם ישמרו את המקום מפני פגיעה אפשרית. ואפשרות אחרת ניתן להציע דוגמת בית הקברות ברוסיה שהיה חשש

לחילול ביה"ק בנתה הממשלה שם יציקת בטון בגובה כמה מטרים באופן שלא ניתן לחלל וכפי עדותו של הגאון רבי שמחה הכהן קוק שליט"א חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל שאף הוא דעתו שאיסור גמור הוא לפנות את הקברים היות ויש דרכים חילופיות אך מה נעשה שאזנם הערלה של החפצים בכך אטומה אזנם ואטום שכלם.

ועוד יש לחלק לכאורה שכל ההיתר הוא לפנות קבר אחד אך לא בית קברות שלם וכיוצא בזה מצינו בשו"ת אגרות משה י"ד ח"ג סי' קנ"א וז"ל: נזדעזעתי בשמעתי הנבלה הגדולה שנעשתה בלונדון איך שאיזה קהל מכרו בית עלמין גדול של הרבה קברים מכמה מאות בשנים לנכרים ומפנים משם את כל המתים מדורות הקודמים אשר כולם היו קדושים וטהורים שהוא דבר מפורסם לאיסור וכו'. הנה דבר פשוט וברור שאף ע"מ לפנותם להקבר בא"י אסור דהא היתר שנאמר בשו"ע סי' שס"ג ס"א דכדי לקבור בא"י מותר הוא רק ביחיד שבני משפחתו רוצים לפנותו בשביל המעלה הגדולה שיש בא"י לכפרה וצער הגלגול אבל לא ברוצים לפנותו מפני שרוצים לשלם לו הרבה כסף עבור המקום שקבור שם אביהם וקרובם וכו', ע"ש. ועוד כתב שם ופינוי בית עלמין שלם שהוא צבור מסתבר שאסור בכל אופן אף לטובת המתים ולבד כל אלה אסור מטעם איסור הנאה דאיכא על כל בית הקברות, ע"ש.

ועוד טעם יש לחלק בין האי דינא להשו"ע לנד"ד דיבואו אומות העולם ויאמרו הנה היהודים מפנים בתי עלמין לצורך כזה או אחר ויבואו אף הם לפנות ומי ימנע בעדם לאחר שרואים שבמדינת ישראל נעשה הדבר ובהיתר רבני. וכיו"ב מצאתי מפורש בתשובת האגרות משה הנ"ל וז"ל: וגם יביא זה תקלה שיטלו במקומות הרבה הבתי עלמין ביד חזקה ולא יוכלו למחות בידם באמירה שאסור שהרי היהודים עצמם מכרו בתי עלמין העתיקים שלהם והם לא יחלקו דין א"י לחו"ל, סוף דבר הוא דבר אסור וצריך למחות בכל הכח שאפשר וגם לילך בערכאות על שהוא אסור ע"פ דין התורה ולהכריז עליהן שהם עוברי דת וכל מה שאפשר למנוע זה, הכו"ח בלב מלא צער על שהגענו לידי כך בעוה"ר.

ודבריו ממש דברי נבואה הם למצבנו עכשיו ועל דבריו שצריך למנוע הדבר בכל דרך יש גם לומר בנד"ד ועל כגון דא יש לצרף את דבר הגאב"ד העדה החרדית הגר"ט וייס שליט"א על המלחמה נגד חילול הקברים וחיטוטי שכבי בכביש 6 ושאר מקומות וכה דבריו: "וכל הגולה תבער כמדורת אש להרעיש עולם מקצה עולם ועד סופו עד שתוסר חרפה זו".

וזאת למודעי שכל אותם המוחים נגד חיטוטי שכבי בכביש 6 ושאר קברות קדמונים עליהם למחות באותה מידה בפנינו בית הקברות בגוש קטיף בו קבורים קדושים וטהורים שנהרגו על קידוש ה' הי"ד.

וע"ע בשו"ת בנין אב (ח"ג סי' נ"ה) שהביא מכתב מגדולי הדור ופורסם גם בעיתון באידיש (25.4.74 למנינם) ושם צוין גם הגר"י וייס זצ"ל גאב"ד העדה החרדית, וזה נוסח המכתב: בדבר השאלה אם יש צד היתר לפי דין תורה לפנות בית קברות עתיק יומין להעביר את העצמות לקבורה במקום אחר לאחר העיון בדבר אנו מגלים את דעתנו שברור הדבר שלפי דת אין כל היתר לפנות בית קברות שלם ואפילו להעביר את העצמות לא"י, על הקהילות הקדושות בכל אתר ואתר להתנגד לפינוי בתי הקברות בכל תוקף, ואנו בטוחים שהשלטונות בכל מקום לאחר שידעו שפינוי קברות הוא בניגוד לדת ישראל יתחשבו בדבר ולא ידרשו פינוי בתי קברות, ועל החתום באו הגר"י אברמסקי זצ"ל, הגרש"י זוין זצ"ל, הגר"ב זולטי זצ"ל, הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, הגר"ש ישראלי זצ"ל, ויבדלט"א אאמור"ר מרן הראשל"צ שליט"א והגר"ש אלישיב שליט"א.

וע"ע בפתחי תשובה סי' שסג סק"א מה שהביא תשובת החת"ס בנידון זה וע"פ דבריו יש עוד צד לקולא שמא שהתיר שם לפנות הוא משום שלא להפיל טירחה והוצאות על הציבור לשמר את המקום ומשמע שלולי טעם זה וכפי נידו"ד שאין הוצאות השמירה על המקום נופל על הציבור אלא על הממשלה יש לאסור וכפי שכתב החת"ס ע"ש עוד בדבריו. וע"ע ציץ אליעזר ח"י סי' מ'. וחלק ה סימן כ שכתב שיש בזה גם משום סכנת החיים. ע"ש. ובאות יד שם כתב בשם החתם סופר שצריכים לחוש מאד בפעולת פינוי מתים לבל יתחלל ש"ש וישראל בין אומות העולם ומשום כך כותב דגם במקום דמותר לפנות מדינא יש לשקול הדבר פן יאמרו התירו פרושים את הדבר ע"ש. והאריך שם עוד מפי סופרים וספרים שהעלו בנוגע לפינוי דאין להורות בזה דבר התמוה לרבים גם אם יהיו טעמים רבים לפנותו ע"ש. וציין שם עוד להגרא"ה קוק ז"ל בספרו דעת כהן סימן ר"ב דאף שנטה להתיר הפינוי בנידון מסויים בכל זאת הסיק מני שהדבר מעורר תמהון וחז"ל הגדילו בעונש של חיטוטי שכבי לכן שב ואל תעשה עדיף. וע"ש עוד בציץ אליעזר שהעריך בעונש דחיטוטי שכבי.

ויש אתי עוד מקום להאריך אך קשה עלי לגודל צער מלאכת הכתיבה בנושא זה.

וע"פ הקבלה נגרם צער גדול למתים, ואין לנו עסק בנסתרות.

ועל כן על הרוצים לעסוק בפינוי ליזהר מאוד מפני חרדת הדין וקפידתם של המתים.

סופרים וספרים

על ספרים וסופרים בקצירת האומר

המערכת

פניני לוי יצחק

ידוע ומבאור בהזדמנויות שונות הקשר ההדוק בין חלק הרמז שבתורה לבין חלק הסוד שבתורה. בפשטות: "די לחכימא ברמיזא" – כי החכם קולט את הסוד (מה שלא ברור לפי הפשט ולפי הדרש) על ידי רמיזה. כך על פי ההשוואה בין פרד"ס לבין ארבע אותיות שם הוי', מכוון הסוד נגד האות י' והרמז נגד האות ו', והרי האות ו' היא (לפי צורתה) אות י' כפי שהיא נמשכת ויורדת למטה, אל המקבל.

ואכן, בכל כתבי תורת הסוד שולטים הרמזים – ראשי תיבות גימטראיות וכו'. מכתביו הרבים מאוד – מאוד של כ"ק הגה"ק המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצוק"ל, אביו של הרבי, נשתיירה, כידוע, שארית הפליטה, מעט מזעיר, שהגיעה ל הרבי – אם כפי שהובאו במסירות נפש על ידי הרבנית חנה ע"ה ואם כפי שהיו במכתביו אל הרבי.

באופן טבעי גדושים אותם שרידי כתבים שנותרו לפליטה בדברים רבים מתורת הסוד. רובם כפי שבוטאו על ידו ברמזים גאוניים ונפלאים.

הרה"ג הרה"ת הרב דוד דובוב שליט"א, שליח חב"ד בעיר פרינסטון (ניו-ג'רסי, ארה"ב) ומחבר סדרת ספרי "ילקוט משיח וגאולה: על התורה. (סקירה על סדרה זו התפרסמה במדור זה גל' 12) הגה וביצע רעיון נפלא – לקט "פניני לוי יצחק" על התורה, אוסף "פנינים". רעיונות ורמזים קצרים לפי סדר התורה או המעודים וכו' שהם פזורים במרחבי תורת הגה"ק רבי לוי יצחק זצוק"ל שבידינו.

כפי שצוין בהקדמת המחבר מהווים ה"פנינים" טיפה מן הים הגדול, זאת גם כאשר הלקט יופיע בשלמותו. בשלב זה לפנינו רק חלק קטן גם של "טיפה" זו – קובץ ראשון, וכולנו מצפים להמשך והשלמת הסדרה, ויתר עם זה גם למציאת הכתבים שטרם הגיעו לידינו כלל, שאיפה אשר, כידוע, הרבי הביע אותה פעמים רבות בכתב ובעל פה.

עד אז אנו מודים להרב דובוב שליט"א על שזיכה ומזכה אותנו בפנינים עצומי האיכות שלפנינו יישר כוחו!

השבת בקבלה ובחסידות

הרה"ג הרה"ת הרב יוסף קרסיק שליט"א רבה של בת-חפר ויישובי עמק חפר, מוכר למעיניי "פרדס חב"ד" וכתבי עת תורניים אחרים בכתבתו הפוריה והמרתקת על נושאים שונים בקבלה ובחסידות, שחלק ממנה קובץ בספרים עשירי תוכן, כמו "הבית היהודי" ועוד.

עתה זיכנו הרב קרסיק שליט"א בספרו המקיף "השבת בקבלה ובחסידות", בשני כרכים. פרקים מספר זה, כאמור, פורסמו ב"פרדס חב"ד".

מבט ראשון להיקפו המונומנטאלי של הספר - מראה לנו מיד את ייחודיותו של הספר. אין פרט הקשור לענייני השבת מבחינתה המחשבתית, בקבלה ובחסידות, שלא מתבטא בספר.

המחבר שליט"א השכיל ברוב כשרון וידע, ובכושר ניסוח מיוחד במינו להביא לפני הקורא את כל משנת השבת וקדושתה ולהלהיב את לבו לחוש קשר נפשי ונשמתי עמוק לשבת קודש.

לספר שבעה היכלות - שבכל אחד מהם פרקים רבים - והם: מהות השבת וקדושתה, ערב שבת, הכנות לשבת, קבלת שבת, קידוש וסעודות שבת, יום שבת, מוצאי שבת. לאחריהם - מנהגי שבת להלכה למעשה.

בסוף - מפתחות שונים ומגוונים על מנת לסייע לקורא למצוא את אשר חפצה נפשו. שני כרכי הספר כוללים 870 עמודים, והם מוגשים בצורה אשר מושכת גם מבחינה חיצונית.

סדרת "מרגליות הש"ס"

אין ספק שאם נמנה את גדולי מפיצי מעיינות הבעש"ט בדורנו (במובן הפשטני שהוא - הפצת תורה ורעיונות החסידות בין לומדי תורה ומקיימי מצוות), לא נוכל לפסוח על שמו של הרה"ג הרה"ח בנש"ק רבי אהרן פרלוב שליט"א.

זה שנים רבות שהרב פרלוב מפרסם מדי שבוע בשבוע בתוספת התורנית, במה נכבדה לכשעצמה, של "המודיע", שהוא העיתון הנפוץ ביותר בציבור החרדי הרחב, רעיונות, פתגמים, ועובדות משולחנם של גדולי החסידות לדורותיהם, אשר כולם, כידוע, יונקים ממעיינות הבעש"ט הק'.

רשימותיו של הרב פרלוב מובאות באופן קבוע במסגרות שונות, אם על פרשיות השבוע והמועדים, אם על נושאים שונים, אם על ימי הילולא וכו' וכו'.

מקום נכבד ברשימות אלו תופסים רבותינו נשיאנו נשיאי חב"ד לדורותיהם ובכלל זה כ"ק אדמו"ר ז"ע.

אחת המסגרות הפופולאריות היא סדרה מרשימה על הש"ס, לפי סדר לימוד הדף היומי בתלמוד בבלי או בתלמוד ירושלמי.

רחש לבו של הרב פרלוב דבר טוב והוא החל להוציא לאור ריכוז רשימותיו בשורה של ספרים, לפי המסגרות השונות המנויות לעיל, עם הוספות רבות.

עתה לפנינו סדרת רשימותיו על הש"ס בשם "מרגליות הש"ס", שלושה חלקים (ראשונים בסדרה) – על מסכת ברכות (458 עמודים), מסכת שבת (520 עמודים), ומסכת עירובין (231 עמודים).

כל קריאה בספריו אלה מעוררת בנפש עונג ושמחה של מצוה יחד עם חיזוק בעבודת ה', ומוסיפה לקורא חכמה של תורה.

מותר, אולי, להוסיף כי קיימת תחושה שדם אבותיו הקדושים הזורם בעורקיו, וזכותם הגדולה, מעניקים להרב פרלוב את הכוח והכשרון ליצור יצירה קדושה ונפלאה זו, כן יפרוץ!

חידושי הלכות מבעל הבני יששכר

ב"פרדס חב"ד" (גל' 11, עמ' 139) צוטט האומר בשם הרבי ז"ע "כי בני יששכר" הוא עבורו (=עבור הרבי) מקור כמו כתבי האריז"ל" בגליון שלאחריו התפרסמה תגובה ובה הבעת פקפוק בשמועה זו. ברם בינתיים אוששה שמועה זו ממקור נוסף (יש גם לדון בתוקף הוכחותיו של המגיב שליט"א ואכמ"ל).

הכוונה לספרו המרכזי של הגה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זצוק"ל, מגדולי צדיקי ורועי הדור החמישי של החסידות, אשר מלבד ספרו הגדול האמור חיבר עוד ספרים רבים בנגלה ובנסתר, אשר המוני בני ישראל מכל החוגים הולכים לאורם.

הרה"ג הרה"ח רבי נתן אורטנר שליט"א, רבה של לוד, זכה וזוכה לעסוק במשנתו הרחבה של בעל הבני יששכר, וכבר זיכה את הרבים בכמה וכמה ספרים המבוססים עליה. כגון: פירוש על סידור התפילה, פירוש על הגדה של פסח, פירוש על פרקי אבות – מלוקטים מספרי הגה"ק הנ"ל, לאחרונה גם חיבר ספר על תולדותיו.

לפנינו עוד ספר: "חידושי הלכות מבעל הבני יששכר", פרי עמלו וכשרונותיו של הרב אורטנר שליט"א, בליווי הארות המלקט בשם "יד נתן".

כפי שמציין המחבר שליט"א לוקטו ההלכות מתוך ספרי הגה"ק מדינוב זצוק"ל: בני יששכר, אגרא דכלה, אגרא דפרקא, ברכה משולשת, דברים נחמדים, דרך עדותיך, דרך פקודיך, הגהות מהרצ"א על הזוהר, הוספות מהרצ"א, והיה ברכה, חידושי מהרצ"א, ליקוטי מהרצ"א, מגיד תעלומה, מעין גנים, רגל ישרה, ריח דודאים, ועוד.

בספר שלפנינו יש גם חכמה וגם מלאכה גדולה של ליקוט, סידור ועריכה ובמיוחד בהארותיו הנפלאות של המחבר בהשוואות למקורות שונים ובירורים בדבריו הקדושים של המחבר.

הספר מחולק לערכים, לפי סדר א"ב: "אמונה", "ארץ ישראל" – וכך כ-80 ערכים עד: "תחנון", "תדיר ושאינו תדיר", "תרו"מ ומתנות עניים", כשרבים מן הערכים מחולקים לערכי משנה.

יש להצביע, בין השאר, על המובא (בעמ' קצב) וזל"ק: "שכבר הגיע זמן הגאולה וכלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה עילאה וא"א לבוא להשגת המדרגה הלזו רק על ידי השגת החכמה הקדושה בפתיחת הצינורות העליונות" וכוונתו לפנימיות התורה.

עוד שם (אחרי המדובר בחשיבות לימוד הזוה"ק) "להבין עניני הזוהר... צריך האדם הנלבב לעיין בדברי תלמידי הבעש"ט וידקדק בדברים וימצא טוב טעם ונועם דברי חפץ לעבודת השי"ת בכל תנועה ותנועה.

כן יש להצביע על פרט מעניין מדבריו הקדושים (בערך אביזרייהו) שתוכנם התמציתי הוא שמי שאוכל למלאות נפשו דברים המזיקים לבריאות משום שאינו מסוגל להתגבר על יצר האכילה – הריהו נכשל באביזרייהו דלא תרצח!

אתכבד להעיר על הארה ב"יד נתן" בקשר לסתירה לכאורה בדבריו הקדושים של הגה"ק זצוק"ל (המובאים בספר), שלאחר שהוא מצדד באריכות בחשיבות האמונה במציאות ה' בלי כל חקירה שכלית, הוא אומר שבאמונת היחוד מותר לחקור, ואילו במקום אחר אומר הגה"ק שגם באמונת היחוד אין לחקור אלא לקבל בפשיטות. לכאורה, קושיא מעיקרא ליתא כי על עצם יחודו ואחדותו של הקב"ה יש להאמין באמונה ודאית מבלי לחקור בשכל את קיומו, ממש כמו שבאמונת מציאות ה', אבל על אופן יחוד ואחדות כל הנבראים שעל זה נאמר "שמע" מלשון הבנה – מותר ומצוה וחובה ללמוד, כפי הידוע שהבעש"ט הק' גילה הבנה חדשה באמונה זו, שאחדות ה' שוללת קיומה של כל מציאות אחרת, כמוסבר בארוכה בשער היחוד והאמונה ובשאר ספרי החסידות.

בספר – 240 עמודים.

לוח דבר בעתו

"אוצר בלום", "כל בו", ועוד הגדרות כיוצא באלו תואמות בהחלט את "לוח דבר בעתו", לשנת תשס"ו, קטן הפורמט ורב האיכות והכמות (למעלה מ- 1470 עמודים), המהווה המשך ללוחות 10 השנים הקודמות, וכפי הכלל של "מעלין בקודש" הוא עולה עליהם.

העורך (ליתר דיוק: המחבר) הרה"ג הרה"ח רבי מרדכי גנוט שליט"א מגיש לציבור התורני יצירה מופלאה אשר מהווה כלי שימוש ומכשיר עזר לכל יהודי לכל ענייני כל יום ויום, בכל התחומים, בשיא השלימות (עד כמה שניתן).

ביריעה קצרה זו לא ניתן לפרט את כל תכני הלוח והיקפו. לכן נסתפק כאן בציון המדורים כפי המצויין בשער הלוח: "עתים לתורה" – מקרא, משנה, תלמוד, הלכה, מוסר וחסידות דבר דבר בעתו. "דברי הימים", מאורעות העבר וימי זכרון לזמניהם. "סדר היום", דינים, הלכות ומושגים, דבר יום ביומו. "מעשה בראשית", אלמנך מראות השמים מיום ליום ומחודש לחודש. "יבנה המקדש", הלכות ומנהגים לזמן שבית המקדש קיים. ובסופו "זמנים בעתם" לוחות כל הזמנים בכל המקומות.

יש לציין שבמדור "עיתים לתורה" נכללים גם כל שיעורי חת"ת והרמב"ם לכל מסלוליהם. ובמדור "סדר היום" נכללים כל מנהגי חב"ד, כמו כל מנהגי כל החוגים והעדות. מובן מאליו שחן מיוחד וחשיבות מיוחדת בעיני כל המצפה לישועה קרובה יש למדור "יבנה המקדש" המזכיר לנו בכל הזדמנות את חובותינו ביום זה כאשר בית המקדש קיים.

העורך – המחבר זכה לקבל עשרות רבות של מכתבי ברכה והסכמות ועידוד מכל גדולי ישראל – ובראשם כ"ק אדמו"ר זי"ע.

הערה קלה: כתוב בלוח שלמנהג בעלז בחו"ל אין ישנים בסוכה. ראוי לבדוק באיזו שנה נוצר הסייג הזה ("בחור"ל), על פי לוחות השנים השונות של בעלז (הרב וינד), ולהשוות עם התרחשויות אקטואליות באותה שנה בתחום שונה לחלוטין, וכן להשוות עם הנהוג בחצרות נארול ומכנובקה ששם נהוגים מנהגי בעלז בלי השפעות חיצוניות.

יש להעיר על הנספח "זמנים בעתם", שחובר כנראה על ידי אישים אחרים: מועד ב' לסוזק"ש הוא, כידוע, לפי שיטת אדמו"ר הזקן בסידורו (עיין "סידור רבנו הזקן", מהדורת הגר"י רסקין, עמ' תרצה הע' 19 שמשנת תקנ"ז (לפני הופעת המהדורה הראשונה של "ביאור הגר"א" משנת תקס"ג שבו מופיעה דעתו של הגר"א בנדון) כבר מרחיב

אדמו"ר הזקן את הדברים לכיון שיטה זו). לכן אין סיבה לציין זמן זה כ"לגר"א" דווקא. כן היה ראוי לעורכים להתעניין על שיטת אדמו"ר הזקן בזמן עלות השחר (לפי הדעות השונות) ולציינה. ברור שאילו היתה זאת יצירתו של בעל הלוח – היו הדברים כראוי.

תגובות

בענין שינוי מנוסח לנוסח*

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הנני להשיב לא להלכה למעשה רק אזכיר מקורות שאני יודע וישנם תחת ידי לשאלה הראשונה אעתיק לשון אדמו"ר הזקן שנדפס באגרות קודש ובספר משנת יואל (סי' פא) וז"ל: ברם כגון דא צריכינן למודעי שמין הדין אין שום איסור בשינוי נוסחאות מפני מחלוקת ושינוי המנהג שבמשנה וגמרא כמבואר הטעם בזה בתשובת מהרשד"ם (חאו"ח סי' לה) כו' עכ"ל. וזכור לי שבמשנת יואל ביאר הדברים בארוכה ואין הספר בידי ועיינתי במהרשד"ם שכתב (שם) שאין איסור שינוי מנהג מכח ואל תטוש תורת אמך כי אם בדבר שיש בו נדנד איסור כמו כל אותם ששינונו בפ' מקום שנהגו שבכולהו יש בזה נדנד איסור כמו בני בישן שלא הלכו ערב שבת מצוה לדידן שהם החמירו להכין צרכי שבת וכו' עיי"ש אבל זכור שבמשנת יואל הביא שמתחילה לא תיקנו אנשי כנסת הגדולה אלא ענין כל ברכה וחתומה אבל לא תיקנו מה לומר בברכה ולכן יכול כל אחד להתפלל במילים שרוצה.

והנה לפי סברות אלו לכאורה אין גם איסור לא תתגודדו שהרי אין זה מביא לידי מחלוקת ואם כן אין זה מתאים עם שפסק בפאת השולחן (סי' ג אות לא) שחולק על מהרשד"ם ועיין שיש איסור לא תתגודדו להתפלל בבית כנסת אחד חלק מתפלל אשכנז וחלק ספרד. אמנם יתכן שהכוונה כשמתפלל בקול רם שהרי בתשובת חת"ס (או"ח תשובה טו) ז"ל: הנה כבר גליתי דעתי לכל העומדים לפני כי כך קבלתי מרבתי זצ"ל והם מורי הגאון חסיד שבכהונה רבי נתן אדלר זצ"ל והגאון רבן של כל בני הגולה 'הפלאה' זצ"ל אשר מימיהם שתייתי וממקורם חצבתי כי כל הנוסחאות שוות זו כזו וכל שיש בזו יש בזו אלא שאין אתנו יודע עד מה ואנו מתפללים על דעת מתקני התפילות ונוסחאות הללו בכולם לדבר אחד נתקנו כמו סגנון אחד לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד וכשבא איש אלוקים אר"י זצ"ל ואיזן וחקר ותיקן כי הוא ידע תוכן הדברים והעמיד

* בגל' 14 עסק הרב יהושע גרוס שליט"א בענין שינוי נוסח התפילה מנוסח אשכנז לנוסח האר"י. תשובה זו של הגר"ז גולדברג שליט"א באה במענה לשאלתו של הרב אברהם רוזן שליט"א האם מותר לעבור מנוסח לנוסח, ובאם יש איסור לעבור מנוסח ספרד לנוסח אשכנז ומנוסח אר"י לכל נוסח אחר?

בסידורו כל דבר על מכונו וגילה תעלומות נוסח ספרד יען כי הוא היה ספרדי ואילו הוא היה אשכנזי או היה נמצא באשכנז איש כמוהו היה עושה אלה כיוצא בזה וכו'.

וע"כ מורי הגאון החסיד שבכהונה רבי נתן אדלר הוא בעצמו עבר לפני התיבה להתפלל ספרד בסידור האר"י ומורי הגאון רבי פנחס בעל הפלאה זצ"ל כי רק המה התפללו בנוסח האר"י [שהם כוונו בפועל כוונת האר"י ולכן התפללו בנוסח שידוע להם איך לכוון אבל כל שאלה האנשים המצורפים למנין לא התפללו כי אם אשכנזי [שהרי לא ידעו לכוון ולכן אין הבדל בין אשכנז לספרד שהרי בשתי הנוסחאות ישנם כל התיקונים ואנו מתפללים על דעתם] ע"כ ומזה נראה שסובר שאין לא תתגודדו בנוסחאות התפילה וכשיטת המהרשד"ם ואדמו"ר הזקן חולקין על פאת השולחן ובתשובת חת"ס (או"ח סי' טז) מבאר מה שהרב כתב לו מהספר ליקוטי אמרים [והוא להמגיד ממעזריטש שכתב שם שלכל שבט שער אחר ולכן כל שבט התפלל בנוסח אחר ואילו נוסח ספרד הוא שער הכולל ולכן כל מי שאינו מכיר שבטו מתפלל ספרד והחת"ס שם חולק עליו ומביא ראיות וקושיות עליו עיין שם [ועיין שם שמספר שקברו של רבי עמרם גאון שהוא חיבר סידור אשכנז ורבי אמנון בעל נתנה תוקף שניהם קבורים במגנצא והיה על קברם] ובדברי חיים מצדיק את דעת ליקוטי אמרים ומיישב קושיית החת"ס.

אלו הדברים שהבאתי מהקדמונים ומעתה לענין דעת הלכה למעשה לענ"ד נראה כל כך שנוהג אבותיו באיזה נוסח אין ענין לשנות גם אם אין איסור בדבר אכן אם אבותיו נהגו באיזה נוסח אבל הוא עבר לקהל אחר נראה שכפי שמבואר במשנה פ' מקום שנהגו שהולך ממקום שנהגו כך למקום שנהגו אחרת אם אין דעתו לחזור למקומו הרי נעשה כאחד מאנשי העיר שבא לשם ועליו לנהוג כמותם בין לקולה ובין לחומרה אבל אם דעתו לחזור נותנים עליו חומר המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם והנה בזמנינו נמצאים כמעט בכל עיר שתי קהילות ויותר כמו אשכנזים ספרדים חסידים מהרבה סוגים ועוד ולכן הדינים שהזכרנו כמעט לא מצינו בפועל רק לגבי הנהגת יו"ט שני שפוסקין שתלוי באם דעתו לחזור אבל נראה ששייך לעבור לעיר אחרת בזמנינו לענין מי שבא מקהל מסוים ועבר לקהל אחר אפילו באותו עיר כגון שמתפלל עמהם בבית כנסת של קהל אחר ומתחבר עמהם בכל דבר וכגון שנשא אשה מקהל ואוכל בבית חמיו וכן שאר דברים נעשה כאלו עבר לעיר אחרת ואין דעתו לחזור ועיין בחת"ס (ח"מ סי' קפח) בהשמטות בנידון שהיו שתי קהילות אשכנזים וספרדים ואין להם כעת אפשרות מספקת לקיים שתי בתי כנסיות ורוצים להתאחד איך ינהגו בנוסח התפילה? כך שהכל תלוי איזה ביהכנ"ס נשאר ואם נשאר למשל בית הכנסת האשכנזים גם אם רוב המתפללים הם ספרדים עליהם להתנהג בכל עניני בית הכנסת כאשכנזים וכן להיפך אבל מסתמא ישאירו את הבית כנסת שיש יותר מתפללים [והיינו שנהפכו כולם להיות כאנשי המקום שבאו לשם והרי הם כאין

דעתם לחזור] אכן כתב שם חידוש שרק לענייני תפילה נעשו קהל אחד אבל לשאר שינוי מנהגים שיש בין אשכנזים לספרדים הם שתי קהילות [וזה חידוש שלא שמענו ששייך שלענין אחד יהיו קהל אחד ולשאר עניינים שתי קהילות ושם גם נתבאר ראייה שחתן המתגורר בבית חמיו נעשה כאחד ממשפחת חמיו וראיה שרבי אליעזר ב"ר צדוק לא התענה בתשעה באב שחל בשבת לא התענה בעשרה באב מפני שיר"ט של בני סנאה בן בנימין הוה בי' באב קרבן עצים והקשו תוס' איך יתכן שר"א בר"צ היה חתן של משפחת סנאה בן בנימין ומעתה נראה שמי שבאו מקהל מסוים ומתפלל בקביעות בבית הכנסת של קהל אחר נעשה לכל ענייני בית הכנסת עיין שם בחת"ס מה שפירט עניינים השנויים במחלוקת כגון להתענות בימי ניסן אחר הפסח ועוד שבכל אלו נעשה כאחד מהקהל שבא לשם ונראה שאם התחתן עם אחת מקהילה שניה ומצוי ומתארח אצל חותנו וכן בשאר עניינים נעשה כאחד מהם גם לדברים שאינם שייכים לביהכ"ס ומותר ואולי אפילו חובה להתפלל בנוסח שלהם להסוברים כפאת השולחן שיש לא תתגודדו גם בנוסחאות שבתפילה ולהחולקין נראה שאין איסור להמשך בתפילה נוסח שיש לי מקדם אבל עכ"פ אין איסור בדבר לשנות אכן אם אין סיבה אלא רוצה מעצמו לשנות נוסח אבותיו באנו למחלוקת שיש בין הפאת השולחן לפוסקים אחרים והוא המהרשד"ם שלפאת השולחן יש איסור ולמהרשד"ם ואדמו"ר הזקן וכן מהחת"ס אין איסור בדבר אכן נראה אם יש סיבה שבנוסח שרוצה מרגיש שיתפלל יותר בכוונה נראה שמותר לשנות שהרי זה דומה למתפלל ומכוון כוונת אר"י שבזה כנראה לכו"ע מותר א"כ גם תוספת בכוונה יש להתיר ולדעת הדברי חיים ולקוטי אמרים מותר לשנות לנוסח ספרד דהיינו נוסח אר"י שהוא שער הכולל אבל לשנות מנוסח ספרד לנוסח אשכנז שם יש איסור של אל תטוש תורת אמך כל זה נראה לפי הדברי שהזכרנו קודם לפלפולא אבל להלכה למעשה לא יסמוך על מה שכתבתי במסקנות אלא יחשוב לפי הקדמות שהבאתי ויחליט.

אדון עולם

הרב יוסף שמחה גינזבורג

ב'שביבים' (פרדס חב"ד גל' 15 עמ' 178) מציע הרב טוביה בלוי שליט"א פירוש על המילים (בפיוט 'אדון עולם') "ואחרי ככלות הכל לבדו ימלוך נורא" – שהכוונה היא, לא לעתיד, אלא במובן של שלימות כמו "ויכולו השמים והארץ".

ובאתי להעיר כי ב"עטרת ראש" (הובא גם בספר "אור התפלה", כרך ג', עמ' מט) מבאר

במפורש שזה מוסב על לעתיד לבוא באלף ה"ז, ע"ש.
ואכן, בפירושו זה (לעתיד לבוא) פירשו גם בסידורים: עבודת ישראל, אוצר התפילות.

נשיאת כפיים בל יום באה"ק

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

בפרדס חב"ד (גל' 15) כתב הרב טוביה בלוי שליט"א בשם א' מאנ"ש שנראה ברור דעת רבותינו שצריכים לעשות נשיאת כפיים בכל יום באה"ק.

והוסיף ע"ז שאי אפשר להסתמך עמ"ש ב"המלך במסיבו"ר כיון שאינו מוגה, וכן שאי אפשר לדייק מקטעי שיחות ורשימות שאינם מוגהים, והטעון של התקשרות לא תמיד נובע ממקור אמיתי וכוונתם רק כדי להטיף שצריכים לנהוג אחרת מכלל ישראל, כיון "דנפיק מפומא דרב כהנא", ועוד לא יעלה על הדעת לשנות ממנהג אנ"ש שנהגו נשיאת כפיים כל יום.

ומסיים בשם הר"ל ביסטריצקי ז"ל שכ"ק אדמו"ר ענה לו שאינו זוכר שאמר דברים אלו הכוונה למ"ש ב"המלך במסיבו"ר, ומאריך שם גם בנוגע לעוד מנהגים, ע"כ.

היות והתעסקתי בנושא זה של נשיאת כפיים באה"ק לפני כעשרים שנה והיה לי שקו"ט בזה עם הגאון הרב בנימין זילבר שליט"א (מחבר אז נדברו ועוד), וחלק ממנו נדפס בזמנו בקובץ שי למורא בהוצאת שלוחי הקודש לאה"ק, ולכן אתייחס רק לענין נשיאת כפיים בכל יום באה"ק.

כל מ"ש הנ"ל אינו נכון כלל ואדרבה ההיפך הוא הנכון וכדלהלן:

1. הוכחתי שם באריכות שמנהג זה שמביא הרמ"א יסודתו בהררי קודש מזמנו של רש"י ואין בזה שום הבדל בין א"י לחו"ל ואדרבא טעם זה שאינם שרויים בשמחה מצד טרדת הפרנסה שייך יותר בא"י מבחו"ל כנראה בחוש, ולכן כל מי שנוהג לפי פסקי הרמ"א אין לו שום מקור ויסוד לנשיאת כפיים בכל יום באה"ק.

האשכנזי הראשון שהנהיג נשיאת כפיים בכל יום באה"ק היה בעל פאת השלחן הרב ישראל שקלאווער ז"ל מתלמידי הגר"א, קודם בצפת בכולל שלו ואעפ"כ שאר האשכנזים בצפת לא נהגו כמוהו, ואח"כ כשעבר לירושלים הנהיג גם כן נשיאת כפיים כל יום. אבל היות ובירושלים לא היו אשכנזים אחרים כידוע שהישוב האשכנזי הראשון שהצליח להתבסס בירושלים היו עדת הפרושים מתלמידי הגר"א בראשות הגאון ר"י משקלאר

הנ"ל. וכל אלו שהגיעו לירושלים אח"כ המשיכו במנהג הזה.

ומ"ש בב"י והובא בשו"ע אדמוה"ז וכן במ"ב "יישר כח לבני א"י שנ"כ כל יום" הכוונה לספרדים כי בימיו לא היה שום ישוב אשכנזי בא"י, וכמבואר באריכות בשו"ת בית אפרים, ולכן אלו שנוהגים עפ"י פסקי הרמ"א "ובני ישראל יוצאים ביד רמה" אין להם שום מקור ויסוד לנשיאת כפים בכל יום באה"ק. וכן פסקו המנחת יצחק והשבט הלוי לגבי חיפה והגליל שרצו לשנות המנהג הקיים שנשיאת כפים רק בשבתות, ש"כ כל יום והנ"ל פסקו שלא ישנו מנהגם.

2. א. אני שמעתי משני עדים נאמנים: א) הרה"ג הרה"ת הרב אברהם צבי הכהן ז"ל ב) הרה"ת הרב משה סלונים ז"ל (שכתב ע"כ בקובץ ד"ת שיו"ל בכפר חב"ד תשמ"ג) שהיו נוכחים בסוכה בסוכות תשכ"א ושמעו בעצמם איך שהגה"ח הרב שני"ז גורליק ז"ל רב כפר חב"ד שואל את כ"ק אדמו"ר איך לנהוג בנשיאת כפים כל יום בכפר חב"ד וכ"ק אדמו"ר ענה מה השמחה שם יותר מכאן? יותר ממה שהיה אצל הרמ"א? צריכים לנהוג כמו אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר, אבל בנוגע לשבתות כיון שכבר נהגו וכתוב בספרי שמ"ש "ובימי שמחתכם" אלו השבתות וא"כ שימשיכו בזה אבל לא כל יום. (הלשון אינו מדויק).

תתארו לעצמכם שרב כפר חב"ד שואל את כ"ק אדמו"ר בנוכחות מעל עשרה יהודים הלכה למעשה איך לנהוג, וכ"ק אדמו"ר עונה לו. וע"ז כותב הנ"ל שא"א לדייק מקטעי שיחות ורשימות שאינם מוגהים אתמהה!!!

ב. הר"ל ביסטריצקי ז"ל היה ידיד אישי שלי מאז שבת תחמוני בתשכ"ה, ואח"כ עלינו יחד בשליחות כ"ק אדמו"ר לאה"ק לצפת עיה"ק, בתשל"ו. דנתי אתו כר"כ פעמים בענין זה ראה מש"כ בזה. ואם מ"ש הנ"ל בשמו היה נכון בודאי שהיה אומר לי וכן לשאר השלוחים, מה שכן אמר לי שתברר אצל זקני צפת שהתפללו בביהכנ"ס צמח צדק בצפת ובירר שהיה נשיאת כפים בשבתות ועל סמך זה תיקן שיהיה נשיאת כפים בשבתות בביהכנ"ס חב"ד בצפת עם הסכמון של כ"ק אדמו"ר. ולך נראה לי בודאות שהשמועה הנ"ל היא רק בגדר של דמיון וד"ל.

ולכן בנוגע למעשה בפועל כל מי שרוצה לנהוג כמנהג הרמ"א בא"י, וכן עפ"י הכלל מכיון "שנפיק מפומיא דרב כהנא" בנשיאת כפים שיהיה רק ביו"ט יכול, ואינו עושה נגד כלל ישראל, ובתנאי שלא יעורר מחלוקת עי"ז. ולשון כ"ק אדמו"ר הנח להם לבני ישראל וכו".

תגובת הרב טוביה בלוי:

לא ברור ממכתבו של הרב הנדל אם כוונתו רק לשלול נשיאת כפים בכל יום במקומות בארץ ישראל שנהוגה בהם, או שבא לשלול נשיאת כפים בארץ ישראל גם בש"ק כדי לנהוג

כפסק הרמ"א, וכמקובל אצל האשכנזים בחו"ל, שנשיאת כפים היא רק במוסף יו"ט. כידוע, יש אצל האשכנזים בנושא נשיאת כפים שלושה מנהגים: א. בירושלים ובמקומות נוספים בא"י – נשיאת כפים בכל יום. ב. בשאר ישובי אה"ק – נשיאת כפים במוסף ש"ק. ג. בחו"ל – נשיאת כפים רק במוסף יו"ט. כך למשל, בחיפה, כמו ברוב ישובי אה"ק, נהוגה נשיאת כפים במוסף ש"ק, וכאשר הגרש"י כהן, רבה של חיפה, ניסה להנהיג שם נשיאת כפים בכל יום – השיב לו הרבי בהרחבה, מחד, על חשיבות הענין לכאורה, אבל בסיום הוא מסייג: "הנח להם לבני" וכו", כלומר, שאין לשנות את המנהג. בכלל, ידועים מקרים רבים מאד שבהם הורה הרבי שלא לשנות את הנהוג במקום (וראה גם ציטוטים במ"א בגליון זה ובגליונות קודמים).

לאור זה מובן שבכל מקום יש לנהוג כפי המקובל שם מדורות קודמים. ולפי זה כתבתי "שהמנהג צריך להיות בכל מקום כפי הנהוג שם, ובמקום שנהוג – נשיאת כפים בכל יום".

כאמור, מקריאת מכתב הרב הנדל לא הבנתי אם הוא שולל את קיום נשיאת כפים במוסף ש"ק במקום שנהוג, או שהוא שולל את נשיאת כפים בכל יום בירושלים, שהרי הכותב הקודם שהתייחסתי לדבריו ביקש להנהיג בארה"ק את מנהג חו"ל כפסק הרמ"א על נשיאת כפים רק במוסף יו"ט, ואילו הרב הנדל מביא את פסק הגר"ל ביסטריצקי על נשיאת כפים בצפת בשבתות ובהסכמת הרבי, שלא כדעת הכותב הנ"ל.

לגבי נשיאת כפים בכל יום בירושלים מחדש לנו הרב הנדל חידוש היסטורי שבעל 'פאת השולחן' הנהיגה, ושהוא היה מייסד הישוב האשכנזי בירושלים. שתי קביעות אלה אין להן כל בסיס. ובכלל, האם יעלה על הדעת שגדולי רבני החסידים בירושלים מכל זרמי החסידות, ובהם תלמידי אדמו"ר הזקן והאמצעי, ילכו אחרי מנהג שקבע תלמיד הגר"א? ואם כן, מדוע לא הלכו אחריו בשאר מנהגי הגר"א?!

אשר לשמועה על דבריו של הרבי להגרש"ז גרליק שאין לה שום מקור ממשי – מביא הרב הנדל שני עדים נאמנים, שניהם בעולם העליון. ובכן: לגבי הגרא"צ כהן זצ"ל, שאלתי את בנו יבלח"ט הגרא"ל כהן שליט"א, ואמר לי שאין הדבר נכון כלל. ולראיה ציין, בצדק, שאביו זצ"ל המשיך עד יומו האחרון לשאת כפים בכל יום.

ואשר להר"מ סלונים ז"ל: בשנת תשכ"א היה הנ"ל בשנות העשרים המוקדמות שלו, ובודאי לא היה בין אלה שישבו סמוך לראש השולחן. מי שהיה זוכה להיות נוכח אצל המלך במסיבו, ובמיוחד בסוכות, יודע בוודאות כי בדרך כלל לא ניתן היה לשמוע מרחוק בברור את השיחות שהתנהלו בקול לא-רם בראש השולחן.

הסיפור מוכחש גם מכללות הוראותיו של הרבי בכל הענינים כגון דא שלא לשנות

המנהגים המקובלים בכל מקום מדורות קודמים של אנ"ש, ובוודאי שהדברים אמורים לגבי ירושלים, שהיא המקום היחיד בעולם שקיימת בו קהילה חב"דית ברציפות מאז תלמידי אדמו"ר הזקן והאמצעי.

ואשר לטעם הנאמר בשם הרבי, כאילו שאל אם יש כאן שמחה יותר מבחור"ל – טעם זה מופרך מדברי הרבי עצמו (לאחרונה – 'שערי הלכה ומנהג' ח"א עמ' קסח) – בהם מוזכר בפירושו המנהג שבא"י נושאים כפים בכל יום, ובכמה מקומות עכ"פ בכל ש"ק – בנתינת טעם נפלא לשוני בין א"י לחור"ל, ע"ש. וזו משנה אחרונה של הרבי בנושא זה, המבטלת לגמרי כל הנהגה אחרת ומוכיחה כי אכן, גם כאן, אין לסמוך על שמועה בלתי-מוגהת בהנהגה למעשה, כפי שצוין ב'פרדס חב"ד' בהזדמנויות שונות.

לסיכום הדברים ולשלמותם ראוי להביא את לה"ק של הרבי בנידון, וכפי שצוין לעיל יש בזה דוגמה ומופת לכל השמועות הפורחות חדשים לבקרים בהמצאת מנהגים והנהגות שונות ומשונות באיציטלא של 'התקשרות' (וכבר הבאנו לא אחת, דברי קודש ברורים של הרבי בכגון דא). הכוונה, כפי שהוזכר, למצוטט ומתורגם ב'שערי הלכה ומנהג' ומקורו בברכת עריו"כ תנש"א – מוגה: "כפי שנוהגין בא"י בפועל (עכ"פ בכמה מקומות) – שנושאים כפים בכל יום, או עכ"פ בכל שבת [כפי הנהוג בכמה קהילות ספרדיות גם בחוץ לארץ], ובכל הקהילות גם בחור"ל – שם נושאים כפים רק ביר"ט.

ולהעיר שאדה"ז רצה להנהיג שישאו כפים (גם בחור"ל) בכל יום, ולא עלתה בידו. וי"ל שהברכה דנשיאת כפים של הכהנים בארץ ישראל בכל יום נמשכת גם לבני"ש שבחור"ל (ע"ד מאחז"ל (תענית י, א) שמתמצית א"י שותה כל העולם כולו). ובפרט ע"י הכהנים שמוכונים גם עבור בני"ש שבחוץ לארץ, ע"ד "אחיהם שבשדות" (ראה סוטה לח, סע"ב. טושו"ע או"ח שם סכ"ה. שו"ע אדה"ז שם סל"ח). "עכלה"ק.

ומענין לענין כמעט באותו ענין: ברשימתי הקודמת ציינתי כדוגמא לכך שאי אפשר לסמוך על מה שנחשב 'הנהגות הרבי' – את הסתירה בין שני מקורות בעלי סמכות לכאורה, בענין הנהגת הרבי בענין מסויים (הקימה לפני "ויברך דוד"), ע"ש.

אוסף בזה עוד דוגמא מיומי דאזלינן מיניה: ב'אוצר מנהגי חב"ד' נאמר שהרבי לא אמר קדיש (בשנים תשכ"ה ותשמ"ט) בין ספר לספר באמירת תהילים בליל הושענא רבה, ואילו ב'התקשרות' של האי שתא נאמר שהרבי אמר קדיש בין ספר לספר באותן שנים.

וכבר ראינו ושמענו עשרות סתירות כאלה בין רושמי מנהגי הרבי. רק לאחרונה התפרסמו חילוקי דעות אם היתה דעתו של הרבי נוחה משירת "הודו לה' כי טוב" בהלל כהמשך ל"א-לי אתה ואודך". כמו הדוגמאות הקודמות מדובר בהנהגה שהיתה אמורה להיות גלויה ומפורסמת לאלפים!

דוגמא נוספת: בסידור רבנו הזקן, מהדורת הגרל"י רסקין, עמ' קסז הע' 375, מובאות שתי גירסאות משני מקורות על מנהג הרבי בהחזקת הס"ת, בהיותו ש"ץ, באמירת 'שמע ישראל' שבהוצאת הס"ת.

נוסח "מי שברך" דראש השנה ויו"כ

הרב דוד ישראל אופנר

בפרדס חב"ד גל' 9 (עמ' 145) הבאתי את נוסח "מי שברך" לראש השנה המובא ב"שער – הכולל" (כו, ה) שצריך לומר: "ויכתבה ויחתמהו לחיים טובים" וכו', וכתב שם שביום כיפור אין לומר זאת, לפי מ"ש אדה"ז בשוע"ר שלו (סו"ס תקפב) ש"מיום ב' של ר"ה אחר חצות היום לא יאמר לחבירו לשנה טובה תכתב".

והערתי שלפי מ"ש בסידור ש"נוהגין בליל ראשון של ראש השנה לומר לחבירו לשנה טובה תכתב ותחתם", לכאורה אין לומר זאת גם ב"מי שברך" דר"ה, שהרי זה כבר אחר ליל ראשון דר"ה.

והנה ראיתי ב"סידור עם ציונים מקורות והערות" (עמ' תקיט) על דברי הסידור הנ"ל שנוהגין בליל ראשון וכו', שהביא מה שהעיר על כך כ"ק אדמו"ר (ספר השיחות תנש"א ח"א עמ' 37 הע' 76) מדברי שוע"ר הנ"ל ונשאר בעצ"ע, וז"ל: "ראה לקוטי לוי יצחק אג"ק ע' רי: "בפרט הכתיבה היא בראש השנה והחתימה ביום הכיפורים כו'. אך בכלל הן הכתיבה והן החתימה נעשית בראש השנה, וכמאמר (ראש השנה טז, סע"ב) "צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים", וכמו שאומרים בליל ראש השנה: "לשנה טובה ותחתם", וממה שאומרים זה בליל ראש השנה ולא ביום, וקודם תקיעת שופר, מוכח שהכתיבה והחתימה לטוב נעשית עוד קודם תקיעת שופר, ובליל ראש השנה .. אך שיוגמר הכתיבה והחתימה לטוב ("גמר חתימה טובה") הוא על ידי תקיעת שופר כו'".

ולהעיר משו"ע אדה"ז (או"ח סוף סי' תקפב): "אין לומר דבר זה (לשנה טובה וכו') ביום ב' של ראש השנה אחר חצות היום, לפי שכבר נגמרה הכתיבה של ראש השנה" (כתיבה ולא חתימה) – בהמשך למה שכתב לפני זה: "נוהגין שכל או"א אומר לחבירו לשנה טובה תכתב" (ואינו מזכיר החתימה), אבל, למנהגנו (על פי מה שכתב אדה"ז בסידורו) לומר "לשנה טובה תכתב ותחתם", הרי ביום ב' של ראש השנה אחר חצות היום (שאז "אין לומר דבר זה") כבר נגמרה גם החתימה.

ועל פי מה שכתב אדמו"ר ש"הכתיבה והחתימה לטוב נעשית עוד קודם תקיעת שופר,

ובליל ראש השנה.. אך שיוגמר הכתיבה והחתימה לטוב הוא על ידי תקיעת שופר כו" – אולי יש מקום לאמירת "לשנה טובה תכתב ותחתם" גם בליל ב' דראש השנה, קודם תקיעת שופר דיום ב' דראש השנה, כיון שגמר (ושלימות) הכתיבה והחתימה לטובה הוא על ידי תקיעת שופר (דיום ב' דראש השנה), מה שאין כן ביום ב' דראש השנה אחר חצות (לאחרי תקיעת שופר) "אין לומר דבר זה", לפי שכבר נגמרה הכתיבה והחתימה*. ועצ"ע.

* ועל פי זה יומתק שבסידור כותב רק "נוהגין בליל ראשון של ראש השנה לומר לחבירו: לשנה טובה תכתב ותחתם" (ואינו מוסיף אודות הזמן שאין לומר דבר זה), ובשו"ע מוסיף "ואין לומר דבר זה ביום ב' של ראש השנה אחר חצות". ע"כ.

עוד דנתי ב"פרדס חב"ד" (שם), במה שבשער הכולל השמיט מנוסח "מי שברך" דיו"כ איזכור החתימה, היינו שלא כותב לומר "ויחתמהו לחיים טובים", ובחלק ממחזורי חב"ד כן כתבו זאת (כי לא ביאר שם מדוע לא לומר זאת).

ומהערת כ"ק אדמו"ר דלעיל, מובן שמקשר דברי אדה"ז בסידור ובשו"ע, ושמו"ם ב' דר"ה אחר חצות (היינו אחר תקיעת שופר), אין לאחל לחבירו גם ע"ד חתימה טובה. ולפ"ז במי שברך ביו"כ ניתן להזכיר רק בלשון של גמר חתימה טובה, וכד'.

יש להעיר שבמחזור (לא השלם) שהוציא המל"ח (הוצאת קה"ת) בשנת ה'תש"ט, [שם גם נדפס לראשונה ע"י הרבי "לקוטי מנהגים. מנהגי חודש אלול, ר"ה, וכו'", "נלקטו מרשימות כ"ק אדמו"ר [הרי"צ] שליט"א". וראה גם אגרות קודש ח"ג עמ' קעב], ישנם בסוף שמו"ע דיו"כ כו"כ שורות המפרטות את סדר התפילה עד מוסף, וכך נכתב שם: " .. ואח"כ קורין בס"ת .. ובתוך מי שברך אומרים ויכתבהו ויחתמהו בספר החיים לחיים טובים וכו'", [ועד"ז בר"ה ג"כ].

ואם כי נראה שהכל הוא צילום ממחזור של הוצאה קודמת, הרי ניכר שעבר עריכה מחודשת, וישנם שם כו"כ השמטות (?) והוספות באותיות אחרות.

לגולו של מנהג חדש - הנהרה

הרב מנחם דאנוסקין

בהמשך למש"כ (גל' 15 עמ' 207) ע"ד אכילת מזונות בסוכה בעת ברכת הלולב, הובא סיפור בשם הרשנ"ז שי' וילשאנסקי, שכ"ק אדמו"ר הורה לו – שהיה ילד – לאכול ולברך לישוב בסוכה בעת נטילת הלולב. לאחר הדיבור עמו הוברר לי שהסיפור אינו מדויק כלל, כי זה היה בעת חלוקת הלאקה, ובמילא מסיפור זה אין שום ראיה לנדו"ד.

ולגופו של ענין נתבאר (שם) הטעם בדא"פ להנהגה זו.

עמעום הלכה כדי לא לפתוח פה וכו' וכ"ח באייר

הרב מרדכי מנשה לאופר

א. בפרדס חב"ד גל' 11 (עמ' 102) כתבתי בענין נתינת מעות לנכרים בפורים ו(אי) שייכותה למצוות מתנות לאביונים: "השו"ע הרי זה רק מצד דרכי שלום .. לא פירט כאן יתר על המדה.. ואולי.. לא רצה להרחיב כדי שלא לפתוח פה וכו' ובמיוחד.. דברי רש"י השולל כל כך ענין זה".

ונשאלתי היכן מצאתי מקור לענין כזה של עמעום הלכה כדי שלא לפתוח פה וכו'? והתשובה כפולה:

1) ראה לקוטי שיחות כרך יד הוספות ר"ה בטעם שלא נקבע בשו"ע לערוך מגבים לעניים לצרכי ר"ה, משום שסימנא=מילתא היא כו'. ולא רצו לקבוע ענין כזה בתורה שיזדקקו עניים לצדקה, כי אדרבה בר"ה עושים פעולות ודברים לסימן טוב וברכה!

2) ידועים דברי הטור סרמ"ב "וכמה פעמים נשאתי ונתתי לפני אדוני אבי ז"ל [=הרא"ש], כמוני היום שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי וצריך אני לאחרים [=היינו: ללוות מהם לפרנסתו בלא משכון, כי לא היו לו משכונות, דאם היה לו משכון לא היה ספק דפשיטא דחייב ללוות על משכון לקיים מצוות עונג שבת.. אבל רבנו אע"פ שלא היה לו משכון היו מלווים לו בלי משכון". ב"ח] אם אני בכלל עשה שבתך חול' [=ואל תצטרך לבריות] אם לאו. ולא השיבני דבר ברור".

ונאמר על כך בשם הרה"צ מהר"ש מבעלזא (בספרו של ר' י. קלפהולץ חסידות מתורת בעלזא ח"א עמ' עד) דלכאורה צריך ביאור, אמאי לא השיב הרא"ש ש'שפתר שאלות חמורות יותר' על שאלה זו דבר ברור? אתמהא! אך הביאור פשוט, הרא"ש ידע שאם ישיב לו שיעשה שבתו חול ואל תצטרך לבריות, יכנס פסק דין זה לשולחן ערוך, ולכן לא פסק לו דבר ברור כדי שלא ייקבע בשולחן ערוך הזה, שאם יהודי אין לו וכו', משום שכל ישראל ראויים שיהיה להם צרכי שבת בהרחבה כראוי לבני מלכים!

ב. באותו גליון פירסם הרה"ג הרה"ח וכו' יעקב הלוי הורוביץ מאמר מקיף בנוגע ליום כ"ח אייר, ושיטת רבינו בזה, וכל המסתעף!

לעצם פירסום המאמר ידוע לי בבירור כי בקשר לשאלת אחד מרבני אנ"ש שביקש לערוך בירור בנושא היחס לצינונות וכי"ב - היתה פעם התייחסות מהרבי בפתק ותוכנה (הלשון קרוב לנוסח המדוייק): "מיעוט העסק בזה ישובח"!

בנוגע ליום זה עצמו מצאתי התייחסות הרבי בשיחה מש"פ במדבר ב' סיון תשל"ג (בלתי מוגה - 'שיחות קודש' תשל"ג כרך ב' עמ' 416-417) השיחה היתה אודות המצב הרוחני בארץ הקודש ותיקון חוק "מיהו יהודי". הרבי הגיב על דברי שר מסויים "דתי" שנאמרו לרגל "יום ירושלים". לפי הנרשם התבטא הרבי (בערך) כך: "...כהמשך בשרשרת ה'הישגים' ה'דתיים' שאמר - אותו שר- בעת שבאו לדבר בקשר לניסי השם, הקשורים עם שיחרור ירושלים.. וכאשר באים לציין את היום שבחמלת ה' עלינו ובאופן על טבעי וע"י ניסים החזיר הקב"ה, העניק זאת ה' ליהודים, ירושלים עיר-הקודש ו[מקום] המקדש.. [כולל] העיר העתיקה של ירושלים שמשך 19 שנה לא היתה באפשרותו של יהודי לגשת לכותל המערבי לאמר שם קאפיטל תהלים.. וביום זה כאשר יהודים באים להודות לה' על הניסים שעשה עם עם ישראל בהחזירו לנו את ירושלים, בא השר הדתי הנ"ל ומצהיר כי מה הם התוצאות של הניסים שעשה ה' עמנו, הוא שיתוף הפעולה וקירוב הלבבות בין יהודים וערבים?!... מזה מובן שלהודות לה' ביום זה יש בו צד חיובי, כמובן.

* **הערת המערכת:** מובן שכמו בכל כגון דא - הוראה פרטית לאיש מסויים ובמצב מסויים - שלא ידוע לנו - אינה מהווה הוראה לרבים, ופרסום דברי הרבי בכל נושא, כולל הנ"ל, הוא חלק מהפצת המעיינות שהיא חובת גברא, וכל-שכן בנושא שהרבי אמר עליו שהוא מעכב את הגאולה ח"ו. ידוע שלאישים אחרים (לדוגמא: ר' אוריאל צימר, ר' יהודה פלדי) הורה הרבי דווקא ההיפך מ"מיעוט העסק", והרבי עצמו התייחס לזה בפומבי הן בשיחות קודש ובמכתבים פעמים רבות, ואף דיבר על כך שחובה למחות על הענין. (חלק מהדברים התפרסמו לאחרונה בתוך "בין אור לחושך" מהרב ש"ד וולפא).